T.C
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

2010-2020 YILLARINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN ORTAYA ÇIKMASI

DOKTORA TEZİ

BARBAROS KOÇAK

ARALIK-2020

T.C

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

2010-2020 YILLARINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN ORTAYA ÇIKMASI

DOKTORA TEZİ

BARBAROS KOÇAK

DANIŞMAN:

PROF. DR. AHMET NOHUTÇU

ARALIK-2020

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Barbaros KOÇAK

Danışmanlığını yaptığım iş bu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU

TEZ ONAY SAYFASI

Barbaros Koçak tarafından hazırlanan '2010-2020 YILLARINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN ORTAYA ÇIKMASI' başlıklı bu doktora tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında hazırlınmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JURİ ÜYELERİ **İMZA**

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Âlim YILMAZ
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Berdal ARAL
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Kemal BAYRAM
Kurumu: Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Hayrettin ÖZLER
Kurumu: Dumlupınar Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 29/12/2020

ÖZET

2010-2020 YILLARINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN ORTAYA ÇIKMASI

Koçak, Barbaros

Doktora Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı
Danışman: Prof. Dr. Ahmet Nohutçu
Aralık 2020, 283+ XVIII Sayfa

Bu çalışmanın ana amacı 2010 ve 2020 yılları arasında, Türk Siyasal Hayatı'nda yer alan gelişmeleri post-temelci bir paradigma üzerinden değerlendirerek popülizmin yükselişi ile doğru orantılı olarak 'siyasal olanın' ortaya çıkışını konu almaktır. Bu zaman aralığının seçilmesinde en önemli faktör 2007 ve 2010 referandumları sonucunda 'toplum' ve 'toplumsal alan' arasında mesafenin ya da ontolojik farkın ortaya çıkmasıdır. Bu mesafenin ya da farkın kapatılmaya çalışılması hegemonik siyasal aktörler ve söylemler arasındaki mücadelenin ana hedefini oluştururken, mücadelenin meşruiyet zemininin toplumsal alana kaymasını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle toplumu belirleyen ve tanımlayan bir devlet ve siyaset geleneğinden, toplumsal alana içkin olan antagonizmlar ve eklemlenmeler etrafında şekillenen bir toplum anlayışına ve devlet sistemine geçildiği görülmektedir. Bu açıdan hem AK Parti'nin hem de CHP'nin söylem ve stratejileri metafizik ilkeler üzerinde yükselen bir toplum modelinden kaynaklanmadığı gibi, aşkın bir toplum hedefine de yönelmediği dikkat çekmektedir. Bu durum Türkiye'de toplumun zeminini metafizik temellerden ziyade, toplumsal alandaki öğelerin olumsal olarak biraraya gelerek oluşturdukları bir eşdeğerlik zincirinin teşkil ettiğini göstermektedir. Bu eşdeğerlik zinciri popülist kimlikler ve boş gösterenler yolu ile temsil edildiğinden, ele alınan dönemin siyasal karakterinin gösterilmesinde ve incelenmesinde oldukça zengin bir malzeme sunmaktadır. Ayrıca temellerini radikal olumsallığın teşkil etmesinden dolayı, popülist kimlikler toplumsal alandaki çoğulculuğun ve demokrasinin zorunlu koşulu olarak değerlendirmek gerekir. Bu açıdan, eksikleri olmakla birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi popülist mantığın kurumsallaşmasına olanak tanımakta, siyasal olanı toplumsal alana indirgeyerek, demokrasinin zorunlu koşullarının zeminini oluşturmaktadır. Bu argümanların hem ileri sürülmesinde hem de gerekçelendirilmesinde Türkiye'de siyasal aktörlerin kimliklerinde, kullandıkları söylemlerde ve siyaset tarzlarında meydana gelen değişimler, kendi içlerinde gerçekleşen bölünmeler ve ittfaklar incelenecektir. Türkiye'de modern kategorilerin zemininin gittikçe muğlaklaşması, yaşanan gelişmeleri modern siyasal teorilerin temelci ve indirgemeci yöntemleri aracılığı ile incelemeyi ve açıklamayı oldukça zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çalışma, 2011-2020 arası süreci post-temelci bir perspektiften, Laclau ve Mouffe'un söylem teorisi aracılığı ile incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal-Siyaset ve Ontolojik-Ontik Ayrımı, Post-Temelcilik, Hegemonya, Popülizm, Demokrasi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi.

ABSTRACT

EMERGE OF POLITICAL BETWEEN 2010-2020 IN TURKEY

Koçak, Barbaros

Ph. D. Dissertation, Political Science and Public Administration,
Supervisor: Prof. Dr. Ahmet Nohutçu
December 2020, 283 + XVIII Pages

The main purpose of this study is to discuss the emergence of the "political" arising from the rise of populism by evaluating the developments in Turkish Political Life between 2010 and 2020 through a post-foundational paradigm. The most important factor in the choice of time line is the emergence of the ontological difference or distance between 'society' and 'social space' as a result of the 2007 and 2010 referendums. The effort to close this distance or difference embodies the main goal of the struggle between hegemonic political actors and discourses, therefore the legitimate ground of the struggle has shifted to the social field. For this reason, it is observed that there has been a transition to a concept of society and a state system that is shaped around antagonisms and articulations inherent in the social sphere from a state and political tradition that determines and defines society. In this respect, it is noteworthy that the discourses and strategies of both the AK Party and the CHP do not originate from a society model based on metaphysical principles, nor do they aim to achieve a transcendent society. This case signifies that the foundation of society in Turkey is constituted by chain of equivalence formed by the contingent combination of elements in the social field, rather than metaphysical basis. Due to the fact that the chain of equivalency is represented by populist identities and empty signifiers it provides us a substantial amount of materials to investigate and exhibit the political character of the period under discussion. Beside, having radical contingency in their foundations, populist identities, are imperative conditions for pluralism and democracy in the social sphere. In this respect, it could be asserted that the presidential government system, although it has it's own deficiencies, enables the institutionalization of the populist logic and offers the necessary conditions of democracy by reducing the political to the social sphere. Changes occurring in the identities, discourses and political styles of the political actors in Turkey along with their separations and their alliances, will be taken into account as data points, while both justifying and claiming these arguments. The fact the base of the modern categories in Turkey is becoming increasingly blurred makes it very difficult to examine and explain the developments through the foundational and reductionist methods of modern political theories. With this respect, the study examines the period between 2011-2020 from a post-foundational perspective, through Laclau and Mouffe's discourse theory.

Keywords: Political-Politics and Ontological-Ontic Difference, Post- Foundationalism, Hegemony, Populism, Democracy, Presidental Government System

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazılmasında emeklerini ve katkılarını asla ödeyemeyeceğim başta hocalarım Prof. Dr. Ahmet Nohutçu'ya ve Prof. Dr. Âlim Yılmaz'a, tezin her aşamasının incelenmesinde ve değerlendirilmesinde gösterdiği titizlikten ve ilgilerinden dolayı Prof. Dr. Berdal Aral'a, eleştirileri ve yorumları ile tezin sınırlarını gösteren Prof. Dr. Ahmet Kemal Bayram'a ve Prof. Dr. Hayrettin Özler'e, tezin her satırını didik didik okuyup düzeltilmesine katkı sunan Dr. Emrullah Ataseven'e ve yapmış olduğumuz uzun muhabbetler ile zihnimi açan arkadaşlarım C. İlker Ayaz'a ve kadim dostum Yiğit Katkıcı'ya sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca bu tezin yazılmasında göstermiş olduğu sabırdan ve vefakârlığından dolayı sevgili eşime, beni yetiştirip büyüten anne ve babama, canım kardeşime sonsuz teşekkür edrim.

Barbaros Koçak
Ağrı-Aralık/2020

TABLOLAR

HARİTA 1: 2011 GENEL SEÇİM SONUÇLARI..... 184

HARİTA 2 : 2014 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİM SONUÇLARI..... 186

HARİTA 3: 7 HAZİRAN 2015 GENEL SEÇİM SONUÇLARI..... 187

HARİTA 4: 2017 REFERANDUM SONUÇLARI 194

HARİTA 5: MAK DANIŞMANLIK ADALETE GÜVEN ANKETİ..... 198

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1.METODOLOJİ VE ÇALIŞMANIN ORGANİZASYONU 28

II. BÖLÜM 35

SİYASAL OLANIN METAFİZİKSEL OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ 35

2.1. TEMELCİLİĞİN KÖKENLERİ VE ELEŞTİRİSİ 39

2.1.1. Siyasetin Epistemolojisi 40

2.1.1.1. Antik Çağ 42

2.1.1.1.1. Platon ve Siyasal 43

2.1.1.1.2. Aristoteles ve Phronesis 47

2.1.1.2. Modern Çağ 50

2.1.2. Temelciliğin Eleştirisi- Modern Epistemolojinin Krizi 53

2.1.2.1. Aklın Eleştirisi 53

2.1.2.2. Hermenötik 55

2.1.2.3. Heidegger ve Ontik- Ontolojik Ayırımı 57

2.2. ANTİ –TEMELCİLİKLİK OLARAK POST-YAPISALCILIK 60

2.2.1. Derrida ve Yapı- Söküm 60

2.2.2. Lacan Yokluğun Ontolojisi 62

2.2.3. Foucault Özne ve İktidar 65

2.3. YAPI SÖKÜM VE ONTOLOJİK KIRILMANIN SİYASET TEORİSİNE YANSIMALARI 67

2.3.1. Zayıf ve Güçlü Ontolojiler 68

2.3.2. Post-Temelcilik 69

III. BÖLÜM.....73

SİYASAL OLANIN RADİKAL OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ.....73

3.1. TOLUMUN VE KİMLİĞİN İMKANSIZLIĞI 76

3.1.1. Üst-Belirlenim ve Yer-Değişim..... 76

3.1.2. Antagonizma ve Negatiflik..... 77

3.1.3. Karar-Verilemezlik ve Olumsallık..... 83

3.1.4. Özne ve Karar Alma 84

3.2. SİYASAL'IN TOPLUMSALA ÖNCELİĞİ 87

3.2.1. Evrensellik ve Tikellik 88

3.2.2. Eklemlenme, Eşdeğerlik ve Fark Mantığı..... 90

3.2.3. Hegemonya..... 93

3.2.4. İdeolojiden Söyleme 95

IV. BÖLÜM.....101

SİYASAL OLANIN DEMOKRATİK OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ: POPÜLİZM 101

4.1. POPÜLİSM VE DEMOKRASİ 103

4.1.1. Genel Kavramsal Çerçeve 103

4.1.2. Demokrasi Açısından Popülizm 107

4.1.2.1. Popülizme Demokrasi Açısından Olumsuz Yaklaşımlar 107

4.1.2.2. Popülizme Demokrasi Açısından Olumlu Yaklaşımlar 111

4.1.3. Laclau ve Siyasal Bir Mantık Olarak Popülizm 113

4.1.3.1. Toplumsal Bir Birim Olarak Talepler 115

4.1.3.2 Popüler Kimliğin Oluşumu ve Temsil.....118

4.2. ÜÇ TEMELLENDİRME: MÜZAKERECİ DEMOKRASİ, PRAGMATİZM VE RADİKAL DEMOKRASİ.....122

4.2.1. Müzakereci Demokrasi 122

4.2.2. Pragmatizm, Liberal Ütopya ve Demokrasi 125

4.2.3. Radikal Demokrasi.....130

4.2.3.1. Modern Demokrasinin Paradoksu.....132

4.2.3.2. Parlamenter Demokrasinin Krizi 136
4.2.3.3. Müzakereci Demokrasinin Eleştirisi 138

4.3. GENEL DEĞERLENDİRME 142

V. BÖLÜM 147

TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN POPÜLİST OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ 147

5. TÜRKİYE'DE ANTAGONİSTTİK SINIRLARIN KURULUŞU VE YERİNDEN EDİLİŞİ (2010-2015) 147

5.1.1. AK Parti Hegemonyasının Yükselişi 147
5.1.1.1. Kemalist Hegemonyanın Bunalımı 147
5.1.1.2. AK Partinin İktidara Gelişi 152
5.1.1.3. AK Parti Hegemonyasının Yükselişi 154
5.1.2. AK Parti Hegemonyasına ve Medeniyet Siyasetine Karşı Meydan Okumalar 157
5.1.2.1 Gezi Park ve Söylemlerin Savaşı 160
5.1.2.2 Demokratik Açılım, AK Parti ve HDP 1647
5.1.2.3. CHP'nin Söylemsel Dönüşümü 168
5.1.2.3.1. Yeni CHP 169
5.1.2.3.2. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Cumhurbaşkanlığı Adaylığı 172
5.1.2.4. Erdoğan'ın Söylemlerinde Dönüşüm 177
5.1.3. Haziran Genel Seçimleri ve AK Parti Hegemonyasının Sınırları (2015) 178
5.1.3.1. AK Pati ve 7 Haziran 2015 Seçim Söylemleri 178
5.1.3.2. CHP 'nin 7 Haziran 2015 Stratejisi 180
5.1.3.3. AK Parti Hegemonyasının Sınırları 183

5.2. TÜRKİYE'DE ANTAGONİSTİK SINIRLARIN YENİDEN İNŞASI (2015-2020) 189

5.2.1. 'Yerli ve Milli' Siyaset ve 1 Kasım 2015 Seçimleri 189
5.2.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu 193
5.2.3. Boş Gösterenlerin Belirmesi 197

5.2.3.1. Boş Gösteren Olarak ‘ADALET’.....197
5.2.3.2. AK Partiden Karşı Hamle ‘ATATÜRK AÇILIMI’ 201
5.2.4. Cumhurbaşkanlığı ve Genel seçimler ‘Biz’ ve ‘Onlar’ın İnşası (2018).....202
5.2.4.1. Erdoğan’ın Seçim Söylemleri.....203
5.2.4.2. Erdoğan’ın Yeni ‘BİZ’i Tanımlayışı.....205
5.2.4.3. Karşı Hegemonik Güç Olarak Muharrem İnce ‘Ben’ ve ‘O’ 206
5.2.5. Mart Yerel Seçimleri ve Partilerin Stratejileri (2019) 211
5.2.5.1. AK Parti ve Cumhur İttifakı Söylem ve Stratejileri. 214
5.2.5.2. CHP’nin Seçim Stratejisi.....217
5.2.5.3. Seçmen ve İmamoğlu Özdeşliğinin Kurulması 222
5.2.6. İmamoğlu Örneğinde Değişen CHP Algısı ve İmamoğlu’nun Kitlelerle Ontolojik Bağının Kurulması.....225

5.3 CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SISTEMİ VE POPÜLİST MANTIK.....229

VI. BÖLÜM.....233

SONUÇ 233

KAYNAKÇA……...….267

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Türk siyasal hayatında 2010 ve 2020 yılları arasında yaşanan gelişmeler oldukça ilginç ve karmaşıktır. 2010 yılından itibaren neredeyse her yıl bir seçime[1] giden Türkiye, bu süreçte biz ve onlar ayrımı üzerinden toplumsal kutuplaşmaların arttığı ve sembollerin çatıştığı bir süreçten geçmiştir. Bu süreçte, farklı dünya görüşü ve kimliklere sahip siyasi partiler arasında ittifaklar kurulurken, benzer bakış açısına ya da düşünce dünyasına sahip gruplar arasında ayrışma yaşanmıştır ve siyasi partilerin söylemlerinde ve pratiklerinde önemli değişimlere de şahit olunmuştur. Özellikle hâlihazırdaki partilerin bölünmesi sonucu yeni partilerin kurulması ve yeni partilerin koptukları partilerin tam karşı bloğunda yer almaları ya da söylem birliği yapmaları dikkat çekicidir. Bu durum, Türkiye'de siyasal kutuplaşma hızla yükselirken, kutuplaşmanın zemininin ne olduğunun gittikçe muğlaklaştığını göstermektedir. Bu zemin muğlaklaşmasını, post-temelci siyaset teorisi zeminin kendisini toplumsal alanda işleyen 'eşdeğerlik ve fark' mantığının sonucu olarak ele almasından dolayı açıklamada oldukça aydınlatıcı bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir.

---

[1] Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında, 2010 referandumu, 2011 genel seçimleri, 2014 yerel seçimleri, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimleri, 2015'de iki ayrı genel seçim, 2017 referandumu, 2018 Cumhurbaşkanlığı ve milletvekili genel seçimleri, 2019 yerel seçimleri olmak üzere toplamda 10 yıl içerisinde 9 kez sandık başına gidilmiştir. Bu durum, her ne kadar istikrarsızlığın damga vurduğu 1990'lı yıllardaki seçim enflasyonunu andırsa da nitelik olarak oldukça farklıdır. 1990'lı yıllarda seçimler genellikle istikrarsız koalisyon hükümetlerinin başarısızlıklarından kaynaklanmaktayken, 2010-2020 yılları arasında yapılan seçimlerde ve referandumlarda aynı durum söz konusu değildir. Burada söz konusu durum yönetimin meşruiyetini yönetilenlerin aktif onayına dayandırmasından kaynaklanmaktadır.

Bu muğlaklaşma durumu aynı zamanda Türk siyasal hayatını incelemede başvurulan kategorilerinde muğlaklaşmasını beraberinde getirmektedir. Örneğin, muhafazakârlık bir kimlik olarak toplumsal alanda hangi kesimlerce benimsenmektedir ve kimler tarafından temsil edilmektedir? Aynı soru laiklik, milliyetçilik ve Kemalizm içinde geçerlidir. Toplumsal alanı teşkil eden bir merkez ya da bir çevreden söz edilebilir mi? Eğer bu ve benzeri sorulara belli oranda olumlu cevaplar verilebilirse, bu çerçevede 2010-2020 yılları arasında yaşanan gelişmeleri yapısal bir analiz üzerinden değerlendirmek mümkün olabilirdi. Nitekim 2010'lu yıllara kadar bu kategorilerin sınırlarlarının belli oranlarda çizilebilmesi, çeşitli yapısalcı analizlerin literatüre katkı sunmasına olanak tanımıştır. Ancak 2002-2010 yılı itibari ile Türk siyasal hayatında meydana gelen gelişmeler, Türk siyasal hayatında daha önce görülmemiş bir kırılma ve yer-değiştirme ile sonuçlanmıştır. Bu 'aşkın devletten[2]', aşkın topluma doğru bir kopuştur. Bu nedenle toplumu belirleyen ve tanımlayan bir devlet geleneğinden, toplumsal alanda antagonizmaların neden olduğu ihtilaf ve ittifaklar etrafında şekillenen bir toplum anlayışına ve devlet sistemine geçildiği görülmektedir. Nesnelliğin inşasında meşruiyetin kaynağının toplumsal alana kayması, Türkiye'de popülizmin yükselmesinin temel dinamiğidir. Bu açıdan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi bu geçişin kurumsallaşmasına olanak tanımakta, siyasal olanı toplumsal alana indirgeyerek, demokrasinin zorunlu koşullarının zeminini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın ana iddiası bu eksende oluşmaktadır.

Bu iddianın temellendirilmesine geçmeden önce Demokrasi'nin zorunlu koşulları ve 'siyasal olan'dan ne kasıt edildiğine değinmek gerekir. Çalışmanın ikinci bölümünde ele alınacağı üzere, Antik Yunan, Ortaçağ Avrupa ve Modern Batı

---

[2] 'Aşkın devlet' nosyonunu Metin Heper *Türkiye'de Devlet Geleneği* adlı eserinde Devletin topluma öncel olarak kabul edildiği, kanunların vatandaşların kollektif iradelerinin bir sonucu olarak ele alındığı ve siyasetin halkın eğitilmesi olarak anlaşıldığı bir zihniyete tekabül etmektedir. Aşkın devlet biçiminde, topluma sınırları tartışmaya kapalı olan normlarca belirlenmiş bir uzlaşma dayatılmaktadır. Devlet bu normlar etrafında kurumsallaşmakla birlikte, genellikle kararlar bu normları göz önünde bulunduran bürokratlar tarafından alınmaktadır (Heper, 2015, s. 27-30).

düşüncesine hâkim olan mevcudiyet metafiziğinin 'Varlığı' bir 'var olana' indirgemesi itibari ile Siyasal olan siyasete, toplumsal alanda topluma indirgenerek ele alınmış, Siyasalın ve toplumsal alanın üstü örtülerek, demokrasinin zorunlu koşulları ortadan kaldırılmıştır. Bu anlamda Siyasal, Antik Yunan ve Modern çağda tasavvur edildiği hali ile hakikate bağımlı, toplumun kurumsal çerçevesi dâhilinde aktörlerin karar alma ve uygulama ya da seçme ve seçilme eylemi değildir. Bu durum daha çok siyaset kavramına denk düşmektedir. Siyasal olan içerisini ve dışarısını ayırarak, toplumsal alanda toplumu hegemonik ve söylemsel olarak kuran antagonistik sınırların çizilmesidir. Bu hali ile Heidegger'in ontolojik fark ayrımına dayanmaktadır. Toplumsal alan ise içinde verili ya da pozitif olarak tanımlanmış özne ve özne konumlarının yer aldığı nesnel ilişkiler bütünü değildir. Bu açıdan toplumsal alan kendi içinde özsel verili kimlikleri barındırmadığı gibi rasyonel bir şekilde incelenebilecek nesnel çatışma ve eklemlemlenmeleri de barındırmaz. Bu nedenden toplumsal alanda tüm çelişkilerin kaynağı olan ezeli bir çelişkiden söz etmek mümkün değildir. Toplum ise olumsal eklemlenme pratikleri yoluyla içerisinin dışarısına karşı negatif bir temelde kurduğu eşdeğerliğin ve bu eşdeğerliğin evrensel-boş gösterenler tarafından temsili ile söylemsel alanda 'Siyasal' olarak kurulmuş bir yapıdır.

Demokrasinin zorunlu koşulları olarak demokrasi dendiğinde farkında olarak ya da olmayarak neleri üstü örtülü olarak varsayıldığı yukarıda bahsi geçen üç ayrım ile yakından ilişkilidir. Birincisi koşul ontolojik düzeyde Varlık ile ontik düzeyde var olan arasındaki mesafenin kapatılamazlığıdır. Bu aynı zamanda ontolojik düzeye işaret eden toplumsal alan ile var olan olarak toplum arasında ki farka işaret etmektedir. Bu açıdan kendi ile tam ve bütün olan nesnel bir toplumun imkânsızlığı ikinci koşul olarak görülmesi gerekmektedir. Son olarak da bu farkı ortaya koyan antagonizmaların çizilmesinin, yerinden edilmesinin ya da iki düzey arasındaki mesafeyi kapatmayı amaçlayan girişimlerin meşruluğu, yani Siyasal fark'ın kabulünü gerektirmektedir.

Yukarıda ortaya konulan iddia bahsedilen üç koşulun ışığı altında daha somut hale getirilecek olursa şu şekilde ifade edilebilir: toplumsal alanda birbiri ile mücadele eden grupların temsil eden siyasi partiler, özellikle iktidarı temsil eden AK

Parti'nin ve muhalefeti temsil eden CHP'nin söylem ve stratejileri ilkesel anlamda verili bir toplum modelinden kaynaklanmadığı gibi, aşkın bir toplum hedefine de yönelmemektedir. Bu söylem ve stratejilerin epistemolojik yöntemler ya da verili sosyolojik kategorilerden ziyade toplumsal talepler üzerinde temellendiği anlamına gelmektedir ki zeminin muğlaklaşmasının ve popülizmin yükselmesinin asıl nedeni bu durumdur. Bu durum Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin bir sonucu olmakla beraber, asıl kökleri 1990'lı yıllarda ortaya çıkan devlet ve hegemonya krizini ile yakından ilişkilidir. Türkiye'de bu zemin muğlaklaşmasının Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve demokrasi ile ilişkisi hala güncelliğini koruyan tartışma konularının başında gelmektedir.

Bu konunun aydınlanması için 1990'lı yıllarda kendisini güçlü bir şekilde hissettiren hegemonya krizine ve 2002'den sonra krizin nasıl aşılmaya çalışıldığına değinmek gerekir. 1980 darbesinden sonra, özellikle 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'de ekonomik krizlerin yanında güçlü bir siyasal krizin varlığı çeşitli düşünürler tarafından farklı açılardan dile getirilmiştir. Çelik yaşanılan bu süreci Kemalist hegemonyanın krizi olarak değerlendirirken (Çelik, 2000, s. 193), Özkazanç, süreci gittikçe derinleşen, bütünsel olarak burjuvanın hegemonya krizi olarak ele almıştır. Bu açıdan, iktisadi ve siyasi politikaların, halkın geniş kesimlerinin rızasını almada başarısız ve anti-hegemonik olduğunu vurgulamıştır (Özkazanç, 2002, s. 207). Aynı şekilde Fuat Keyman, 1990'lı yıllarda devlet ve toplum arasında hem toplumsal sorunların çözümü hem de taleplerin karşılanması adına karar alma süreçlerinde eklemlenme probleminden kaynaklanan bir temsil krizinin olduğunu belirtir. Bir anlamda Keyman, devlet ve partiler arasında şekillenen siyasal mekânın hızla değişen toplumsal yapının ve dinamiklerin taleplerine yetişemediği için, siyasal yaşamın her alanında ortaya çıkan sistemsel bir krize dikkat çeker (Keyman, 2000, s. VII).

Yaşanan bu süreçte, krizin derinleşmesi ile birlikte eski tarzda devam edilmeyeceği ve alternatif düzen arayışlarının o günlerde gündemi meşgul etmeye başladığı görülmektedir. Keyman'a göre hem devletçi söylemin hem de toplumu temsil etmede başarısız olan parlamenter sistemin yaşanan krize çözüm üretme ihtimali yoktur (Keyman, 2000, s. VII). Özkazanç da bu süreçte yaşanan krizin sadece

anayasal süreç ile ilgili olmadığını vurgulayarak, 'toplumsal güçlerin konumlanışları' ile ilgili bir mücadelenin yaşandığını belirtir. Özkazanç'a göre 'krizden çıkış ile ilgili olarak siyasi öneriler, toplumu yeniden kurmaya ilişkin bir projeyi de beraberinde getirecektir'. Böylece 'devletin ve siyasi iktidar tarzının yeniden yapılandırılması da zorunlu olarak toplumun dönüşümünü, güçlerin harmanlanmasını ve yeni adlandırma mücadelelerini gerektirmektedir' (Özkazanç, 1998, s. 14). Bu nedenle 2010-2020 yılları arasında gelişen olayların, bu tarihsel arka planın göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan, 2010 ve sonrası süreçte yaşananları anlamak ve süregelen bu krizden çıkış yolu için yazarların radikal bir toplumsal kuruluşa yönelik vurguları göz önünde bulundurulmalıdır.

Toplumun radikal kuruluşunun söylemsel ve hegemonik olarak gerçekleştiği varsayılırsa, Türkiye'de siyasal alanda meydana gelen mücadelelerin, 1990-2000 yılları arasında hasar görmüş ve neredeyse silinip kaybolma tehlikesi ile karşı karşıya kalan toplumsal nesnelliğin 2010 yılından itibaren yeniden inşa edilmesi ve kurumsallaştırılması mücadelesi olarak ele alınması gerekmektedir. Ancak burada daha önemli olan nokta, bu mücadelenin geçmişte olduğu gibi devlet içi aktörler üzerinden değil, bizzat 'halkın' da dâhil olduğu hegemonik siyasal aktörler arasında gerçekleşmesidir. Bu durum taraflar arasındaki mücadelenin ideolojik kimlikler üzerinden değil, daha çok popüler kimlikler üzerinden gerçekleşmesini zorunlu kılarken, mücadelenin mutlak 'zemini' olmadığı için mutlak bir galibinin de olamayacağı sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, 'iktidar' boş bir alan olarak hiçbir tarafın mutlak hegemonyası tarafından doldurulamamaktadır. Popülizmin yükselişi ve söylemsellik alanının sürekli olarak taraflarca domine edilmeye çalışılması, bu dönemin 'demokrasi' açısından da ayırt edici özelliği olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin siyasetin bürokrasi karşısında gücünü arttırması ve ittifaklar sistemi yolu ile toplumsal alanda hem fark hem de eşdeğerlik mantığının temsiline olanak sağlaması açısından, bir 'tek adam' iktidarı yaratmanın tersine, iktidarın meşruiyetini özcü siyasal kimliklerden yani metafizik temellerden ziyade popüler kimlikler üzerine temellendirilmesine imkân tanıdığı görülmektedir. Bu yüzden, her ne kadar bazı haklı eleştirilere maruz kalsa da, yeni sistemin Türkiye'de

demokrasi kültürünün derinleşmesine sağlayacağı katkılar gözden kaçırılmamalıdır.

Bu çalışma, Türk siyasal hayatının 2010 ve 2020 yılları arasında dikkat çeken bu gelişmeleri günümüzde gittikçe önemi artan ve daha çok ilgi çekmeye başlayan post–temelci bir yaklaşımın ışığı altında incelemeyi amaçlamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi içinde bulunduğumuz güncel koşullarda meydana gelen değişimleri açıklamakta klasik veyahut modern yaklaşımların yetersiz kalmasıdır. Modern paradigmaların önsel kabulleri ve araştırmacıları belli başlı metafizik dikotomiler üzerinden düşünmek zorunda bırakması bu yaklaşımların yetersiz kalmalarının başlıca nedenlerindendir. Toplum–birey, özgürlük-iktidar veya özgürlük-eşitlik, evrensellik–tikellik, olumsallık ve zorunluluk vb. çelişkilerden birisinin bakış açısının merkezine alınması, rakip modern teorilerin toplumsal ve siyasal olguları açıklamada ana yöntemi olarak kabul görmüştür. Buna ilaveten tüm bu zıtlıkları bütünlüklü bir yapı içerisinde ele alarak, bu çatışmalar üzerinden birinin lehine olmak üzere bir 'oluşu' ele alan ve süreci rasyonel biçimde açıklamaya çalışan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu anlamda Hegel'in tarih ve tin felsefesinin tüm bu zıtlıkları bir üst aşamaya taşırken aşmaya çalışan kapsayıcı bir yaklaşım olduğu dikkat çeksede, neticede tarihi bir özgürleşme süreci olarak ele aldığı görülmektedir. Diğer yandan, Marx'ın indirgemeci bir yaklaşımla sınıflar arası çatışmayı merkeze alarak, olumsallığın mantığını determinizme feda ettiğini söylemek yanlış olmaz. Aynı şekilde liberal düşüncenin de bireyi ve evrensel ilkeleri merkeze alması ile kolektif kimlikleri ve antagonizmaların 'siyasal' boyutunu bir anlamda gözden kaçırdığı görülmektedir.

Bu açıdan, klasik düşünce ile devamlılık arz eden modern paradigmaların, araştırmacıları belli bir kısır döngüye mahkûm ettiğini söylemek mümkündür. Bunun en önemli nedeni hem klasik hem de modern felsefenin 'siyasal' olanı metafiziksel olarak temellendirmeye çalışmasından kaynaklanmaktadır. Tezin ikinci bölümünde ele alındığı gibi modern ve klasik felsefe araştırmacıları kesin olduğu düşünülen evrensel kategorilere sıkıştırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de gelişen olguları açıklamakta da genel olarak ya sınıflar arası bir çatışma, ya özcü bir bakış açısı ile muhafazakâr-laik kimliklerin karşıtlığı, ya da çevre ve merkez

gibi kavramlar üzerinden bir değerlendirme yapıldığı dikkat çekmektedir. Ancak bugünün Türkiye'sine bakıldığında, aynı sınıfa mensup birimlerin farklı kamplarda, laik kimliğe sahip partilerin muhafazakâr partiler ile aynı blokta, milliyetçi partilerin de her iki tarafta da yer aldıklarına şahit olunmaktadır. Merkez ve çevre olarak tabir edilen sosyal kesimlerin de artık birbirlerine karıştığı, eskiden çevrede olanın şimdi merkezde olması ile sınırların gittikçe belirsizleştiği görülmektedir. Bu açıdan toplumsal olguları incelemede ihtiyaç duyulan şey yeni veya eski sosyolojik kategoriler üzerinden bir okumadan ziyade, bu kategorileri meydana getiren ontolojik şartların aydınlatılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı, post–temelci yaklaşım, yukarıda bahsedilen modern kategoriler yerine, 'siyasal olanın' ontolojik boyutuna vurgu yapmakta ve toplumsal antagonizmaların 'kimliğin' ve 'anlamın' oluşmasındaki rolüne dikkat çekmektedir.

Günümüzdeki en önemli post–temelci teorisyenlerden biri olan Oliver Marchart, Ernesto Laclau'nun kelimenin tam anlamıyla post-temelci bir düşünür olduğunu belirtir. Ernesto Laclau, 1945'den beri siyasal arenada tahakküm kuran evrenselci ideolojilerin, Soğuk Savaş'ın son bulması ile güçlerini kaybettiklerini ve aynı işlevleri yerine getirecek yeni evrensel ideolojilerin bu boşluğu dolduramadığını belirterek, ideolojik siyasetin sonunun geldiğini iddia etmektedir. Laclau'ya göre her iki kampın söylemi de modern siyasal ideolojilerin son versiyonudur. Bu durum, eylemleri ve meşruiyetleri önsel olarak belirlenmemiş, herhangi evrensel bir tarihi misyona dayanmayan tikelci siyasal kimliklerin çoğalışını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, evrensel zemin arayışlarının derin bir şüphe ile karşılandığı bu süreçte, nihai bir anlamı ve Mutlak Tin'i olmayan bir tarih, bizi olumsallığın, istikrarsızlığın ve sınırlılığın bilincine vardırmaktadır. Ancak bu yeni gelişen durum, tüm kimliklerin ve toplumsal nesnelliğin inşa edildikleri süreçte işleyen karmaşık mekanizmaları daha net fark etmemize olanak da sağlamaktadır (Laclau, 1994, s. 1).

Laclau'nun dikkat çekmeye çalıştığı asıl mesele, geçmişte tek bir anlamı olduğu düşünülen teorik kategorilerin, aslında bu anlamlarını içyapılarındaki diğer olasılıklarından sadece birinin, diğerleri üzerinde hegemonya kurması sayesinde

elde ettiklerinin ortaya çıkmaya başlamasıdır. Böylelikle, bu kategorilerin anlamlarını meydana getiren güç ilişkileri daha net olarak ortaya çıkmakla beraber, yeni ve karmaşık hegemonik hareketlerin ihtimal dâhilinde olduğu fark edilmeye başlanmaktadır. Eğer tüm birimler, sosyal yapı içinde her zaman hazır ve nazır, değişmeyen bir tanıma sahip olsaydı, Lacalu'ya göre asıl mesele sosyal kimliklerin keşfedilmesinden başka bir şey olmayacaktı. Ancak fark edildiği üzere, toplumsal alanda meydana gelen çatışmalar, sadece sabit birimlerin ve çatışan güçlerin iddialarının karşı karşıya gelmesi şeklinde yorumlanamaz. Çatışmalar toplumsal birimlerin yerinden edilmesi ile sonuçlandığından, tüm kimliklerin bir yapı-söküme uğratılmasını zorunlu kılmaktadır. Nasıl ki çatışmasız bir toplum hayali gün geçtikçe imkânsızlaşıyor ve bu çatışmalar toplumsal kimliklerin yapı-söküme uğraması ile sonuçlanıyor ise, bu durum aynı zamanda, tüm toplumsal kimliklerin bir kuruluş süreci içerisinden geçtiğini de göstermektedir. Laclau'ya göre bu süreci anlamak için anahtar sözcük, tüm kimliklerin temelinde radikal bir yokluğa, eksikliğe ve boşluğa işaret eden, psikanalisttik bir kategori olan 'özdeşleşme'dir. Kimlik ve özdeşleşimi birbirinden ayırmak, tüm toplumsal kimliklerde bir yarılmaya ve boşluğun üstlendiği bu kurucu role işaret etmekle birlikte, toplumsal kimliklerin kuruluşunun siyasal boyutunu gözler önüne sermektedir (Laclau, 1994, s. 3).

Laclu'ya göre gündelik hayatta karşılaştığımız dünya inşa edilişinde kritik rol oynayan 'kurucu eylemi' sorgulamadığımız ve göründüğü gibi kabul ettiğimiz, sosyal pratikler ve kurumlar çökeltisidir[3]. Ancak toplumsal antagonizmalar sürekli olarak kurumsallaşmış bu çerçevenin olumsal doğasını gözler önüne sermektedir. Bunun ve çökelmiş tüm bu sosyal pratiklerin sürekli olarak dünyamızda tekrar etmeyişinin nedeni ise toplumsal olanın toplumun kurumsallaşan çerçevesinden sürekli olarak taşmasıdır. Yani tüm sosyal pratiklere içsel olan bir yaratma ve inşa etme boyutu bulunmaktadır. Laclau'ya göre buradan çıkarılacak iki sonuç vardır. Birincisi, bu yeniden yaratma sürecinde toplumsal pratiklerin karşılaştıkları sorunlara yönelik içsel bazı ilkelerini harekete geçmek sureti ile algoritmik

[3] Laclau çökelti kavramını Huserll'in '*sedimentation*' ve '*reactivation*' kavramları üzerinden ele almıştır (Laclau, 1990, s. 34).

çözümler üreterek kendi kedilerini dönüştüremediği gerçeğidir (Laclau, 1994, s. 3). İkincisi ise, tarihsel kırılmaları veyahut yenilikleri açıklayabilecek mantıksal bir temel bulunmamaktadır, bu yüzden Hegel'ci 'aklın kurnazlığı' bu konuda yetersiz kalmaktadır. Çünkü 'radikal[4]' yenilik, 'radikal' bir inşa demektir ve bu inşa boyutu Laclau'nun 'siyasal' olarak işaret ettiği ontolojik bir alanda gerçekleşir. Bu açıdan, siyasal olanın bu radikal inşa boyutunu içermesi demek, siyasal inşanın kendi kendisini temellendirmesine ve yahut meşruiyetini bizzat kendisinden aldığı anlamına gelmektedir ki, aksi halde başka bir metafizik temele dayanmak, inşanın 'radikal' olmadığı anlamına gelecektir. Laclau bu tortulaşmış toplumsal pratiklere karşıt olarak, siyasalın radikal inşa sürecindeki bu kendini kendinde temellendirebilme özelliğinin tamı tamına 'özdeşleşme' ile aynı şey olduğunu belirtir. Bu durum tüm siyasal kimliklerde kurucu bir eylem olarak özdeşleşmeyi görünür kılmaktadır. Özdeşleşmenin görünürlüğü sadece karşıt toplumsal nesnellik projelerinin mümkün olabilirlik dâhilinde olması ile ortaya çıkar. Bu durum ise, farklı toplumsal nesnellik formlarının tarih boyunca birbirleri ile giriştikleri mücadele sonucunda olumsal olarak kurulduklarının göstermektedir (Laclau, 1994, s. 4). Laclau'ya göre toplumun temellerine yönelik sorularımızı arttırmamızın nedeni, çökelmiş toplumsal pratiklerin toplumun yeniden üretilmesi konusunda gittikçe gücünü kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda siyasal müdahalelere ve özdeşleşme eylemine gittikçe artan bir ihtiyaç belirmektedir (Laclau, 1994, s. 4).

Laclau'nun yukarıda bahsettiği kimliklerin ve anlamların oluşumundaki hegemonik güç ilişkilerinin oynadığı rölün anlaşılması oldukça önemlidir. Bu nedenle, çalışmanın ikinci bölümünde 'siyasal olan'ın klasik ve modern siyaset teorilerinde metafiziksel olarak temellendirilmeye çalışılmasının, bu kategorilerin 'hegemonik' olarak söylemsel alanda siyaseten inşa edilişlerini nasıl perdelediği gösterilmeye çalışılacaktır. Bu tezin ilk bölümünün ana amacı bu perdeyi

[4] Burada 'Radikal' kelimesi, bir şeyin metafizik sabiteler üzerinden temellendirilmeyişine, ontik ve ontolojik düzey arasındaki farka işaret eder. Laclau'nun yazılarında çok fazla kullandığına şahit olduğumuz bu terim 'anlamın' ve kimliğin kuruluşunda 'siyasal'ın rolüne dikkat çekmektedir.

kaldırmaya ve perdenin arkasını göstermeye yöneliktir. Bu yüzden, modern kategorilerin inşasındaki olumsallığa dikkat çekilerek, bu kategorilerin kendi içlerinde bir bütünlük veya tamlık ifade etmediği, nihai bir zeminin yokluğu ve tüm düzenlere hâkim olan bir 'kararsızlık' ile karşı karşıya olunduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Devamında ise herhangi bir zamanda ortaya çıkan ve doğal olarak kabul edilen tüm düzenlerin 'hegemonik söylemlerin' bir sonucu olduğu, herhangi bir düzenin kurulmasında ve toplumsal birimlerin anlamlarının sabitlenmesinde rol oynayan 'hegemonik söylemlerin'de temelinde 'eklemlenme pratiklerinin' bulunduğu açıklanmaya çalışılacaktır. Bu, hiçbir düzenin ve onu destekleyen genel aklın altında onu var eden bu pratiklerin dışında daha derin ve nesnel bir hakikatin bulunmadığı anlamına gelmektedir (Mouffe, 2013, s. 22).

Üçüncü bölümde ise, Laclau'nun 'siyasal olanı' nasıl radikal olarak temellendirdiği incelenmeye çalışılacaktır. Laclau'nun teorisinde kimliğin ve anlamın kuruluşunda siyasal olanın rolü, antagonizma ve hegemonya kavramları ile yakından ilişkilidir. Çünkü toplumsal nesnelliğin kuruluşu, eklemlenme pratiklerinin sonucunda 'hegemonik' olarak gerçekleşmektedir. Eklemlenme pratikleri ise toplumsal alanda işleyen 'eşdeğerlik ve fark' mantığının bir sonucudur. Eşdeğerlik ve fark mantığını işleten ise toplumsal alanın en küçük öğeleri olan 'toplumsal talepler' olmak ile birlikte, bu taleplerin ve öğelerin bütünlüğünü ikiye bölen antagonizmalardır. Sondan başa doğru konuyu açmak gerekirse, önce antagonizmaların kendi kendisine tam olarak özdeş ve verili birimler arasında süregiden mantıksal bir çatışmaya ya da çelişkiye işaret etmediğini belirtmek gerekir. Bu açıdan antagonizma Heidegger'in fark nosyonundan hareketle ontik ve ontolojik düzey arasında meydana gelen bir ilişki biçimidir ve özdeşlik ilkesini reddetmez ancak öznenin yüklemden her zaman daha fazla bir anlam ifade ettiğini belirtir. Bu nedenden antagonizma daha çok toplumsal alanda birimlerin kimliğini kuran, ancak tamamlanmasını imkânsız kılan 'radikal' bir ilişki biçimidir. Bu açıdan sistemin bütünlüğü ve sistem dâhilindeki tüm birimlerin kimlikleri metafizik temeller üzerinden epistemolojik bir yöntem ile değil, birbirleri ile girmiş oldukları antagonistik ilişki sonucunda, 'ne olmadıkları' üzerinden 'siyasal' olarak kurulmaktadır.

Bu durum antagonizmaların farklı birimler arasında herhangi bir nesnel çatışma ya da çelişki olmadığını, tam tersine tüm birimler ve sistemler açısından nesnelliğin sınırlarına işaret ettiğini göstermektedir. Çünkü toplumsal alanda işleyen bir 'fark mantığı'ndan ya da herhangi bir tikellikten bahsedebilmek için, bir sisteme ve bir şeyi tanımlamak (de-finite) onun sınırlarına işaret etmek olduğundan bu sistemin sınırlarına ihtiyaç vardır. İşte bu sınırlar içerisinin kimliğini sürekli tehdit eden radikal dışarısı ile içerisi arasındaki antagonistik sınırlardır. Böylece sistem radikal dışarısına nazaran sınırların aynı tarafında olan birimlerce hem fark hem de eşdeğerlik mantığı'nın aynı anda işlemeye başladığı bir yapı olarak kurulmaktadır. Negatif bir temelde meydana gelen bu eşdeğerlik, radikal dışarısına karşı popüler kimliğin 'siyasal' olarak kurulduğu zemini oluşturmaktadır. Antagonizmlar eşdeğerlik zincirini oluşturan bütün bu tikellerin kimliklerinde bir bölünmeye neden olmaktadır. Meydana gelen çift yönlü bir yarılmanın sonucunda her tikel kimlik bir taraftan kendi tikelliklerini temsil etmektedirler, diğer taraftan ise eşdeğerlik zincirinin sınırları temsil eden 'boş gösterenler' ile özdeşleşerek popüler kimliklerini oluştururlar ve toplumsal nesnelliği inşa ederler.

'Siyasal olan'ın radikal olarak temellendirilmesi, içinde bulunduğumuz çağın siyasal ve toplumsal olaylarını incelemede siyaset teorisine önemli katkılar sunmaktadır. İletişimde ve ulaşımda meydana gelen yeni gelişmelerle birlikte, 'evrensel, hakikat, düzen, toplum' vb. modern kategorilerin gittikçe aşındığına şahit olunmakla birlikte, Laclau'nun da belirttiği gibi bu kategorilere olan ihtiyaç –post modernistlerde olduğu gibi- asla kaybolmamaktadır. Bu nedenle, Heidegger'in ontik ve ontolojik ayrımından hareket eden Laclau modern kategorilerin, gerçekte, sadece ontik içeriklerinin aşındığına dikkat çekmektedir. Bu açıdan modern kategoriler gösterileni olmayan boş gösterenler halini almakla birlikte, 'yoklukları ile varlıklarını' hissettirmektedirler. Örneğin, Laclau 'topluma ontolojik bir kategori olarak karşı çıkmamakta veyahut toplumun ontolojik varlığını inkâr etmemektedir. Kavramsal olarak, modern paradigmada 'toplumun' sınırları kesin, kendi ile bütün ve özdeş, saat gibi işleyen mekanik ve nesnel bir yapı olarak ele alınmasına karşı çıkar ve anlam kaybına uğrayanın da bu modern yaklaşım olduğunu iddia eder. Ancak bu, 'topluma' bir kategori olarak ihtiyacın ortadan kalktığı anlamına gelmez, bu yüzden bu 'ontolojik fark'ı vurgulamak için

‘toplum’ yerine ‘toplumun ucu açıklığına, sınırlarının kesin ve anlamlarının kalıcı olmadığına ve antagonizmaların oynadığı rol bakımından siyasal olarak kuruluşuna işaret eden ‘toplumsal’ kavramını kullanır. Aynı şekilde siyaset (politics) yerine, ‘siyasal’ (political) ifadesini tercih etmesinin nedeni de, bu ‘ontolojik farktan’ kaynaklanmaktadır. Bu yüzden radikal temellendirme, hem temelcilikten yani metafiziksel temellendirmeden hem de anti-temelcilikten farklıdır. Bu da siyasal, hegemonya, popülizm ve demokrasi kavramlarına bakış açısına boyutsal bir derinlik getirmektedir.

Çalışmanın dördüncü bölümü felsefeden teoriye doğru bir geçiş üzerinden ‘siyasal olan’ın siyaset teorisinde demokratik olarak temellendirilişi incelenmeye çalışılacaktır. Bu açıdan, liberal demokrasinin krizlerine çözüm olarak iki ana yaklaşımın üzerinde durulacaktır. Bunlardan ilki Habermas ve Rawls tarafından ana hatları çizilen müzakereci demokrasi ve siyasal liberalizm modelidir. İkincisi ise Laclau ve Mouffe’un ana hatlarını çizdikleri radikal demokrasi modelidir. Bu açıdan, birinci model toplumsal nesnelliği ön varsaydığı için uzlaşıyı toplumsal alanın merkezine yerleştirirken, ikincisi antagonizmaları merkeze almaktadır. Ancak Laclau’nun genel itibari ile liberal demokrasinin karşısına kavramsal olarak pozitif anlam ifade eden bir model sunmadığının vurgulanması gerekmektedir. Laclau ve Mouffe ‘demokrasinin radikalleştirilmesi’ olarak tarif ettikleri radikal demokrasi yaklaşımında liberal demokrasinin köklü bir eleştirisini yaparak sınırlarına işaret etmektedirler. Çünkü Laclau ve Mouffe liberal demokrasinin insan haklarına ve güçler ayrılığına yaptığı vurguyu kabul etmek ile birlikte, müzakereci demokrasinin ve siyasal liberalizmin toplumsal ihtilafları müzakere ve rasyonel akıl yolu ile nihai bir çözüme ulaştırma, bu sayede toplumsal antagonizmaları sona erdirme hedefini hem imkânsız hem de gereksiz bulmaktadırlar. Ayrıca Laclau ve Mouffe müzakereci demokrasinin ve siyasal liberalizmin her ne kadar toplumun açıklığından ve çoğulculuğundan bir ilke olarak bahsetseler de, ‘ideal bir söylem etiği’ ve ‘müzakere prosedürleri’ yolu ile örtük bir biçimde toplumsal çoğulculuğu ve antagonizmaları da dışladığını belirtirler.

Bu iki model arasında en temel anlaşmazlık 'antagonizma' kavramına ve 'modern demokrasi'ye yaklaşımlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Liberal demokrasinin modern paradigma üzerinden toplumsal 'antagonizmaları' mantıksal çelişkiler düzeyine indirgemesi, Laclau ve Mouffe'a göre 'siyasal'ın siyasetten farklı olarak ontolojik düzeydeki kurucu rolünün gözden kaçırılmasına neden olmaktadır. Daha öncede belirtildiği üzere, 'siyasal' kavramının, toplumsal nesnelliğin ya da biz kimliğinin kuruluş anına göndermede bulunmasının ana nedeni, ontolojik olarak varlığın temelindeki 'antagonizmalara' işaret etmesidir. Burada önemli olan antagonizmaların 'ontik' düzeyde meydana gelen mantıksal çelişkilerden farklı olmasıdır[5]. Mouffe'a göre modern bir siyaset teorisi olarak rasyonel liberalizm[6], 'Varlığı-Mevcudu' bir 'var olana- mevcut olana' (being as presence) indirgemesi, nesnelliğin 'var olan'a içkin olarak kabul etmesi ile sonuçlanmıştır. Yani varlığın asli unsuru olan 'antagonizmalar' birer mantıksal çelişki düzeyine indirgenmiştir (Mouffe, 2013, s. 25). Bu durum, toplumsal alanda bireylerin ve grupların önsel-verili olduğu, bu yüzden de çıkarlarının nesnel olacağı şeklinde bir inanışa yol açmıştır. Çıkarlar arasındaki antagonistik ilişkilerin mantıksal çelişkiler düzeyine indirgenmesi ile birlikte, toplumsal alanda çıkarların ve kimliklerin kuruluş anına[7] ve sürekli olarak yeniden anlamlandırıldığı bir sürece işaret eden 'Siyasal' kavramı ontolojik düzlemden, bir uzlaşı olarak ele alınan 'siyaset' kavramı ile ikame edilecek şekilde ontik düzeye indirgenmiştir. Hâlbuki Finlayson'un da belirttiği gibi siyasal olan, varlık sahasından ziyade oluş sahasının bir aktörüdür (Finlayson A. , 2010, s. 12).

---

[5] Post-Modernizmin en önemli düşünürlerinden birisi olan Lyortad zıddiyeti ontolojik bir varlıktır olarak ele alır

[6] Burada Mouffe, *AGONİSTİCS, Thinking The World Politically* kitabının 25. sayfasında Liberal Rasyonalizm ifadesini kullanmaktadır. Ancak yazarın geniş anlamda Modern Siyaset teorilerini ve hatta modern düşüncenin mantığını aynı nedenlerden dolayı eleştirdiğini diğer yazılarından çıkarabiliriz

[7] R. Barthes, J. Lacan ve J. Kristeva gibi birçok düşünür aralarındaki farklılıklara rağmen genel itibari ile toplumsal kimliğin merkezi olmayan söylemsel bir sistemde meydana geldikleri konusunda hemfikirdirler. Bu bağlamda geniş anlamda tüm anlamlı nesneler tarihsel ve son kertede siyasal müdahaleler neticesinde ilişkisel bir anlamlandırma sistemi boyunca olumsal olarak kurulur (Torfing, 2005, 8).

Laclau'nun antagonizmaları toplumsal alanda asla giderilemez ve üstesinden gelinemez olarak ele almasının altında, antagonizmaların mantıksal çelişkilerden farklı olması yatmaktadır. Bu noktada antagonizmanın çelişki ya da çatışma olarak anlaşılmaması önemlidir. Çelişkiler ve çatışmalar kendileri ile tam olarak özdeş olan iki birim arasında, sürece içsel ve mantıksal olarak kavramsal düzeyde gerçekleşirken, antagonizmalar iki yönlü bir sürece işaret eder. Bir yönü ile antagonizmalar her iki birimin de kendileri ile tam bir özdeşlik kurmalarını ve anlamlarını sürekli sabitlemelerinin önüne geçerek, sistemin ve birimlerin saflığını bozmaktadır. Bu sayede birimlerin ve sistemlerin temellerindeki olumsallığın fark edilmesine yardımcı olur. Diğer yönüyle antagonizma, 'radikal dışarısı'nın sağladığı bir zeminde kimliğin ve anlamın kısmen ve geçici olarak kurulmasına imkân sağlar. Böylelikle, iki öğe arasındaki antagonistik ilişki hem bu iki kimliğin kuruluşuna bir zemin sağlamakta, hem de sürekli olarak 'kararsız' bir halde kalmalarına neden olmaktadır. Sonuç olarak, antagonizma verili iki birim arasında gerçekleşen nesnel bir çatışma ve çelişki olmaktan ziyade bu iki birimide girdikleri ilişki süresince negatif bir temelde kuran bir ilişki biçimidir.

Bu çerçeveden toplumsal alan sürekli olarak çatışan *'real opposition'* ya da çelişen *'dialectical opposition'* dinamiklerin değil, antagonistik mücadelelerin şekillendirdiği bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak eğer hiçbir kimlik, anlam ya da nesnellik özsel değilse, evrensel, tarih dışı ve zorunlu bir dayanak noktası yoksa ortaya çıkan durumda farklılıkların sonsuz bir akışından başka hiçbir şey kalmayacaktır. İşte bu noktada 'hegemonya', Laclau ve Mouffe tarafından antagonizmadan sonra ikinci bir kilit kavram olarak karşımıza çıkar. 'Eşdeğerlik ve fark mantığı' içerisinde olumsal olarak birbirine eklemlenen unsurların toplumu, kimliği ya da toplumsal nesnelliği 'söylemsel' olarak kurup inşa etme girişimi hegemonya olarak adlandırmaktadır.

Hegemonik mücadeleleri popülizmin mantığı üzerinden açıklayan Laclau, popülizmin tam da siyasal olanın, yukarıda bahsedilen ontolojik boyutuna işaret ettiğini belirtir. Bu açıdan popülizm, olumsal olarak birbirinden farklı birimlerin eşdeğerlilik zincirine eklemlenerek meydana getirdikleri 'biz ve onlar' söyleminin kurulması yahut toplumsal alanın antagonistik bir sınırla iki karşıt gruba ayrışması

yoluyla toplumun ve anlamın kısmen ve geçici olarak inşa edilmesi durumuna işaret eder. Burada popülizmin ayırt edici özelliği herhangi bir grubun ya da aktörün ideolojisi ya da hareket tarzı olmaktan ziyade, grubu ve aktörü kuran mantığa işaret etmesidir. Laclau toplumsal alanı incelemeye başlarken ele alınacak en küçük birimin ne olması gerektiği hakkında sorduğu soruyu cevaplarken bu konuyu da aydınlatır. Laclau'ya göre toplumsal alanda yapılacak herhangi bir analiz için en küçük toplumsal birim olarak grubu kabul etmek hata olacaktır. Aksi halde popülizm verili bir grubun, ya da öznenin ideolojisi olacaktır. Hâlbuki 'toplumsal talepler' incelemenin merkezine' yerleştirildiğinde popülizm, grubun ideolojisi olmaktan ziyade, grubu kuran bir mantık olarak ortaya çıkmaktadır (Laclau, 2007, s. 72-73). Bu yönüyle popülizm bir ideoloji ve strateji değildir, toplumsal alanda işleyen 'eşdeğerlik ve fark' mantığının bir sonucudur. Demokrasi ve popülizmin kontak kurduğu nokta da burasıdır.

Popülizmin ve 'modern demokrasi'nin birbirlerine eklemlenmesinde, modern demokrasinin paradoksunu oluşturan iki bileşeni oldukça önemli bir rol oynar. Liberal demokrasiye getirilen eleştirilerin bir diğer muhtevasını da bu eleştiriler oluşturmaktadır. Mouffe'a göre modern demokrasi kapsama (açılma) ve dışlama (kapanma) olarak kendi içinde paradoks yaratan iki momenti birlikte barındırmaktadır. Bu iki momentten birincisi, Lefort'un aşkın temellere dayanan ve prensin zatında somutlaşarak temsil edilen iktidarın yerinden edilmesi sonucunda boş bir alan haline gelmesine işaret eden kapsamadır. Bu iktidarın ve temsilin toplumsal alanda, hatta yeryüzünde yer alan tüm farklılıklara ya da gruplara açılması anlamına gelmektedir. Mouffe liberalizmin demokrasi ile eklemlendiği yerin bu nokta olduğunu belirtir. Burası toplumsalın açıklığı olarak ifade edilen, özgürlük, çoğulculuk vb. kavramlarının vurgulandığı ve sivil topluma göndermelerin yapıldığı ilk momenttir. Modern demokrasinin ikinci momenti ise dışlama-kapanma sürecine işaret eden halkın kurulduğu süreçtir. Daha çok 'eşit yurttaşlar' vurgusunun ve 'eşitlik' söyleminin ön plana çıktığı bu moment, popülist mantığın işlediği alandır. Mouffe'a göre liberalizmin siyasal olanı yani kimlikleri kuran antagonizmaları ve dolayısı ile siyasetteki tutkuları ve duyguları da görmezden kaçırmasının nedeni, liberalizmin bu ikinci momentte kör kalmasıdır.

Çünkü modern demokrasi bir ucunda siyasal liberalizmi barındırmakla beraber, öteki ucunda demokratik halk egemenliğine işaret eden bir sistemdir.

Sonuç olarak, Laclau ve Mouffe'a göre modern demokrasinin ayırt edici özelliği iktidarın boş yerinin kamusal alandaki hegemonik mücadeleler sonucunda geçici ve kısmi olarak doldurulmasıdır. Ancak bu alternatif mücadelelerin önünün kapatılması anlamına gelmez. Yani burada üzerinde mutabık olunması gereken husus, iktidar alanının mutlak olamamasıdır. Bu nedenle, liberal demokrasinin öngörüsünün aksine Mouffe tam tamına kendi kimliği ile özdeş ve uyumlu bir toplumun zaten olamayacağı gibi, bunun hem demokrasinin, hem de siyasal olanın sonu olacağını vurgulamaktadır.

Bu noktada modern demokrasinin iki bileşenini de kavramaya çalışan bir model olarak radikal demokrasinin daha çok birbirleriyle antagonistik ilişkiler içerisinde olan kavramları bir araya getirmeyi amaçladığı görülmektedir. Çünkü bu kavramlar hem antagonistik ilişkiler yoluyla kısmen ve geçici olarak kurulmaktadırlar hem de tam anlamıyla kendi içsel bütünlüklerini oluşturamamaktadırlar. Laclau'nun Derrida'dan sıklıkla alıntıladığı gibi 'bir şeyin olanaklılık koşulu, aynı zamanda onun imkânsızlık koşuludur'. Bu açıdan açıdan, herhangi bir siyasal kimliğin meydana gelmesinde temel oluşturan dışarısı yani öteki, aynı zamanda o siyasal kimliğin tamamlanmasını imkânsız kılmaktadır.

Bu bağlamda radikal demokrasi kolektif kimlikler ve birey, eşitlik ve özgürlük, devlet ve sivil toplum, çoğunlukçu ve çoğulculuk arasında tikel olanı evrensel olana, ya da evrensel olanı tikel olana feda etmeden bir çözüm bulma arayışındadır. Bu açıdan da radikal demokrasi iki antagonistik taraftan birinin mutlak hâkimiyetinden ziyade mücadelenin kendisini merkeze alan bir model olarak formüle edilmiştir. Bu nedenle kendi içinde bir paradoks oluşturduğu iddia edilebilir. Çünkü Radikal Demokrasi literatürde birbirine zıt iki önemli kaynaktan da beslenmekle birlikte, ikisine de tam anlamı ile katılmamaktadır. Bu iki kaynak, Carl Schmitt'in homojen bir halkın kurulması ve hetorejenliğin kökünün kazılması bağlamında demokrasi yaklaşımı ve liberal demokrasinin bir türevi olan müzakereci demokrasidir.

Her iki yaklaşımın da kendine özgü kayda değer argümanları olmak ile birlikte, bazı handikapları barındırmalarından dolayı, radikal demokrasi bu iki yaklaşımın ikisi ile de tam anlamı ile mutabık değildir. Mouffe, Schmitt'in demokrasinin temel öznesini liberalizmdeki gibi 'insanlık' yerine homojen bir 'halk' olarak gören yaklaşımını önemsemekle birlikte, Schmitt'in toplumsal alandaki tüm farklılıkları ve tikellikleri tehdit olarak görmesini kabul edilemez bulmaktadır. Çünkü Schmitt antagonizmaları bastırıp toplumsal alanın dışına atarak 'siyasal olanı' devletlerarası bir mesele olarak ele almakta, böylece homojen ve bütünleşmiş bir halk kategorisini hedeflemektedir. Mouffe ve Laclau ise Schmitt'in bağlamından çok farklı olarak 'halkı' tarih dışı bir metafizik sabite üzerinde temellenmiş değil, kendi kendini siyaseten temellendiren, toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığının sonucunda meydana gelen olumsal bir yapı olarak ele almaktadırlar (Mouffe, 1999, s. 50). Bu yüzden demokrasinin asli unsuru olmakla birlikte 'halk' tarih ve toplum üstü bir kimliğe değil, aksine toplumsal taleplerin bir araya gelerek oluşturdukları popüler bir kimliğe işaret etmektedir. Günümüz Türkiye'sinde, AK Parti kimliği popüler kimliklere verilebilecek en açık örneklerden birisidir. Bu açıdan AK Parti kimliğinin popüler bir kimlik olarak kendisi üzerinde temellendiği, önce demokrisinin sonra ise muhafazakârlık ve milliyetçiliğin AK Parti kimliğinin hegemonik söylemlerine eklemlenen öğeler olduğu görülmektedir.

Öte yandan, Mouffe liberal demokrasinin insan haklarına ve güçler ayrılığına yaptığı vurguyu kabul etmekle birlikte, müzakereci demokrasinin söylem etiği, siyasal liberalizmin ise rasyonel akıl yolu ile toplumsal antagonizmaları nihai çözüme ulaştırma çabalarını sadece gerçekleştirilmesi imkânsız değil, aynı zamanda demokrasi açısından tehlikeli bulmaktadır. Bu nedenle Mouffe, müzakereci demokrasinin her ne kadar toplumun açıklığını ve çoğulculuğu bir ilke olarak benimsemiş olsa da, ideal söylem etiği ve müzakere prosedürlerine getirmiş olduğu sınırlar yolu ile örtük bir biçimde toplumsal çoğulculuğu ve antagonizmaları dışladığını belirtir.

Mouffe toplumun süregiden hegemonik mücadeleler sonucunda siyasal olarak inşa edildiğini düşündüğü için, siyasal liberalizmin aksine iktidar ilişkilerinin kurucu

rolünün gözden kaçırılmaması gerektiği üzerinde durur. Siyasal liberalizmin uzlaşmış, bütünleşik ve kendi ile barışık bir demokratik toplum fikrine sadece ulaşılması imkânsız bir idea olduğu için değil, bunu hedef olarak koymanın gerçekte farklılıkların ve çoğulculuğun sonu olacağını düşündüğü içinde karşı çıkar. Çünkü demokrasi herkesin üzerinde mutabık olacağı rasyonel bir çözüme ulaşmak için yapılması gereken tartışmalardan ziyade, cepheleşen tarafların ancak çatışmalı bir uzlaşıya varabileceklerini bildikleri bir mücadele biçimidir. Yine de radikal demokrasi modeli tarafları düşmandan ziyade hasımlar veya muhalifler olarak tanımlamanın önemine dikkat çeker. Mouffe'a göre muhalifler radikal demokratik bir sistemde birbirleriyle asla uyuşamayacaklarını bilmekle beraber, birbirlerini ortak ve meşru bir zeminde tanıyan antagonistik taraflar olarak görürler (Mouffe, 1999, s. 4).

Çalışmanın son bölümünde yukarıda ana hatları ile sunulan teorik çerçeveye bağlı kalınarak, 2010-2020 yılları arasında Türkiye'de yaşanan gelişmeler popülist mantık üzerinden temellendirilmeye çalışılacaktır. Bu sayede 'siyasal olanın' ortaya çıkışına işaret edilecektir. Bir anlamda bu zaman aralığı demokrasinin ontolojik boyutu üzerinden değerlendirilecektir. Tezin başlığında ele alınan sürecin başlangıç noktası olarak 2010 yılının seçilmesinin iki önemli gerekçesi vardır. İlk olarak bu tarih, kökleri çok gerilere gitmekle beraber, 12 Eylül askeri darbesi ile yeniden yapılandırılan 'askeri ve sivil' bürokrasi rejiminin alternatif hegemonik hareketlere sürekli olarak kapalı tuttukları iktidar alanın gittikçe boş bir yer haline gelmesine işaret etmektedir. Bu gelişmenin tetiklediği süreçte toplumsal talepler doğrultusunda eşdeğerlik ve farklılık mantığının toplumsal alanda daha açık işlediğine, eski antagonistik sınırların yerinden edildiğine ve farklı hegemonik mücadelelerin hızlı bir şekilde örgütlenerek boşalan iktidar alanını doldurma mücadelesine giriştiğine şahit olunmaktadır. İşte bu sürece 'Siyasalın ortaya çıkması' kavramıyla işaret edilmiştir. İkinci gerekçe ise 2010 referandumunun getirdiği siyasi sonuçlardır. Çünkü AK Parti ve Saadet Partisi'nin desteklediği, CHP ve MHP'nin karşı çıktığı anayasa değişikliği genel olarak siyasetin bürokrasi karşısında gücünün artması ile sonuçlanmıştır.

Birbirini tamamlayan bu iki gelişme, popülizminin bir siyaset tarzı olarak yükselişine ve Türk siyasetinde önemli bir kırılmaya neden olmuştur. Bu kırılmanın en belirgin örneği 2010 yılında 'Yeni CHP'nin post-Kemalist bir siyasete yönelerek popülist bir siyaset tarzını benimsemesidir. AK Parti zaten kuruluşundan itibaren popülist bir karaktere sahip idi. Ancak burada, daha önce vurgulanan bir noktayı tekrar etmekte fayda vardır: Popülizmin yükselişi bir neden değil, bir sonuç olarak görülmelidir. Bunun en önemli örneği, 1990'lı yıllarda meydana gelen hegemonya krizi soncunda toplumsal alanın elitler (sivil ve askeri bürokrasi) ve halk arasında gittikçe derinleşen bir yarılma ile ikiye bölünmüş olmasıdır. Bu durum, 2002 yılında AK Parti'nin büyük sermaye gruplarının da dâhil olduğu geniş bir toplumsal koalisyon sonucunda, popülist bir hareket olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. CHP'nin popülist bir stratejiye yönelmesinde, 2010'daki anayasa değişikliklerinin rolü olmakla birlikte toplumsal alanda yaşanan diğer gelişmeler de göz ardı edilmemelidir. Gezi protestoları ve çözüm sürecinin durması sonucunda, 'laik- muhafazakâr' antagonizmasının yerinden edilmeye başlanması ile AK Parti karşıtlığı üzerinden şekillenen yeni bir sınır hattının çizilmesi, CHP'nin siyaset tarzındaki değişimin başlıca nedenleri arasındadır.

2010 anayasa referandumu ile birlikte, sivil siyasetin 'askeri-sivil' bürokrasinin karşısında güçlendiği ve siyasal aktörler arasındaki güç denkleminin halkın lehine bozulduğu görülmektedir. Özellikle cumhurbaşkanının halkoyu ile seçilmesinin önünün açılması ile birleştiğinde bu durumun Türkiye'de siyasetin tarzını ve söylemlerini dönüştürmeye başladığı görülmektedir. Bu durumun siyasete ilk yansımasının 'Yeni CHP' başlığı altında CHP'nin söylemlerinde laiklikten ziyade, ekonomik konuların ve yoksulluğun vurgulanmaya başladığı bir kırılma ile gerçekleştiği söylenebilir. Bu süreçte, genel olarak CHP'nin halkın nazarında ya da en azından kendi tabanında genellikle merkezin ve doyurulmuş taleplerin sözcüsü şeklinde oluşan algısını kırmaya ve kendisini karşılanmayan toplumsal taleplerin sözcüsü olan bir muhalefet partisi olarak konumlandırmaya çalıştığı dikkat çekmektedir. Bu durumun en açık göstergesi, CHP'nin dozajı gittikçe artan bir şekilde kendi tikel kimliğini bir boş gösterene dönüştürmeye çalışmasıdır. Bu süreç, CHP'nin yeni bir popüler kimliğe dönüşmesinin embriyo dönemi olarak değerlendirilebilir.

2011 seçimlerinden büyük bir zafer ile çıkan AK Parti ise, bu dönemde hegemonyasını sivil topluma doğru genişletmeye çalışmış, 'İstanbul Sözleşmesi' ve 'Çözüm Süreci' adı altında dikkat çekici adımlar atmıştır. Bu süreçte, AK Parti'nin iktidar olmak ile birlikte muhalefeti de temsil ettiği ve dışarıdan içeriye doğru söylemler ürettiği görülmektedir. Böylece eşdeğerlik zincirine sürekli olarak yeni halkalar eklemeye çalışmıştır.

2013 yılında özellikle Gezi Protestolarında, sivil toplumun siyasi bir aktör olarak ortaya çıkması aktörler arasındaki güç denkleminde bir değişikliğe neden olmamış ise de, protestoların hem muhalefetin hem de iktidarın söylemlerini yeniden kuracağı bir süreci başlattığı söylenebilir. Protestolar ile birlikte AK Parti'nin söylemleri ilk defa merkezden çevreye yani içerden dışarıya doğru everilmeye başlamıştır. Bir başka deyişle AK Parti'nin 'muhalif' kimliği büyük bir darbe almıştır. Bu açıdan, Gezi Protestoları AK Parti'nin özellikle sivil topluma yönelik gelişimini durdurmuş sonuç olarak AK Parti Gezi Protestolarından sonra hegemonik olarak savunmaya ve merkezden dışarıya doğru bir söyleme zorlanmıştır. Aynı zamanda Gezi Protestoları, özellikle CHP'nin kimliğinde yapı-sökümcü bir rol oynamıştır. Gösterilerde ön plana çıkan 'Mustafa Keserin Askerleriyiz' vb. sloganlar, CHP'nin Kemalist söylemlerinde başta laiklik ve Türk olmak üzere bir dönüşüme, ilaveten sivil topluma ve 'dışardan içeriye' yönelik yeni bir siyaset stratejisiye yönelmesine neden olmuştur. Bunun en belirgin örneği, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde 'ekmek için Ekmeleddin' sloganı ile devlet seçkinleri dışında ve muhafazakâr kimliği ön plana çıkan bir isimin, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun CHP ve MHP ittifakının çatı adayı olarak gösterilmesidir. İkinci örneği ise 7 Haziran 2015 ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde HDP (Halkların Demokratik Partisi) ile kurmuş oldukları blok siyaseti ilişkisinde gözlemlenmektedir.

Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığı, CHP kimliğinin temelini oluşturan ve devlet bürokrasisi ile özdeşleşen Kemalist hegemonyanın yerinden edilmesine yönelik bir girişim olarak okunabilir. Ancak burada esas dikkat çekilmesi gereken nokta, toplumsal alanda zaten zayıflamış olan Kemalist hegemonyanın CHP tabanında da gücünü kaybetmesi ve hâlihazırdaki durumun parti politikalarına yansımasıdır.

Özellikle Gezi Eylemleri'nin ortaya çıkardığı tabloda, AK Parti'nin 'muhafazakâr' kimliğinden ziyade direkt olarak popüler kimliğine ve bu kimliğin sembol ismi 'Erdoğan'a yönelik bir cephe açılması, toplumsal alanda 'laik-muhafazakâr' antagonizmasının kayboluşunun bir göstergesidir. Örneğin, Gezi Eylemleri'nde 'Türkiye Laiktir, Laik Kalacak' gibi uzun yıllar Kemalist hegemonya tarafından üretilen ve laik-muhafazakâr antagonizmasını besleyen sloganlar yerine, daha çok bu antagonistik sınırları yerinden etmeye yönelik sloganların ön plana çıktığı görülmektedir. Burada değişen toplumsal koşullarda hem hızlı bir şekilde modernleşen AK Parti tabanının[8] hem de küreselleşen CHP tabanın[9] etkisini göz önünde bulundurmak gerekir.

7 Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti'nin ilk defa tek başına iktidar olma şansını kaybettiği, dolayısıyla 'toplumun normalini temsil etme konumunun' sarsıldığı görülmektedir. Bu açıdan yeni bir dönüm noktasıdır. AK Parti bu seçimlerde karşısında ilk defa CHP ve HDP arasında 'stratejik oylar' adıyla anılan güçlü bir blok siyaseti ile karşılaşmıştır. Ayrıca MHP'nin 'çözüm sürecine' yönelik sert tutumu da bu noktada oldukça etkilidir. Bu seçimler ile birlikte, AK Parti'nin gittikçe kendi tikel sınırlarına doğru geriye çekildiği gözlemlenmektedir. Bunun en açık örneği ise, 'Muhalefet alanını' tamamen terk eden AK Parti'nin, geçmişte en

---

[8] Hasan Bülent Kahraman, AK Parti'nin popüler kimliğinin oluşumunda ve uzun yıllar iktidarda kalmasındaki en önemli sebebinin toplumsal alanda modernleşme taleplerine verdiği karşılık olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan, modernleşen AK Parti tabanı merkeze yerleştikçe eskiden olduğu gibi merkezin ana söylemi olan laik-muhafazakâr antagonizması üzerinden kendi kimliğini kurması anlamsız hala gelmektedir. Bu açıdan Gezi Park olaylarının laik-muhafazakâr antagonizmasını tek basına bıçak gibi keserek ortadan kaldırdığı iddia edilmemektedir. Daha çok Gezi olaylarında mezkûr antagonizma herhangi bir rol oynamadığı iddia edilmektedir. İleride de üstünde durulacağı gibi, laik-muhafazakâr antagonizmasının geri plana itilişini toplumsal alanda meydana gelen farklı ve yeni gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir.

[9] Ayrıntılı bilgi için, Metropol Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Merkezinin Kasım 2011 yılında CHP seçmen tabanı ile yapmış olduğu kamuoyu araştırmasına bakılabilir (CHP Araştırması - Kasım 2011, 2011).

sert muhalifi olan ve merkez siyasetin temsilcisi MHP ile yakınlaşmaya başlamasıdır.

Hem İhsanoğlu'nun Cumhurbaşkanlığı adaylığı hem de CHP ve HDP arasında gelişen yakınlaşma, CHP'nin 'laik ve Türk' hegemonik kimliğini bastırmasının bir sonucu ve CHP'nin popülist bir siyasal harekete dönüşmesinin de başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü CHP'nin ana stratejisinin AK Parti karşıtlığı üzerinden gittikçe bir araya gelmeye başlayan 'farklar' arasında bir eşdeğerlik zinciri oluşturmak olduğu görülmektedir. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta, bu eşdeğerliğin nasıl temsil edileceği meselesinin 'siyasal' bir momente işaret ettiğidir. Bu nedenle, eşdeğerler arasındaki bir tikelin yani CHP'nin kendi kimliğinde bir yarılma sonucunda bir yönü ile eşdeğerliği, diğer yönü ile kendi kimliğini temsil etmeye çalıştığı gösterilmeye çalışılacaktır. Bu durum, CHP'nin kendi tikel kimliğini bir anlamda iptal edişi ve AK Parti karşısında tüm farklı taleplerin bir anlamda temsiline yönelik bir siyasete yönelişi anlamına gelmektedir.

Yukarıda bahsi geçen gelişmelerden toplumsal alanda 'laik-muhafazakâr' antagonizmasının yerinden edilmeye başlandığı sonucuna varılmaktadır. Çünkü AK Parti bu yeni duruma karşılık, yeni bir söylem ile antagonistik sınırları yeniden çizmeye ve yeni bir eşdeğerlik zinciri kurmaya yönelmiştir. 'Yerli ve milli' söylemi altında toplumsal alanı 'yerli ve milli olanlar' ile 'olmayanlar' arasında bir ayrıma tabi tutarak toplumsal alanda milliyetçi ve muhafazakâr söylemleri birbirine eklemlemeye çalışmıştır. Böylelikle toplumsal alanda cepheleşen tarafların tam olarak kendilerinin kabul etmediği şekilde birbirlerini tanımlamaya başladığı görülmektedir. Cephenin bir yanı 'AK Parti'nin otoriter yönetimine' karşı toplumsal alanı birlik olmaya çağırırken, diğer yarısı ise karşı tarafı 'gayri milli olarak' tanımlayarak milli birliği vurgulamaya başlamıştır.

Burada bir diğer önemli nokta, AK Parti'nin gittikçe doyurulmuş taleplerin güvenlik ihtiyaçlarına yönelik bir söylem üretmeye başlarken, CHP'nin gittikçe toplumsal alanda karşılanmayan taleplerin sözcülüğünü üstlenmeye başlamasıdır. Tüm bu süreçte siyasilerin söylemlerinde ve toplumsal alandaki antagonistik sınırlarda göze çarpan kırılmalar, hâlihazırdaki yapıların ve kimliklerin kararsızlaşması, bu çalışmada siyasal olanın ortaya çıkması şeklinde ileri sürülen

iddianın temellendirildiği analiz verileridir. 1 Kasım 2015 seçimlerinden sonra bu sınırların gittikçe daha da netlik kazanmaya başlayacağı görülecektir.

Bu süreçte 15 Temmuz darbe girişimi çizmeye çalışılan çerçevenin iki nedenle konusu dışında kalmaktadır. İlk olarak darbe FETÖ üyesi bir grup askerin silah zoru ile iktidarı devirmeyi amaçlamasından dolayı, ele alınacağı şekli ile siyasal bir eylem değildir. Darbenin hem Devlet hem de ordu içinde bir grubun anti-demokratik eylemi olması dolayısı ile Türkiye'de demokrasi veyahut popülizmin incelenmesinde herhangi bir ölçü oluşturmamaktadır. İkinci neden ise darbe teşebbüsünü organize eden FETÖ ile AK Parti arasında toplumsal nedenlere bağlı olarak gelişen ve toplumsal fay hatlarının yerinden edilmesine ya da yeniden çizilmesine yol açacak herhangi bir antagonistik ilişkinin bulunmamasıdır. Çatışmanın toplumsal alanda karşılanmayan talepler üzerinden gerçekleşmediğinin en önemli delili Erdoğan'ın 'ne istediler de vermedik' sözüdür. Gerçekten de AK Parti ve FETÖ arasında yaşanan gerilim 17-25 Aralık operasyonuna kadar kamuoyu tarafından tam olarak anlamlandırılamamış, basit ve geçici bir durum olarak algılanmıştır. Ancak hem 17-25 Aralık süreci hem de darbe teşebbüsü durumun ciddiyetini ve perde arkasında çok daha geniş ölçekte, küresel boyutta bir çatışma hattının bulunduğunu gözler önüne sermiştir. Bu nedenle söz konusu durumun küresel düzeyde yaşanan otoriter siyaset anlayışı ile ilgili boyutları gözden kaçırılmamalıdır.

Nasıl ki ulusal sınırlar içerisinde toplumsal alanı bölen antagonistik sınırlar mevcut ise küresel düzeyde de bu sınırlardan bahsetmek mümkündür. Uluslararası arenada özellikle 2013'te Mısır'da yaşanan darbe ve Suriye'de PKK-PYD ile ilgili yaşanan gelişmeler sonucunda AK Parti ve ABD-NATO ilişkilerinin gerildiği ve kopma noktasına geldiği görülmektedir. Böylelikle FETÖ ve AK Parti arasındaki çatışma hattının, gerçekte küresel hegemonya ile AK Parti arasındaki gerilimli ilişkilerden kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. FETÖ'nün küresel hegemonik güçlerle olan ilişkisi ve 1980'lerden itibaren Türkiye'de örgütlenen bir yapı olması göz önüne alındığında Türkiye'nin küresel hegemonik zincire eklemlenmesinde kilit rol oynayan bir öğe olduğu görülmektedir. Dolayısı ile AK Parti'nin 2010 yılından itibaren bölgede daha bağımsız bir politika yönelmesi ile küresel hegemonik

zincirden kopmaya başlaması, Türkiye'yi bu zincire bağlayan FETÖ ile de iplerin kopmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak, 17-25 Aralık ile başlayan ve 15 Temmuz 2016 da zirveye çıkan bu çatışma her ne kadar toplumsal alandaki iki karşıt grup arasında cereyan ediyor gibi gözükse de detaylı bir araştırma, köklerinin daha çok uluslararası çatışma alanlarına dayandığını daha açık ortaya çıkaracaktır. Bu açıdan AK Parti'nin 'dünya beşten büyüktür' veya 'yerli ve milli' gibi söylemlerinin oluşumunda FETÖ toplumsal nedenlerden kaynaklı olarak değil, küresel hegemonik sistemde yaşanan güç ilişkileri dolayısı ile etkili olduğu görülmektedir. Bu yüzden mesele daha çok uluslararası ilişkiler uzmanlarının inceleme alanını oluşturmakla beraber boyutları itibari ile bu çalışmanın sınırlarını fazlası ile aşmaktadır.

2017 referandumu ise 1 Kasım 2015 seçimlerinde belirmeye başlayan yeni sınırların gittikçe netlik kazanacağı bir süreci başlatmıştır. Referandum süreci hem AK Parti ve MHP arasında gelecekte kurulacak olan Cumhur İttifakının temellerinin atılmasına hem de MHP'nin kendi içerisinde bölünerek İYİ Parti'nin kurulmasına neden olmuştur. Ayrıca 2017 referandumu, AK Parti'nin tam olarak pozitif bir kimliklenme ile merkezi temsil edişi ve popülist siyaset anlayışından tamamen kopuşu ile sonuçlanmıştır. Özellikle, hem Cumhurbaşkanı hem de AK Parti genel başkanı olan Erdoğan'ın seçilmiş belediye başkanlarının illerde parti il başkanlarına tabi olduğunu vurgulaması ve bazı büyükşehir belediye başkanlarını görevden alması, referandum sürecindeki söylemleri ile birlikte okunduğunda bu durumun daha da netlik kazandığı görülecektir.

Bu süreç içerisinde ise CHP'nin 'Adalet Yürüyüşü' ile birlikte tam olarak popülist bir siyasete yöneldiği dikkat çekmektedir. Böylece, geçmişte AK Parti söylemlerinin eklemlenme noktalarını oluşturan 'adalet', 'demokrasi' ve 'ekonomik sorunlar' gibi gösterenler gittikçe muhalif kesimlerin söylemlerine eklemlenmeye başlamıştır. Referandum sonuçlarını gösteren haritaya bakıldığında ise Türkiye'de siyasal sınırların yeniden nasıl şekillendiği daha açık görülmektedir. Sonuçlara göre AK Parti'nin artık merkezi temsil ettiği ve MHP ile geliştirdiği ittifak sayesinde ancak eski oy oranlarına yaklaştığı, öte yandan AK Parti iktidarına

karşı muhalefetin gittikçe bir araya gelmeye başladığı ve popülist bir eşdeğerlik zinciri kurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir.

2018 Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerinde yeni sistemin bir anlamda zorunlu kıldığı ittifaklar sistemi sayesinde, muhalefet alanında yeni bir eşdeğerliğin netlik kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu açıdan 'Cumhur' ve 'Millet' toplumsal alandaki ana çatışma hatlarına işaret eden başlıca popülist ifadeler olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ittifaklar sistemi, tikel ve tam olan parti kimliklerinin ikiye bölünmesine, bunların bir yönüyle kendi partilerini diğer yönü ile ittifakın tamamını yani eşdeğerliği temsil etmelerine yol açmıştır. Bu açıdan farklı kimlikler arasında bir harmanlanmayı beraberinde getirirken popüler kimliklerin oluşumunu hızlandırmıştır. Muhalefet için kendi aralarında uzlaşmazlıkların perde arkasına itilmeye başlanması ve AK Parti karşıtlığı üzerinden negatif bir kimliklenmenin gittikçe güçlendiği dikkat çekmektedir. Buna mukabil, Cumhur İttifakı ise Erdoğan üzerinden pozitif bir kimliklenme ile muhalefete karşı konumunu ve savunma hatlarını güçlendirmeye çalışmıştır.

İttifaklar sistemi, Cumhurbaşkanının 'Millet'i temsil edebilmesi için %50+1 oy almasının şart koşulmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, Türkiye'de bu görevi hiçbir parti ve kişinin sadece kendi tikelliği üzerinden başaramadığı görülmektedir. Bu yüzden %50 barajı ister istemez toplumsal yarılmanın önemli bir boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'de iktidar olmak için her iki seçmenden birinin oyu alınmak zorundadır. Bu açıdan popülist olmayan herhangi bir adayın bunu başarması mümkün değildir. Bu da ancak toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının dikkate alınması ile başarılabilir. Bu nedenle yeni sistem toplumsal homojenliğe ve heterojenliğe aynı derecede imkân sunmakta, demokrasinin iki bileşenini de bu şekilde işler kılmaktadır. Ayrıca yeni sistemin şeffaflık, hesap verilebilirlik, vb. noktalarda liberal değerlere eklemlenmede bazı sorunları olmakla birlikte, bunları yeni sistemin yapısal nedenlerden dolayı aşamayacağını iddia etmek oldukça zordur.

Yukarıda belirtilen durumun en önemli örneklerinden birisi 2019 yerel seçimlerinde Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı arasında yaşanan çekişmede açıkça görülmektedir. Seçimlerde eşdeğerlik mantığı ile hareket eden CHP, İYİ Parti ve

Saadet Partisi aralarındaki tüm ideolojik farklılıklara rağmen iktidar karşıtlığı üzerinden bir zincir oluşturmuşlar ve bu eşdeğerlik zinciri özellikle büyükşehirlerde HDP seçmeninden güçlü bir destek almıştır. Özellikle meydana gelen yeni eşdeğerliğin İBB seçimlerinde Ekrem İmamoğlu'nun şahsında yerel düzeyden toplumsal alanın geniş kesimlerine uzanan popüler bir kimliğe dönüşmeye başlaması da dikkat çekicidir.

Tüm bu gözlemlerin sonucunda dikkat edilmesi gereken nokta, tarafların toplumu ikiye bölen sınırları sürekli olarak kendi lehlerine genişletme mücadelesi vermeleridir. Böylece antagonistik sınırlar hem toplumsal alanda yaşanan gelişmeler neticesinde hem de siyasetin bu gelişmeleri dikkate alması ile yeniden şekillenmekte ve temsil edilmeye çalışılmaktadır. Bu açıdan, 2010 yılından itibaren AK Parti'nin 'medeniyet' söylemi ile 7 Haziran 2015 yılına kadar güçlü bir hegemonik mücadele yürüttüğü gözlemlenirken, 2010 yılından sonra CHP'nin alternatif bir hareket olma iddiası ile söylemlerinde bir kırılmanın meydana geldiği görülmektedir. 2015 yılından sonra ise siyasal kimliklerin değişimi ve dönüşümü daha net gözlemlenmektedir. 2015 yılı itibari ile 'millilik' söylemi ile başlayan ve 'beka' söylemi ile devam eden süreçte, AK Parti'nin gittikçe 'devlet-millet' özdeşliğini temsil eden bir söyleme yöneldiği ve geniş halk kitleleri ile arasındaki bağların zayıflamaya başladığına şahit olunmaktadır. Bu anlamda, AK Parti'nin her ne kadar 'Atatürk açılımı' adı altında yeni söylemler ile atak bir pozisyona geçmeye çalıştığı dikkat çekse de, gittikçe kendi tikel sınırlarına doğru geri çekilmeye başladığı ve savunma mevzilerini bu hat üzerine inşa ettiği görülmektedir. Bu durumda, AK Parti genel olarak doyurulmuş taleplerin söylemini üretirken, CHP'nin başını çektiği muhalefetin karşılanmamış taleplere yönelik söylemler ürettiği fark edilmektedir. Bu açıdan, CHP 'Adalet' ve 'demokrasi' gibi boş gösterenler ile birlikte kendi tikel sınırlarının ötesine seslenmeye çalışmaktadır. CHP'nin 2019 yerel seçimlerinde elde ettiği başarının kodlarını ise bu yeni stratejisinde aramak gerekmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada mercek altına alınmaya çalışılan mesele, Türk Siyasal Hayatı'nın 2010-2020 yılları arasında toplumsal alandaki antagonistik sınırlarda meydana gelen değişimler ve siyasi partilerin söylemlerinde, kimliklerinde ve

stratejilerinde bu değişimlerden kaynaklanan dönüşümlerdir. Antagonistik sınırlarda meydana gelen değişimlerin siyasi partilerce titizlikle takip edilerek bu sınırların söylemsel alanda ifadelendirilmeye çalışılması, 'halk'ın siyasette güçlü ve başat bir aktör olmaya başladığının en önemli gösterenlerinden biri olarak kabul edilmelidir. Bu açıdan içinden geçilen sürecin 'siyaset'in ontik düzeyinde değil, 'Siyasal'ın ontolojik düzeyinde cereyan ettiği fark edilecektir. Bu süreçte her ne kadar liberal demokrasinin evrensel ilkelerine yönelik negatif çağrışımlar yapan gelişmeler yaşansada[10], hegemonik kimliklerin ve antagonistik sınırların sürekli olarak yerinden edilmesi ve yeniden kurulması açısından bu sürecin, ontolojik boyutu ile dikkate alındığında demokrasiye pozitif anlamda katkılar sunacağı görülecektir.

Türkiye'de 2010-2020 yılları ile ilgili olarak yukarıda kısa bir çerçevesi sunulmaya çalışılan gelişmelerin post-temelci bir teori üzerinden okunmasının felsefi, iktisadi, rasyonel ve davranışçı yaklaşımlara nazaran daha açıklayıcı ve aydınlatıcı bir imkân sunacağı düşüncesindeyim. Bu çalışmanın akademik camiaya en önemli katkısı, Türk Siyaseti'ni modern siyasal teorilerin özcü ve indirgemeci yaklaşımlarının dışında, farklı bir perspektiften ele almaya çalışmasıdır. Böylelikle evrensel grup, kimlik, kurum ve kuruluşlardan ziyade, bunların mümkünlük koşulları mercek altına alınmaya çalışılmıştır. Siyasal ve toplumsal alanda failleri verili olarak görmekten ziyade, bu aktörleri bir oluş mantığı içerisinde değerlendirmek, demokrasiye yaklaşımımızda da boyutsal bir derinlik sunacaktır.

---

[10] Bu açıdan güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü, insan hak ve özgürlükleri, yönetimde şeffaflık ve hesap verilebilirlik gibi kavramların göz ardı edildiği şeklinde eleştiriler haklı veya haksız bu çalışmanın merkeze aldığı konular değildir. Çünkü bu ve buna benzer liberal ilkeler Türkiye'de 2010'lu yıllarda siyasette meydana gelen paradigma değişiminin konusu olmadığından, çalışmanın amacı Türkiye'nin 2010-2020 yıllarını bu ilkeler üzerinden bir ileriye ya da geriye gidiş şeklinde yorumlamak değildir. Ancak bu içinde bulunduğumuz sistemin ve dönemin bu ilkeler ile eklemlenmeyeceği anlamına da gelmemektedir. Bu eklemlenmenin gerçekleştirilememesi, bahsettiğimiz hegemonik mücadelenin bir anlamda kurallarının ortadan kalkmasına yol açacak ciddi tehlikeleri beraberinde getirebilir. Öte yandan da bu 'evrensel ilkelerin' siyaset alanını kapatan ya da daraltan bir amacı olmamasına da dikkat edilmesi gerekmektedir, aksi takdirde aynı ciddi tehlikeleri oluşturma ihtimali bulunmaktadır.

Bu nedenle bu çalışmanın temel kavramlarını antagonizma, hegemonya, eşdeğerlik, fark ve boş gösterenler teşkil etmektedir.

1.1.METHODOLOJI VE ÇALIŞMANIN ORGANIZASYONU

Söylem teorisi, 1970'lerin son dönemlerinden itibaren davranışsalcılık, yapısalcılık, rasyonel seçim teorisi gibi sosyal bilimlerdeki ana akım teorilerin cevapsız kaldığı sorulara karşı, yeni ve alternatif bir teori olarak geçtiğimiz yıllarda gittikçe artan bir ilgiyle akademik camianın dikkatini çeken bir analiz modelidir. Toplumun dönüşümünde ve yeniden inşasında siyaset ve dil arasındaki ilişkilerin gittikçe daha merkezi bir rol oynadığı bir dönemde, söylem analizi güçlü bir metot olarak karşımıza çıkmaktadır.

Foucault, Derrida ve Laclau söylem kavramının gelişmesinde ve teorileştirilmesinde önemli katkıları olan düşünürlerdir. Post-yapısalcı söylem yaklaşımının temelleri Kant'ın insan zihninde ampirik olguların kavranmasını ve deneyimlenmesini mümkün kılan evrensel kategorilerine kadar geri götürülebilir. Ancak post-yapısalcı söylem teorisi Kant'ın bu aşkın kategorilerini kabul etmekle birlikte evrensel, tarih ve zaman dışı olmadığını, bilakis bu kategorilerin tarihsel dönüşümlere ve siyasal mücadelelere tabi olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle, bu kategorilerin insan zihninin verili bir özelliği olmaktan ziyade, söylemsellik alanında olumsal olarak kurulan yapılar olduğu kabul edilir (Torfing, 2005, s. 9-10).

Bu çalışma Laclau ve Mouffe'un söylem teorisini genel itibariyle merkeze almaktadır. Torfing'in 3. kuşak söylem teorisi olarak adlandırdığı bu model, söylemin birinci ve ikinci kuşaklara nazaran çok daha geniş bir manada tüm sosyal olguları kapsayacak şekilde genişletilmesini öngörmektedir. Özellikle, Derrida'nın vurguladığı gibi tüm yapıları meydana getiren ancak kendisi yapılandırılmamış

olan aşkın bir temel[11] arayışından vazgeçilmesi ile her şeyin söylem tarafından kurulduğu şeklinde bir sonuç ortaya çıkmıştır[12] (Torfing, 2005, s. 8). Bu anlamda Laclau da tüm şeylerin birer nesne olarak söylemsellik alanında kurulduğunu kabul etmektedir. Tabi bu, Laclau'nun da belirttiği gibi düşünce dışında hiçbir şey yoktur anlamına gelmez[13].

Laclau'nun Mouffe ile birlikte geliştirdikleri söylem teorisi post-pozitivizm, neo-pragmatizm, post-analitik felsefe ve Lacan'cı psikanalizden oluşan dörtlü saçayağı üzerinde inşa edilmiştir. Bundan dolayı söylem teorisini bir metot olarak geliştiren Essex ekolü bu çalışmanın yöntemsel içeriğini oluşturacaktır. Zira Essex ekolü nesnel gerçekliği meydana getiren toplumsal pratiklerin eklemlenme biçimini sadece dilsel-sözel bir mesele olmaktan ziyade, dilsel olmayan iletişim biçimlerini, raporları, manifestoları, tarihsel olayları, görüşmeleri, stratejileri ve kurumları temel inceleme birimleri olarak ele alıp açıklamaya çalışmaktadır.

Essex ekolünün geliştirdiği söylem teorisinde toplum sembolik bir düzen olarak ele alındığından, ekonomik determinizm ya da belli bir ideoloji toplumsal gelişmeleri açıklamak amacı ile merkeze alınmamaktadır. Nitekim hiçbir toplumsal birim ilksel bir önceliğe sahip olmadığından inceleme alanının merkezinde de değildir. Söylem teorisi bu anlamda hegemonya, antagonizma ve yerinden edilme kavramları etrafında yeni bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Ayrıca söylem teorisi anlamlar, yorumlar ve eylemler arasında çözümlenemez bir bağ olduğunu da vurgular (Howarth, Yannis, & Norval, 2000, s. 6).

Bu açıdan Laclau eşdeğerlilik ve fark mantığı, boş ve yüzergezer gösterenler, mit ve imajlar gibi kavramlar sayesinde bir yandan söylem teorisinin altını doldururken, diğer yandan sosyal bilimlerdeki araştırma yöntemlerinin dikkatini

---

11 Tanrı, akıl, insanlık, doğa ve Kapitalizmin demir kanunları bu temellere birer örnektir.

12 Bu sonsuz bir akış ve kaos anlamına gelmemektedir. İlerde de açıklanacağı gibi burada önemli olan anlamların ve kimliklerin ilişkisel bir sistemde 'nodal pointler' olarak adlandırılan düğüm noktalarına kısmen ve geçici olarak eklemlenerek kurulduğudur.

13 Heidegger'in insanın dünyaya fırlatılmışlığına yaptığı vurgu, kendisini içinde bulduğu anlamlı söylem ve pratikler yolu ile nesneleri kavradığına ve düşünebildiğine dikkat çekmek içindir (Howart, Yannis, & Norval, 2000, 3). Laclau bu açıdan Heidegger'den etkilenmiştir.

sosyolojik kategorilerden ziyade, bu kategorilerin meydana gelmesinin altında yatan mantığa çevirmiştir. Sonuç olarak sosyal ve siyasal araştırmaların odak noktası, verili nesnelerin "ontik" statüsünden, "ontolojik" koşullarına kaymıştır (Laclau, 2000a, s. xı). Bu nedenle kimliklerin oluşumu, yeni ideolojilerin meydana gelişi, toplumsal hareketlerin ardında yatan mantık ve toplumun kuruluşu söylem analizinin merkezi inceleme alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda söylem teorisi, toplumsal pratiklerin birbiriyle eklemlendiği ve toplumsal gerçekliği meydana getiren söylemlerin çatışmasını inceler. Hatta söylem analizinin ufku nesnenin konu varlığının oluşturulduğu teorik bir boyuta kadar uzanır ki, bu tüm nesnelerin anlamının toplumsal olarak inşa edilmiş olduğuna işaret eder.

İkinci bölüm de 'siyasal olanın' metafiziksel olarak temellendirilmesinin ve bu durumun siyaset teorisine yansımalarının tarihi arka planı ele alınmıştır. Böylece, mezkûr 'ontolojik fark' kavramı incelenerek, üçüncü bölümde 'siyasal' olanın radikal olarak temellendirilmesi konusunda ihtiyaç duyulan malzeme sunulacaktır. Platon ile birlikte başlayan süreçte metafiziğin ve epistemolojinin bir yöntem olarak 'siyasal olanın' bastırılmasında ve kapatılmasında oynadıkları rol ve bunun siyaset teorisine yansımalarını incelemek ikinci bölümünün ilk hedefidir. Burada üzerinde durulan mesele, hakikat temelinde yükselen bir siyaset teorisinin 'siyasalın' dolayısı ile de demokrasinin görmezden gelinmesi ile sonuçlanmaya mahkûm olmasıdır. Apollon-Dionysos çatışması ile başlayan ve Herakleitos-Parmenides mücadelesi ile devam eden bu süreç, Platon ile birlikte 'Varlık'ın rasyonel belirleniminin (idea) dışındaki alternatif anlamlara kapatılması ile sonuçlanmış, böylelikle siyaset 'Oluşa' karşı 'varlığın' egemenliğinin bir aracı statüsüne indirgenmiştir. Mamafih, hem klasik hem de modern çağda 'var olanın' belirlenimine yaklaşım metodu her ne olursa olsun, -ister ampirizm, rasyonalizm isterse de bilimsel yöntem-, siyasetin asıl amacı değişmemiştir.

Klasik dönemden başlayan ve modern dönemi de içine alacak şekilde devam eden bu başat bakış açısı, öncelikle muhafazakârlığın daha sonra Alman Romantizmi'nin ve devamında Nietzsche'nin aydınlanma epistemolojine ve rasyonalizme getirmiş oldukları eleştiriler dolayısı ile tartışmaya açılmıştır. Ancak asıl kırılma, çağdaş hermönetiğin kurucusu olarak gösterilen Heidegger'in

epistemolojiyi bir yöntem olarak toptan terk etmesi, varlığın metafiziksel olarak temellendirmesi yerine inceleme alanının merkezine Varlığın 'ontolojik' şartlarının tarihselliğini ve toplumsallığını yerleştirmesi ile gerçekleşmiştir. Böylece, ilerleyen dönemlerde Post-yapısalcı olarak adlandırılan akımın temelleri atılmıştır. Post-yapısalcı akımın üç önemli düşünürü, Foucault, Derrida ve Lacan'ın ortaya koyduğu çalışmaları dikkate alan birçok siyaset teorisyeni birbirlerinden farklı olmakla birlikte temelde 'siyaset' ve 'siyasal' ayrımına dayanan birçok yeni siyaset teorisi geliştirmişlerdir. Oliver Marchart tarafından post-temelcilik başlığı altında bir araya getirilen bu teoriler arasında, Foucault'un 'söylem', Derrida'nın 'yapı-söküm' ve Lacan'ın 'ontolojik boşluk' kavramlarını birbirlerini tamamlayacak şekilde eklemleyen Laclau ve Mouffe'un geliştirdikleri 'hegemonya ve söylem' teorisi oldukça dikkat çekicidir. Laclau ve Mouffe hegemonya ve söylem teorisinin merkezinde ise Varlığın ontolojik temellerine yerleştirdikleri antagonizmalar kilit bir yer tutmaktadır.

'Antagonizmaları' varlığın ontolojik temellerine yerleştirmesi itibari ile Laclau ve Mouffe, siyasal olanın kurucu rolüne dikkat çekmişlerdir. Bu açıdan, üçüncü bölümde 'siyasal olanın radikal olarak temellendirilmesi' başlığı altında, Laclau'nun teorisindeki temel kavramlar açıklanacaktır. Bu açıdan üst-belirlenim, antagonizma, negativite, olumsallık ve kararverilemezlik temellinde özne, hegemonya ve söylem teorisi incelenecektir.

Dördüncü bölümde ise 'siyasal olanın' demokratik olarak nasıl temellendirildiği ele alınacaktır. Bu başlık altında etrafında dönülen asıl mesele, siyasal olanın kurucu rolü ve demokrasi arasındaki ilişkidir. Bu bölümün ana hedefi ise siyasal mücadelenin ancak ontolojik düzeyde gerçekleşmesiyle demokratik bir karakter kazanacağını göstermeye çalışmaktır. Bu açıdan demokrasinin hukukun üstünlüğü, insan hakları, seçimler, siyasi partiler ve anayasa meselesi olmakla beraber tüm bunların 'siyaset' ile ilişkili olan 'ontik' düzeyde ki konular olduğu, öte yandan demokrasinin toplumsal alandaki hegemonik güçler arasında yaşanan mücadeleye ev sahipliği yapan ontolojik bir boyutunun da olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Yani, demokrasinin toplumsal alanda var olan antagonistik sınırların değişimine, siyasal kimliklerin ve 'halkın' kuruluşuna ve alternatif oluşumlarına olanak

tanıyan boyutunun üzrinde durulacaktır. Bu nedenle demokrasinin güçlü bir içeriğe sahip olmasında kurumlar ile birlikte popüler kimliklerin de oynadığı rolün önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

Çünkü popüler kimliklerin kuruluşu itibari ile metafizik temellerden ziyade olumsal olarak meydana gelen eşdeğerlik zincirinin üzerine radikal olarak inşa edilmesi, toplumsal alanın tamamı ile kapatılmasının önünde sürekli olarak engel teşkil etmektedir. Aksi halde popülist olmayan bir kimlik, sadece kendi tikelliğine dayandığından metafiziksel olarak kendini temellendirmek zorunda olacak, daima kapalı ve kendine özdeş bir yapı arz edecektir. Bu kaçınılmaz olarak toplumsal alanda eşdeğerlik mantığının göz ardı edildiği ve fark mantığının egemen olduğu bir düzeni beraberinde getirecektir. Bu yüzden farklı toplumsal taleplerin bir araya gelerek negatif bir temelde kurdukları eşdeğerlik zincirini temsil eden popüler kimlikler, demokrasinin gerçek anlamda derinleşmesi için vazgeçilmezdir. Bu açıdan, dördüncü bölümde demokrasinin ontik boyutunu düzenleyen liberalizmin krizine çözüm olarak ileri sürülen Habermas'ın müzakereci demokrasi ve Richart Rorty'nin pragmatist demokrasi modeline değinilerek, her iki modele yönelik Laclau ve Mouffe'un eleştirileri değerlendirilecektir. Devamında ise Laclau ve Mouffe'un bu krizden çıkış için demokrasinin ontolojik boyutunun derinleştirilmesine yönelik tavsiye ve çözüm önerileri incelenecektir.

Son bölümde ise yukarıda ilk üç bölümde çizilmeye çalışılan teorik çerçeve üzerinden, Türk siyasal hayatının 2010 -2020 yılları arası incelenecektir. Bu zaman aralığının seçilmesinde en önemli faktör 'halkın' güçlü bir aktör olarak siyaset sahnesinde başat rol oynamaya başlamasıdır. Özellikle Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçimle başa gelmesi ve 2010 yılında yapılan referandumla siyaset erkinin bürokrasi karşında güçlenerek çıkması, yeni bir süreci ve siyaset anlayışını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte demokrasi açısından iki önemli gelişmeye dikkat çekilmiştir. Birincisi toplumsal alanı tanımlayan antagonistik sınırlarda ve hegemonik kimliklerde meydana gelen değişimlerdir, ikincisi ise popüler kimliklerin mücadelenin cereyan ettiği zemini oluşturmaya başlamasıdır.

Çalışmanın ana argümanı mezkûr iki eksen üzerine temellendirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle, 1990'ların sonlarından itibaren laiklikle özdeşleşen

iktidar ve merkez siyaset ile 'halk' arasında çizilmiş olan eski sınırların, 2010 yılından sonra gittikçe ortadan kalktığı ve yeni gelişmeler dolayımı ile yeniden şekillendiği gösterilecektir. Bu açıdan 2015 yılı toplumsal alanda eski hegemonik kimliklerin yerinden edilişinin ilanı olarak görülebilir. Bu açıdan 2015 yılı yeni antagonistik fay hatlarının ve alternatif kimliklerin belirdiği bir döneme işaret etmektedir. Bu sürecin 'demokrasi' açısından en dikkat çeken ikinci özelliği toplumsal alanda karşıt popüler kimliklerin siyasetin öznesi haline gelmesi dolayısı ile bu özneler arasında yaşanan mücadele zemininin muğlaklaşmasıdır.

Bu açıdan toplumsal alanda antagonistik sınırların 'laik–muhafazakâr' ayrımından gittikçe uzaklaştığı ve cepheleşmeyi tarif eden farklı sınır hatlarının çizildiği görülmektedir. CHP ve genel olarak muhalefetin yeni sınırları AK Parti karşıtlığı üzerinden 'otoriterlik–demokratiklik' çatışması üzerinden tanımladığı, AK Parti'nin ise 'milli olanlar' ve olmayanlar üzerinden bir kimliklenmeye gittiği gözlemlenmektedir. Bu iddiaların temellendirilmesinde gelişen toplumsal olaylar ile birlikte partilerin sözlü ve sözsüz pratikleri, söylem ve stratejileri, seçim sonuçları incelenecektir.

Tüm bunlara ilaveten V. Bölümde, her ne kadar liberal demokrasinin bazı temel değerleri açısından birçok haklı eleştiriye maruz kalmış olsa da, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Türkiye'de 2010 ve 2020 yılları arasında toplumsal alanda meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak görülmesi gerektiğine dikkat çekilecektir. Çünkü Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi toplumsal alanda meydana gelen değişimlerin neden olduğu bir ihtiyacın siyasetin söylemine ve kurumlarına yönelik bir yansımasıdır. Özellikle, toplumsal alanda hem fark hem de eşdeğerlik mantığına aynı anda karşılık vermesi itibari ile yeni sistem toplumun dar çerçevesinden sürekli olarak taşan toplumsal alanın ihtiyaçlarına ve taleplerine yönelik siyasetin söylem ve kurumlarını sürekli olarak yeniden şekillendirmektedir. Bu durum Türkiye'de demokratik kültürün kökleşmesine ve temsil krizinin çözümüne önemli katkılar sunabilir.

II. BÖLÜM

SİYASAL OLANIN METAFİZİKSEL OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

'İlim nasıl bildiğini bilmektir'
Yunus EMRE

Siyaset bir olgu olarak her dönemde, alternatif teoriler tarafından farklı anlamlara gelecek şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu yüzden, siyasetin ne olduğu konusunda çelişen tanımların paylaştıkları ortak bir zemini bulmak zordur. Hükmetme sanatı, 'farklı bireysel iyi anlayışlarını uzlaştırma fonksiyonundan hareketle, bireysel hakların korunmasına yönelik bir faaliyet' veya 'toplumda üretilen ekonomik değerin dağıtımı sürecinde meydana gelen çatışmaları yansıtan ve dolayısıyla üretim ilişkilerine, yani ekonomik altyapıya bağlı üst yapısal bir kavram' (Küçükalp D. , 2011, s. 23) olarak siyasete yaklaşan teoriler en bilinenleridir. Ancak tüm bu yaklaşımlar siyaseti sistematik felsefi yaklaşımların gölge fenomeni olmaktan kurtaramamıştır.

Zikredilen durumun başlıca nedeni sistematik felsefenin, özellikle Antik Çağ ve Aydınlanma epistemolojisinin, Platon ile başlayan ve genel hatları ile Kant'a kadar uzanan süreçte düşünsel alanı domine etmesidir. Genel olarak 'temelcilik' olarak adlandırılan tüm bu sistematik felsefelerin ana hedefi hakikati keşfetmek olduğundan, siyaset sadece bu süreçte bağımlı bir olgu olarak, felsefenin yol göstericiliğinde ideal bir toplumsal düzeni inşa etmek için bir araç olarak kabul görmekteydi. Akıl hakikatle beraber, toplumsal alanda var olan ve değişmeyen antagonistik sınırların da ne olduğunu keşfedecek, böylelikle siyaset toplumsal alanı bu sınırlar doğrultusunda dizayn edecekti. Zira Antik Yunan'da, Laclau'nun da belirttiği gibi, evrensel olan (idea) ile tikel (nesne) arasında keskin bir ayrım

yapılmış ve evrenselin sadece akıl yolu ile tam olarak kavranabileceği iddia edilmiştir. Daha sonra, Hristiyanlık evrensel olanı ardışık olaylar dizisi şeklinde ve tikel olanı ise evrenselin o andaki olayın vücut bulmuş hali olarak ele alması itibari ile farklılık arz etsede, tikel olanda mevcuda gelen evrensel duraklar arasındaki ilişkiyi kuran mutlak şeyin 'Tanrı' olduğunu iddia etmiştir. Bu hali ile antik çağdaki akıl yerine bu kez de vahiy evrensel bilgiyi elde etmenin yegâne yolu olarak görülmüştür. Modern düşünceye gelindiğinde evrensel olan ve onun o anda vücuda gelmiş hali olan tikel arasındaki makasın kapatılmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Bu yönü ile Hegel'de kişiler ya da Marx'ta proletarya örneğinde, Avrupa'nın 19.yy kendi tikel kimliğini evrensel olarak tanımlamasında olduğu gibi, tikelin evrensellik alanını doldurduğu görülmektedir. (Laclau, 2007b, s. 22-23). Nitekim Kant'ın aşkın felsefesinde nesneyi akla mutabık kılması anılan tespitin zirve noktası olarak değerlendirilebilir.

Ancak evrensel ve tikel ilişkisinin bu merkezi önemini gözden düşüren gelişmelerde yok değildir. Rorty günümüzden yaklaşık iki yüz yıl önce hakikatin-evrenselin keşfedilen bir şey olmaktan ziyade icat edilen bir şey olduğu düşüncesinin Avrupa'da gittikçe kökleşmeye başlandığını belirtir. Fransız ihtilali ile birlikte ise, siyasetin hem tanrı iradesi ile hem de insan doğası ile ilgili sorgulamalardan kurtularak toplumun inşasında kendi özgün rolünü oynamaya başladığını belirtir. Dahası Alman İdealizminin ve Romantiklerinin de aynı dönemlerde sanatın bir taklit olmaktan ziyade sanatçının 'kendilik yaratımı' olduğunu iddia etmesi, geleneksel dönemde din ve felsefenin üstlendiği rolün, Aydınlanma çağında bilim tarafından üstlenilmeye başladığı şeklinde bir yargının kabul görmesi ile sonuçlanmıştır (Rorty, 1989, s. 3). Bu durumun en uç örneği, Fichte'de olduğu gibi evrenselliğin yani nesnelliğin tamamen öznelliğin yani tikelliğin içinde yutulmasında görülmektedir.

Bu sürecin felsefede yarılmaya neden olduğunu belirten Rorty, Aydınlanma düşüncesine sadık kalan ve hakikatin icat edilen bir şey olduğu anlayışını akıl dışı olarak kabul eden bir tarafın hala aklın savunuculuğunu üstlendiğini, bu yüzden siyaset ve sanatı hakikatin dışında alanlar olarak ele aldıklarını belirtir. Diğer yandan, ikinci gruba dâhil olanlar ise bilimi diğer insan faaliyetlerinden biri olarak,

tıpkı sanat ve siyaset düşünürlerinin yaptığı gibi, neler olup bittiğini hem kontrol, hem de öngörmek açısından dünya hakkında faydalı betimlemeler veya açıklamalar sunan bir eylem olarak ele almışlardır (Rorty, 1989, s. 4).

Günümüz dünyasında ikinci gruba ait düşünürler, önce hermenötik daha sonra ise post-yapısalcılık olarak adlandırılan yaklaşımlar ile birlikte gittikçe artan bir şekilde akademik camiada dikkat çekmektedir. Bu yeni paradigma, değişimi mekanik ve rasyonel bir nedensellik bağı içerisinde açıklanmaktan ziyade, olumsallık, tarihselcilik ve hegemonya gibi kavramlar ile açıklanmaktadır. Bu açıdan Rorty, felsefe tarihi içinde gerçekleşen bu değişimleri, bir dil oyunundan diğerine geçiş olarak kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu değişimin herhangi nesnel bir ölçütü ve rasyonel bir açıklaması olmadığı gibi, Rorty'e göre, bu tür bir ölçüt ve nedensellik arayışı araştırmacıları direkt olarak belli bir insan özü, ya da felsefi bir temel arayışı tuzağına çekecektir. Rorty bu değişim sürecini açıklamada, Khun'nun yaklaşımının güzel bir örnek olduğunu düşünmektedir. Khun'a göre Kopernik Devrimi ile yeryüzünün evrenin merkezi olmadığı vb. birçok yeni bilimsel teori, gözleme ve incelemeye dayalı olarak toplum tarafından bir anda kabul edilmiş değildir. Aksine yüzyıllık bir süreç boyunca devam eden karmaşanın sonuçsuz kalması ile Avrupa toplumları kendilerini ortaya atılan bu yeni teorileri kabul etmiş bir şekilde konuşurken bulmuşlardır. Bu tarz değişimler, bir insanın arkadaş çevresini ya da din değiştirmesinde olduğu gibi, belli kriterlerden ya da keyfi kararlardan kaynaklanmaz. Bu değişimleri ölçmeye yarayacak, ne dünyanın ne de insan doğasının altında yatan belli başlı kanunlar vardır (Rorty, 1989, s. 6).

Klasik ve modern felsefenin toplum birey ve siyasete dair yaklaşımlarından tedricen bir kopuş ile birlikte, post-modernizmin alanına girilmiş olunmaktadır. Burada modernizmin meta anlatılarını yapı-söküme uğratmaları bakımından anti-temelci olarak değerlendirebileceğimiz Lyotard, Foucault ve Derrida gibi düşünürlerin ve rasyonalizmine bağlılıkları bakımından temelci olarak nitelendirebileceğimiz Platon, Straus, Habermas ve Rawls gibi düşünürlerin toplum, birey, adalet, özgürlük, eşitlik, kamusal alan, özel alan gibi konularda farklı siyasal yaklaşımlar ortaya attıkları görülmektedir. Ancak Post-temelcilik,

hakikatin yani toplumsal nesnelliğin temelsiz bir temel üzerine inşa edildiğini iddia etmesi bakımından, siyasal ontolojiyi (ontology of Political) merkeze yerleştirmekte ve daha kapsamlı bir siyaset teorisi ortaya koymaktadır.

Literatürde, temelci, anti- temelci ve Post temelci olmak üzere sınıflandırılan bu üç yaklaşımın siyasete dair üç farklı okuması bulunmaktadır. Genel anlamda temelcilik, Platon, Aristotales, Descartes, Hobbes, Locke, Kant, Hegel ve Marx gibi sistem filozoflarının, epistemolojik bir yönteme ve ontolojik ön kabullere dayalı evrensel bilgiler üzerinden, birey ve topluma ilişkin geliştirdikleri siyaset teorilerine işaret etmektedir. Bu açıdan klasik ve modern teorileri aynı başlık altında toplamakta bir sakınca yoktur. Diğer yandan, Foucault ve Derrida gibi düşünürler evrensel hakikat bilgisinin ve kategorilerinin ontolojik ve epistemolojik yöntemler ile keşfedilmediğini vurgularlar. Bu düşünürlere göre, hakikat ve evrensel kategoriler, güç, iktidar ve bilgi ekseninde kurulan, inşa edilen bir olgudur. Bu açıdan arkeoloji ve yapı-söküm gibi yöntemler düşünürlerin ileri sürdükleri iddialarını gerekçelendirmede kullandıkları başlıca araçlardır. Bu düşünürlerin siyaset teorisinde daha nihilisttik ya da özel ironist [14] tavır takındıkları, bu yüzden kamusal konulara ilişkin geniş çaplı bir siyaset teorisi geliştirmedikleri görülmektedir. Bu nedenle bu düşünürler anti-temelci olarak sınıflandırılmaktadır. Rorty ise bu açıdan bir siyaset teorisi geliştirmekle birlikte özel ve kamusal alanı birbirlerinden tamamen ayırdığı için tam anlamı ile anti-temelci siyaset teorisinin en önemli örneklerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Marchart, 2007, s. 3).

Post Temelci düşünürler ise, anti-temelci düşünürlerin aksine, toplumsal alana ve özel alana dair, siyaset ve siyasal olan arasında Heiddegger'in ontik–ontolojik ayrımından hareketle alternatif bir siyaset teorisi geliştirmişlerdir. Marchart tarafından 'siyasal ontoloji' olarak adlandırılan bu yaklaşım, modern ontolojik ve epistemolojik bakış açılarından radikal bir kopuşun habercisi olarak yeni bir ontoloji anlayışına sahiptir. Kısaca bahsedecek olursak, 'ontoloji' kelime olarak

[14] Eylemlerini, inançlarını ve yaşam tarzını meşrulaştırmada kullanılan dilin olumsallığının farkında olan kişi Rorty tarafından '*ironist*' olarak tanımlar.

17.yy'da ortaya çıkmış olmasına rağmen, Aristoteles'e kadar izini sürebileceğimiz metafizik yaklaşımın her zaman gölgesinde kalmıştır. Bu bağlamda ontoloji 'Varlığı' bir 'var olan' olarak ele alan modern epistemoloji ile hemen hemen aynı anlamda kullanılmıştır. Bu yüzden ontolojik dönüş ya da kırılma Hegel ve Nietzche'den devam eden bir sürecin sonunda, ontoloji kavramına bakışta meydana gelen bir değişime işaret etmektedir. Bu değişimi en kısa şekilde formüle edecek olursak 'var olan' olarak 'Varlığı' (being-qua being) ele almaktan ziyade, anlama olarak var olanı (being-qua-understanding) ele almasıdır. Bu anlamda, Heiddigger ve Derrida yeni ontolojik kırılmanın mimarları olarak değerlendirilmektedir. Sonrasında, Marchart tarafından ontolojik kırılmanın siyaset teorisine uyarlanması ile birlikte 'siyasal ontoloji'- *'ontology of political'* ya da post-temelcilik olarak ele alınacaktır (Marchart, 2004, s. 18).

Bu anlamda, hem temelciliğin ve ona bağlı olarak epistemoloji ve metafiziğin hem de post-temelciliğin yani siyasal ontolojinin siyaset teorisine doğrudan ve çok güçlü etkileri olmuştur. Klasik ve modern siyaset teorisini temelcilik bağlamında incelemek, daha sonra post-temelciliğin ve siyasal ontolojinin siyaset teorisine yansımalarının anlaşılmasında ve 'farkın' ortaya konmasında çalışmaya önemli bir katkı sunacaktır.

2.1. TEMELCİLİĞİN KÖKENLERİ VE ELEŞTİRİSİ

Temelcilik hiç değişmeyen, tarih ve zaman dışı, evrensel bir bilgi, *arche* ya da öz arayışına işaret etmektedir. Tarihte epistemoloji ve metafizik iki güçlü temelci yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Klasik dönemde epistemolojinin kurucusu olarak kabul edilen Platon ve modern dönemde Descartes ile hem antik ve orta çağ boyunca hem de modern çağda temelcilik ile siyaset arasında köklü bir ilişki kurulmuştur. Bu yüzden siyaset felsefenin bir alt dalı olarak görülmüştür. Bu bağlamda hem klasik epistemoloji hem de modern epistemoloji hakikat bilgisine sahip olma arayışı olarak tanımlanabilir.

Charles Taylor hakikate ulaşmak için gerekli şartları meydana getiren zemin tartışmasını, bilimlerden eleştirel bakış açısına ve etikten siyasete kadar her alana sirayet etmiş bir lanet olarak görmektedir. Taylor'a göre hakikat bilgisine ulaşma çabasının insan hayatının ve deneyimlerinin daha tamamlanmamış ve tamamlanamaz gerçeğini göz ardı etmesi büyük bir hatadır (Marchart, 2018, s. 9). Aynı konu hakkında Chantal Mouffe da felsefe tarafından kirletilmeyen hiçbir zeminin olmadığını belirterek bu konudaki ihtilafını ortaya koymaktadır (Mouffe, 1996, s. 7).

Laclau ise klasik ve modern temelciliğin siyaset teorisine yansımalarının normatif ya da aşkın temeller üzerinde siyasal olanı ve onun etkilerini gereksizleştirme ve aşırılıklarını kontrol altına alma şeklinde ortaya çıktığını belirterek, siyasal olanın bağımlı bir olgu olarak geri plana itildiğini iddia etmiştir. Bu anlamda siyasetin klasik ve modern anlamda görevinin kaosa meydan vermeksizin tüm çatışmaları sonlandırmak ya da en azından kontrol altına alınabilmesi için durum şartlarını belirlemek olduğunu söyleyen Laclau, tüm bu girişimlerin amacının, kısaca siyasalı ortadan kaldırmak olduğunu belirtir (Laclau, 1996, s. 68).

Antik dönemlerde bu durumun siyasetçiyi bir stratejisyen olmaktan ziyade bir felsefeci olmaya zorladığını belirten Laclau, Antik dönemde bilen bir kişi olarak siyasetçinin toplumun veya insanın özünde olanı fark eden kişi olduğu varsayıldığını ve siyasala hiçbir alan tanınmadığını vurgular. Aynı şekilde bu durumun Hristiyanlık düşüncesinde de düzenin Tanrı tarafından kurulduğunun iddia edilmesi ve insan eylemlerine dayanan tüm olumsallıklardan ve muğlaklıklardan kaçınılması itibari ile devam ettiğini belirtir. Modern siyaset teorisinde ise Hobbes ile birlikte, Laclau'ya göre, zaten tüm egemenlik haklarının bir tek kişiye devredilmesi yoluyla siyasalın ölüm fermanını imzalanmıştır (Laclau, 1996, s. 69).

2.1.1. Siyasetin Epistemolojisi

Siyasetin, insan tarafından ve toplum için gerçekleştirilen bir faaliyet olarak kavranması, felsefe ile güçlü bağlar kurmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, bir varlık olarak insan, insanın bilgiyi edinme yöntemi ve imkânı siyaset

ile felsefe arasındaki ilişkinin en belirgin olduğu yerdir. Küçükalp, 'İnsan varlığına ilişkin bilgimiz ve kavrayışımızın siyasete ilişkin bilgimiz ve kavrayışımızı doğrudan etkilediğini' belirtir, bu yüzden siyasal düşüncenin felsefenin insan üzerinde düşünmesi ile başladığını kabul etmek daha gerçekçi olacaktır (Küçükalp D. , 2011, s. 45).

Koch insan özü hakkında varsayımların, sosyal ve siyasal eylemler hakkında sistematik bilgi edinme ve biriktirmede dolayısı ile teori geliştirmede merkezi bir öneme sahip olduğunu belirtir. Mesela, Platon'un adaletin ne olduğuna ilişkin araştırmaları insanın ne olduğu bilgisi üzerinden şekillenmektedir. Aynı durum, Hobbes, Locke, Hume, Kant ve diğerleri için de söz konusudur. Aynı şekilde davranışsalcı ekol ve rasyonel seçim teorisi vb. yaklaşımlar evrensel ve tarih dışı bir insan özünü temel almışlardır. Bu her ne kadar ontolojik bir varsayıma dayansa da ileri sürülen teorinin ya da bilginin doğruluğunu ispatlama amacı gütmektedir. Koch bu sebepten, bu yaklaşımların sosyal bilimlerde epistemolojik kaygılar taşıyan soruları ön plana çıkardığını vurgular. Mesela 'biz neyiz' sorusu geri plana itilirken 'biz kimiz' sorusu ön plana çıkmaktadır. Epistemolojinin bu tahakkümünü Koch epistemolojik dönüşüm olarak adlandırır (Koch, 2005, s. 1-2).

Zaman içinde değişen epistemolojik metot sosyal ve siyasal sisteme meşru temel sağlamaktadır. Mesela, Koch 20.yy. devasa bürokratik yönetim anlayışının, ancak Aydınlanma ve rasyonalizmin ışığında bir anlam ve meşruluk kazanabileceğini belirtir. Bu nedenle kullanılan epistemolojik yöntem, o dönemin sosyal ve siyasal düzeni ile yakından ilişkilidir. Gerçekte, tarihte birbirinden ayırdığımız dönemlerin ya da büyük değişim ve kırılmaların epistemolojik yöntemlerin değişimi ile yakından ilgili olduğunu belirten Koch, batı medeniyetinin temellerinde 'metinsel ayrıcalık', 'metinsel evrensellik', tümevarımsal evrensellik' ve 'tümevarımsal görecelik' olmak üzere dört ana epistemolojik model olduğunu belirtir (Koch, 2005, s. 5). Aynı şekilde Foucault da bilginin oluşumunda ve sınıflandırılmasında kullanılan yöntemlerin tarih boyunca bir sistemden diğerine sürekli değişmeler ve kırılmalar içerdiğini iddia etmektedir. Bu kırılmalar sadece akademik bir mesele olmaktan ziyade sosyal ve siyasal dokudaki köklü dönüşümlerin de nedenidir. Her çağın kendine özgü bir epistemolojik metodu vardır (Koch, 2005, s. 6). Bu açıdan,

hakikate ulaşma konusunda gerçek bilginin ne olduğunu araştıran ve hakikat ile ilgilenen tüm disiplinlerin merkezini oluşturan epistemolojinin Antik ve Modern Çağ'da nasıl işlediğini ve siyaset teorilerine nasıl yansıdığını kısaca inceleyerek temelcilik konusunu ele almak gerekir. Bu mesele sonraki bölümde Laclau'nun siyaset ve Siyasal ayrımından yola çıkarak incelediği 'popülist mantık' ve demokrasi arasındaki ilişkinin aydınlatılması bakımından oldukça önemlidir.

2.1.1.1. Antik Çağ

Küçükalp siyasetin tarihsel bir eylem veya faaliyetler alanı olmasına karşın, felsefenin her zaman asla değişmeyen, evrensel ve zaman dışı bir hakikat arayışı içerisinde olduğunu vurgular. Küçükalp'e göre ilk doğa filozoflarının bu hakikat arayışı içerisinde değişmeyen bir ilkenin izini sürme arzusu, Platon üzerinde oldukça büyük etkisi olduğu kabul edilen Parmanides[15] ile birlikte de en üst noktasına ulaşmıştır. Değişime karşı tavır alarak tüm tikelliklerin birer yanılsama olduğu inancına varan Parmanides, Platon'unun hakikatin bilgisinin elde edilebilir olduğunu düşünmesine bu yüzden idealar dünyasını kavramsallaştırmasına vesile olmuştur. Bu noktadan sonra bilgi-doksa dikotomisi kalıcı olarak batı felsefe tarihinin kimliğine sinmiştir (Küçükalp D. , 2011, s. 61).

George Sabine Yunan siyaset felsefesinin kalıcı olanı aramaya ve 'çokluk içinde birliğin kurulmasına' yönelik bir gayret olarak ele alınması gerektiğini belirtir[16]

---

[15] Eski yunan felsefesinin en büyük tartışmalarından birisi Heraklitos ve Parmanides arasında yaşanmıştır. Bunun beraberinde getirdiği temel çatışma, varlık ve oluş arasında gerçekleşir. Heraklitos varlığı oluşa indirgeyerek, her şeyin göreli ve izafi olduğunu iddia ederek, ahlaki ve estetik değerlerin kesin ve mutlak olamayacağı sonucuna varmıştır. Bu açıdan, Platon dönemindeki sofistlerin bir nevi hocası olarak kabul edebiliriz. Öte yandan Parmanides varlığı açıklamayı amaçladığından, oluşu varlığa indirger ve varlığı sabitlemeye çalışır. Böylece varlık vardır ve aksi iddia edilemez. Değişime ve oluş gibi kavramlar, varlığın hem var olduğunu hem de var olmadığını içerisinde barındırdığından, Parmanides tarafından kabul görmez. Parmenides'e göre, Varlığın sabitlenemzliği anlayışı, aynı zamanda onun yokluğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle varlık aslında değişmez, ebedi ve ezeli, zaman ve tarih dışı, bölünmez ve süreklidir (Ceylan, 2018, s. 1516).

[16] Bu tartışma kökenleri eski yunan mitolojisinde de yerini almaktadır. Apollon ve Dionynosos gündelik hayatı şekillendiren birbirleriyle çatışma içerisinde olan iki ayrı

(Küçükalp D. , 2011, s. 62). Bu yüzden Küçükalp, felsefenin değişimi bozulma olarak görmesinden dolayı toplumsal değişimleri sabitlemeye ve belli bir nizam üzere toplumu kurmaya yönelik gayretlerinin siyaset ve iktidar arasındaki ilişkilerin kopmasının nedeni olduğunu belirtir. Böylelikle felsefe, siyasetin tabi olması gereken ölçülerin ne olduğunu belirlerken, bu dolayım üzerinden de siyasete meşru bir zemin hazırlamış ve iktidar ile özdeşleşen bir konuma yükselmiştir (Küçükalp D. , 2011, s. 63).

Platon'da hasta doktor ilişkisi hakikatin bir otorite olarak siyaset üzerinde yerleştirilmesine güzel bir örnektir. Nasıl ki hasta doktor üzerinde bir otoriter güce sahipse, felsefe siyaset üzerinde, filozof da siyasetçiler üzerinde aynı etkiye sahip olmaya başlamıştır. Bu sayede siyasal 'olması gerekenin ne olduğu' sorusunun gölgesi altında kalarak, "iyi" bir düzen ve "iyi" bir yaşam bütün siyasal yaşamın amacı, adalet kavramı ise siyasetin yol göstericisi bir kutup yıldızı haline gelmiştir' (Küçükalp D. , 2011, s. 65-68)

2.1.1.1.1. Platon ve Siyasal

Batı medeniyeti içerisinde siyasal olan iki ayrı ilke üzerinden iki ayrı dönemde meşrulaştırılmıştır. Bunlardan ilki klasik siyaset felsefesinde aşkın bir iyi nosyonu iken, ikincisi modern dönemde akıl nosyonu olarak ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar iki ilke birbirinden farklı olarak isimlendirilmiş olsalar da, sahip oldukları tarihsel olmama ve evrensel olma gibi karakterler bakımından benzer özellikler taşırlar. Bu iki ilkeden "akıl" modern dönemde, "iyi" de klasik dönemde birbirlerini ikame edecek şekilde değişmeyen bir töz, *arche* veya hakikat arayışında bir temel işlevi görmüştür[17] (Küçükalp D. , 2011, s. 19).

---

tanrıdır. Apollon'ca olan aklı, rasyonaliteyi ve sonuç olarak düzeni temsil etmekteydi. Bunun tam aksine Dioynosos kaos ve akıldışı mistik bir karaktere sahiptir. Yani Apollon varlığın varlığına sürekli vurgu yaprak bir hakikat temelinde düzeni inşa ederken, Dianoysos sürekli bu düzeni tehdit eder. Çünkü Dianoysos oluştan yanadır ve mantık oluşu açıklamakta son derece yetersizdir (Küçükalp K. , 2006, s. 549-551).

[17] Şunu da belirtmekte fayda var ki klasik dönemde aşkın iyi ve ahlaka giden yolda akıl temel bir işlev görmektedir (Küçükalp D. , 2011, s. 19).

Atina'nın o dönemde içerisinde bulunduğu kaotik durum göz önünde bulundurulursa, Platon'un felsefi kaygılarının başında sofistlere karşı yürütmüş olduğu mücadelenin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Platon'a göre bu kaosun asıl sebebi, sofistlerin toplumsal yapının ontolojik temellerine insan doğasını yerleştirmeleriydi. Bu açıdan, sofistlere göre insan doğası 'toplumdan topluma değişmeyen evrensel olan mutlak güdülerin ve güdümlenmelerin bir toplamı' ve mutlak gerçeğin bulunduğu yerdir. Bu yüzden sofistlere göre hakikate ulaşmak için yapılması gereken teorik bir yaşamdan ziyade, insanın kendi doğasında bulunan hırslarını ve çıkarlarını koruma arzusunu fark etmesidir (Sunar, 2008, s. 52).

Sofistlerin 'insan her şeyin ölçüsüdür' kabulünden yola çıkarak, hakikatin de göreceli olduğu şeklindeki iddialarına, Sokrates ve halefi Platon'un 'Tanrı her şeyin ölçüsüdür' fikri ile karşı çıkmıştır (Arslan, 2006, s. 105). Sokrates'in öğrencisi olan Platon ezeli ve ebedi değişmez bir öz ve temel arayışının insan doğasından ziyade insan zihninde, yani 'idealar' dünyasında devam etmesi gerektiğini belirtmiş, hakikatin varlığını ve akıl ile kavranabilir olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır. Bu nedenle toplumsal düzeni ideal bir devlet ve toplum anlayışı üzerinden şekillendiren Platon ile birlikte siyaset ve felsefenin birbirlerine eklemlendiği görülmektedir. Bu yüzden, Platon'un siyaset anlayışı felsefe ve hakikat temelinde ele alınan bir kavramdır. Böylelikle, siyaset sadece toplumsal düzenin sağlanması, çatışmaların ortadan kaldırılması, değişimin önlenmesi ve ideal bir düzenin gerçekleştirilmesine yönelik bir çaba olarak kalmıştır.

Bu açıdan Platon'un yaklaşımı sofistlerin aksine, Yunan düşüncesinde erosun karşıtı ve teori anlamına gelen logos üzerine temellendirilmiştir. Günümüzde daha çok bilgi olarak kullandığımız logos kelimesi daha dar anlamda 'söz' veya 'kelam' anlamına gelmekle beraber, geniş anlamda Yunanlılar bu sözcüğü 'bir araya getiren,' 'oluşturan,' 'biçimlendiren akıl' yani 'reason' şeklinde kullanmışlardır. Bu haliyle logos, pratik sözcüğünün de karşıt anlamı olarak görülebilir. Bu nedenle logos teoriye işaret ederken eros pratiğe işaret etmektedir. Platon'un Devlet kitabında ise esas tartışmanın eros ve logos arasındaki çatışmayı konu aldığı görülmektedir (Sunar, 2008, s. 51).

Platon Devlet kitabında eros ve logos arasındaki çatışmayı logos lehine sonlandırmaya çalışmıştır. İnsan tutku ve hırslarına işaret eden, kargaşa ve hiçliği temsil eden erosun baskı altına alıp kapatılması, Platon'un en belirgin amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden aile, mülkiyet ve şiiri erosu desteklediği için yasaklayan Platon, toplumun temellerinin bilgiye dayandığını düşündüğünden logosu toplumun merkezine yerleştirir. Aklı, düzeni ve varlığı temsil eden logosun hakikat ile ilişkilendirilmesinde, toplumun temelini teşkil eden logos büyük bir rol oynar (Sunar, 2008, s. 52).

Platon'da logos ve eros karşıtlığının bir türevi episteme (bilgi) - doksa (kanı) şeklinde ortaya çıkmaktadır. Boyacı, hakikatin yokluğunda olasılıklar ve sanıların bu boşluğu doldurduğunu belirtir. 'Atina demokrasisinde alınan kararların ve yargılamaların ortak kanıya veya doğru görünene göre gerçekleştiğini, sonuç olarak Atina demokrasisinin hakikat ve kanıtlanabilir doğrular üzerinden değil, sanılar üzerinden yükselmiş olduğunu' vurgulayan Boyacı, 'algılar topluluğu olarak görülebilecek olan yığınların, böylece değerlerin biricik kaynağı haline geldiklerini' belirtir. Değerler ve erdemlerin içerikleri genelin veya halkın içgüdüsü, istek ve arzuları ile belirlenmektedir.' Bu nedenle Platon Atina'da özellikle sofistler tarafından siyasetin vazgeçilmez bir aracı olarak görülen retoriğin, siyasetin bir ön koşulu olarak kabul edilmesini kıyasıya eleştirmektedir (Boyacı, 2014, s. 24-25).

Epistemolojinin kurucusu olarak da adlandırılan Platon için hakikat ve gerçeklik salt akılla kavranır ve asla değişmez. Böylece bilgi bir otorite olarak ele alınırken, siyaset sadece bu hakikate ulaşan belli bir uzman grubun sevk ve idaresi anlamına gelmektedir. Burada otorite dışardan güç kullanımı anlamına gelmediği gibi, eşitler arası argümanların tartışıldığı karşılıklı bir ikna süreci de değildir. Otorite hiyerarşik bir yapıyı öngördüğünden eşitlik ile arasında bir zıtlık vardır (Arendt, 1961, s. 93). Aynı zıtlık otoriterlik ile tiranlık arasında da mevcuttur. Tiranın uyguladığı yönetimde keyfilik vardır. Tiranın kendi çıkarları ile iradesi üzerinde hiçbir üst merci söz konusu değildir. Diğer yandan, en dişli otoriter sistemler bile Tanrı, doğa yasaları ve Platon'un ideaları gibi insan yapımı olmayan yasalar tarafından sınırlanmaktadır. Otoriter sistemler meşruiyetlerini siyasal veyahut

kamusal alanın dışından, kendi güçlerinin de ötesinde aşkın ve üstün bir merciden aldıklarından daima bu gücün kontrolü altındadırlar (Arendt, 1961, s. 97). İşte bu aşkın otorite ister tanrı isterse akıl olsun, isterse de tarih olsun, klasik ve modern teorilerde siyaset üzerinde bir üst mercii olarak kabul görmüştür.

Platon'un tüm ideaların hepsinin varlığını borçlu olduğu en yüce idea olan iyi ideası siyasetin üzerinde bir üst otorite olarak kabul edilmiştir. Küçükalp'e göre Platon için diğer ideaların siyasetle ve siyasal pratiklerle bir alakası yoktur ve tüm diğer idealar derin bir düşünme yoluyla, şeylerin hakikatlerine ulaşma yolunda araçlardır. 'Yönetmek, ölçmek, düzenlemek' gibi amaçları olmamakla birlikte tüm bu idealar 'iyi' ideasından pay almak mecburiyetindedir. Bu yüzden, 'iyi' diğer ideaları ölçen ve uygunluklarını test eden bir idea olarak 'insani ilişkiler, eylemler, felsefe ve siyaset arasındaki köprüleri kurmaktadır'. Böylece tüm insani eylem ve ilişkiler de, iyinin otoritesi altında düşünülecek, siyasal eylem ve ilişkilerde referans olacak bir 'olması gerekenin' mevcudiyeti, ancak bu şekilde ortaya çıkacaktır. Küçükalp, Platon'un Devlet kitabında iyi ideasından pay alan tüm bu ideaların, filozof kralın elindeki birer standart ve kurallar olarak yönetimini meşrulaştırmada önemli bir rol üstlendiğini belirtmektedir (Küçükalp D. , 2011, s. 67). Aynı şekilde, Yasalar kitabında şahsi olmayan bir aklın yasalar üzerinde tahakkümü, meşru bir zemin sağlamada aynı rolü üstlenmektedir (Arendt, 1961, s. 113).

Bu nedenle Platon teorik bilgiye ve hakikate ulaşabilme kabiliyeti olan kişinin yani filozofların kral olmasını savunmuştur. Platon'un ideal devletinde yasalar bu teorik bilgiye tabidir. Yani toplum bir müzakere ve tecrübe sonucunda elde edilen bilgiler temelinde ulaşılan yasalara değil filozof kralın tefekkür ederek ulaştığı hakikat bilgisine bağlı kılınmaktadır (Küçükalp D. , 2011, s. 49). Bu hakikat bilgisi uzman bir grubun yukarıdan aşağı doğru sevk ve idaresi ile uygulamaya konacağından, 'uzmanlaşma' devlet ve toplumun her alanında merkezi rol oynamaktadır. Platon bu nedenle siyaseti, 'özel bir bilgi ve uzmanlık alanı olarak' bir anlamda bürokrasinin konusuna indirgemektedir. Nasıl ki bir doktor, kaptan, ya da zanaatkâr kendi mesleği ile ilgili bir uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyarsa, siyasetçi de aynı şekilde kendi alanında uzmanlaşan kişi olmadır.

Böylelikle, Platon iyi devlet dolayısı ile iyi toplum ve iyi insanın arasında bir denklem kurmaktadır. İyi insan, iyi bir yurttaştır. İyi bir yurttaş ise ancak iyi bir toplum içerisinde ortaya çıkabilir. İyi bir toplum ise iyi bir devletin eseridir. Platon için iyi yurttaş, iyi toplum ve iyi devlet arasında hiçbir fark olmadığından birbirleri ile zorunlu bir ilişkiye sahiptirler. Bu nedenle özel ve kamusal alan ayrımı hatalı bir ayrımdır. Çünkü toplumsal alanda meydana gelen aksaklıklar iyi yurttaş ideasında sorunlara yol açtığı gibi, özel alanlarda iyi yurttaşların hayatında meydana gelen problemler de iyi toplum ideasının bozulmasına yol açacaktır. Bu da, devlette iyi ideasına ulaşmada gösterilen imtinaın nedenidir (Ağaoğulları, 2015, s. 98).

Sonuç olarak, Platon'un bu yaklaşımı hakikatin ışığında yukarıdan aşağıya doğru şekillenen ve her biri kendi iş kolunda uzmanlaşmış yurttaşlardan oluşan üç katmanlı bir toplumsal yapıyı öngörür. Devlet ve toplum organik bir bütünlük arz etmekle beraber tarihsel ve toplumsal değişimlere kati suretle kapalı, diğer devletler ile ticari ilişkilerin en alt düzeye indirgendiği ve kendi kendine yeterli olarak kurulması gereken bir yapı olarak ortaya çıkar. Bu durum, Platon'da hakikate olan vurgunun siyasalı öncelemesi dolayısı ile siyasalın hakikat tarafından belirlenmesinden kaynaklanmıştır. Artık, hakikatin bilgisi ve siyaset ile ilişkisi ister Platon'da olduğu gibi salt rasyonalizm yoluyla, isterse deneycilik veyahut daha modern yöntemlerle -pozitivizm, materyalist diyalektikle- elde edilsin, tüm klasik ve modern siyaset felsefelilerinde bulunmaktadır ve siyasalın ne olduğu bu hakikate tabidir.

2.1.1.1.2. Aristoteles ve Phronesis

Platon'un öğrencisi olmasına rağmen Aristoteles, her ne kadar hocasından temel konular açısından etkilense de yöntem bakımından bazı noktalarda hocasından farklı düşünmektedir. Bu açıdan, siyasete bakış açısında Platon'un çizdiği çerçeveye sadık kalmakla birlikte, uygulamada hocası ile aralarında bazı anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Ancak yine de Aristoteles, Platon gibi 'siyaseti erdem ile birleşmiş yüce bir etkinlik olarak görür ve polisin iyiliği ile kamu yararını bireysel yaşamın en yüksek amacı olarak ele alır' (Ağaoğulları, 2015, s. 125).

Söz konusu ihtilafın, varlığı ezeli ve ebedi, değişmeyen bir şey olarak görmekle birlikte, Aristoteles'in 'oluşa' ve değişime bakış açısından kaynaklandığı söylenebilir. Platon için duyular aracılığı ile kavranamaz olan, zaman ve mekân dışı olan idealar, Aristoteles'e göre duyulara aşkın olmamakla birlikte, birer 'form' olarak bizzat duyularla algılanan varlıklara içkindir. Yani tümel olan (evrensel) tikel olanın içinde, onu o yapan ve onun zorunlu bir niteliği olarak ele alınmaktadır. Böylelikle varlık sadece formlardan (idealardan) ibaret değildir, aynı zamanda materyal bir varlığa da sahiptir. Yani ancak bir madde sayesinde varlık kazanan form maddeye aşkın değil içkindir. Bu nedenle varlığın hareketsiz oluşunun yanı sıra dinamik olma özelliğinin de göz önünde bulundurulmasını düşünen Aristoteles, sürekli olarak şahit olunan oluş ve değişime bir ereksellik yüklemektedir. Aristoteles oluş ve hareketin maddeye içkin olduğunu belirterek, nihayetinde onun niteliklerini belirleyen formunun maddenin son amacına doğru yolculuğunda bir rehber görevi gördüğünü düşünür (Ağaoğulları, 2015, s. 132). Böylelikle de Hristiyan teolojisinin ve modern tarihçiliğin[18] (historicism) temelleri atılmıştır. Leo Strauss, Antik felsefeden başlayan bu erekselliğin tüm canlı varlıkların belli bir amaca veya sona doğru tüm güçleri ile yöneldikleri anlamına geldiğini, bu amacın kâmil olmak, tamamlanmak veya mükemmelleşmek olduğunu belirtir. Bir diğer değişle, her canlının kendine özgü doğası o canlıya özgü bir amaca işaret etmektedir. Bu anlamda, toplum ve insan kendi doğasına uygun olan bir mükemmele doğru tüm gücüyle yükselmeye gayret etmektedir. Ancak bu iradi bir eylemden ziyade, doğal, ya da içgüdülere dayalı bir yönelim olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle insanın kendi sınırlarını aşamayacağı ve kaderinin önüne geçemeyeceği kabul edilir. Modernizm ise bu teolojik bakış açısından bir sapmayı derin bir kırılmayı meydana getirerek, mekanik bir dünya görüşünü hâkim kılmaktadır (Strauss, 2017, s. 14-15).

Siyaset ve siyaset bilimini aynı anlama gelecek şekilde kullanarak, pratik bilim dalı içerisinde sınıflandıran Aristoteles için siyaset, Platon'da olduğu gibi filozofun tefekkürle ulaştığı bir bilgi dalından ziyade, 'insan eylemleri, iyi yaşam ve

[18] Tarihçilik '*historicism*', Hegel ve Marx'ta olduğu gibi tarihe bir ereksellik yükleme anlamına gelirken, 'historicity' Tarihsellik, dönemsellik anlamına gelmektedir.

yurttaşların mutluluğu gibi konular' üzerinde soruşturmalar ve tartışmalar sonucunda teorik çerçevesi oluşturulması gereken bir bilimdir. İşte episteme de meydana gelen bu hafif kırılmanın, Aristoteles'in devlet ve toplum hayatına ilişkin yaklaşımında, hocası Platon'dan farklı bir bakış açısı geliştirmesine neden olduğu görülmektedir.

Aristoteles toplumsal yaşamı araçsal eylemin gerçekleştiği aile (oikos) ve siyasal eylemin gerçekleştiği polis olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. Oikos temelde hane ve özel yaşam alanı olarak görülürken polis kamusal yaşama işaret etmektedir. Doğal ihtiyaçların ve arzuların karşılandığı alan olarak 'oikos' üretim, çoğalma, yeme, içme ve barınma gibi yaşamaya dair amaçlara yönelik iken, polis iyi yaşamın ve kemaletin hedeflendiği bir alandır. 'Oikos' biyolojik ihtiyaçların karşılandığı bir alan olması bakımından, onun insanların zorunlu olarak bir araya geldiği kamusal alandaki gibi insanın yetkinleşmesine yönelik bir hedefi yoktur. Diğer yandan, insanın 'siyasal yaşam ve eylem içerisinde insanlaşan ve benliğine ulaşan bir hayvan-varlık' olması bakımından, polis insanların hayvani yönlerini aştıkları manevi bir varlık konumuna yükseldikleri bir alandır. Bu bağlamda Aristoteles toplumsal hayatın ne sofistler gibi eros temelinde doğal nedenlere ve araçsal eyleme dayalı Oikos'a ne de Platon gibi politik nedene ve siyasal eyleme dayalı polise indirgenmesini kabul etmemektedir. Bu yüzden Oikos ve Polis arasında kesin bir ayrıma giden Aristotales Platon'un siyasal bütünlüğe yaptığı aşırı vurguyu eleştirir. Platon'un siyaseti ve siyasal etkinliği ortadan kaldırdığını belirterek, aile ve mülkiyetin birer zorunluluk olarak tanınması gereken haklar olduğunu belirtir (Sunar, 2008, s. 55-57).

Bir diğer önemli husus ise Aristoteles'in iyi bir yönetici olmanın şartını filozof olmaktan ziyade tecrübe yolu ile elde edilen siyasal erdemlere sahip olmaya bağlamasıdır. Her ne kadar siyaset konusunda çok iyi bir eğitim almış da olsa genç birinin yeterli tecrübeye sahip olmadığı takdirde iyi bir yönetici olamayacağını belirten Aristoteles (Aristotle, 2009, s. 5-1095 b), teorik bilimler ve pratik bilimler arasında bir ayrıma giderek bu konuyu aşmaya çalışmaktadır. Aristoteles'e göre teorik bilimler metafizik ve matematik ile ilgili iken, pratik bilimlerin konusu siyaset, ahlak ve retoriktir (Arslan, 2007, s. 328). Böylece teorik bilgi ve pratik

bilgi iki bilme türü olarak birbirinden ayrılmaktadır. Daha çok evrensel olarak nitelendirilen epistemenin yanında, tikel olanın bilgisi olarak adlandırılan 'Phronesis', tarihsel ve kültürel şartlara bağlı olarak toplumsal alanda bir çeşit 'etik' bilgisi olarak ele alınmaktadır. Mouffe bu etik bilgiyi Platon'un epistemesine ilişkin iddiaların bir anlamda terk edilmesi olarak yorumlayarak, bu konuda Gademer'in insan eylemleri alanındaki evrensellik ve tikellikler arasındaki ilişkinin anlaşılmasında Aristoteles'in phronesis yaklaşımının, Kant'ın analizlerinden çok daha faydalı olduğu görüşüne katılmaktadır (Mouffe, 1993, s. 14).

Bu hakikat ve siyasal ilişkisi ortaçağ boyunca da devam etmiştir. Burada erken ortaçağda St. Augustine'in Tanrı, insan ve topluma ilişkin düşünceleri, iki sevgi ve iki şehir gibi teorileri devlet ve siyasalın temel pratiklerini oluştururken, geç ortaçağda Aquinumlu Thomas'ın akıl ve vahiyi uzlaştırma çabaları hiç şüphesiz bu temeli daha nesnel bir zemine taşıma çalışması olarak görülmelidir. Özellikle Andrew M. Koch tarafından 'metinsel ayrıcalık' olarak adlandırılan epistemolojik yöntem, bu dönemde İncil'in tek ve kesin bilgi kaynağı olduğu iddiasındadır. Böylece siyasal, vahye dayalı bir bilgi üzerinden ele alınmakta ve toplumsal düzenin inşasında bir araç haline gelmektedir. Sonuç olarak siyasal hakikat temelinde bir toplumsal nizamın aracı olarak Antik ve Ortaçağ'da bu şekilde ele alınmıştır.

2.1.1.2. Modern Çağ

Klasik dönemde hakikatin değişmez olarak kabul edilmesi, hakikatin mantıken zaman ve mekân dışı olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum hakikatin toplumun dışında olduğu, insana ve insani ilişkilere aşkın bir yapı arz ettiğini gösterir. Bu anlamda, klasik felsefenin anti-hümanist bir karakter arz ettiğini belirten Küçükalp hakikatin siyaset açısından ideal bir toplum ve düzene ulaşılması mümkün olmamasına rağmen sürekli olarak aydınlatıcı bir mahiyete sahip olduğunu vurgular. Bu nedenle 'siyaset' hakikate bağımlı bir olgu olarak kabul görmüştür (Küçükalp D. , 2011, s. 72). Ancak, modern düşüncede kozmolojik düzen, astronomik düzenle yer değiştirmiş, bilimsel düşünce güçlenerek

sistematikleşmiştir. Biyolojik evren anlayışı yerini mekanik bir görüşe bırakmış, akıl tüm bu sistemi kavrama ve anlama yetisine sahip bir fakülte olarak ortaya çıkmış, bu nedenle bir otorite olarak kabul edilmiştir. Sosyal ve siyasal alandaki bu gelişmelerin sonucunda bilgi, siyaset ve ahlak insan aklının tanımlayabileceği ve anlayabileceği konular haline gelmiştir (Küçükalp D. , 2011, s. 79).

Bu nedenden modern düşünce hümanist bir karaktere sahiptir. Her şeyin referans noktası olarak ele aldığı insanı aşkın hakikate bağımlı bir varlık olmaktan çıkararak, hakikati tanımlayan bir özneye dönüştürmüştür. Böylece insan ve insan aklı, siyasal ve sosyal alanda klasik felsefenin ölçütü ve en üst düzey otoritesi olan aşkın 'iyi' ideasını yerinden etmiştir (Küçükalp D. , 2011, s. 74). Ancak Klasik çağda siyaseti metafizik bir hakikat üzerinde temellendirme hedefi, modern çağda devam etmiş, sadece yöntem ve teoride bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle daha çok rasyonalizm ve ampirizm arasında bir mücadeleye sahne olan modern felsefe, siyasalı yine bu yöntemler sonucu elde edilen kesin bilgi ışığı altında değerlendirmişdir. Descartes'ın düşünen özneyi temel alması, buna karşıt Locke'un zihni boş bir levha 'tabularasa' olarak görerek ampirizmi kesin hakikatin yöntemi olarak ilan etmesi belli bir hakikate ulaşma çabalarının tezahürleridir. Sonuç olarak modern özne bir temel olarak kabul edilerek hakikatin yegâne ortaya çıkarıcısı olarak akıl mutlaklaştırılmış, özne- nesne mutabakatı hangi yönde olursa olsun kabul edilmiştir.

Daha sonra da, bu özne nesne ilişkisi birey ve toplum üzerine uygulanarak toplumun kavranabilir bir yapı olduğu ve doğa yasalarına mutabık olduğu anlayışı gelişmiştir. Bu bağlamda modern siyaset teorisinin başlangıç noktasının genel olarak Hobbes olduğu kabul edilmektedir[19]. Bilindiği üzere Hobbes, siyasal olanı Aristo mantığından çıkararak, bilimsel bir yaklaşımla ele almaya gayret göstermiştir. Doğa halindeki insanın toplum haline gelmesinde, Hobbes'a göre epistemolojik bir mutabakata ihtiyaç vardır. Bu anlamda geometriden faydalanan

[19] Her ne kadar Machievelli ile modern siyaset bilimi ve teorisinin başladığını iddia eden görüşler olsa da, post yapısalcı ve post temelci düşünürler Machievelli'yi siyasalın stratejik ve ontolojik rolünün farkında olduğundan post modern bir teorisyen olarak ele almanın daha doğru olacağı görüşündedirler (Marchart, 2007, s.32).

Hobbes, Platon'un toplumsal gerçekliği inşa ettirmek için temel aldığı idealar âlemine karşı, bazı öncül önermeler üzerindeki geniş çaplı bir uzlaşıyı temel almaktadır. Böylece gerçeklik kendi çıkarları peşinde koşan bireyler arası kavramsal bir uzlaşıya indirgenmiştir. Ancak bu kavramlar üzerinde anlaşma özneler arasında sağlanamayacağı için bu yetki bir üst otoriteye devredilerek kriz aşılmaya çalışılmaktadır. (Sunar, 2008, s. 63). Ancak şu husus önemlidir ki Hobbes'da bilgi, Platon'un tersine arzu ve isteklerin, bir nevi faydanın aracıdır, böylece Siyasal kadim dünyanın aksine 'eros 'üzerinden tanımlanan insanın belirleyeceği bir düzen olarak kurulur (Sunar, 2008, s. 64).

Derda Küçükalp modern dönemde iki önemli epistemolojik bakış açısı olan rasyonalizm ve ampirizmin arasındaki çekişmenin siyaset felsefesi üzerinde önemli etkileri olduğunu belirtir. Birbirine rakip bu iki yaklaşım farklı siyaset teorilerinin inşa edilmesine neden olmuştur. Rasyonalizmin temsilcisi olarak Hobbes'un toplumu bir sözleşme çerçevesinde oluşan ve şekillenen bir yapı olarak açıklaması bu yaklaşımın en başat örneklerinden biri iken, siyaset felsefesine ampirist bakış açısından yaklaşan faydacı filozoflar 'devletin aklın bir gereği olarak değil, toplumsal ihtiyaçlara binaen ortaya çıktığını ve faydalı olduğu için varlığını sürdürdüğünü' iddia etmişlerdir (Küçükalp D. , 2011, s. 50). Günümüzde hala demokrasi tartışmalarında rasyonalizmi bir yöntem olarak benimseyen düşünürler bulunmaktadır. Habermas ve Rawls bu anlamda başlıca fikir adamlarıdır. Habermas ve Rawls geliştirmiş oldukları siyaset teorisi ile yasaların ve kanunların akıl temelinde bir müzakere sonucunda belirlenebileceğini, toplumun antagonistik demokratların aksine tam bir uzlaşma ve uyum içinde yaşayabileceğini iddia etmişlerdir.

Modern epistemolojinin bir diğer önemli ayağı ampirizm ise pozitivizmin kesin bilginin yöntemi olarak kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu bir manada düşünsel farklılıkların sonunun ilan edilmesi, toplumsalın kesin sınırları ile belirlenip inşa edilebileceğinin savunulması anlamına gelmektedir. Aslında bir sarkaç olarak düşünülecek olursa bir nevi sarkacın Platon'un siyasal sistemini temellendirdiği idealar dünyasından tam tersine nesneler dünyasına doğru salındığı görülmektedir. Bu açıdan 'Varlığın' nesneler dünyasında inşasının ilanıdır. Bu durum toplumdaki

tüm siyasi tartışmaların, sınıf çatışmalarının, farklılıkların dolayısı ile de demokrasinin sonu olarak kabul edilebilir. Andrew M. Koch'un 'Tümevarımsal Evrensellik' diye tanımladığı bir epistemolojik sistem olan pozitivizm, hakikat temelli siyasal algısının ulaştığı en yüksek nokta olarak görülebilir. Bu bağlamda Mortan White, bu sureci "epistemolojinin Siyaseti" olarak adlandırır. Burada esas vurgulanmak istenen siyasalın bir bilgi üzerinden yani hakikat üzerinden okunması ve içinin doldurulmasıdır. White'in 'Epistemolojinin üstünlüğü' olarak belirttiği bu süreç, Gadamer tarafından 'yöntem dogmatizmi', Lyotard'da epistemolojinin tahakkümü ve Foucault' da akıllının akıllı olmayan üzerindeki tahakkümü olarak görülür.

Modern siyaset teorisi ile ilgili olarak son olarak Schmitt'in görüşlerine değinmek de faydalı olabilir, Carl Schmitt modern devlet kuramının kayda değer bütün kavramlarının ilahiyat kavramlarının dünyevileştirilmesi yoluyla elde edildiğini iddia eder. Tanrı ile yasa koyucu, mucizeler ile olağanüstü haller bir şekilde yer değiştirmiştir (Schimitt, 2005, s. 36). Bu iddiadan da anlaşılacağı gibi Modern düşüncenin hem siyaset teorisinde hem de felsefede klasik düşüncenin bir türevi niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmaz.

2.1.2. Temelciliğin Eleştirisi- Modern Epistemolojinin Krizi

2.1.2.1. Aklın Eleştirisi

Aydınlanma Epistemolojisine karşı ilk ciddi eleştirilerin getirilmesinde muhafazakâr düşünce ve epistemolojik kökenleri üzerinde durmakta fayda vardır. Siyasal bir terim olarak ilk defa Fransa'da Restorasyon döneminde ortaya çıkan Muhafazakârlık, 1818 yılında Chateaubri adında bir gazete tarafından kullanıldı ve akabinde İngiltere'de Tory partisinin yerine 'Conservative' Parti'nin kurulmasıyla birlikte siyaset bilimi terminolojisindeki konumunu sağlamlaştırdı. Ancak İngiltere'de bu terim iktidarın en güçlü taliplerine işaret eden, saygınlık taşıyan önemli bir sözcük iken, aynı terim Fransa için küçük düşürücü ve aşağılayıcı bir anlam çağrıştırmaktadır (Benetton, 2016, ss. 7-8). Muhafazakârlık denildiğinde akıllara gelmesi gereken en önemli şey, bu ideolojinin temelde Fransız İhtilaline

bir tepki olarak ortaya çıktığıdır. Dolayısı ile muhafazakârlık, ihtilalin yerinden oynattığı ve fırlatıp attığı geçmişin mirasını korumayı amaçlarken (Benetton, 2016, s. 11), aynı zamanda Fransız ihtilaline yol açan düşünce sistematiği olarak kabul gören aydınlanma 20 epistemolojisine ve aydınlanmanın üzerinde yükseldiği temellere, yani rasyonalizme ve evrensel ahlak anlayışına karşı eleştirel bir tutum takınmıştır (Duman, 2009, s. 1).

Bu bağlamda rasyonalizme ilk eleştiriler Vico tarafından getirilmiştir. Vico Descartes'ın Kartezyen felsefesinin öznel ve psikolojik olduğunu ileri sürerek, "akıl adına muhayyilenin yok edilmesini" eleştirmiştir. İlaveten, imgelemin temel besin kaynakları olan şiirin, masalların, fabların ve mitosların önemini vurgulayarak, matematiksel bilginin yanında diğer bilgi yollarının da önemli olduğunu belirtmiş, ilerlemeci tarih anlayışının yerinde döngüsel bir tarih anlayışını savunmuştur (Vural, 2002, s. 383). Ancak muhafazakârlığı epistemolojiden bir kopma olarak görmek yanlıştır. Muhafazakârlığı Fransız Aydınlanmasına karşı, İskoç Aydınlanmasının bir sonucu olarak okumak daha doğrudur. Bu nedenle muhafazakârlık Burke ile birlikte yeni bir epistemolojik kuram ortaya atmıştır. Bu kurama göre bilgi ve yargı üç ana yeti tarafından oluşturulmaktadır. Bunlar duyular, imgelem ve akıl olarak belirtilir. Bu üçünün ilişkisi oldukça karmaşık olmak ile birlikte imgelemin 'anlamaya', akılın ise

---

[20] Aydınlanma çağı ülkeden ülkeye farklı anlamlar içeren bir olgudur. İngiliz, İskoç, Fransız, Alman ve hatta Amerikan aydınlanmasından bahsedebileceğimiz gibi tam ve kesin bir filozof listesi üzerinde de anlaşma sağlanmış değildir (Baykan, 2000;49). Kesin bir şekilde aydınlanma diye bir düşünce sistematiğinin olup olmadığı tartışmalı olmakla birlikte (Baykan, 200;29), çağdaş siyaset felsefeleri ve ideolojileri bir şekilde varlığını inkâr da edemeyeceğimiz aydınlanma denen çalkantılı dönemde oluşturulmuşlardır. Genel olarak, kökenleri Antik Yunana kadar gidebilen aydınlanma dönemi felsefi akımlarının sundukları yeni bir evren ve insan modeli ile kendine özgü bir periyod başlattığını söyleyebiliriz. Şüphesiz bu periyoda damgasını vuran en önemli unsur Akıl ve insan aklına duyulan sarsılmaz güvendir. En keskin ifadelerinden birisini Kant'ın insanın başka hiçbir şeye ihtiyaç duymaksızın, önyargısız bir şekilde kullanılan akıl ile kemale ve hakikate ulaşacağına olan vurgusuyla bulan bu dönem insanın her şeyi bilebileceğine olan bir idealin oluştuğu bir dönemdir (Vural, 2002, 378).

‘bilgiye’ yaptığı vurgudan dolayı, Burke imgelem üzerine daha fazla eğilmektedir (Duman F. , 2010, s. 103).

Çünkü imgelem kavramada ve anlamada kilit bir rol oynar. Bu şu demektir; imgelem etraftaki şeylere anlam vermeyi sağlayan, daha doğrusu dış dünyanın dağınıklığını toparlayıp anlamlı bir bütünlük oluşturan bir yetidir. Böylece duyular ile hissedilen varlık, imgelemin anlamlandırması sayesinde kavranmaktadır. Ayrıca imleyenin yeni imgeler yaratması da söz konusudur. Bu yaratma süreci, imgelemenin benzerlikler kurarak, eski deneyimler ile var olan yargıları yeni imgelerle çarptırmasıyla gerçekleşmektedir. Burke insanın hiçbir zaman ‘Tabular rasa’ durumunda bulunmadığını ve belli bir bağlam içerisinde sürekli olarak yaratıp ve kavradığını belirtir. Bu yaratma ve anlama sürecinde, aklın içerisinde çalıştığı ve rasyonalistlerin aklın doğru çalışmasının önünde bir engel olarak gördükleri ‘ahlaki imgelem’ bulunmaktadır. Bu ahlaki imgelem, rasyonellerin modası geçmiş ve saçma olarak gördükleri geleneksel unsurların tamamını içerir ki bunlar; örfler, adetler, önyargılar, ritüeller, semboller, inançlar, tutum ve davranışlardır. Sonuç olarak gerçeklik denilen şey bir nevi tahayyül edilen bir şeydir ve geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bağ bu tahayyül sayesinde kurulmaktadır. Bu tahayyül insan doğasından ve tarihsel tecrübelerden kaynaklanmış, deneyimlerin eleğinden geçerek oluşmuştur (Duman F. , 2009, s. 25).

2.1.2.2. Hermenötik

Modern dönemde aydınlanmacı perspektiftin akılcı yaklaşımına en köklü eleştiriler ve bilme karşısında anlamaya ve yoruma yönelik en güçlü vurgu Hermenötik yaklaşım tarafından yapılmıştır. Hermenötik mutlak ve değişmez anlamlar arayışında dönemin felsefe ve bilim anlayışının tesirine, Schleiermacher’in anlamı Kantçı ve aydınlanmacı tesirlerden kurtarma, sosyal bilimlerdeki pozitivizmin ve bilimciliğin egemenliğini kırama amacı ile geliştirdiği bir yöntemdir (Demirer, 2013, s. 480). Ancak bu ilk dönemlerinde hermenötik hala tarihsel ve toplumsal bilimlerde süregiden nesnel bir bilgiye ulaşma çabasından kurtulamamıştır (Yılmaz, 2009, s. 104).

Rasyonalizmin öznelliği içerisinde yaşadığı çağdan bağımsızlaştırılmak sureti ile gerçekliğe ulaştırabileceği iddiasını yadsıyan Dilthey'in, kesin bilginin ya da ulaşıldığı farz edilen hakikatin tarihsel olduğunu vurgulaması ile birlikte, doğa ve sosyal bilimler arasında bir ayrıma gidilmiştir (Yılmaz, 2009, s. 105). Doğa bilimlerinin temel yasalara ulaşma çabasını onaylarken, sosyal bilimlerin amacının insanı ve toplumsal yapıları tarihsel bir perspektif içerisinde anlamak olduğunu iddia eden Dilthey, sosyal bilimlerde kesin kanunlara ulaşılamayacağı görüşünü savunur. Çünkü sosyal bilimler anlamakla yükümlüdür ve tarih sürekli değişen anlamlar çokluğunu içinde barındırır. Tarih ise insanı anlamada başvurulması gereken en önemli kaynaktır. Hermenötiğe ve tarihselliğe getirmiş olduğu bu bakış açısı ile Husserl, Heidegger ve Gadamer gibi düşünürleri derinden etkileyen Dilthey, her ne kadar metafiziksel varsayımları ampirist yönteme kıyasla eleştirmiş olsa da, metafiziği bütünüyle reddetmemiştir (Cevizci, 1999, s. 239). Geliştirdiği "evrensel-nesnel zihin kavramı" ile "mantıksal öznelerin" tüm tarihi tecrübe edebilecekleri bir metin haline getirerek soyutlaması, onun hala epistemolojik köklerden arınamadığını gösterir (Yılmaz, 2009, s. 106-107).

Bu dönemde Husserl'de yöntemsel olarak hala epistemolojiye bağlı kalmıştır. Bilgiyi niyet kavramına indirgeyerek temellendirmesi itibari ile sadece sosyal bilimler için yeni bir epistemolojik yöntem ileri sürmüştür. Gadamer ve Haidegger ile birlikte, hermenötik daha ontolojik bir boyut kazanmaya başlamış, böylece epistemoloji bir yöntem olarak toptan terkedilmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2009, s. 98-108).

Bu nedenle, Laclau'nun siyaset ve siyasal ayrımında esas olarak etkilendiği düşünür Heidegger olmasına rağmen, Heidegger gibi "varlığın varlığını anlama bağlamında açmak" kaygısı ile hareket ettiğinden dolayı Gadamer'den de bahsetmek gerekir. Çünkü Gadamer'de hakikate ulaşmada bir yöntem olarak epistemolojinin tartışılmaz hâkimiyetini kırmaya çalışan önemli düşünürlerden biridir. Gadamer meşhur kitabı Hakikat ve Yöntem'de mutlak bilgiye ulaştıracak bir yöntemin imkânsızlığını ileri sürerken, hermenötiği hakikate ulaştıran bir yöntem olarak ileri sürmemekte, ancak öznel ve tarihsel olan anlamı anlamayı olanaklı kılmada bir bakış açısı olarak ele almaktadır. Hermenötiğin ödevini " bir

tin ile başka bir tin arasındaki toplumsal ve zamansal uzamlarda köprü kurmak" olarak belirten Gadamer, herhangi bir yöntemin hakikate ulaştırma noktasında diğerleri üzerine kurmuş olduğu tahakkümü de eleştirmiştir (Cevizci, 1999, s. 369-390).

2.1.2.3. Heidegger ve Ontik- Ontolojik Ayırımı

Hermenötik modern epistemolojinin krizinden çıkmada çeşitli yöntemler ileri sürerken epistemolojik köklerinden hala ciddi bir şekilde kopmuş değildir. Bu kopuşun en önemli ismi Heidegger'dir. Çünkü Heidigger'in temel meselesi, 'insan nedir' sorusunu cevaplamaktan ziyade, insanı çağımızda içinde bulunduğu durum üzerinden incelemektir. Heidigger'e göre insanın sorun edilmesinin tarihi ve bu sorunun nedenleri bize insanın ne olduğunu söyleyecektir (Günay, 2006, s. 274). Yani 'varlığın varlığını anlama bağlamında açmak' şeklinde formüle edilecek bir soruna yönelen Heidegger, geçmişin epistemolojik sorunlarını bir kenara bırakarak, 'Varlığın' yani tarihselliğin ontolojik koşullarını incelemeye yönelir (Yılmaz, 2009, s. 108).

Günay Heidegger'in yeniçağ ile birlikte gelişen, nesneleştiren ve hesaplayan düşünce tarzını, gerçekliğe ilişkin olarak nesne-özne ayrımına kesin bir vurguda bulunduğu, bu yüzden de varlığın düşünülmesini imkânsız kıldığı için eleştirdiğini belirtir. Bu anlamda Heidegger, çağımızı düşünülmeyen bir çağ olarak adlandırarak, düşünmeyi ve düşünmenin ne olduğunu tanımlamaya çalışır. Ancak daha önce düşünülmesi gereken şeyin 'Varlık' ve varlığın anlamı olduğunu belirten Heidegger, klasik anlamda bir varlık felsefesi ortaya koymaz. Bu nedenle klasik ontoloji ve varlık felsefesinden ayrılan Heidigger 'asıl düşünmeyi' mantıksal, çıkarımcı ve nedensellik bağlarından ayırarak, "aydınlanmanın akılcı ve bilimsel düşünme tarzından' uzaklaşır. Çünkü Heidegger'e göre 'Varlık' metafiziksel düşüncenin iddia ettiği gibi, sabit ve zaman dışı bir töze sahip değildir. Bu nedenle, düşünmek varlık ile iletişime geçmek ve varlığı düşünmektir. Bu insanın ancak varlıkla ilişkisi dolayımı ile kendini tanıyabilmesi, bu yüzden varlıkla sürekli irtibat halinde olma durumunun zorunlu olması anlamına gelmektedir (Günay, 2006, s. 275).

Yılmaz Heidegger'in işe hermenötiğin epistemolojik temellerini sorgulayarak başladığından dolayı Dilthey'in çalışmalarının bir uzantısı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini belirtir. Çünkü Heidegger tarihin ontolojisinin iyi bir şekilde kavranmadığı takdirde, hermenötiğin psikolojinin bir dalı olmaktan kurtulamayacağını düşünmektedir. Tarihsel ve varlıksal arasında bir ayrım yapan ve bunu 'Varlık' ve 'var olanlar' ayrımına paralel olarak geliştiren Heiddeger, 'Ontolojik ayrım' kavramıyla hermönetiğin sistemini ontolojik bir zemine kaydırmıştır (Yılmaz, 2009, s. 108). Daha sonra Dasein kavramıyla -orada olmaklığa- işaret eden Heidegger, insan varlığının diğer varlıklarla ilişkiselliğine dikkat çeker. Bu anlamda, Heidegger felsefinin temelini tekil konuları inceleyen epistemolojiden ontolojiye kaydırmış, bu temelin üzerine inşa edilmesi gereken sistemi felsefi hermenötik olarak ortaya koymuştur. Çünkü varlığın dünya ile ilişkisi anlamı meydana getirdiğinden, varlık ve dünya temel ontoloji sayesinde kavranabilir. Sonuç olarak, özne ve nesne arasında çizilen kesin ayrım ortadan kalkarak, anlamın ortaya çıkışı özne ve nesne arasında karşılıklı bir ilişki sonucunda meydana gelir (Yılmaz, 2009, s. 109) (Demirer, 2013, s. 480).

Heidegger'e göre modern, akılcı ve bilimsel düşüncenin hakikati kavramlar aracılığıyla ele geçirilebilir olarak ele alması, gerçek manada düşünmenin önüne sürekli engeller çıkarmıştır. Bu durum, varlıkla varlıktan bağımsız bir ilişki kurmayı zorunlu hale getirdiğinden, insan Varlığın anlamını düşünmeyi bırakmak zorunda kalmıştır. Öte yandan Heidegger, dildeki sözcüklerin varlığın her yeniden belirişi ile yeni anlamlara açık olmasından dolayı, varlıkla kurulacak bir ilişkinin dil aracılığıyla gerçekleşeceğini iddia etmiştir. İnsanın varlıkla kurabileceği ilişki dilin tarihselliği sayesinde söz konusudur ve gerçek manada düşünme etkinliği bu ilişki dolayımı ile sonu gelmez bir anlama etkinliğidir. Gerçek manada düşünen insan, varlığın sürekli belirip yok olması nedeniyle, sürekli yolda olma durumundadır (Günay, 2006, s. 275). Hermenötik yaklaşımının ontolojik bir temeli olduğundan Heidegger, insan yerine 'Dasein' kavramını kullanmaktadır. Dasein kendini, 'kendi varoluşu içinde olmayı' anlayarak kavrar ve varoluşunu ancak kendi tarihselliği içinde inceleyebilir, bu yüzden de tarihsel bir insandır. Kelime anlamı olarak 'orda olma' anlamına gelen Dasein, kendini çevreleyen nesneler ve toplumla olan ilişkisi sayesinde kendini bilmektedir. Dasein kendine karşı

dürüsttür ve aldığı kararlarda rasyonellikten uzak tutkularıyla samimi bir şekilde hareket eder (Günay, 2006, s. 276).

Bu açıdan Heidegger'in özdeşlik ilkesini ve varolanların birlikteliğini yadsımadan, düşünülmüş olanda düşünülmemiş olanın açığa çıkartılmasını gerçek düşünme olarak değerlendirdiği görülmektedir. Bu anlamda Hegel'de olduğu üzere iki karşıtlık üzerinden hareket etmekten ziyade, öznede örtülmüş olanı ya da gizli kalmış olanı açığa çıkarmak gerekmektedir. Çünkü özne her zaman yüklemden fazla bir şeydir ve yüklemin hiçbir zaman özneyi tam bir belirlenim halinde kurup kapatamayacağı vurgulanmaktadır. Bunun asıl nedeni, her açığa çıkarma eyleminin, bir örtme eylemini zorunlu kılmasıdır. Bu anlamda Varlığın açığa çıkan her yeni anlamında bir dışlama söz konusudur ki Derrida bu dışarısına 'kurucu dışarısı' adını vermektedir. Bu nedenle kavramın belli bir belirlenim kazanması, kendisini kısa bir süreliğine sabitlemesi için bir dışarısına ihtiyacı vardır. Laclau'nun Hegemonya teorisi bu belirlenimin kısa bir süreliğine sabitlenme durumunu ele alırken, içerisi ve dışarısı arasında ki gerilime tam olarak antagonizma kavramı ile işaret edilmektedir.

İnsanın ontolojik şartlarının tarihselliğine vurgu yapan Heidegger, ontik-ontolojik ayrımı ile gerçek fark meselesinin bu ikisi arasında olduğunu ileri sürerek post-temelci düşünürleri derinden etkilemiştir. Laclau'nun tüm çalışmalarında dikkat çeken temsil, hegemonya, düzen, karar, kimlik, evrensellik- tikellik, Heiddegger'in 'as difference' yani ontik-ontolojik ayrımından ya da ontolojik fark olarak ortaya koyduğu perspektiften kaynaklanmaktadır (Marchart, 2004, s. 58). Ayrıca, Varlığı ve böylelikle kendisini anlamlandıran insan için dil ve dilin yapısı önemli bir konu haline gelmektedir. İlerleyen dönemlerde, Lacan'ın 'bilinçdışının dil gibi yapılandığı' iddiası ile birlikte, dil Laclau'nun söylem teorisini oluşturmasında oldukça merkezi bir rol oynayacaktır. Böylelikle, Laclau toplumun retorik temellere dayandığını, metoniminin, mecazların, eş anlamlılıkların ve eğretilemelerin gerçekte toplumun inşa edildiği düz anlamların yanında birer ilave anlam olmaktan ziyade, toplumun bizzat kurulduğu zemin olduğunu iddia edecektir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 110) (Laclau, 2007, s. 90).

2.2. ANTİ –TEMELCİLİKLİK OLARAK POST-YAPISALCILIK

Modern Epistemolojiye yöneltilen en ağır eleştirinin post-yapısalcı düşünürler tarafından getirildiği, sonuç olarak da bu yaklaşımın toplum ve siyaset teorisinde köklü dönüşümlere yol açtığı iddia edilebilir. Keyman, akıl ve ussallık üzerine inşa edilen aydınlanma epistemolojisinin toplumsal ilişkileri evrensellik ve nesnellik kategorileri üzerinden bütünsel bir şekilde açıklamaya çalışmasının, post-modern düşünürler tarafından toplumsal ilişkilerin denetim altına alınması şeklinde yorumlandığını belirtir. Daha açıkçası, post-modern düşünürlere göre, modernizmin rasyonel akıl yolu ile hedefledikleri ilerleme ve özgürleşme projesi geçekte denetim toplumunun kurulmasıdır. Bu açıdan post-modernler, modernizmi rasyonalite ve egemenlik sorununa getirilen bir çözüm yolundan ziyade problemin kendisi olarak ele alırlar. Nietzsche ve Heidegger'e kadar kökleri uzanan post-modern düşüncenin önemli isimlerinden Foucault ve Derrida, modernizmin toplumu ve bireyi kendisi sınırları dışında ele alan söylemleri hastalıklı olarak görmesini ve dışlamasını eleştirirler. Ayrıca bu düşünürler modernizmin sadece tarihsel bir süreç, bir davranış kalıbı ve insan ilişkilerini düzenleyen bir rejim olduğunu kabul ederler (Keyman, 2000, s. 67).

Bu anlamda özneye ve kimliğe ilişkin post-yapısalcı düşünürlerin yaklaşımları dikkate değerdir. Siyasal olanın ontolojik statüsünün Laclau tarafından incelenmesinde, Derrida'nın yapı-bozumu (kararverilemezlik), Lacan'nın Psikanalize getirdiği (eksiklik-yokluk, dikişlilik) yeni yaklaşımlar ve Foucault'nun iktidarı ve özneyi incelediği çalışmalar önemli saç ayaklarıdır.

2.2.1. Derrida ve Yapı- Söküm

Günümüzde sık sık yapı-sökümcü teori ile anılan Derrida, siyaset felsefesini ve teorisini derinden etkileyen en önemli düşünürlerden birisidir. Newman, yapı-sökümün genel itibari ile felsefedeki dikotomik düşünce sistemlerinin, felsefenin kendi iç çelişkilerinin ve a priori kabullerinin bir eleştirisi olduğunu belirtir. Newman, kendisi bir felsefi sistem olmamakla birlikte yapı-sökümün, Derrida

tarafından felsefedeki otoriter yapıların ve logos-merkezciliğin bir eleştirisi olarak, 'mevcudiyet metafiziğinin' temellerini sarsmada önemli bir yöntem olarak geliştirildiğini iddia eder.

İşe Platon'un yazı ve konuşma arasında kurmuş olduğu hiyerarşik ve otoriter yapıyı eleştirmekle başlayan Derrida yazının bir metafor olarak konuşmanın temsil edilmesinde tamamlayıcı ve önemli bir rolü olduğuna, kimliğin kurulmasında bu dışlanan, ya da ikincil durumda olan kavramın gerekliliğine ve önemine vurgu yapmaktadır (Newman, 2007, s. 116). Bu noktadan hareketle Derrida, konuşmanın kendi öz varlığının saflığının ve özgünlüğünün sorgulanabilir olduğunu göstermeye çalışırken, aynı zamanda dışlanan tarafından yani yazı tarafından sürekli olarak kimliğinin tehdit edildiğini belirtmiştir. Böylelikle, saflığın kirletildiğini göstermeyi amaçlayan Derrida, deyim yerindeyse temelci yaklaşımların temellerini sarsmaya başlamıştır. Çünkü Derrida'ya göre hiçbir kimlik tam olarak tamamlanamaz ve saf bir halde bulunamaz. Gerçekte her kimlik, dışladığı ve kendisini tehdit eden bu dışarı tarafından kurulmaktadır. Böylelikle temelci kimliklerin ve metafizik yaklaşımların genel bir eleştirisi sunulmaktadır (Newman, 2007, s. 117).

Derrida'nın geliştirdiği yapı-söküm yönteminde, 'Differance' kavramı gösterenlerin kendilerinden kaynaklı bir anlamının olmadığına işaret eder. Bunun nedeni, kelimenin anlamında mutlak olan özsel bir farkın olmayacağıdır. Derrida'ya göre gösterilenlerin anlamı her zaman karasız ve istikrarsızdır, asla kesin değildir. Bu açıdan 'fark', kendini hiçbir zaman özsel farklılığa dayalı bir fark olarak kuramaz, bu nedenle hep olumsaldır ve kapatılmış kimliklerin altını oymaktadır. Buradaki farklar dizisinde, ikili farklardan oluşan herhangi bir diyalektik sistem de söz konusu değildir (Newman, 2007, s. 123).

Kelimenin anlamını oluşturan bu 'farklılık', bir kurucu dışsallıktan doğmaktadır ve bu dışsallığın olumsallığına işaret eder. Böylece, Derrida sabit kimlikleri yerinden ederek, kimliği kararsız ve hareketli olan bir 'farkın' tarihsel sonucu olarak görmektedir. Yapı-söküm'ün siyaset teorisine yapmış olduğu en önemli katkı, buradan yola çıkan teorisyenlerin, toplumun kökenlerini, Laclau'nun 'antagonizma' olarak adlandırdığı bu 'farka', dayandırarak söylemsel olarak

kuruluşunu formüle etmeleridir. Ayrıca Mouffe yapı-sökümün, toplumsal olanın birçok alanında, karar-verilemezliğin yapıların genetik kodlarında mevcut olduğunu göstermesi ve toplumsal alanda olumsallık ilkesinin nasıl işlediğinin fark edilmesi açısından yardımcı olduğunu belirtir. Bu dolaylı olarak, toplumun siyasal bir inşa sonucu kurulduğu anlamına gelmektedir. Bu açıdan, Laclau'nun siyasal inşa sürecini açıklama da kullandığı hegemonya kavramı, aslında karar-verilemezlik zemininde alınan kararlara işaret etmektedir. Bu açıdan hegemonya yapısal karar-verilemezlik ile gerçek durum arasındaki mesafeyi teorileştirmeyi amaçlamaktadır (Mouffe, 1996, s. 2-3).

2.2.2. Lacan Yokluğun Ontolojisi

Hakikat konusunda yapmış olduğu çalışmalar ile post-temelci siyaset teorisyenleri tarafından sıklıkla görüşlerine başvurulan Lacan'nın siyaset teorisine en önemli katkısı, toplum ve bireyin sembolik bir sistem içerisinde meydana geldiği iddiasıdır. Maalesef, bu sembolik sistem kesinlikle hakikat ile bir temas kurma şansına sahip değildir. Yelkenci, Lacan'ın teorisinde hakikatin dil ve düşünceyi öncelediğini, bu yüzden de tarife gelmeyen, erişilmesi imkânsız olan olduğunu belirtir. Mesela, insan öncesi doğa ve henüz sembolik bir çerçeve içerisinde konuşamayan-düşünemeyen, imgelemden yoksun bir bebek hakikat ile iç içedir. Yelkenci, Lacan'a göre hakikatin 'varoluşu ile özdeş, içerisinde her şeyin duyulabildiği bir gürültü olarak mevcut olduğunu' ve 'tüm kategorilerin çöktüğü', 'bütün kelimelerin sustuğu' bir ana tekabül ettiğini belirtir. Bebeğin ilk altı ay boyunca bu kaotik durumda olduğu ve daha sonra imgesel bir yol ile yavaş yavaş hakikatten koptuğunu belirten Lacan, bebeğin kendi dışında bir imge ile özdeşleşmesi yoluyla, taklide başvurarak bu ayrılışın gerçekleştiği belirtilir. Bu andan itibaren bebek, kendini, hakikat ile bir daha asla irtibat kuramayacağı, bir semboller sistemi içerisinde kurgulamaya başlar. Bu durumda, hakikat, her zaman öznenin kendisini özdeşleştirdiği sembol üzerinden, bir dolayım yolu ile kavranmak zorunda kalınır ki, bu hakikat ile her zaman çarpıtılmış, eksik ve yanlış olarak temas kurulacağı anlamına gelmektedir (Yelkenci, 2014, s. 708).

Lacan'cı psikanalizin bilinç dışına yapmış olduğu bu vurgu siyaset ve sosyal teori için oldukça önemli sonuçları beraberinde getirmektedir. Bilinçdışını Freud gibi 'üst-belirlenim' sürecinin sonucu olarak gören Lacan, Kartezyen özneyi, yani kendini bilen özneyi tartışmaya açarak bilincin de dışsal gösterenler tarafından anlamlandırıldığını ileri sürer (Newman, 2007, s. 138). Lacan'a göre dil gibi yapılandırılmış olan bilinçdışı, üst-belirlenme sürecinin sonucudur. Ancak bu süreç, altta yatan bir dizi kategorilerin sonucunda değil, tam tersine anlamın göreli olarak her defasında kendine özgü, kısmen ve geçici olarak sabitlenmesi sonucunda yeniden düzenlenmesiyle meydana gelir (Glynos & Stavrakakis, 2010, s. 232-233).

Stavrakakis'e göre de bilinç yapısının dile benzerliği ve öznenin kendisini dış gösterenler yoluyla sembolik düzeyde anlamlandırması, öznenin tam bir kimliğe, bu sembolik düzeyde asla ulaşamayacağını gösterir. Özne bir anlamda, kendisini inşa etmek için semboller sistemine mecburdur ve sembolizasyon gerçek bedenin tikelliğini tam anlamıyla ifade etmekte yetersizdir. Aslında bu durum, tam bir kimliğin imkânsızlığını göstermekle birlikte 'özdeşleşmeyi' de mümkün kılmaktadır. Bu yüzden, insanlar sabit ve tamamlanmış bir kimlik kurma hülyasıyla hareket etmektedirler, ancak bu sadece fanteziler veyahut semboller yoluyla gerçekleştiğinden özdeşleşimden daha ileriye gidemeyecek olan bir çaba olarak kalmaktadır. Süregiden bu özdeşleşme, hayat boyu devam eden ve başarısızlıklarla sonuçlanacak olan siyasal bir oyundan başka bir şey değildir (Stavrakakis, 1999, s. 29).

Bu noktada, gösterenler düzeni dışında bir kimliğe sahip olamayan öznenin 'söylem ve iktidar' düzenlemeleri tarafından inşa edildiği dikkat çekmektedir. Gösteren ile nesne arasında bulunan 'boşluk', öznenin kendisini simgesel düzende tanımasından, yani kendisini gerçekte asla tanıyamamasından kaynaklanır. Çünkü gösteren asla gösterdiği şeyi tamamıyla açıklayamamaktadır. Bu da öznenin asla tamamlanmış bir kimlik oluşturamayacağını, bu eksikliğin kati suretle tamamlanamayacağı anlamına gelmektedir (Newman, 2007, s. 138).

Buradan çıkarılacak bir diğer sonuç ise kimliğin eşzamanlı olarak kurucu bir yokluk-eksiklik[21] tarafından inşa edildiğidir. Özne bu bağlamda, sadece bir dil sistemi içerinde gösteren tarafından kimlik kazanmakta ve inşa edilmektedir. Ancak, bu yokluğu doldurma ve böylece özneyi inşa etme işlemi, her zaman için tamamlanmamıştır ve geçicidir. Kimliklendirmenin başarısızlığa mahkûm olması anlamlandırma sisteminin kendi sınırları tarafından kuşatıldığı anlamına gelmektedir. Çünkü bu sınırlamalar ve ötesi anlamlandırılamaz. Dahası bu imkânsızlık, tam olarak sadece dil sisteminin kendi sınırlı yapısından kaynaklanmaz, çünkü boşluk bu sisteme içseldir. Bunu basitçe açıklayacak olursak, öznenin kimliklendirilmesi bu boşluğun doldurulması oyununa dâhil olan sonsuz bir süreçtir ki, boşluğun kendisi bu sürecin başarısızlığa mahkûm olmasından kaynaklanmakta ve öznenin kimliğini her zaman merkezi olmayan bir noktada geçici olarak sabitlemektedir (Lars Tønder & Thomassen, 2005, s. 5).

İşte bu yüzden, Lacan'ın psikanalize getirmiş olduğu bu yeni bakış açısı birçok siyasal analizci tarafından merkezi bir öneme mazhar olmakta ve 'radikal fark' nosyonunu geliştirmelerine imkân tanımaktadır. 'Radikal fark' kimliklerin ve anlamların temelinde, merkezinde 'yokluk'un olduğunu vurgular. Sonuç olarak da tüm siyasal sistemlerin kuruluşunun ve yıkılışının bu boşluktan kaynaklandığı kabul görür ve 'kurucu yokluk' olarak tanımlanır. Demokrasi ise bu kurucu yokluğun devam eden bir şekilde işgal edilmesini seçimler yoluyla kurumsallaştıran özel bir sistemdir. Buradan hareketle, Radikal Demokrasinin temelleri, bu ontolojik yokluğun toplumun tüm alanlarına doğru genelleştirilmesiyle, demokrasinin merkezinde herhangi bir evrensel ya da sabit bir özne veya kimliğin varlığının yadsınmasına, yok edilemez bir yokluğun varlığına dayanmaktadır. Bu görüşü savunan teorisyenler bu kurucu boşluğun varlığını yadsıyan ve onun üzerini örterek olumsal ve tarihsel kurumları ya da kimlikleri

[21] Bu kurucu eksiklik, ilerde Laclau'nun popülizm incelemelerinde popüler kimliklerin ve yahut halkın kurulmasında tekrar vurgulanacaktır. Çünkü popüler kimlikler de, her tür özneleşmeyi önceleyen eksiklik, yani ilk etapta karşılanmayan talepler üzerinde temellenmiştir.

özsel bir şekilde ele alan tüm yaklaşım ve söylemlere karşı çıkarlar (Lars Tønder & Thomassen, 2005, s. 6).

2.2.3. Foucault Özne ve İktidar

Foucault "verili bir insan doğasını" temel alan ve evrensel yapılar yardımıyla öznel deneyim biçimlerini açıklamaya çalışan tüm yaklaşımlara karşı çıkan bir düşünürdür. Foucault modern batı geleneğinin Descartes'tan bu yana üzerinde en çok durduğu hatta felsefe geleneğinin üzerine inşa edildiği zeminin "özne" olduğunu belirtir. Ancak Foucault'ya göre bu özne ve öznel deneyimler, sorunsallaştırma süreçlerinin bir sonucu olarak olumsal ve tarihsel olarak meydana gelmiştir. Bu nedenle Foucault, öznel deneyimlerin evrensel-transandantal mekanizmalar sayesinde gerçekleştiğini savunan Kant'a, öznel deneyimleri ekonomik, sosyal ve toplumsal bağlamda altyapı/üstyapı ilişkilerinden yola çıkarak açıklayan Marxist yaklaşımlara, son olarak da insan zihnindeki 'apriori' kategoriler üzerinden öznel deneyimi inceleyen fenemoloji geleneğine karşı çıkmaktadır (Simons, 1995, s. 13-14).

Ayrıca Foucault'ya göre etik, bilgi ve iktidarın meydana getirdiği özneleşme bir özgürleşme değil tabi olma sürecidir. İnsanın özneleşmesi ya da ortaya çıkması da aynı sürecin sonucudur. Foucault'ya göre 'insan' modern epistemenin hâkim olması ile birlikte, tüm bilgiler için bir zemin teşkil edecek sonlu ve paradoksal, evrensel olarak bilen ve bu bilgi tarafından kendisini sınırlayan bir varlık olarak belirmiştir (Paras, 2016, s. 41). Bu nedenle Paras, Foucault'nun 'Kelimeler ve Şeyler' adlı kitabında temel olarak, özerk özneyi temel alan felsefeye karşı çıktığını belirtir. Güçlü bireyi temel alan varoluşçuluk ve tekil Kartezyen özne bu eleştiriden nasibini fazlaca almışlardır (Paras, 2016, s. 43). Bunun ana nedeni ise Foucault'nun öznenin ve öznel deneyimin kurulduğuna yönelik iddialarıdır.

Foucault'ya göre "öznellik" insanın kendi varlığını zihninde belirli kavramlar altında temsil etmesidir, ya da insanın kendi varlığı ile bir bilinç ilişkisi kurmasıdır (Paras, 2016, s. 148). Bir davranış biçiminin insan zihninde nasıl temsil edildiği, öznel deneyimin kurulmasının ilk aşamasıdır. Çünkü öznel deneyimler insan davranışları temelinde üç ana eksende kurulurlar. Bunlar : "bilgi, iktidar ve etik"dir

(Simons, 1995, s. 2), (Keskin, 2016, s. 14). Bunlardan ilki, bir davranışın sorun olarak görülmesi ile birlikte bu davranışın sorunsallaştırılması ve bu davranış hakkında bilgi alanlarının oluşmasına işaret etmektedir. İkincisi, söz konusu davranış biçimini yönetmek ve nasıl olması gerektiğini düzenlemek için normların ve söylemlerin ortaya çıkışına, normatif kuralların kurulması ve iktidarın sağlanmasına işaret eder. Son olarak etik ise bir insanın oluşturulan bu söylem ve bilgi alanları üzerinden kendisi ile zihinsel bir ilişki kurması, bu bilgi sistemlerini zihninde temsil etmesi ve kendini kavramsallaştırmasıdır (Keskin, 2016, s. 14).

Foucault'nun üstünde önemle durduğu bir başka konu bu deneyimlerin ve öznelerin sorunsallaştırma yoluyla oluşturuldukları ve tarihin bir döneminden başlayarak kesiklikler ve süreksizlikler halinde kurulduklarıdır. Bu yüzden kendimizin bir ontolojisini yapmamız için bu öznel deneyimlerin ve kimliklerin belirlenen sınırlarının evrensel, zorunlu ve aşılamaz olmadığını, tam tersine tarihsel ve olumsal olduğunu bu yüzden de dönüştürülebilir olduğunu fark etmek gerekmektedir. Böylece yeni öznellikler geliştirebilir, düşünceleri ve eylemleri belirleyen bu sınırları aşabiliriz (Keskin, 2016, s. 15).

Her ne kadar Foucault iktidarın bir teorisini yapmaya çalışmamış ve bu konuyu aldatıcı bulmuş olsa da, tarihteki farklı özneleştirme yöntem ve tekniklerinin bir çözümlemesini yapmak için iktidar konusuna değinmek zorunda kalmıştır. Özneleştirmenin üç aşaması olan bilgi kümelerinin oluşması, bu kümeler etrafında belli pratiklerin oluşması ve insanın kendi kendisini özneleştirme süreçleri iktidar ilişkilerinin kesinlikle ayrılmaz bir parçası olmasından dolayı ve öznenin bu ilişkilerin bir ürünü olarak ortaya çıkması, Foucault'nun önüne iktidarı bir mesele olarak koymuştur (Viriasova, 2006, s. 69).

2. 3. YAPI SÖKÜM VE ONTOLOJİK KIRILMANIN SİYASET TEORİSİNE YANSIMALARI

Yapı-söküm ve ontolojik kırılma (ontolojik turn) birçok siyaset teorisyeni tarafından incelenmiş bir konudur. Bu çalışmada ontolojik kırılmadan kasıt siyaset teorisindeki ön kabullerin sorgulanmaya başlaması ve buna ilişkin yeni teorilerin ortaya çıkışını incelemektir. Özellikle Heidegger, Kartezyen felsefe ile başlayan epistemolojik hâkimiyetin kırılmasında ve felsefenin metafizik temeller arayışından kurtarılmasında önemli bir dönemeçtir. Daha sonra post-yapısalcı düşünürlerin katkıları ile devam eden bu süreç, genel anlamda 'ontolojik kırılma' olarak adlandırılmaktadır. Yenigün ontolojik kırılmanın ontolojinin klasik anlamda metafiziksel temel arayışlarından farklı olarak, 'hakikatte neyin var olup olmadığı üzerine bir soruşturma veya varlığın anlamını sorgulama değil, en asli ve başlangıç seviyesindeki düşünce vadisinde neyi farz veya ikrar ettiğimizi bulmaya ilişkin bir çaba' olduğunu belirtmektedir. Yani bazı metafiziksel kavramların ispatından ziyade, bu kavramların siyasal ve toplumsal hayata ne gibi etkileri olduğu bu kırılmanın başlıca konusudur (Yenigün, 2013, s. 6).

Yenigün'e göre, her ne kadar metafiziksel temel arayışları post-modern ve post-yapısalcı yaklaşımlar ile sorgulanarak güçlü bir itiraz ile karşılaşmış ve bu temel arayışlarından vazgeçilmesi konusunda belli bir mutabakata ulaşılmış olsa da, temelsiz bir dünya ve toplumsal düzenin mümkün olamayacağı görülmektedir. Yenigün Rorty gibi anti-temelci bir düşünürün bile insanların ortak duygularına ilişkin bazı ontolojik ön kabulleri, mesela acı ve rencide olmuşluk gibi, kabul etmek zorunda kaldığını belirtmektedir. Bu yüzden, anti-temelci yaklaşımların ontolojik kabullerin ötesinde bir siyaset kuramı geliştirmekte başarısız olduğu söylenebilir. Bu yüzden, ontolojik temellerin yokluğunu kabul etmekle birlikte, bu temeller olmaksızın herhangi bir teori geliştirmenin mümkün olmadığını iddia eden yaklaşımlar gün geçtikçe daha fazla dikkat çekmektedir (Yenigün, 2013, s. 8-9). Bu açıdan, Stephen K. White güçlü ve zayıf ontolojiler kuramı ile Oliver Marchart'ın ileri sürdüğü 'post-temelcilik' siyaset teorisine yeni ve önemli katkılar sunan iki yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Bu iki teorinin en önemli benzerliği,

anti-temelcilikten ve post-modernizmden farklı bir şekilde ontolojik kavramları ele almalarıdır.

2.3.1. Zayıf ve Güçlü Ontolojiler

Stephen K. White, zayıf ve güçlü ontoloji kavramları ile 'ontolojik kırılma' üzerine çalışan literatürdeki en önemli teorisyenlerden birisidir. Ontolojinin geleneksel olarak ahlaki ve siyasal konulardan uzak, varlık ya da varlıklarla ilgilenen, felsefenin kesin sınırları ile belirlenmiş bir alanı olmaktan çıkarak, son zamanlarda ilgi odağı olmaya başladığını belirten White, 'Ontolojiye' duyulan bu yeni ilgiyi 'ontolojik kırılma' olarak adlandırır (White, 1997, s. 502). Bunun arkasında yatan nedenlerden ilki ontolojinin ifade ettiği anlamda meydana gelen değişimdir. White bu değişimin geçtiğimiz yüzyılla beraber analitik felsefede ve bilim felsefesinde ontolojiye yüklenen yeni anlamlar ile ilgili olduğunu düşünür. Böylece ontoloji artık önermelerin ve teorilerin üstüne inşa edildikleri temelleri ya da ön kabulleri analiz etmeye başlamıştır. White'a göre ikinci neden ise ontolojinin geç modern zamanlarda, batının geleneksel olarak kesin kabul ettiği birimleri ve konseptleri daha derinlemesine sorgulaması sonucunda şüpheli hale getirmesidir. Bu birimlerden en meşhur olanı insandır ve özne olarak inşa edildiği temellerin sorgulanması yeni bir süreci başlatmıştır (White, 1997, s. 503).

Tam bu noktada Heidegger'in çalışmalarının önemine değinen White, Heidegger'in Varlığı mantık ve kavramlar üzerinden ele alan analitik felsefenin yaklaşımına karşı çıkarak, varlığın (sein) artık insan varoluşunun dolayımı ile mercek altına alınması gerekliliğini vurgulamasının önemine değinir. Böylece ahlak ve dönemin kendisine özgü şartları, insanın varlık olarak ayrılmaz bir parçası haline gelmiş, dahası tarih ontolojik incelemelerin önemli bir boyutunu oluşturmaya başlamıştır. Foucault, Derrida ve Lyotard gibi düşünürler ile birlikte, komüniteryanizm, post-Marxizm, liberalizm ve feminizm gibi modern ontolojiye sıkı sıkıya bağlı ideolojiler bile Heidegger'in ileri sürdüğü yeni 'insan–dünya' arasındaki ilişkisellikten ve dolayısı ile ontolojik dönüşümden etkilenmişlerdir (White, 1997, s. 504).

Bu açıdan White, güçlü ve zayıf ontolojiler üzerinden bir kavramsallaştırma yaparak tarihteki siyaset teorilerini iki ana başlık altında sınıflar. White'a göre zayıf ontoloji genellikle geç modern dönemin siyaset teorilerine işaret ederken, güçlü ontolojiler modern ve modern öncesi teorilere göndermede bulunur. Olumsallığın ve belirlenemezliğin göz ardı edildiği bu ontolojik tavrın en belirgin özelliği metafizik ile olan köklü bağlarıdır. Bu nedenle güçlü ontolojiler dünya, tanrı, insan ve doğa hakkında açık seçik cevaplara ve hakikatlere sahiptirler. Sonuç olarak, bu kesinlik ya da özgüven güçlü ontolojilerin ve siyasal hayatın nasıl organize edilmesi gerektiği hakkında kesin yargılara varmasına neden olmaktadır. Leo Strauss ve Eric Voegelin gibi düşünürler, doğal hukuk teorisyenleri, Klasik Yunan ve Hristiyan düşüncesi bu güçlü ontolojik modelin örnekleridir.

Diğer yandan zayıf ontoloji konsepti her ne kadar anti-temelcilik ve post-modernizm ile yakın çağrışımlar yapsa da veyahut salt bir metafizik karşıtlığı gibi gözükse de, bunların ötesinde daha faydalı bir felsefi amaç gütmektedir. Burada White, anti-temelcilik ve post-modernizm arasında, zayıf ontolojileri farklı kılan ayırt edici özelliği şöyle ortaya koymaktadır: 'Zayıf ontolojiler kavramsal dünyadan sağlamca köklenen kesin hakikatlerden beslenmemekle birlikte, dil, insan fıtratı ve sonluluk hakkında bizlere belli bir anlam çerçevesi sunarlar, ancak bu konseptler inkâr edilemez değildir'. Verilen bu çerçevede zayıf ontolojiler, karşı cepheye olan zaferini, sadece gerçeklikle kurulmuş olduğu ilişkinin güçlülüğünden değil, kendi döneminin ya da tarihin o an ki şartlarıyla uyuşmasından dolayı kazanır. Kısacası White göre, zayıf ontolojiler kendimizi ve dünyayı anlamlandırdığımız temellere işaret etmektedir ve bu temeller bizim dünyayı farklı düşünmemizi, hissetmemizi sağlar. Yeni bir ontolojiye bağlanmanın yeni bir çocuğu evlat edinmek gibi bir şey olduğunu belirten White, bunun uzun bir sürecin ilk aşamaları olduğunu belirtir. İnsanlar bu yeni ontolojiyi, pratikleri ve kendilerini disiplin altına alarak yetiştirmekte ve büyütmektedirler (White, 1997, s. 506-507).

2.3.2. Post-Temelcilik

Temelcilik nesnel doğruların ve evrensel değerlerin varlığını kabul eden (Heywood, 2012, s. 340), bilginin son katrede doğruluğunun ve nesnelliğinin

kanıtlanabilir olduğunu savunan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda kökleri Parmanides, Platon ve Aristoteles'e kadar uzanan temelcilik, klasik ve modern epistemoloji ile yakından ilişkilidir (Küçükalp K. , 2003, s. 481). Ancak temelciliğin günümüzde gittikçe gözden düşen bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Yenigün'e göre bunun en önemli sebeplerinden birisi temelciliğin tehlikeli sonuçlar doğurabilecek olan bazı siyaset teorilerine zemin hazırlamasıdır. Özellikle, bazı anti–temelci düşünürlerin temelcilik ve terör arasında güçlü bir ilişki kurdukları görülmektedir. Mesela Lefort, temelciliği terörün ayak sesleri olarak değerlendirirken, Vattimo temel arayışlarının tahakküm arzusundan kaynaklandığını iddia etmektedir [22] (Yenigün, 2013, s. 18).

Öte yandan Yenigün anti-temelciliğin de siyasette bir atalet, toplumda bir nihilizm yarattığı için eleştirildiğini belirtmektedir. Çünkü herhangi bir hakikatte veyahut ontolojik zemine yaslanmayan bir kişinin ahlaki olarak çöküşe geçeceği ihtimalinden korkulmaktadır. Buna ilaveten anti-temelcilerin sadece eleştiri ve reddiye üzerinden geliştirdikleri yöntemin hiçbir faydasının olmadığı da iddia edilmektedir. Yenigün'e göre, her ne kadar temelci yaklaşımları savunmasalar da Bennett gibi düşünürler meta-anlatıların bazen siyaset teorisine yeni bir kaynak teşkil edeceğini düşünmektedirler (Yenigün, 2013, s. 18).

Post-temelcilik ise bütünsellik, evrenselcilik, özcülük ve zemin-temel gibi bazı metafizik kavramları derinlemesine sorgulamakla birlikte, anti-temelcilik [23] ve post- modernizmden farklıdır. Çünkü post-temelcilik, bahsedilen kavramların ya da metafizik figürlerin tamamıyla bir kenara atılmasını savunmaz, onların

---

[22] Burada, üzerinde vurgulanması gereken bir diğer konu, aslında temelciliğin şimdiye dek sağlamış olduğu zeminlerin çözülmesi ve hatta kendisinin başvurulacak bir yöntem olarak önemini kaybetmesi soncunda 'stratejik özcülüğün' ve olumsuzlamanın yeni bir yöntem olarak ortaya çıkmasıdır.

[23] Marchart'a göre her ne kadar muhafazakâr ya da pragmatist düşünürler de farklı noktalardan hareketle aynı sonuçlara varsalar da post-temelci düşünürlerin diğerleri ayırt eden birkaç önemli husus vardır. Mesela pragmatist düşüncenin en güçlü ismi Rorty anti-temelcidir öte yandan muhafazakâr düşünür Oakshott sınırsız ve zeminsiz bir denizden bahsetmesi onu tam anlamıyla anti-temelci bile yapmamaktadır. Çünkü hala Oakeshott siyasal eylemlerin temelinin geleneksel yapılar tarafından belirlendiğini düşünüyor bu anlam da hala yapısalcıdır. Ama sonuçta iki bakış açısında gerçek ve nihai bir temelin yokluğunu iddia eder (Marchart, 2007, s. 2).

ontolojik temellerini zayıflatmakla birlikte bu kategorilere olan ihtiyacın devam ettiğini belirtir. Bu temellerin ontolojik olarak zayıflatılması tüm temelleri inkâr etmek anlamına gelmemektedir, sadece nihai bir temelin olamayacağını ve imkânsızlığına dikkat çekmektedir. Sonuç olarak bu temellerin olumsal ve siyasal olarak geçici bir inşa sürecinin sonucunda oluştuklarını iddia ederek, bu oluşumu masaya yatırırlar (Marchart, 2007, s. 2).

Post-temelcilik kökenleri sol Heidegger'ci olarak adlandırılan, Heidegger'in düşünceleri yardımı ile bilimciliğin ve yapısalcılığın ötesine geçmeye çalışarak onun fikirlerini geliştirmeyi amaçlayan bir grup Fransız düşünüre uzanmaktadır. Bu nedenle Heidegger, post-temelcilerin etkilendiği en önemli filozoftur demek yanlış olmaz. Bunun en önemli nedeni Heidegger'in metafiziği 'Varlığı' bir 'var olana' indirgenmesinden dolayı eleştirmesi, batı felsefesinin 'Varlığı' unuttuğunu belirterek Varlık ile 'var olan' arasındaki ontolojik ayrımı–farkı ortadan kaldırdığını ileri sürmesidir. Küçükalp Heidegger'in batı metafiziğinin 'Varlık'ı kendini zaman içerisinde ifşa eden, açan ve ele geçirilmesi mümkün olmayan bir mefhum olmaktan çıkartarak, sabit, ezeli ve ebedi mahiyeti ve bütünlüğü kavranabilen, açıklanabilen bir statüye, 'var olan' statüsüne indirgediğini göstermeye çalıştığını belirtir. Bu yüzden Heidegger'in 'var olanlar' ve Varlık arasında bir ayrıma giderek literatürde sıkça 'ontik ve ontolojik' olarak araştırmacıların karşısına çıkan yaklaşımı formüle ettiğini bir kez daha vurgulamak gerekir. Bu anlamda *'as difference'* yani gerçek fark, 'var olanlar' arasındaki bir ilişkisellik olmaktan ziyade, ontik alan ile ontolojik olan arasındaki bir ayrıma taşınmaktadır (Küçükalp D. , 2005, s. 45).

Bu ontik–ontolojik ayırımı post-temelci bir düşünür olan Laclau'nun teorisinin anlaşılmasında kilit bir rol oynar. Sürekli olarak karşımıza çıkan, Siyasal olan, toplumsal olan, söylemsel alan, kararverilemezlik, evrensellik (tümellik) gibi kavramlar ontolojik alana aitken, siyaset, toplum, söylem, karar ve tikellik ontik bir statüye işaret etmektedir[24]. Ancak, ontolojik ve ontik alana ait bu kavramlar

[24] Post-temelci düşünürlerin diğer ayırt edici özelliği de siyaset ve siyasal arasında yapmış oldukları ayrımdır. Bu anlamda her ne kadar siyasal ve siyaset ayrımı Alman siyaset bilimci Carl Schmitt tarafından ilk kez yapılmış olsa da, Fransız düşünürler bu konuda

kullanılırken birbirleri ile çok yakın ilişki içerisinde olduğunu unutmamak gerekir. Öyle ki ontik alandaki kavramların hepsi ontolojik alanda var olan tümellerin ete kemiğe bürünmüş halleridir, bu yüzden Marchart bu durumu aynı paranın iki farklı yüzü olarak değerlendirmektedir (Marchart, 2007, s. 148).

Marchart'a göre burada dikkat edilmesi gereken asıl mesele bu nihai olmayan zemin ve ontik zemin arasında sürekli devam eden gidip gelmelerin, ya da bir başka deyişle oyunun fark edilmesidir. Bu oyun ontolojik olan kararverilemezlik alanında, ontik olana işaret eden 'karar' vermenin bu sahadaki önemini gösterir. Aynı zamanda ontolojik olarak kararverilemezlik alanında alınan 'karar'ın siyasal doğasına da işaret etmektedir. Her karar beraberinde, yeni bölünme, uyumsuzluk ve antagonizmalar yaratır, bu da gerçekleşen eylemlerin sabit bir zeminde ya da tamamen boşlukta değil, çatışan güçler arasında olduğuna işaret eder. Şüphesiz olumsallığın peşi sıra sürüklenen bu kavramlar siyasal bir anlam ifade etmektedir. Bu durum post-temelciliğin üzerine inşa edildiği zeminin siyasal olmasının nedenidir. Ayrıca, post temelciliğin yapı-sökümden ve Heidegger'in ontolojik farkından bir adım öteye geçtiğinin de vurgulanması gerekmektedir.[25] Hem Heidegger'in düşüncesinde hem de yapı-sökümde nihai zeminin yokluğu vurgulanırken, 'Siyasal' na-mevcut bir temel üzerinde kurulan temelin kurulma anını merkeze almakta ve teorileştirmektedir. 'Siyasal'ın kurucu karakteri de buradan kaynaklanmaktadır.

---

farklı bir mantık yürüterek yöntem geliştirmiş, bu iki kavram arasındaki ayrımın önemine işaret etmişlerdir. Paul Ricoeur, Jean Nancy, Claude Lefort ve Alain Badiou gibi düşünürler bu ayrımı yapmalarında ortak noktaları nihai zeminin yokluğudur (Marchart, 2007, s. 4). Bu anlamda siyaset ve 'Siyasal' ayrımı 'Ontolojik Fark' ve farkın neye işaret ettiği ile yakından ilişkilidir.

[25] 'Post' takısı esas olarak, temelciliğin kökten bir reddinin olmadığını vurgulamaktır. Burada esas işaret edilmek istenen, temelcilikten kopuşlarla birlikte devamlılıklarında belirtilmeye çalışılmasıdır. Bu anlamda Laclau'nun da belirttiği gibi evrensel olanın boş bir gösteren olması bizim ona ihtiyacımız olmadığı anlamına gelmez. Aynı şekilde post-temelcilik ontolojik bir temelin olmamasının ona olan ihtiyacı ortadan kaldırmayacağını iddia eder.

III. BÖLÜM

SİYASAL OLANIN RADİKAL OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

Laclau günümüz siyasal düşünürleri arasında yaratıcılığı ve etkileri ile adından gün geçtikçe daha fazla söz ettiren en önemli ve güçlü teorisyenlerden birisidir. Marchart Laclau'nun siyaset teorisindeki geleneksel kavramların zeminin sarsıldığı, bu yüzden de ontolojik ön kabullere ve varsayımlara dayanan modern ve klasik teorilerin gittikçe gözden düştüğü bir dönemde siyaset teorisinde farklı disiplinlerin de yardımıyla olağanüstü bir canlanmaya kaynaklık ettiğini ve yenilenmesine büyük bir katkıda bulunduğunu belirtir (Critchley & Marchart, 2004, s. 1). Siyaset teorisinde genellikle farklı düşünce akımları tarafından anlamı istikrara kavuşan düzen, kimlik, iktidar, özne, temsil, özgürlük ve eşitlik gibi temel kavramları yapı-söküme uğratarak yeniden işleyen Laclau, temelci ve indirgemeci yaklaşımlara karşı, özellikle Marxizm üzerinden tüm modern teorileri kapsayacak şekilde, aşkın olmayan içsel bir eleştiri getirerek sınırlarını göstermiştir.

Laclau'nun temel eleştirisi, Marxizm'in bir konsept olarak sosyalizmi yanlış temeller üzerinde kurduğuna yöneliktir. İşçi sınıfına atfedilen evrensel ve ontolojik merkezi konum, bir toplumdan diğerine doğru köklü değişimde devrime atfedilen kurucu rol ve devrim sonrasında gerçekleşeceği farz edilen tam homojen ve çatışmasız post-siyasal toplum teması, düşünürün en yoğun eleştirilerini sıraladığı ana meselelerdir (Simith, 1998, s. 2).

Sosyal bilimlerdeki 'ontolojik dönüş'e güçlü bir katkıda bulunan Laclau, Gramsci'nin hegemonya kavramını radikalleştirerek, geleneksel Marxist alt yapı üstyapı ilişkilerini yani ekonomik alt yapı ve onun belirlediği siyasal üstyapı ilişkisini yerinden etmeyi amaçlamışdır. İlk olarak, siyaset ve siyasal ayrımını

zorunlu gören Laclau klasik siyaset kavramının kimliklerin oluşumuna ve eklemlenmesine yani toplumun kuruluşuna işaret etmekte yetersiz kaldığı yerde, siyasal kavramını kullanarak 'siyasal'ı ontolojik bir zemine kaydırmış ve öncelikli bir konuma getirmiştir. Böylelikle toplumun altta ekonomiye ya da üretim ilişkilerine tabi olan bir gölge fenomen olarak görülmesi engellenmeye çalışılmıştır. Böylece işçi sınıfının ontolojik önceliğini kaybetmesi ile sonuçlanan ve hiçbir kesimin ontolojik önceliğe sahip olmadığı, sonsuz sayıda farklılığın ya da tikelliğin başıboş olarak dolandığı bir durum ortaya çıkmıştır (Critchley & Marchart, 2004, s. 3).

Laclau ortaya çıkan bu durumu doğalcı ve Hegel'ci ontolojik paradigmalar etrafında şekillenen Marxist söylem içerisinden açıklanamaz ve düşünülemez olduğunu belirterek, siyasal eklemlenme momentine tanıdıkları öncelik ve siyasal analiz kategorisine atfettikleri merkezi rol üzerinden aşmaya çalışmaktadır. Böylelikle 'Hegemonya' bir 'söylem' teorisi olarak ortaya çıkmaktadır. Kısaca bahsetmek gerekirse hegemonya evrenselin herhangi bir tikel tarafından olumsal olarak, herhangi bir zamanda ve belli bir süreliğine temsil edilmesidir. Burada dikkat çeken husus tikel olanın bu görevi diğer tikellikler ile birlikte kurulan bir eşdeğerlik zinciri içerisinde gerçekleştirmesidir. Eşdeğerlik zincirinde her tikelin kimliği hem kendi tikelliğini sürdürecek- bastıracak hem de evrensel olanı, yani zincirin kendisini temsil edecek şekilde ikiye bölünmektedir.

Bu nedenle Laclau toplumsal alanda birimler arasındaki ilişkinin doğasını sorgulayarak işe başlamaktadır. Laclau'ya göre şimdi ye kadar toplumsal birimler arasındaki ilişkiyi açıklayan iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki birinci bölümde açıklanan, evrenselliğin kendi ifadesini direkt olarak kazandığı metafizik temellendirmeye dayanan analizlerdir. İkincisi ise toplumsal birimlerin arasında, herhangi bir dolayım imkânını reddeden bazı post-modernist analizlerdir. Üçüncüsü ise Laclau'nun teorileştirdiği ve siyasal bir toplumun ulaşabileceği tek evrensellik türü olan 'hegemonik evrenselliktir' (Laclau & Mouffe, 2001, s. x).

Laclau'nun 'hegemonik evrensellik'ten kastettiği üst-belirlenme ve yer-değiştirme yolu ile başıboş elementlerin momentlere dönüşmesi sonucunda, sembolik bir sistem içerisinde ve söylemsel alanda kurulan bir eşdeğerlik zinciridir. Bu sürecin

altında ise antagonizmalar yatmaktadır. Laclau'ya göre antagonizmaların nesnel ilişkiler olmaması dolayısı ile Hegel'deki gibi 'aklın kurnazlığı' ya da Marx'ın tarihsel belirlemeciliği yolu ile açıklanması mümkün değildir. Çünkü antagonizmalar her türlü nesnelliğin sınırlarını göstermektedir (Laclau & Mouffe, 2001, s. xıv). Bu nedenle, tüm bu süreci 'Siyasal' eklemlenme olarak değerlendiren Laclau, antagonizmaların tetiklediği süreçte toplumsal alanda eşdeğerlik ve fark mantığının işlerlik kazandığını ve söylemsel alanda hegemonyanın kurulduğunu belirtir.

Laclau'nun teorisinden ortaya çıkan iki önemli sonuç bulunmaktadır. Birincisi nesnel toplumun imkânsızlığı, ikincisi ise siyasal olanın toplumsal olana önceliğidir. Toplumun imkânsızlığı bir anlamda Marxist teoride toplumun alt ve üst yapı modeli üzerinden çerçevesi çizilen kapalı ve bütünsel yapısına yönelik bir eleştiridir. Laclau'ya göre toplumsal alan imkânsız bir nesne olan toplumu kurma amacı güden beyhude girişimler sayesinde varlık kazanmaktadır (Laclau, 1990, s. 92). İkinci sonuç ise geçici süreliğine meydana gelen toplumun sınırlarının antagonistik olması ve bu antagonistik sınırların siyasal olarak adlandırılmasından ötürü siyasalın toplumsalı öncelediği iddiasıdır.

Bu açıdan siyaset ve siyasal ayrımı Laclau'nun teorisinde önemli bir yer tutar. Siyasal olan toplumun kurulma ve toplumsal alanın sınırlarının çizildiği ana işaret ederken, 'siyaset' toplumsal pratiklerin kurumsallaşmasına ve nesnel bir form kazanmasına göndermede bulunmaktadır. Bu yüzden Laclau ontolojik bir boyuta sahip olan siyasalın ontik düzeydeki siyasetten farklı olarak bir üst yapı olmadığını, bu yüzden de 'toplumsalın ontolojisi' statüsünde ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

3.1. TOLUMUN VE KİMLİĞİN İMKANSIZLIĞI

3.1.1. Üst-Belirlenim ve Yer-Değişim

Üst-belirlenim kavramı Laclau'nun söylem, hegemonya ve popülizmi bir teori olarak oluştururken faydalandığı en önemli kavramlardan birisidir. En basit ifade ile üst-belirlenim anlamın meydana gelişindeki sürecin adıdır. Psikanaliz alanında, Freud'un rüyaları yorumunda ya da anlamada kullandığı bu yaklaşım, Laclau için tüm sosyal ilişkilerin anlaşılmasında kritik bir öneme sahiptir.

Laclau'nun popülizmi 'Siyasalın ontolojik kurulusunu anlamaya giden kral yolu' şeklinde tanımlarken, Freud'un 'rüyalar bilinçdışına giden kral yoludur' benzetmesinden esinlendiği görülmektedir (Kalaylıoğlu, 2013). Bu bağlamda, Laclau'nun çalışmalarında Freud'un etkisine sıkça rastlanırken iki önemli kavram dikkat çekicidir. Bunlar üst-belirlenim ve yer-değiştirmedir. Bu kavramlar ile Laclau siyasal olanın duygulanımsal ve sembolik yönüne dikkat çekmeye çalışmaktadır. Freud'un rüyaları analiz ederken üzerinde durduğu bu iki kavramdan üst-belirlenim rüyadaki herhangi bir tekil imgenin ve öğenin aslında bir nevi rüyada yoğunlaşarak bir araya gelen düşüncelerin bir temsili olduğu anlamına gelmektedir. Yer değiştirme ise rüya içerisinde bazı yüksek değerlerin ancak daha düşük değerli imgeler yoluyla temsil edilerek sansürden kurtulduğuna işaret etmektedir (Kalaylıoğlu, 2013). Kısaca özetleyecek olursak rüyalarda düşünceler yoğunlaşarak temsil edilirken yani üst-belirlenime tabi iken, bu temsil edilen öğe rüya içerisinde ancak çok basit ve önemsiz gibi görülen bir sembolle temsil edilerek yer-değiştirmiş olmaktadır.

Freud'un ardıllarından Lacan sadece rüyaların değil tüm anlamların oluşumunda da üst-belirlenim ve yer-değiştirme süreçlerinin aktif bir biçimde işlediğine işaret etmiş, üst-belirlenim ve yer-değiştirme kavramlarını metafor ve metonimi ile ilişkilendirmiştir. Metafor anlamlandırma sürecinde bir söylem dâhilinde belli bir gösteren ile işaret edilen anlama, başka bir söylem içerisinde farklı bir gösteren ile işaret edilmesi ya da aynı gösterenin farklı sistemlerde farklı anlamlarla ilişkili olmasıdır. Metonimi ise aynı söylem düzeyinde farklı gösterenlerin kendi aralarındaki ilişkileri ya da bitişikliği göstermektedir. 'Ankara' dendiğinde, bu

isim Cumhurbaşkanlığı yerine kullanılmışsa metonomi yapılmakta, 'Ankara ağlıyordu' dendiğinde ise metaforik bir anlam ortaya çıkmaktadır. Ankara başkent olması, devlet erkânının tamamına ve meclise ev sahibi yapması bakımından hükümetle ve cumhurbaşkanlığı ile ilişkiseldir. Ancak, ağlama eylemi insana özgü olduğundan Ankara ile ilişkisi metaforik bir anlam ifade etmektedir. Böylelikle göstergenin istikrarlı yapısı sarsılmakta, 'göstergenin sürekli kaçtığı gösterenin de sürekli olarak peşinden istikrar yakalayabilmek için koştuğu bir alan açılmaktadır' (Aydın, 2013).

Laclau'nun üst-belirlenim üzerinde titizce durmasının en önemli nedenlerinden birisi, metafor ve metoniminin söylemsel formasyonda oynadığı kilit roldür. Çünkü siyasette herhangi bir 'söylemsel hegemonya' oluşumunun temelinde yatan formasyon 'üst-belirlenim' yolu ile meydana gelmektedir. Üst-belirlenim bireylerin anlam dünyasını oluşturduğu gibi, kolektif kimliklerin inşasında da kilit bir rol oynamaktadır (2010, s. 233). Üst-belirlenim kavramı ile Laclau siyaseti epifenomen bir olgu olmaktan çıkararak özcü yaklaşımların belirlenmişlik ve indirgemeci tuzağına düşmekten kurtarmaya çalışır. Böylece toplumsalın oluşmasında 'Siyasal' anın kurucu rolüne yani antagonizmanın varlığına yer açılmış olur. Laclau bu durumu şu sözler ile açıklamaktadır;

> 'Üst-belirlenim, fiziksel dünya ile analoji yoluyla kurulan basit bir metafor değil, aksine simgesel bir boyuta ve anlam çoğulluğunu gerektiren güçlü bir kaynaşma tipidir... Üst-belirlenim kavramı sembolik düzeyde inşa edilir ve onun dışında herhangi bir anlamı yoktur... Toplumsal ilişkilerin üst-belirlenimsel sembolik karakteri, bu ilişkilerin, topluma içkin kanunların zorunlu momentlerine indirgenebileceği nihai bir gerçeklikten mahrum olduğu anlamına gelmektedir. Biri özlere ait diğeri ise görünüşe ait iki ayrı düzlemin olmayışından dolayı, nihai bir gerçek anlamı sabitlemek mümkün değildir... Toplum ve toplumsal birimler herhangi bir öze sahip değillerdir, aralarındaki intizam belli bir düzen anlayışının eşlik ettiği görece ve istikrarsız bir sabitlenmenin sonucudur...' (Laclau & Mouffe, 2001, s. 97-98)

3.1.2. Antagonizma ve Negatiflik

Çelik olumsuzlama ve yâdsıma gibi yöntemler aracılığı ile nesnelerin kavrandıkları ve varlık statüsü kazandıkları iddialarının, Batı düşünce tarihinde oldukça gerilere götürülebileceğini belirtir. Spinoza için yadsımanın olumlamanın bir ön koşulu olması ve Hegel'in öznelliği saf ve basit negatiflik olarak görmesi,

bu durumun önemli örnekleridir (Çelik, 2011, s. 206). Ancak antagonizma kavramı her ne kadar gündelik hayatta çatışma, mücadele ve savaş gibi anlamalar çağrıştırsa da oldukça farklı bir noktaya işaret eder. Marchart antagonizma kavramının Alman idealizminde, erken romantiklerde ve Marxsizm'de toplumsal negatiflik olgusuna verilen ad olduğunu belirtir. Daha sonra bu kavram Hegel'i Heidegger üzerinden yorumlayan Kajeve, Sartre ve Lacan tarafından 20.yy taşınmıştır, ancak ilk defa Laclau tarafından sistemsel bir şekilde ele alınarak incelenmiştir (Marchart, 2018, s. 1-2).

Çelik negatif ontolojinin Laclau'nun teorisinin zemininde yatan en temel mantık olduğunu, 'Laclau hakkında yapılacak yüzeysel bir okumada bile göze çarpan, çatışma, antagonizma, temelsizlik, boşluk vb.' kavramların, negatifliğin teoride nasıl önemli ve merkezi bir yer işgal ettiğini açıkça gösterdiğini belirtir. Heidegger'in batı metafiziğinin yüzyıllar boyu süren bir temel ve öz arayışlarının son noktada imkânsızlığını ileri sürülmesinin Laclau için bir başlangıç olduğunu vurgulayan Çelik, metafizik bir temelin nihai noktada imkânsızlığı ile Laclau'nun toplumsal nesnelliğin imkânsızlığının ilişkilendirdiğini belirtir. Siyasal olan işte bu imkânsız nesnelliğin kısmi olarak gerçekleştiği anlara işaret eden bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Çelik, 2011, s. 205).

Ancak burada belirtilmesi gereken husus batı düşünce geleneğinde özellikle olumsuzlamayı ve negatifliği merkeze alan felsefi sistemlerin negatifliği ve olumsuzlamayı aşmak üzere kurulu olmasıdır. Örneğin Hegel, her ne kadar negatifliği zorunlu kabul etse de onu bir üst aşamaya geçmede içsel bütünlüğün bir parçası olarak kabul etmektedir. Bu açıdan, bir amaç doğrultusunda aşılması zorunlu basamaklardan biri olarak görülen negatiflik, her ne kadar hareketin kaynağı ve her şeyin kurucusu olarak ontolojik bir anlam kazansa da diyalektik süreç içerisinde içselleşmektedir. Bu açıdan Laclau, Hegel'in diyalektiğinin içinde herhangi bir dışsal müdahalenin, sürecin yönüne ve anlamına müdahalede bulunmadığını ve tinin kendini gerçekleştirme hedefine doğru kendi kendini her bir safhada olumsuzlayarak açılımlamasının bir mantık silsilesi içerisinde ileriye doğru bir hareket olduğunu belirtir (Laclau, 1990, s. 26).

Laclau'nun yaklaşımında ise negatiflik merkezi bir yer işgal etmekle birlikte, modern düşünürlerin yaklaşımından farklılaşmaktadır[26]. Bu nedenle Laclau negatifliğin kurucu rolünü vurgulamak için 'antagonizma' kavramını tercih eder. Çünkü Laclau'nun terminolojisinde radikal dışarısı, radikal negatiflik gibi kavramalarla da ifade edilen antagonizmanın, diyalektik bir sürecin içsel bir öğesine değil, sürecin dışarısına işaret eden salt negatif bir boyutu vardır. Kurulu olanın sınırı olarak antagonizma Hegel diyalektiğinin işleyişinin tersine, bir üst aşamada herhangi bir bütünlüğe kavuşulmasının önünde kurulu olanı çökerten bir işlev görmektedir. Bu açıdan Laclau konuyu şu sözleri ile aydınlatmaktadır; 'Hegel'ci kontekst bütün tezatlıkları belli bir sistem dâhilinde değişimlerin ve sosyal antagonizmaların doğal bir parçası olarak kapsar. Gerçeğin rasyonel oluşu bu kontekst içinde, hiçbir şekilde bir dışarısının varlığını kabul edemez (Laclau, 1990, s. 17).

Marchart Laclau'nun kullandığı radikal temsil, radikal hegemonya, radikal düzen, radikal karar, radikal kimlik, radikal olumsallık, vb. kavramlardaki radikal sıfatının bir retorik olmadığına dikkat çekerek, radikal sıfatının iki kutup arasında mantıksal olarak kapatılamayacak ya da ilişkilendirilemeyecek bir boşluğa yani dışarısına işaret ettiğini belirtir. Marchart, radikal sıfatının 'dışarısı olanın, içerisi için kurucu olduğuna' göndermede bulunduğunu ve 'ontolojik farka' işaret ettiğini vurgular. Bu kastedilen fark radikalleştirilmiş bir farktır ve Heidegger'in kullandığı anlamda "*difference as difference*"e işaret etmektedir[27]. Bu bağlamda Laclau'nun teorisinde

---

[26] Konuyu biraz daha açacak olursak Laclau, Marx-Hegel ve Spinoza çizgisinde devam eden yaklaşımların antagonizma anlayışının nesnellik adına negatif yönünü görmezlikten geldiklerini söylemektedir. Çünkü negatifliğin kurucu rolü üzerinde yapılacak bir vurgu tarihin rasyonelliği iddiasının altını oyacaktır. Modern nesnellik anlayışı tüm sosyal birimlerin pozitifliğini önsel olarak kabul eder. Fakat kurucu dışsallığın negatif fıtratı sosyal alanın nesnel bir düzen içinde tam olarak kurulmasına asla meydan vermez. Bu anlamda dışarısı içerisi yoluyla ölçülüp biçilemeyen radikal bir dışarısıdır. (Laclau, 1990, s. 20)

[27] Laclau'nun siyaset ve siyasal arasında yapmış olduğu ayrım, Heidegger'in ontik ve ontolojik arasında yaptığı ayrım üzerinden temellendirilmektedir. Burada 'siyasal olan', insan ilişkilerine ilişkin olan ve kendisini farklı biçimlerde sosyal alanda açığa vuran antagonistik boyuta işaret etmektedir. Bu anlamda siyasal toplumun kuruluş anı, siyaset ise kurulu bir toplumsal düzende çökeltileşmiş kurum ve pratikler dizisidir. Bu bağlamda Marchart, siyaset ve siyasal arasında bu 'radikal fark'ın, Heidegger'in tam olarak da 'difference as difference' olarak vurguladığı, ontolojik farka işaret ettiğini

merkezi bir rol oynayan negatiflik, bu ontolojik farkı -*ontological difference*– temel almaktadır (Marchart, 2004, s. 58).

Bir başka deyişle radikal kelimesi antagonizma kavramının bir anlamda doğasını vurgulamaktadır. Laclau antagonizmanın çelişki ya da çatışmalardan farklı olduğunu belirtir. Çünkü çelişki ve çatışma, tam anlamıyla kendi kendilerine özdeş olan iki birimin çatışması veyahut çelişmesidir. Bu anlamda çelişkiler '*contradiction*', temelci bir zihniyetten kaynaklandığından belli bir mantıksal alt yapıya dayanır. Ancak antagonizma söz konusu olduğunda, bu çatışan iki birimin özsel ve sabit bir kimliğinden söz edilemez. Çünkü antagonizma, bu iki kimliğin kurulmasının olanak koşullarını sağlarken, diğer yandan bu kimliklerin tamamlanmasını ve sabitlenmesini önler (Laclau & Mouffe, 2001, s. 125).

Antagonizma, bu yönüyle nesnel bir ilişkiye işaret eden çelişki ya da tanımlanabilir kavramlar arasındaki çatışmadan ayrılır. Çünkü antagonizma her tür nesnelliğin sınırlarına işaret eder. Laclau bu durumu şu şekilde örneklendirmektedir. Mesela, Marxist gelenekte işveren ve işçi arasındaki ilişki bir çatışma olarak kabul edilmektedir. Çünkü işçi ve işveren özsel ve pozitif bir kimliktir, ayrıca önsel verili çıkarları mevcuttur. Yani, işçi ve işveren, ekonomik kategorilere indirgenmiş, işgücü satıcısı ve alıcısı olmak üzere iki birim halinde karşımıza çıkmaktadır. Ücretli işçi kanlı canlı bir kişilik olarak kabul görmemektedir. Bu nedenle çatışma mantıksal olarak iki birim arasındaki kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklı bir sömürü ilişkisine indirgenmektedir. Dikkat edildiği üzere bu temelci ve indirgemeci bir perspektiften kaynaklanmaktadır. Ancak Laclau'ya göre bu ilişki içerisinde işçiler sadece hâlihazırdaki duruma bir itiraz ya da muhalefet yürüttükleri sürece bir çatışmadan ya da antagonistik bir ilişkiden söz edilebilir. Bu nedenle, Laclau işçi ve işveren arasında bir antagonistik ilişkinin varlığını kabul etmek ile birlikte, bunun kapitalist ilişkilere içsel olduğu konusunda Marx'ın görüşlerinden ayrılmaktadır. Laclau'nun iddiası antagonizmanın işçi ve işveren ilişkisine içsel değil dışsal olduğudur. Bu yüzden, ücretlerde meydana gelecek bir

---

belirtir. Marchart bunu, '*political difference*' yani, '*siyasal ayrımı*' olarak da adlandırmaktadır (Marchart, 2007, s. 5).

düşüş işçinin rasyonel olarak hak ettiğini alamamasından dolayı değil, üretim ilişkileri içinde şekillenen işçinin kimliği ile bu ilişki dışında sahip olduğu kimliği arasında bir çatışmaya yol açacaktır. Yani ücretlerde bir düşüşün neden olduğu çatışma işçinin aynı zamanda bir tüketici, ya da küçük bir sermayedar olarak, kendi kimliğini kurmasına engel olduğu için antagonistik bir boyuta sahiptir. Bu nedenle, işveren ile işçi arasındaki antagonizma işçinin kendi kimliğini tam olarak kurmasına ya da tamamlamasına izin vermeyişinden kaynaklıdır (Laclau, 1990, s. 9-16).

Antagonizmanın, Laclau'nun terminolojisinde radikal bir dışarıyla ilişkilendirilmesini bir diğer biçimde söyle açıklayabiliriz. Kurucu dışarısı olarak da adlandırılan radikal dışarısı aynı zamanda içerisinin saflığını ve kendisiyle özdeş olmasını imkânsızlaştırdığından, iki ayrı momente işaret eder. Laclau, konuyu dilbilimsel bir açıdan ele arak aydınlatmaya çalışır. Şöyle ki, Saussure'cü bir sistemde anlamın oluşması farklılık sisteminin işlemesine bağlı olduğundan bağlamdan bağımsız hiçbir önermenin anlamı olmayacaktır. Laclau'ya göre bu, anlamın oluşmasında bağlamın sınırlarının kesin ve net bir şekilde belirlenmiş olmasının yani kapalı olmasının gerekliliğine dikkat çeker. Temelci bir yaklaşımın aksine bu sınırları belirlemek ise oldukça zordur ve tam bir farklar sistemi içerisinde bağlam ancak başka bağlamların sınırları ile belirlenebilir. Ancak tam bir fark mantığı içinde, bağlamlar arasındaki sınırların, bağlam dâhilinde olup olmadıklarına karar vermek imkânsızlaşacaktır. Çünkü sistemde tanımlanacak her bağlam, bu durumda, sisteme dâhil olacak yeni bir fark meydana getirecektir. Yani bağlama dışsal olarak belirlenen diğer bağlamlar, temelde bağlam için kurucu bir rol oynadığından, bağlama içsel veyahut dışsal olduğu kestirilememektedir. Bu çıkmazdan kurtulmanın tek yolu sisteme yeni bir fark ilave etmekten ziyade, bağlam dâhilindeki tüm farkları tehdit eden, olumsuzlayan, radikal bir öteki yerleştirmektir. Bu sayede, bağlam bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte antagonistik olarak adlandırılan sınırlar, bu bağlamı kuran, radikal öteki sayesinde sistemi oluşturan fay hatlarıdır (Laclau, 2007a, s. 52), (Laclau, 2007c, s. 37).

Sonuç olarak Laclau bağlamın dâhilinde olan tüm farklılıkları olumsuzlayan ve tehdit eden radikal bir öteki, ya da dışarısı sayesinde diyalektik olmayan bir sınır

koyarak meseleye yeni bir boyut kazandırmaktadır. Çünkü sistemin gerçek sınırları dışlayıcı ve antagonistik olmalıdır. Böylece, antagonizma ve dışlama sayesinde sınırsız bir şekilde dağılmış farklılıkların kimlikleri, bu antagonistik sınırlar sayesinde kurularak inşa edilmektedir. Bu nedenle antagonizma ve dışlama her kimlik için kurucu bir rol oynar. (Laclau, 2007a, s. 52) (Laclau, 2007c, s. 37). Ancak radikal dışarısı bağlamın kurulmasında elzem olduğu kadar, bağlamın kapalı ve net bir sistem olarak kurulmasının imkânsızlığına da işaret eder. Yapı-sökümcü terimler ile ifade edecek olursak bir şeyin mümkünlük koşulları onun aynı zamanda imkânsızlık koşullarıdır (Marchart, 2004, s. 59).

Bu eşdeğerlik ve fark Mantığının çalışmasının ve anlaşılmasının da koşuludur. Şöyle ki her bir element sistem içerisindeki diğer elementlerden farklı olduğundan dolayı kendi anlamını kazanır. Bu fark ve kimlik arasındaki denklemi kurmaktadır. Ancak tüm bu elementler kendi aralarında farklılıklarından dolayı kendi kimliklerini kazansalar da, sistemin yani dışlama sınırının belli bir tarafında olduklarından dolayı da eşdeğer olmak durumundadırlar. Laclau, bu yüzden her elementin kimliğinin kurucu olarak ikiye bölündüğünü, yani bir yandan sistem içerisinde kendisini bir fark olarak ortaya koyarken, öte yandan diğer elementler ile girdiği eşdeğerlik ilişkisi içerisinde kendi tikel kimliğini iptal ettiğini belirtir. Bu noktada Laclau ikinci bir sonuca varmaktadır. Eğer ki sistemin var oluşu radikal sınırlar sayesinde oluşuyor ve bu sınırlar sistem içerisinde ki tüm elementlerin kimliğini ikiye bölüyorsa, kimlikler doğası gereği kararverilemezdir. Bu açıdan, Laclau radikal dışarısının pozitif bir şeyin sistemden itilmesinden ziyade, pozitifliğin bizzat ilkesel olarak sistem dışına atılması anlamına geldiğini belirtir. Böylece tüm sistemlerin temeli negatifliğe dayandırılmaktadır (Laclau, 2007c, s. 38).

Laclau radikal dışarısının herhangi bir anlam ifade etmeyen bir alan olduğunu, bu yüzden dışarısının ve içerisinin sınırlarına işaret eden kesin bir göstereninin olmadığını belirtir. Bu durum, sınırları anlamlandırma sürecinde bir kırılmanın deneyimlenmesine neden olmaktadır. Böylece, bu sınırlar sistemin hem olanaklığını mümkün kılarken hem de olanaksızlığını yani tam olarak kapanmasını imkânsız kılmaktadır. Laclau radikal dışarısının sistemin varlığına gerçek manada

bir tehdit olmasından dolayı, sistemin aynı zamanda radikal bir şekilde olumsal olduğu sonucuna varır. Nihayetinde radikal olumsallık ve dışsallık-negatiflik sistemin radikal kararverilemezliğinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Marchart, 2004, s. 60).

Sonuç olarak, bütün kimlikler bir bağlam içerisinde negatif bir temelde antagonistik ilişkiler ile eşdeğerlik ve fark mantığı üzerinden kurulduklarından özsel bir doğaya sahip değillerdir. Bu nedenle toplumsal alandaki öğeler arasında zorunlu bir bağlantıdan bahsetmek imkânsız hale gelmektedir. Böylece, nesnel olarak ele alınabilecek 'toplum' ve toplumsal alan fikrinin olanaksızlığı ortaya çıkmış olmaktadır.

3.1.3. Karar-Verilemezlik ve Olumsallık

Antagonizmanın ilişkilere dışsal olduğunu vurgulaması ile birlikte, Laclau olumsallık meselesi üzerinde dikkatlice eğilmektedir. Çünkü Laclau'nun başından beri nesnelliği derin bir eleştiriye tabi tutmasının asıl nedeni, antagonizmanın radikal boyutu ve dışarısının olumsallığından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan olumsallık, tüm nesnelliğin nihai olarak vardığı son noktaya işaret etmektedir. Ancak hiçbir antagonistik güç karşı tarafın varlığına karşı tarafın varlığını onaylamadan bir tehdit oluşturmamaktadır. Bu bağlamda nesnelliğin tamlığı ve nesnelliğin imkânsızlığı, olumsallığı meydana getiren iki güçlü bileşendir. Böylece, antagonizmanın kurucu karakteri tüm nesnelliğin olumsal doğasını gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda negatiflik, diyalektik anlamda olduğu gibi zorunlu olmadığından ve sınırlı bir olumsuzlama içermez. Hegel'in diyalektiğinde, negatifliğin sürecin içerisine içsel ve pozitiflikle eşgüdümlü bir biçimde hareket etmesi bir sonraki aşamada yutulmasına ve olumsallığa hiçbir imkân tanınmamasına neden olmaktadır. Bu yüzden bahsi geçen negatiflik, tam anlamıyla bir dışarısına işaret etmemektedir. Ancak Laclau olumsallığın kurucu unsurunun önemli bir bileşenin hiçbir zaman aşılamayacak bir eşik olan negatiflik olduğunu belirtir (Laclau, 1990, s. 26).

Kararverilemezlik ise karar almanın zeminine işaret eden bir teori olarak Derrida'nın yapı-söküm yönteminin siyaset teorisine uygulanması ile birlikte

ortaya çıkarmıştır. Kararverilemezlik yapıların algoritmik bir kapanımının mümkün olmadığından dolayı, alınan tüm kararların kararın kendisi dışında herhangi bir temelinin olmadığına vurgu yapmaktadır. Bu açıdan karar Laclau için, hukuki ve siyasi yapıların öngörüsünden bağımsız, herhangi bir düşüncenin ve teorinin sonucu olmaktan uzak olmayı ifade eden bir delilik anıdır. Derrida'nın ifadesiyle karar almanın bu hesaplanabilir olmaktan beri olmasının nedeni, zeminin kararverilemez olmasından kaynaklanmaktadır (Laclau, 1996, s. 55).

Bu açıdan Laclau 'kararverilemezlik' ilkesinin iki karar arasında basitçe bir salınım ya da gerilim olmadığını, kararverilemezliği heterojen olmasına rağmen hesaplanabilir ve kuralları olan bir düzenin dışına çıkma deneyimi olarak ifade eder. Laclau için kararverilemezliğin bunalımını yaşamayan hiçbir karar, gerçek anlamda özgürce alınan bir karar olamaz. Aksi halde bu hesaplanabilir bir sürecin ya da bir program dâhilinde işleyen bir durumun sonucu olacaktır. Bu yüzden karar herhangi bir kural ya da sonuç değildir. Hiçbir evrensel ve aşkın temeli olmadığı ve sadece kendi kendini temellendirdiğinden dolayı da rasyonel bir zemini yoktur (Laclau, 1996, s. 55).

Kararverilemezliğin hegemonya olan ilişkisi yapının aslında kurulumunda diğer alternatif düzenlemelerin bastırarak onlar üzerinde bir hegemonik ilişki kurmasını göstermesinden ötürüdür. Bu nedenle karar ve kararverilemezlik ilişkisi Laclau'nun hegemonya teorisinin merkezini, temelini teşkil etmektedir. Laclau, bu iki kavram arsındaki yok edilemez gerilimi siyasal bir toplumun mümkünlük şartlarından birisi olarak görür. Bu siyasal kimlikler ile ilgili olduğu kadar özne sorununa, Lacan'cı psikanalizin de yardımıyla, Laclau'nun yeni bir bakış açısını getirmesini olanaklı kılmaktadır.

3.1.4. Özne ve Karar Alma

Mouffe günümüzde modern demokratik sistemin meydana getirdiği toplumsal ilişkilerin çeşitliliği ve yeni mücadelelerin ortaya çıkışıyla birlikte, siyaseti düşünebilmek için zorunluluk ilkesi gereğince kabul edilen verili 'ontolojik' bir özne kavramından vazgeçilmesi gerekliliğini vurgular. Bu anlamda Mouffe özne pozisyonlarının çokluğunu kabul eden, özne pozisyonlarını eklemlenen hegemonik

pratikler zemininde açıklayan, merkezsiz ve toplama indirgenmemiş fail bir özne teorisi geliştirmenin kaçınılmaz olduğunu belirtir. Ayrıca, Mouffe bu yeni özne teorisinin gerekliliğini farklı özne konumlarının eklemlenme biçiminde sürekli olarak bir açıklık ve muğlaklık olacağından, hiçbir kimliğin tam ve kesin olarak kurulamayacağını bize göstermesi açısından oldukça önemli bulmaktadır (Mouffe, 1993, s. 12).

Bu yaklaşımın modern siyaset teorilerindeki özne anlayışından radikal bir kopuşu beraberinde getirdiği söylenebilir. Mesela, Marxizm'de öznenin üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak görülmesi ve öznenin bir kategori olarak zorunluluk mantığı ile alt-yapı ilişkilerine bağlı bir olgu olarak algılanmasından vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Marxist bakış açısına göre burjuva ve işçi sınıfı, öznelliklerini içinde bulundukları yapılar sayesinde elde etmişlerdir ve sonuç olarak da işçi sınıfı tarihe yön verecek ontolojik bir önceliğe bu açıdan sahip olmuştur. Öte yandan, Liberal özne aşkın temelleri olan bir 'birey' olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan birey, evrensel, zaman ve toplum dışı bir insan özüne tekabül etmektedir. Yani, liberalizmde 'birey', Marxizm'deki işçi sınıfında olduğu gibi 'ontolojik' olarak öncelikli bir konuma yerleştirilmiştir.

Laclau ise özneyi bir kategori olarak sosyal ilişkilerin kaynağı olarak görmemektedir. Laclau yukarıda bahsedilen kararverilemezlik ve karar arasındaki mesafeyi özne olarak kabul etmekte ve bu konu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yani özne 'karar' anıdır ve özne demek 'karar' demektir. Bahsedildiği üzere gerçek bir 'karar' kendisini kendisini aşan bir kurallar sistemi ile temellendiremeyeceğinden, kararın nihai zemini öznenin kendisinden başka bir şey olamaz. Konuyu aydınlatmak açısından buradaki öznenin kendi başına bir töz olduğundan dolayı değil, sadece var olan yapıların öznenin kararlarının temeli olmayı başaramamasından kaynaklandığının belirtilmesi gerekmektedir. Yani burada kast edilen, kendi başına bir töz olan tanrı–insan değil, tanrı rolüne soyunmuş ve tanrıymış gibi hareket eden bir öznedir. Böylelikle yapılara karşı olumsal müdahalelerde bulunarak bir tür tamamlayıcılık mantığını işletmeye başlar (Laclau, 1996, s. 57).

Laclau öznenin kendisine ait bir varlığı olmadığını belirtir ancak etrafındaki yapılarda özneyi kendisinin bir 'modus'u olarak inşa etmeyi başaramamıştır. Bu yüzden özne sürekli içerisinde varlık kazanabileceği bir sisteme ihtiyaç duymaktadır. Bu durum özdeşleşmeyi mümkün ve zorunlu kılar. Şöyle ki, öznenin başarısız bir yapısal kimliğe sahip olması öznenin kısmen özgür olduğu anlamına gelebilir, ancak sorun onun bir varlık kazanabilme sorununa dönüştüğü için özne bu durumu ancak özdeşleşme (identification) yolu ile aşmak zorundadır. Problem de tam bu noktada ortaya çıkmaktadır. Eğer özdeşleşme zorunlu olarak kendisini ortaya koyuyorsa, bu ortada özsel olarak hiçbir kimliğin olmadığını göstermektedir (Laclau, 1996, s. 58).

Bu yüzden özneden kasıt tam anlamıyla kendisiyle özdeş bir bilinç değildir. Bunun imkânı olmamakla birlikte, özneden kasıt sadece öyleymiş gibi davranma durumudur. Laclau yapısal belirlenimlerin dışında herhangi bir özne ve tözden bahsetmenin imkânsız olduğunu belirtmek ile birlikte, yapıların kararverilemez doğası ve ön belirlenmemiş olması durumunun bazı kararların bağlamdan bağımsız olarak alınmış olduğunun delili olarak kabul etmektedir. Özne pozisyonlarından farklı olarak, öznenin doğuşuna bu noktada tanıklık edilmektedir. Ancak, yapıların oluşumundaki bu karar hala bir kararverilemezliği kodlarında barındırdığından bir özdeşleşme hareketini gerektirecektir ve alınan kararın tamamen bağlamdan bağımsız olmasını imkânsız kılacaktır (Laclau, 1996, s. 59-60).

Sonuç olarak, Laclau'nun özne teorisi şu şekilde özetlenebilir. Tüm özne pozisyonları yapısal belirlenimler dolayımı ile kurulmaktadır. Ancak yapıların kuruluş itibari ile kararsız ve ön belirlenmiş olmamalarından dolayı, 'karar' bir gereklilik olarak ortaya çıkmakta ve bu kararı alan bir 'özne', özne pozisyonlarından farklı olarak burada meydana gelmektedir. Burada özneyi kuran karar bir kararverilemezlik zemininde alındığından öznenin hâlihazırdaki kimliğini tam olarak ifade edememekte ve özdeşleşmeyi bir talep olarak ortaya çıkmaktadır. Özdeşleşme ise öznenin yeni kimliğinde bir yarılmaya yol açmaktadır, kimlik bir yandan öznenin tikelliğine işaret ederken diğer yandan onun tamamlanmamış olduğunu gözler önüne serer. Bu özdeşleşme eylemini gerçekleştirecek, hiçbir ön

verili bir içerik olmadığından dolayı da siyasal bir duygulanım olan özdeşleşme, gerçekte kısmen yapı-söküme uğramış bir bağlam içinde alınan bir 'karar' olarak ortaya çıkmaktadır (Mouffe, 1996, s. 60).

3.2. SİYASAL'IN TOPLUMSALA ÖNCELİĞİ

Siyasal olanın toplumsal olana önceliğinden kasıt toplumsal kimliklerin, çıkarların ve nesnelliğin metafizik temellerinin olmadığının, tam aksine bu kategorilerin iktidar pratikleri yani söylem ve hegemonya ile kurulduğunun vurgulanmasıdır. Ancak Laclau siyasal ve toplumsal pratikleri iki ayrı alan olarak görmekten ziyade bir paranın iki yüzü olarak görülmesi gerektiğini belirtir. Bu açıdan toplumsal olanı siyasal olanın hareketsiz bir hali, ya da antagonizmaların vücut bulmuş hali olarak değerlendirmek gerekmektedir (Marchart, 2007, s. 148).

Laclau'ya göre, toplumsal ilişkilerin ilk özelliği hegemonik olumsal ilişkiler olmasıdır. İkincisi ise güç ilişkilerinin sürekli olarak toplumsal ilişkilerin merkezinde olmasıdır. Laclau toplumsal ilişkilerin bu iki özelliğinin doğal olarak siyasalın toplumsala olan önceliğini gözler önüne serdiğini belirtmektedir. Laclau meseleyi Husserl'in tortulaşma – *sedimentation*- ve yeniden harekete geçme – *reactivation*-, kavramları yardımıyla daha açık hale getirir. Husserl'in tortulaşma olarak adlandırdığı şey, Avrupa biliminin krizi olarak gördüğü, bilimsel disiplinlerin çalışma yöntemlerinde önceki çalışmaların sonuçlarını birer veri olarak almaları ve başlangıçtaki şartların bir nevi unutulmasıdır. Bu açıdan Laclau, toplumsal alanda kimliklerin kuruluşunda siyasal anın unutulmuş olması ile bir benzerlik kurar ve kurumsallaşan sosyal pratiklerin oluşturduğu bir dünyada yaşadığımız sonucuna varır. Öte yandan, yeniden harekete geçme –*reactivation*-, Husserl'de olduğu gibi kuruluş şartlarına ya da bir başka değişle sıfır noktasına geri dönüş değildir. Yeniden harekete geçme anı sosyal olanın inşa edilirken içinden geçtiği süreçte ya da başlangıçta alınan kararlarının olumsallığının ortaya çıkmasıdır. Laclau toplumsalın olumsal kararlar dolayısı ile inşa edildiği bu anı 'siyasal' olarak adlandırmaktadır (Marchart, 2007, s. 138).

Toplumsal nesnelliğin ya da toplumun temellerindeki olumsallık ve antagonizmanın unutulmuş olması, siyasal olanın toplumsal olan tarafından yutulmasından kaynaklanmaktadır. Bunun ilk nedeni toplumsal nesnelliğin kuruluşundaki güç ilişkilerinin unutulmasıdır. Lacalu'ya göre kurucu eylemin başarısı ve diğer taraflar ile ilişkisindeki gücünün şiddeti, diğer alternatiflerin ve kurucu eylemin temelindeki olumsallığın gözden kaybolmasına neden olmaktadır. Böylece meydana gelen durum gittikçe artan bir şekilde nesnel bir nitelik kazanmaya başlamaktadır (Laclau, 1990, s. 34).

Bu açıdan toplumsal ilişkilerin inşasında 'siyasal olan' ve toplum iki farklı birim olmaktan ziyade bir birimin iki yüzü gibi değerlendirilmelidir. Siyasal olanın varlığını bütünüyle reddeden bir yaklaşım, kapalı bir devre oluşturarak, toplumsalın kendini tekrar eden bir şekilde yeniden ve yeniden oluşturması anlamına gelirken, tamamen siyasal olan üzerinde inşa edilen bir yaklaşım da kurumlarda bahsedilen olumsallığın gözden kaçırılması anlamına gelir. Toplumsal olanı görmezden gelen siyasal bir eylem sadece 'omnipotent' bir istenç olabilir. Bu nedenle sıfır noktasından başlayarak toplumsal tortulardan bağımsız bir kuruluşa yol açması mümkün değildir. 'Siyasal olan' sürekli olarak eski tortulaşmış yapılara karşı mücadele içerisinde olduğundan, nesnelliğin sadece siyasal bir eylemle kurulması mümkün değildir. Kısaca toplumsal ilişkiler 'siyasal olan' ve 'toplumsal olan' arasındaki ayrımı belirleyen sınırlar arasında meydana gelen değişimler ile şekillenmektedir (Laclau, 1990, s. 35). Sonuç olarak burada vurgulanan siyasal olanın toplumun kuruluş anına işaret ettiğinden sadece toplumsal alanı önceledığidir. Bu manada dikkat çekilmek istenen asıl mesele toplumun temelinde yatan antagonizmalar ve olumsallık ilkesidir.

3.2.1. Evrensellik ve Tikellik

Evrensellik ve tikellik ilişkisi hegemonya kavramının derinlemesine anlaşılmasında önemli bir yer tutar. Post-modern yaklaşımların tikelliği ve farklılığı yüceltildiği, evrenselliğin gittikçe gözden düştüğü ve gittikçe anlamını kaybettiği bir dönemde, Laclau'nun evrenselliğe olan ihtiyacın asla kaybolmayacağını belirtmesi önemlidir (Laclau, 2007a, s. 47). Çünkü Laclau

evrenselin her ne şartta olursa olsun tüm tikel kimlikler için ve toplumsal alan için zorunlu olduğunu düşünür. Burada da evrensellik ve tikellik ilişkisi aslında Heidegger'in Ontik ve Ontolojik ilişkisinin bir türevidir ve toplumsal gerçekliğin ve sosyal birimlerin kimliklerinin oluşumunu mümkün kılmaktadır (Laclau, 2000, s. 58).

Laclau evrenselliğin modern çağda akıl ile tam olarak kavranabileceği iddiasının tersine, Antik Yunan ve Ortaçağ Avrupa'sında tikellikten tam anlamıyla ayrılmış saf bir alan olarak ele alındığını belirtir. Antik Yunan'da evrensellik ve tikellik arasında kurulabilecek herhangi bir ilişkinin sadece evrenselin yozlaşmasına neden olacağı varsayılmıştır. Oysaki evrensellik Ortaçağda Hristiyan anlayışı içinde vahiy ile anlaşılabilen bir sonsuzluk alanı olarak görülmüş, tikellik ise sonlu bir alan olarak ele alınmıştır (Laclau, 2007b, s. 22-23). Modern dünyada ise evrensel ve tikellik arasındaki mesafenin, Marxizm'de işçi sınıfının evrenseli temsil etmesi yoluyla ya da Hegel'de olduğu gibi tinin kendisini gittikçe gerçekleştirmesi ile kapanacağı varsayılmıştı. Ancak Laclau'ya göre bu mesafeyi kapatmak imkânsızdır, çünkü evrensellik gerçekte bu boş alanı dolduran tikel olanın hegemonyasından başka bir şey değildir. Bu hegemonya tikelin diğer alternatifleri dışlaması yolu ile oluştuğundan, tam anlamıyla bir uzlaşmanın ve toplumunda imkânsızlığının bir göstergesidir (Laclau, 2007b, s. 26).

Her ne kadar klasik anlamda özcü evrensellik iddiaları artık geçerli olmasa da, Laclau evrenselliğin boş bir alan olarak varlığını yokluğu ile hissettirdiğini belirtir. Özcü olmayan olumsal müdahalelere ve değişimlere açık olan evrensellik, toplumsal grupların sürekli kendi sembolleri ile doldurmaya çalıştıkları siyasal bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. İşte bu evrenseli tanımlama mücadelesi tam olarak hegemonya teorisinin merkezini oluşturmaktadır (Laclau, 2007a, s. 49).

Laclau bu açıdan saf bir farklılığın ya da tikelliğin mümkün olamayacağını, tikellik ve evrensellik arasında gerilimli olduğu kadar karşı konulamaz ve birbirinden ayrılamaz bir ilişki olduğunu vurgular. Çünkü Laclau'ya göre herhangi bir aşkın evrensellik iddiası olmayan tikel bir hareket kendi kendini alt etmeye mahkûmdur (Laclau, 2007b, s. 26). Bu durum bazen tikeller arasında eşitliğe bazen de keskin ve hiyerarşik bir ırk ayrımcılığına yol açma ihtimalini her zaman içinde barındıran

saf bir fark mantığının toplumsal alana hâkim olmasına neden olacaktır. Diğer yandan ise herhangi bir tikelin kendi saflığını iddia etmesi diğer tikellerin de saf olduğunu kabul etmesini zorunlu kılacak, sonuç olarak tüm tikellerin saflığı ve bağımsızlığı gibi bazı evrensel ilkeler eninde sonunda ortaya çıkacaktır (Laclau, 2007a, s. 49).

Laclau'ya göre günümüzde sosyal ve siyasal mücadelelerin en önemli özelliği mücadeleci grupların evrensellik alanını tek başlarına domine edemeyeceklerini fark etmiş olmalarından kaynaklanan güçlü bir tikellik vurgusudur. Ancak tikellik kendisini tam bir farklılık siyaseti üzerinden kuramayacağından, kendi iddialarını evrensel ilkelere dayandırmak mecburiyetinde kalacaktır, ama bu evrensellik modern evrensellikten oldukça farklıdır (Laclau, 2007a, s. 51).

Bu farka hegemonik evrensellik kavramı ile işaret eden Laclau, hegemonik evrenselliğin eklemlenme pratikleri yolu ile meydana geldiğini belirtir. Burda elzem olan nokta eklemlenme sürecinde tikellerin kimliğinde meydana gelen yarılmadır. Ancak bu yarılma sonucunda eşdeğerlik mantığı işlemekte ve tikel olan diğer tikellerle birbirlerine eklemlenebilmektedirler. Bu açıdan evrensellik eklemlenme pratikleri sonucunda oluşan bir eşdeğerlik tarafından işgal edilmekte ya da kısmi olarak doldurulmaktadır. Hegemonik evrensellik alanında ön belirlenmiş temel ilkeler bulunmamaktadır ve tüm tikel değerlerin aynı anda temsil imkânı bulduğu ortak bir içeriğe de sahip değildir.

3.2.2. Eklemlenme, Eşdeğerlik ve Fark Mantığı

Eklemlenme kavramı Laclau'nun Marxist teoride sınıfsal kimlikler ve ideolojiler arasında kurulmuş olan indirgemeci yaklaşıma karşı, ekonomik belirlemeciliğin ve zorunluluğun yerine olumsallık mantığını ön plana çıkarmak için kullandığı merkezi bir kavramdır. Bu anlamda eklemlenme pratikleri hegemonik söylemin ve eşdeğerliğin kurulmasının altında yatan temel mantıktır.

Hegel ile başlayan post-aydınlanmacı dönemdeki tabloya bakıldığında eklemlenme mantığının ilk nüshalarını görmek mümkündür. Hegel'in diyalektik yöntemi, bir anlamda, farklı toplumsal birimlerin zaman içerisinde birbirleriyle

nasıl eklemlenerek yeni bir safhaya geçtiğini açıklamaktadır. Ancak, Hegel'in diyalektiği bu süreci rasyonel ve bütünlükçü bir mantık ile ele aldığından, bu süreç zorunlu ve belirlenmiş olarak kabul edilir. Bu nedenden Hegel hem rasyonalizmin hem de romantizmin temsilcisi olarak görülmektedir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 96).

Bu açıdan, Hegel üzerinde biraz durmak konuyu aydınlatma açısından oldukça faydalıdır. Hegel tarih felsefesi tarihin bir başı ve sonu olduğu, tüm bu süreçte birbirlerine eklemlenen momentlerin bir üst aşamaya geçerek tarihe bu ivmeyi kazandırdığı üzerine kuruludur. Bir diğer deyişle tarih, evrensel ve tikel arasındaki mesafenin gittikçe kapanacağı ve ikisinin birbirleriyle bütünleşmesi ile son bulacak bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Evrensellik alanının en tepesinde bulunan 'özgürlük' kavramı, tarihi yaratan nihai erektir. Hegel'e göre tarih tek kişinin özgür olduğu Asya tipi despotik ilk momente sırası ile Antik Yunan, Roma'da belli sınıfların özgür olmaya başladığı ve Hristiyanlık ile birlikte herkesin özgür olduğu diğer momentlerin eklemlenmesi ile devam etmiştir. Bu süreçte tüm momentleri içerisinde barındıra farklı toplumsal yapılara evirilmiş ve tüm momentleri içerisinde barındıran Prusya Devleti ile son halini almıştır. Yani evrensel bir kavram olan özgürlük, tikel olanda kendini gerçekleştirmiş ve tarih bu hali ile son bulmuştur.

Yukarıdaki pasajdan da anlaşılacağı gibi tarih tikelin rasyonel olarak evrensele doğru bir ilerleyişidir. Bu açıdan her bir aşama bu süreçte zorunlu olarak geçilmesi gereken uğraklardır. Öte yandan Althusser Hegel'in bütünlükçü toplum anlayışına ve diyalektiğine, toplumsal olan her şeyin üst-belirlenim yoluyla oluştuğu ve toplumun kendisini sembolik bir düzende inşa ettiği gerekçesi ile karşı çıkmaktadır. Bu toplumsal ilişkilerin sembolik düzeni, aslında, rasyonel bir yolla kavrayabileceğimiz nihai anlamların mümkün olmadığını göstermektedir. Yani toplumun ve toplumsal birimlerin herhangi bir özü yoktur, bu yüzden toplumsal düzen ancak istikrarsız, göreceli olarak kısmen kurulmaktadır. Sonuç olarak, bu durum sosyal düzene ilişkin üst-belirlenim yoluyla kurulan yeni bir eklemlenme teorisini zorunlu kılmaktadır (Laclau & Mouffe, 2001, s. 98).

Eklemlenme en basit şekliyle Laclau ve Mouffe tarafından toplumsal bir formasyonun oluşmasında elementlerin momentlere dönüşmesi durumunu tarif etmek için kullanılır. Bu anlamda verili rasyonel bir bütünlükten ziyade bir pratiğe işaret etmektedir. Eklemlenme pratiğinin sonucunda meydana gelen bütünsel yapıyı söylem olarak adlandıran yazarlar, bu söyleme eklemlenen, eklemlenirken de anlamında yeni manalar açığa çıkaran farklı ögeleri moment, herhangi bir söyleme eklemlenmeyen ögeleri ise element olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum, Laclau'nun yüzergezer gösterenler olarak adlandırdığı başıboş elementlerin bir süreliğine olsa da sabitlendiği anlamına gelmektedir. Nodal point olarak adlandırılan bu bağlantı noktaları bu elementlerin sabitlenerek momentlere dönüştükleri yerlerdir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 105).

Laclau'nun üstünde önemle durduğu nokta eklemlenme sürecinde tüm momentlerin hâlihazırdaki tikel saflıklarını kaybetmesidir. Çünkü eklemlenme sürecinde her momentin kendi tamlığında bir yandan kendi tikelliğini diğer yandan eklemlendiği eşdeğerler zincirini temsil edecek şekilde bir yarılma meydana gelmektedir. Meydana gelen yarılma tüm momentlerin, zaten saf olmayan tikel kimliklerini muhafaza etmelerini imkânsız kılmaktadır. Ancak bu eklemlenme sürecinde tüm momentlerin asimile olduğu anlamına gelmemektedir. Eşdeğerlik kavramı bu anlamda bir eşitliği vurgulamak için değil, farkların, ya da tikelliklerin evrensel tarafından yok sayılmadığının vurgulanması amacıyla seçilmiştir.

Eşdeğerlik ve fark mantığı Laclau'nun eklemlenme pratiklerini açıklamada kullandığı önemli iki terimdir. Bu iki mantıkta toplumsal alanda işleyen toplumu inşa eden mantıklardır. Toplumsal aktörlerin o toplumu meydana getiren söylemin içerisinde farklı pozisyonlara -differential position- sahip olmasından dolayı, fark mantığı toplumsal yapının heterojenliğine göndermede bulunmaktadır. Öte yandan, antagonizmalar yoluyla toplumsal alanda ortaya çıkan sınırlar, her biri farklı bir pozisyonu işgal eden aktörler arasında bir eşdeğerlilik bağı kurar. Bu eşdeğerlilik bağı ise evrensel olana işaret etmektedir. Bu evrensellik alanı kimliği yarılmış bir tikel tarafından temsil edildiğinden hiçbir aktör bu eşdeğerlik zincirini tam ve kesin olarak temsil edememektedir (Laclau & Mouffe, 2001, s. xiii). Laclau evrenselin boş alanının kendi kimliğini iptal eden bir tikellik tarafından

doldurulmasını ya da evrenselin bu ilişki içerisinde temsilini hegemonik evrensellik olarak adlandırmaktadır (Laclau & Mouffe, 2001, s. x). Bu yüzden eklemlenme süreci sosyal ilişkilerin hegemonik yapısını anlaşılması bakımından elzemdir. Sosyal düzenin ve eklemlenmenin üst-belirlenim yoluyla oluşması ise hiçbir toplumsal düzenin kesin ve net bir şekilde kapatılamayacağını yani toplumun nihai olarak kurulamayacağını göstermektedir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 113).

Sonuç olarak eklemlenme pratiği tamamlanması ve kapatılması imkânsız bir nesne olan toplumu hegemonik bir mücadele sonucunda kısmi olarak kuran pratiklerdir. Toplumsal ise sadece bu sürecin yaşandığı yerdir. Burada tekrar edilmesi gereken nokta eklemlenme sürecinin olumsal olması ve üst-belirlenim yoluyla oluşmasıdır (Laclau & Mouffe, 2001, s. 112). Diğer yandan, eşdeğerlik ve fark arasındaki ilişki varlık ve yokluk arasındaki ilişkinin bir türevi olarak kurgulandığından tam anlamda eşdeğerliğin ve farkın bir noktada sabitlenmesinin önüne geçer. Çünkü eşdeğerlilik eşitlikten ayrı olarak iki farklı öğe arasındaki ilişkidir ve bu iki öğenin birbirine eklemlenmesi aralarındaki bu farkın kaldırılması ile oluşmaktadır (Çelik, 2011, s. 214). Bu anlamda eşdeğerlik ve fark mantığının negatiflik ve antagonizma ile yakından ilişkisi varıdır.

3.2.3. Hegemonya

Laclau ve Mouffe tarafından hegemonya teorisi tarihsel zorunluluk ilkesini eklemlenme mantığı ve olumsallık ilkesi ile birlikte yerinden etme amacı ile geliştirilmiştir. Hegemonya kavramı tarihsel olarak Lenin-Gramsci çizgisinden günümüze kadar gelmekle birlikte, Laclau tarafından radikalleştirilmiştir. Bu radikalleştirmeden kasıt hegemonya teorisi yardımı ile yapıların kodlarında bulunan karar-verilemezlik ile gerçekte yaşanan süreç arasındaki mesafeyi ya da ilişkiyi açıklamaktır. Laclau'nun toplumun söylemsel olarak kurulduğunu iddia ederken, yapı-söküm ve siyasal arasındaki çok yakın bağlara dikkat çekmesinin nedeni budur. Laclau'ya göre karar-verilemezlik toplumsalın olumsallığına işaret ettiğinden dolayı özellikle siyasal bir mantığı içerir, çünkü bu karar ve

kararverilemezlik zemini arasında bitmek tükenmek bilmeyen bir gerilimin göstergesidir (Mouffe, 1996, s. 2).

Laclau olumsallık ve zorunluluk arasındaki ilişkilerin hegemonya kavramının üç önemli özelliğinin teorileştirilmesinde önemli katkıları olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi "yüzergezer gösterenlerin" eklemlenmesidir. Yüzergezer gösterenlerin farklı kavramlarla eklemlenmesi farklı anlamlar meydana getirmekte, böylelikle toplumsal alanda mücadele eden taraflar daha fazla yüzergezer göstereni eklemlemeye çalışmaktadır. Hegemonik üstünlük ancak bu yolla elde edilmektedir. Örnek olarak 'demokrasi' kavramını ele alan Laclau, 'demokrasinin' anti- faşizm ile eklemlenmesi ve anti-komünizm ile eklemlenmesi arasında kayda değer bir anlam kayması olduğunu belirtir (Laclau, 1990, s. 28).

Öte yandan toplumsal nesnelliğin kuruluşu ancak istikrarlı bir hegemonyanın organik krizler süresince kurulmasına bağlıdır. Organik krizler eski hegemonyanın gittikçe zayıfladığı ve gittikçe artan sayıda toplumsal öğenin yüzer gezen bir karakter arz ettiği dönemlerdir. Bir diğer deyiş ile organik krizler hegemonik eklemlenmelerin en yoğun yaşandığı süreçlerdir. Ancak, Laclau bu durumu hiçbir toplumsal gücün tüm gösterenleri kendi tarafında sabitleyemeyişinin ve toplumun hiçbir zaman tamlığa ulaşamayışının yani toplumun açık doğasının bir kanıtı olarak da değerlendirmektedir. Öte yandan, toplumsalın zorunluluğu ve nesnelliği yeni bir hegemonya yolu ile kurulabilir ki bu ancak gösterenlerin anlamının sabitlenmesi yolu ile gerçekleşmektedir. Bu toplumsalın hegemonik ve söylemsel kuruluşunun ifadesidir (Laclau, 1990, s. 28).

Laclau ikinci olarak, herhangi bir bütünselliğin olumsallığının ve tamamlanamamışlığının sadece hegemonik sistemin her kesimi kapsamadaki başarısızlığından değil, aynı zamanda hegemonik projenin kendi tabiatına içsel bazı muğlaklıklardan kaynaklandığını belirtir. Çünkü hegemonik söylemin içinde barındırdığı bazı muğlaklıklar hegemonik projenin tam manası ile oluşması ve bütünsellik oluşturmasının önünde engel teşkil etmektedir. Bir söylemde kullanılan kelimeler her daim başka yan anlamlara gelecek şekilde söylemin anlamsal bütünlüğüne belli bir tehdit oluşturur. Bu anlamda olumsallık hegemonya

projesine her daim teoride ve pratikte birçok uyumsuzluk meydana getirir (Laclau, 1990, s. 29).

Hegemonya kavramının olumsallık boyutu, son olarak radikal bir kurulumun yani rasyonel bir inşa sürecinin eseri olmadığı için hiçbir suretle öngörülebilir bir özelliğe sahip değildir. Şöyle ki, hegemonik eklemlenme bir anlamda karar-verilemezlik alanında devam eden bir süreç olduğundan hegemonik eklemlenmenin işleyişi değişebilir. Yani hegemonik eklemlenmenin olumsallığı sadece kendi doğasıyla ilişkilendirilmemelidir. Eklemlenmeyi etkileyen yapılarında kendi doğasından kaynaklanan muğlaklıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlamda, her ne kadar yapılar gözlemlenerek bir anlamda haklarında kesin sonuçlara ulaşılabilecekmiş gibi gözükse de, bu hiçbir zaman evrensel ve zorunlu değildir. Çünkü bu asla rasyonel bir şekilde belirlenemez. Bu da hegemonyanın rasyonel bir programdan ziyade, radikal bir inşa durumunda olduğuna işaret etmektedir. Bu yüzden de, karar alma her zaman siyasal bir anlam ifade edecektir (Laclau, 1990, s. 29-30). Sonuç olarak, hegemonik evrenselliği hiçbir zaman kesin elde edilmiş bir başarı olarak görmemek gerekir. Hegemonik bir başarı, her zaman tikel ve evrensel olan arasında bir gerilimi beraberinde getireceğinden, Laclau hegemonik evrenselliği aynı zamanda 'kirletilmiş evrensellik' olarak da adlandırır (Laclau & Mouffe, 2001, s. xiii).

3.2.4. İdeolojiden Söyleme

İdeoloji tartışmaları söylem teorisinin incelenmesi ve anlaşılması bakımından önemlidir. Sancar ideolojinin günümüze kadar ifade ettiği farklı anlamaların temelde üç ana yaklaşım altında incelendiğini belirtir. Bunlardan birincisi Marxist terminolojide ideolojinin toplumsal gerçekliğin çarpıtılmasını ifade etmesidir. İkinci olarak ideoloji Gramsci ve Althusser'in birbirini takiben oluşturdukları toplumsal sistemi bir arada tutan ve yeniden üreten hegemonik yapılar anlamına gelmektedir. Sonuncu yaklaşım ise ideolojiyi toplumdaki çatışan düşünce ve anlamların bir anlamda sabitlendiği ve belirlendiği bir alan olarak değerlendirir (Sancar, 2014, s. 7).

Sancar'a göre Marxizm ideolojiyi yanlış bilinç kuramının temelinde yatan bir yanılsama üzerinden ele aldığından, ideoloji yapıların insan zihnindeki tezahürü olarak kabul edilmiştir. Buna karşın Sancar hegemonya kavramı ile Gramsci'nin ideolojilerin öznelerin pratikleri sonucunda üst-belirlenim yoluyla kurulduğunu iddia ettiğini, böylelikle belirlemecilikten ve indirgemecilikten bir adım daha ileri gittiğini belirtir (Sancar, 2014, s. 39). Bu anlamda Gramsci ile birlikte ideoloji iktidar tarafından kurulan ve öznelere dışsal bir alan olmaktan çıkarak, hegemonya kavramı üzerinden incelenen bir durum halini alır. Gramsci'ye göre hegemonyayı, Marxist anlamda olduğu gibi sadece merkezi bir sınıfın ekonomik çıkarlarına işaret etmekten ziyade, farklı toplumsal sınıfların uzun vadeli çıkarlarının birleşmesi ile oluşan ve evrensel değerlerin sözcüsü olarak kendini ilan ve toplumu ikna eden bir yapı şeklinde okumak gerekir. Bu anlamda, toplumsal çıkarların ne olduğu siyasal mücadele içerisinde oluşturulmakta ve tanımlanmaktadır (Sancar, 2014, s. 34-35). Bu açıdan hegemonya bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde direk olarak kurmuş olduğu bir tahakküm ilişkisi olmaktan ziyade, kapitalist sistemin devamı için merkez bir sınıfın diğer sınıflar ile kurmuş olduğu ittifaklar ve çatışmalar yoluyla meydana getirdikleri ideolojik bir sentezdir (Sancar, 2014, s. 39).

İlaveten Althusser'in ideoloji tanımına yapmış olduğu en önemli katkı ideolojiyi bir temsil sistemi olarak ele almasıyla 'söylem' incelemelerine bir kapı aralamasıdır. Sancar, Althusser'in ideolojiyi insanların gerçek dünyayla kurmuş oldukları bir ilişkiyi yaşama ya da kavrama tarzı olarak tanımladığını, böylece gerçek ilişkilerle birlikte tahayyülü ilişkilerin de işin içine girdiğini sonuç olarak bilinçdışı ve üst-belirlenme gibi kavramların siyaset teorisinde gittikçe merkezi bir konuma geldiğini belirtmektedir (Sancar, 2014, s. 55). İdeoloji Althusser'in bakış açısından, klasik anlamda olduğu gibi gerçekliğin yansıması ya da yanılsaması değil, bir tahayyül tarzı olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçeklik ve gerçekliğin zihinde tahayyülü hiçbir zaman örtüşmeyeceğinden ideoloji bir nevi bilinç dışından da beslenen kavramsal, imgesel ve mitsel bir yolla bilinçte meydana gelen anlamsal bir akış olarak ele alınmaktadır (Sancar, 2014, s. 56).

Sancar'a göre Laclau söylem teorisi ile ideolojiyi toplumsal nesnellik ve insan zihni arasındaki bir ilişki olarak ele alan teorilerin belirlemeci ve indirgemeci

yaklaşımlarına karşı alternatif bir teori olarak ileri sürmüştür (Sancar, 2014, s. 59). Bunun ile beraber Laclau ideolojik, sosyolojik, ekonomik ve siyasal gibi ontolojik ayrımlar yaparak söylemi sosyal hareketlerin ve toplumsal ilişkilerin sadece belli bir bölümünü açıklamaya çalışan ya da siyasetçilerin inanç ve fikirlerinden biraz daha kapsamlı bir siyaset belgesi olarak gören yaklaşımlardan farklılaşır. Bu açıdan Laclau'nun toplumsal alanın tamamını kapsayacak şekilde genişletilmiş bir söylem teorisi ileri sürdüğü görülmektedir (Howarth, Yannis, & Norval, 2000, s. 4).

Laclau'nun ileri sürdüğü söylem teorisi yanlış bilinç yahut yanılsama gibi teorileri reddetmekle yetinmez ve yapısalcı analizlerin tüm belirlemeci ve indirgemeci yöntemlerine karşı, toplumsal ve siyasal hayatın merkezine söylemi yerleştirerek karşı çıkar (Larrain, 1995, s. 99). Bu nedenle Laclau, ideolojilerin sanıldığının aksine zorunlu sınıfsal kimliklere sahip olmadığı gibi farklı sınıflara ve kimliklere hitap eden kavramlardan meydana geldiğini ve bu kavramların farklı kimlikleri farklı ideolojiler altında birleştirdiğini ileri sürmüştür. Bu nedenle, sadece belli bir kimliğe hitap eden katışıksız bir ideoloji yoktur (Larrain, 1995, s. 107). Ayrıca Laclau ideolojilerin kendi içlerinde kapalı yapılar olmadığını, tam aksine söylemsel olarak farklı kavramların birbirlerinden koparak ve eklemlenerek oluştuğunu iddia eder. Kısaca ideolojiler yeni anlamsal bütünlükler kazanarak yeni politik amaçlar doğrultusunda yeni özneler inşa etmektedirler (Larrain, 1995, s. 108).

İdeolojilerin kimlikleri değişecek şekilde birbirine eklemlenen elementlerin oluşturdukları bütünlüklü yapılar olması, eklemlenme sürecinde ve söylemsel formasyonun bir arada tutulmasında herhangi bir merkez ve aşkın özne ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Çünkü öğelerin eklemlenerek momentlere dönüştüğü söylemsel bir bütünlükte tüm kimlikler ilişkiseldir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 105). Howarth söylem teorisi ile Laclau'nun Marxist teorinin ontolojik olarak tüm kimliklerin sınıfsal bir temele dayandığı iddiasını ve ekonomik determinizmi eleştirerek aşmayı denediğini belirtir. Böylece Laclau sosyal yapılar ve siyasal birimler arasındaki ilişkilere, toplumsal hareketlerin altında yatan kimliğin ve çıkarların etkisine, eylemlerin ve anlamların birbiriyle kaynaşmışlığına, kısaca

sosyal ve tarihsel değişimlerin ontolojik dinamiklerine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Çünkü toplumsalın sembolik bir düzen olarak kabul edilmeye başlanması ile birlikte toplumsal ilişkiler içerisindeki çatışmaların ve yapısal krizlerin ekonomik ilişkilerden kaynaklı sınıf çatışmaları olarak değerlendirilmesi imkânsız hale gelmektedir. Bu yüzden analizin düzeyi özcü yaklaşımlardaki herhangi bir verili ontolojik kategoriden olumsal ilişkilere doğru kaymaktadır. Böylece, tarihe yön veren evrensel ve zorunlu toplumsal birimlerin (millet–sınıf–birey) yerini toplumsal talepler, bu talepler arasındaki çatışmaların yerini antagonizmalar, siyasi projelerin yani ideolojilerin yerini ise söylem ve hegemonya almış olmaktadır (Howarth, Yannis, & Norval, 2000, s. 6).

Tüm bunlara ek olarak Marchart, Laclau'nun söylem teorisi ile siyasala olan bakış açısının birleştirildiğinde siyasal ontolojinin -*ontology of Political*- alanına girildiğini belirtir. Marchart'a göre Laclau bu kapsamlı yaklaşımı ile sadece siyasal anlamları değil sosyal hayattaki tüm anlamları oluşturan bir teori ortaya atmaktadır. Bu tüm varoluşun 'temelsiz bir temelde' siyasal olarak inşası anlamına gelmektedir. Marchart Laclau da anlamın belli bir derecede oluşabilmesi için gerekli olan sistemin temelinde antagonizmaların yattığına dikkat çekerek, antagonizmaların hem bu sistemin yerinden edilmesine imkân tanıdığını hem de belli bir dereceye kadar antagonizmanın olmadığı yerde hiçbir anlamın oluşamayacağını belirtir. Bu bağlamda siyasal ve antagonizma aynı şeye işaret etmektedir. Yani, tüm anlamların kökleri 'siyasal olana' dolayısı ile antagonizmalara sarılmıştır. Böylece anlamın sadece siyasal olarak kurulduğu bir 'siyasal ontoloji' ile karşılaşmaktayız. Çünkü anlamlandırma ve ifadelendirme dışında bir sosyal gerçeklikten bahsedilemeyeceği için anlamlandırma varlığın bizzat kendisinin varoluşsal koşuludur ve ontolojinin alanındadır (Marchart, 2007, s. 147).

Burada dikkat edilmesi gereken mesele nesnenin söylemsel inşası ile kesinlikle dış dünyanın varlığı ve yokluğu ya da öznenin iradesinden bağımsız bir dışsal gerçekliğin varlığının tartışmaya açılmadığıdır. Meselenin özünü Heidegger'in "dünyaya fırlatılmışlık" kavramı oluşturmaktadır. Burada vurgulanan insanın her zaman nesneleri ve eylemleri anlamlandıran bir dünyaya içkin olduğu ve

nesnelerin söylem dışında kendilerini anlamlı öğeler olarak kuramayacağıdır. Böylece söylemin dışsal bir gerçekliğin zihinsel temsili olmaktan ziyade 'toplumsal yaşamın özneler arası kurallarını oluşturan anlam çerçevesi' olduğu öne sürülmektedir (Çelik, 1999, s. 37) (Howarth, Yannis, & Norval, 2000, s. 3).

Sonuç olarak, sözlü ve eylemsel olarak anlamlı bir bütün oluşturan söylem özenin ve nesnenin kimliğinin oluşma havzasıdır. Bu kimliğin oluşması ise 'siyasal olan' olarak kastedilen durumun sonucudur. Çünkü bu kimlik oluşumu içtekiler ve dıştakiler arasındaki antagonistik sınırların oluşturulmasıyla meydana gelir ve farklı sosyal gruplar arasındaki güç [28] kullanımının bir sonucudur (Howarth, Yannis, & Norval, 2000, s. 4).

[28] Burada güç sadece fiziksel şiddet anlamına gelmemektedir. Laclau'ya göre ikna bir kuvvet biçimidir, en azından ikna ve kuvvet birbirlerinin zıttı değildir. Bkz, (Laclau, 2007d, s. 117-119)

IV. BÖLÜM

SİYASAL OLANIN DEMOKRATİK OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ: POPÜLİZM

Soğuk savaşın bitmesi ile dünyanın bolluk ve refahın egemen olduğu bir barış sürecine gireceği ve liberal demokrasilerin kesin zaferi ile birlikte artık tarihin sonunun geldiği ilan edilmiş idi. Ancak, yaşanan gelişmeler sürecin beklenenin aksi istikametinde ilerlediğini göstermiş oldu. Bölgesel çatışmalardaki artışlar, küreselleşmenin ulusal demokratik hükümetlerin gücünü gün geçtikçe aşındırması ve liberal demokratik sistemlere yönelik geniş çaplı memnuniyetsizliklerin sonucunda, liberal demokrasilerin hiç de sanıldığı gibi bir zafer kazanmadığı, aksine Sovyet Rusya'nın çöküşü ile birlikte 1970'lerle başlayan meşruiyet krizinin gittikçe derinleşmesi ile sonuçlandığı görülmüş oldu.

Post-modern ve post- yapısalcı yaklaşımların modernizmi de kapsayan geniş tabanlı sorgulamaları sonucunda, 1970'li yıllarda gelişmeye başlayan iki güçlü teorinin Liberal demokrasinin krizine yönelik eleştirileri göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki Habermas'ın geliştirdiği müzakereci demokrasi modeli, ikincisi Laclau ve Mouffe'un birlikte geliştirdikleri radikal demokrasi modelidir. Bu iki model arasındaki en temel ayrımın, evrensellik alanının nasıl domine edileceği üzerine yaşanan bir anlaşmazlıktan kaynaklandığı söylenebilir. Müzakereci demokrasi, evrensellik alanının toplumsal alanda bulunan farklı tikeller arasında 'ortak iyi' nosyonu üzerine 'iletişimsel söylem' aracılığıyla varılacak bir uzlaşma ile doldurulmasını savunmaktadır. Bu açıdan Habermas bilinç felsefesinden ziyade dil felsefesi üzerinden bir temellendirmeye gitmekte, bir başka deyiş ile Kant'ın aşkın felsefesini özneler arası bir boyuta taşımaktadır. Bayram Habermas'ın özneyi, 'etik bilinç sahibi, doğruyu yanlıştan ayırabilecek ve doğrunun ne

olduğunu bilebilecek ussal kapasitelere sahip bir varlık' olarak ele aldığını belirtmektedir (Bayram, 2011, s. 115). Bu yüzden müzakereci demokrasinin Rorty'nin pragmatik yaklaşımından farklı olduğu, modern ve rasyonel köklere sahip çıktığı görülmektedir. Bu aynı zamanda toplumsal alanın nesnel çelişkiler ve çatışmaları barındırdığı anlamına gelmektedir. Böylece rasyonel bireylerin kamusal alanda bir araya gelerek varacakları bir uzlaşı neticesinde evrensellik alanının doldurulmasının ve antagonizmaların ortadan kaldırılmasının imkânı bulunmaktadır.

Öte yandan radikal demokrasi bir önceki bölümde incelendiği üzere bu evrensellik alanının toplumsal alanda var olan antagonizmalar temelinde form bulan eşdeğerlik zinciri tarafından temsil edilmesini, demokrasinin derinleştirilmesi açısından önemli bir gelişme olarak görür. Laclau için eşdeğerliğin ne aşkın ne de metafiziksel temelleri olmamakla birlikte, var olana içkin olarak kabul ettiği antagonizmalar toplumsal alanda eşdeğerlik ve fark mantıklarını sürekli olarak işletmektedir. Bu nedenle eşdeğerlik tepeden aşağıya kurulan bir kimlik olmaktan ziyade toplumsal alanda kendiliğinden ve olumsal gelişen bir yapıdır. Burada temel soru, bu eşdeğerliğin temsil edilip edilmeyeceğidir ve demokrasinin bu açıdan nasıl bir anlam ifade edeceğidir. Laclau'nun cevabı eğer bir demokrasiden bahsedeceksek, bu ancak eşdeğerliğin temsili ile mümkün olmaktadır. Bu nedenle Laclau demokrasinin aşkın apriori ilkeler ya da rasyonel söylem teorisinin prensipleri üzerine temellendirilmesine karşı çıkmaktadır. Laclau'nun demokrasiyi temellendirdiği yer popülizm veya popülist mantıktır.

Ancak bu noktada önemli bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekmektedir. II. ve III. bölümlerde de açıklanmaya çalışıldığı üzere, Laclau bir teorik tartışmayı kavramlara pozitif anlamlar yükleyerek ve metafizik bir temellendirmeye meydan vermeden yürütmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Laclau kavramsal düzeyde bir şeyin başka bir şeyden daha iyi olduğuna ilişkin bir tartışmayı ispatlanamayacağı için gereksiz görmektedir. Bu bölümün de radikal demokrasinin müzakereci demokrasiden daha doğru olduğunu göstermek ya da ispatlamak gibi bir amacı yoktur. Post-yapısalcı bir yol izleyen Laclau, Derrida'nın 'aşkın eleştiri yoktur, eleştiri ancak içkin olabilir' şeklinde formüle ettiği yaklaşım ile hemfikirdir. Bu

açıdan Laclau amaçlarının müzakereci demokrasi modelini ya da daha genel bir ifade ile 'liberal demokratik ideolojiyi reddetmek olmadığını, tersine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek olduğunu çeşitli vesileler ile belirtmektedir (Laclau & Mouffe, 2001, s. 176). Bu açıdan, radikal demokrasi yaklaşımını hem Rorty'nin pragmatizminin hem de müzakereci demokrasi yaklaşımının sınırlarını göstermek sureti ile içeriden geliştirilen bir eleştirisi olarak ele almak daha doğru olacaktır.

Aynı durumun popülizm için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan popülizm iyi mi ya da kötü mü şeklinde bir yaklaşım Laclau'nun tartışma konusu değildir. Laclau'nun 'siyasal olanın mantığına giden kral yolu' olarak değerlendirdiği popülizm literatürde farklı boyutları ve içerikleri ile ele alındığından oldukça karmaşık bir durum ortaya çıkmaktadır. Laclau'nun literatürdeki tüm bu yaklaşımlardan farklı bir şekilde konuyu ele almasından dolayı, mesele genel olarak iki ana başlık altında incelenmelidir. Bu başlıkları popülist bir şekilde ifade edilirse, Laclau'nun geliştirdiği popülist teori ve diğerleri şeklinde sınıflandırmak mümkündür. Diğerleri başlığı altında ele alınan yaklaşımlar, genel olarak popülizmi pozitif bir temelde inceleyen ve ontolojik boyutunu gözden kaçıran yaklaşımlar iken, Laclau'nun popülizme yaklaşımı ontolojik bir boyuta sahip olduğundan 'radikal' bir şekilde diğerlerinden ayrılmaktadır.

4.1. POPÜLİSM VE DEMOKRASİ

4.1.1. Genel Kavramsal Çerçeve

Popülizm dünya çapında yükselişte olduğundan araştırmacıların gün geçtikçe artan bir ilgiyle üzerine eğildikleri bir konudur. Özellikle 2000'li yıllardan sonra oldukça moda olmaya başlayan bir kavram olan popülizm her ne kadar Latin Amerika'da sol görüşlü liderlerin siyaset tarzını açıklamada kullanılsa da, aynı terim Avrupa'da bazı sağ görüşlü liderlerin siyaset tarzını açıklamak için de kullanılmaktadır (Mudde & Kaltwasse, 2017, s. 1). Ancak popülizm ile ilgili en büyük problem

kavramın net olarak tanımlanamamasından kaynaklanmaktadır. Literatüre baktığımızda popülizm incelemelerinin çok geniş bir yelpazeye dağıldığı görülmektedir. Bu yüzden, popülizm incelemelerini genel olarak kategorize etmeye çalışan bazı çalışmalara değinmekte fayda vardır.

Mudde ve Kaltwasser literatürde popülizm çalışmalarını dört ana kategori altında incelemektedir. Bu açıdan yazarlara göre popülizmi siyasal bir strateji, kültürel bir siyaset tarzı, sorumsuz bir ekonomi politikası ve bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar mevcuttur. Siyasal bir strateji olarak popülizm daha çok Latin Amerika'da ve batı dışı toplumlarda karşılaşılan bir türdür. Bu anlamda halk ile doğrudan iletişim kuran karizmatik ve güçlü bir liderliğin varlığına işaret edilmektedir. Kültürel bir siyaset tarzı olarak popülizm ise daha çok lider ve partinin kitleleri medya yolu ile yönlendirdiği, halk ve elitler ayrımına vurgu yapılan bir siyaset türü olarak görülmektedir. 1980 ve 1990'lı yıllarda literatüre gittikçe hâkim olmaya başlayan yaklaşımlar ise sorumsuz ekonomi politikaları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yaklaşımlar aşırı dış borçlanma ve sonrasında hiper-eflasyon ile sonuçlanan ekonomi politikalarını bir popülizm türü olarak değerlendirmektedir. Son olarak, Laclau'nun temsil ettiği, popülizmi siyaset felsefesi üzerinden inceleyen ve bir kurtuluş yolu olarak gören söylemsel yaklaşım bulunmaktadır (Mudde & Kaltwasse, 2017, s. 3).

Popülizm ile ilgili bir diğer kategori Panizza tarafından yapılmıştır. Panizza literatürdeki popülizm çalışmalarını konuyu ele almaları bakımından gözlemsel genellemeler, tarihselci bakış ve semptomcu bir okuma olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirmiştir. Gözlemci genellemelere dayanan yaklaşımlar popülist olarak adlandıran hareketlerin karakteristik yönlerini kaba bir şekilde incelemektedirler. Mesela, Peter Wiles yirmi dört ayrı vakayı örnek vererek popülizmi bir anlamda tanımlamaya çalışır. Bu yüzden mantıklı bir sonuç elde etmek de imkânsızlaşmaktadır (Panizza, 2005, s. 2). Laclau bu yaklaşımı kavramlara çok fazla özellikler yüklemenin kavramın anlamlı bir bütünlük oluşturmasında sorunlar ortaya çıkaracağından dolayı eleştirmektedir (Laclau, 2007, s. 9). Tarihselci yaklaşım ise popülizmi tarihsel bir süreç içerisinde neden ve sonuçlar üzerinden incelemektedir. Bu yüzden inceleme alanını daha çok,

1930'larda başlayan ekonomik kriz ve 1960'ların sonunda ithal ikameci sanayileşme modeline uzanan süreç ile Latin Amerika'daki popülist hareketlerin en revaçta olduğu dönemler ile kısıtlı tutmaktadırlar. Karizmatik liderlik ve geniş bir toplumsal tabanın vurgulanması tarihselci yaklaşımın deneyci gözlemcilerden önemli bir farkını ortaya koymaktadır. Semptomcu okumalar ise birinci ve ikinci tür yaklaşımın bazı özelliklerini kapsamak ile birlikte popülizmin özünü mercek altına almaya çalışmaktadır. Bu açıdan popülizm halkı politik bir aktör olarak kuran bir söylemdir (Panizza, 2005, s. 3). Bu sonuncunun en önemli örneği olarak Laclau'nun yaklaşımı gösterilmektedir.

Popülizmi siyasal bir strateji olarak tanımlayan Kurt Weyland gibi düşünürler, popülizme daha kavramsal bir tanım getirirler. Wayland popülizmin bir siyasal strateji olarak hem sağ hem de sol kesimlerce sahiplenebilir olduğunu belirtir. Bu nedenle bir strateji olarak popülizm üzerine yoğunlaşan araştırmacılar popülistlerin tercih ettikleri siyasetlerin içeriği ve sonuçları üzerine yoğunlaşmazlar. Bu anlamda popülizmin en belirgin özelliği halk ile doğrudan iletişim kurabilen karizmatik bir lider olgusudur (Moffitt, 2016, s. 20), (Hawkins & Kaltwasser, 2019, s. 6).

Literatürde popülizmi bir ideoloji olarak ele alan görüşler son dönemlerde oldukça dikkat çekmektedir. Popülizmi bir ideoloji olarak gören yaklaşımlar genellikle popülizmi bir hareket olarak gören yaklaşımlardan farklılaşmaktadırlar. Bir ideoloji olarak popülizm adlı makalesinde Mac Rae popülizmin ekonomi, siyaset ve toplum ile bağıntılı olmadığını belirterek, popülizmin ahlakla ilişkili bir kişilik meselesi olduğunu vurgular. Rae popülistlerin bireyi kâmil insan olarak tasarladığını, bu nedenle modernizmin ve sanayileşmenin olumsuz etkilerine karşı geçmişi mitolojik olarak yücelterek elitlere karşı adil ve eşsiz erdemleri olan yeni bir düzen kurma mücadelesi verdiklerini belirtir ve bu mücadelenin ideolojisini de popülizm olarak tanımlar. Bu açıdan Rae popülistlerin en belirgin özelliğinin karizmatik bir liderin yol göstericiliğinde birleşmiş olmaları olduğunu belirtmektedir (Rae, 1969, s. 162-163). Diğer yandan Mudde popülizmi zayıf merkezli bir ideoloji olarak tanımlar. Popülizm toplumu saf halk ve yozlaşmış elitler olmak üzere homojen kabul edilen iki ayrı antagonistik gruba ayıran ve

kamplaştıran bir ideolojidir. Bu anlamda, popülistlerin ana söylemini siyasetin halkın genel iradesinin bir ifadesi olması gerekliliği oluşturmaktadır (Moffitt, 2016, s. 17-18).

Laclau popülizmin bir hareket mi? Bir ideoloji mi? Yoksa siyasal bir eylem mi? Sorularını sorarak literatürdeki yaklaşımları kategorize etmeye çalışmaktadır. Ancak Laclau literatürde genel olarak popülizmin ontolojik bir kategori olduğunun gözden kaçırıldığını vurgulayarak, popülizmin özgün farkının anlaşılması için alternatif yaklaşımlara olan ihtiyacı belirtir (Laclau, 2015, s. 152). Yukarıda popülizmi kategorize etmeye çalışan yaklaşımlara bazı örnekler vererek, Laclau popülizmin ontolojik boyutunun gözden nasıl kaçırıldığını ve eleştirilerini ortaya koymaktadır. Laclau kavramın kategorize edilmesinde meydana gelen problemleri göstermek amacı ile Canova'nın ele aldığı literatürdeki popülizm tanımlarının çokluğuna dikkat çeker. Canovan'a göre literatürde popülizmin tanımları şöyledir.

1-Daha çok geri kalmış köylü toplumlarında modernizme karşı bir tepki olarak gelişen sosyalizm

2-Küçük kırsal halkın sanayi ve finans çevrelerinin tehdidine karşı ideolojisi.

3-Değişen toplumun geleneksel değerlerini korumaya yönelik bir hareket.

4-Azınlık bir elit grup tarafından geniş kitlelerin görüşlerinin kontrol edildiği inancı

5-Çoğunluğu oluşturan sıradan halkın ve onların ortak geleneklerinin erdemliliğine yapılan vurgu.

6-Halkın iradesinin en üstün değer olduğuna inanç

7-Köylü ve kentli işçi sınıfının desteğini almakla birlikte, bu iki sektörden herhangi birinin özerk örgütlü gücünün sonucu olmayan siyasal bir hareket.

Canovan, literatürdeki bu çeşitliliğe karşı tarımsal ve politik popülizmler olarak bir ayrıma giderek meseleye yaklaşır. Canovan'a göre,

Tarımsal Popülizmler;

1- ABD'deki halkın partisi örneğindeki radikal çiftçiler
2- Doğu Avrupa'da yeşil yükseliş örneğindeki köylü hareketleri
3- Narodnikler örneğindeki entelektüel kırsal sosyalizm

Siyasal popülizmler ise;

1- Peron'un Popülist diktatörlüğü
2- Referandum ve katılım çağrılarında bulunan popülist demokrasi
3- Gerici popülizmler
4- Geniş tabanlı ideolojik olmayan koalisyon kuran siyasetçi popülizmleridir. (Laclau, 2007, s. 6)

Ancak Laclau bu sınıflandırmaya bazı sorular sorarak itiraz eder. Tarımsal popülizmlerin neden politik olmadığı üzerinden hareketle, ABD'de radikal çiftçi hareketlerinin aynı zamanda politik yanına dikkat çeken Laclau, bu ve benzeri ayrımları popülizmin özgün ağırlığını ortaya koyabilecek herhangi bir ölçütten yoksun olduğu için eleştirir (Laclau, 2007, s. 7).

4.1.2. Demokrasi Açısından Popülizm

4.1.2.1. Popülizme Demokrasi Açısından Olumsuz Yaklaşımlar

Günümüzde popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkilerin genel olarak popülizmi yukarıda çerçevesi çizilen tanımlar üzerinden ele alınarak tartışıldığı görülmektedir. Bu nedenle, mesele genel olarak popülizm iyi mi-kötü mü sorusu etrafında dönmektedir. Bu açıdan, demokrasi ve popülizm arasında kesin bir uyuşmazlık görenler ile birlikte, popülizmin demokratik sistemlere önemli katkılar sunacağını düşünenler de bulunmaktadır. Bu tartışma genel olarak popülizm incelemelerinin de temelini oluşturmaktadır. Mesela, Avrupa'da ve Latin Amerika'daki popülist hareketler arasındaki farkı inceleyen, Latin Amerika'da sosyo-ekonomik temelde kapsayıcı bir popülizmin, Avrupa'da ise sosyo-kültürel temelde dışlayıcı bir popülizm yaşandığı sonucuna varan bir çalışmanın (Cas Mudde & Kaltwasser, 2013, s. 167) derinliklerinde demokrasi ve popülizm ilişkisinin sorgulandığı görülmektedir. Yazarlarda çalışmalarının dikkat çekmek istediği noktanın liberal demokrasi ve radikal demokrasi açısından popülizmi incelemek olduğunu belirtmektedirler (Cas Mudde & Kaltwasser, 2013, s. 161).

Popülizm ve demokrasi arasındaki ilişkinin negatif boyutlarının günümüz literatüründe daha yaygın olarak vurgulandığı söylenebilir. Bu görüşe göre, popülizm demokrasi karşısında otoriter ve basit bir siyaset tarzıdır. Örneğin, popülizmi yukarıda çizilen çerçeve üzerinden inceleyen liberal düşünürler popülizmi demokrasi için bir tehdit olarak algılar. Daha da ileri gidilecek olursa günümüzde popülizm geçmişte komünizmin temsil ettiği o hayalettir. Liberaller popülist liderleri kendilerini halkın gerçek temsilcisi olarak görmeleri, kendisini desteklemeyen kitleleri ötekileştirdikleri, anti-elitist olmakla birlikte anti-çoğulcu

da olmaları dolayısı ile eleştirirler (Müller, 2016, s. 3). Kaltwasser'e göre liberaller popülizmi hastalıklı bir yaklaşım olarak görmektedirler, çünkü popülizm otoriter ve totaliter rejimlerin öncüsüdür. Demokrasi ve popülizm arasında giderilemez bir farklılık olduğunu düşünen liberaller demokrasileri çoğulcu, popülizmi ise çoğunlukçu bir sistem olarak kabul ederler (Kaltwasser, 2012, s. 185). Ayrıca, demokrasi bireysel kimlikler üzerinden kurgulanması gereken bir sistemken, popülizm tepede kurgulanmış kolektif kimlikleri merkeze almaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı popülizm açık bir şekilde demokrasiye karşı, otoriter ve basit bir siyaset tarzıdır (Moffitt, 2016, s. 135). Sonuç olarak, müzakereyi demokrasinin olmazsa olmaz şartı olarak gören ve rasyonel bir konsensüs modelini savunan teoriler, bir anlamda rasyonel olmayan tüm modelleri anti-demokratik bir başlık altında sıralamaktadırlar ve popülizme mesafeli durmaktadırlar. Laclau bu duruma yol açan en önemli nedenlerden birisinin 19.yy sonlarında sosyal psikolojinin kontrol edilemeyen kalabalıkları ve kitleleri irrasyonel olarak değerlendirerek karalaması olduğunu belirtir (Laclau, 2007, s. 21).

Liberal düşünürler popülistlerin demokrasiyi sadece çoğunluğun yönetimi ve halk egemenliği olarak gördüklerini iddia ederler ve bazı liberal değerlerin demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak kabul edilmesini şart koşarlar. Bu durum popülizme karşı olumsuz tavır alınmasının en önemli nedenlerinden biridir. Örneğin, azınlık hakları ve ifade özgürlüğü gibi temel insan haklarının korunmasına yönelik bazı bağımsız kuruluşlar demokrasi için zaruri görülmektedir. Aynı şekilde, güçlü bir anayasa ile desteklenmiş anayasa mahkemesi demokrasinin olmazsa olmazıdır. Kısaca çoğunluğun tiranlığı tıpkı mutlakiyetçilik gibi liberal demokrasinin en büyük düşmanıdır (Mudde & Kaltwasse, 2017, s. 81).

Liberal demokratların popülizm ve demokrasi ilişkisi hakkında negatif düşüncelerinin nedenleri arasında popülist liderlerin bu liberal kurumlara karşı geliştirdikleri olumsuz söylemlerin de etkisi bulunmaktadır. Bu anlamda yargı ve medya önemli iki kuruluş olarak dikkat çekmektedir. Bunun en temel sebebi olarak, popülistlerin hiçbir kurumun temel olarak çoğunluk yönetimini sınırlandırma hakkına sahip olmadıkları yönündeki inançlarıdır. Bu anlamda

liberaller popülist sistemleri bağımsız yargıya ve medyaya meydan vermedikleri için eleştirirler (Mudde & Kaltwasse, 2017, s. 84).

Koen Abts ve Stefan Rummens ise Laclau'nun popülizm ve demokrasi arasında kurmuş olduğu pozitif yönlü ilişkinin temellerine yönelik bir eleştiri geliştirdiklerinden dikkate alınmalıdır. Şöyle ki, Laclau ve Mouffe popülizmin mantığının demokrasi ile çatışmadığını ileri sürerken demokrasinin kendi içinde barındırdığı bir paradoksu temel alırlar. Bu paradoksa ilk defa Carl Schmitt 'Parlamenter Demokrasinin Krizi' adlı çalışmasında değinmiş ve liberalizm ile demokrasi arasında hem tarihsel bir eklemlenme hem de bir gerilim olduğunu ileri sürmüştür. Buradan hareketle Absts ve Rummens popülizmin zayıf merkezli bir ideoloji olarak fikir kökenlerinin kötü şöhretli Carl Schmitt'e dayandığını düşünürler. Bu yüzden Lefort'un betimlediği iktidarın boş yerini doldurarak diğer alternatiflere kapatmaya yönelik bir siyasal hareket olduğunu ileri sürerler (Abts & Rummens, 2007, s. 405). Ancak hem Laclau hem de Mouffe böyle bir eleştiriyi hak etmemektedirler. İlerde de göreceğimiz gibi bu düşünürler Schmitt'in liberalizm demokrasi ilişkisine getirdiği eleştirileri kayda değer bulmakla birlikte çözüm yolunda kesinlikle farklılaşmaktadırlar.

Abts ve Rummerns bir yandan popülizmin demokrasi ile uyumlu ve hatta demokrasinin tam bir formu olduğu görüşünde olanlar, öte yandan popülizmin demokrasinin en büyük düşmanı olduğunu düşünenler arasındaki bu bölünmenin demokrasi konseptinin muğlaklığından kaynaklandığını iddia ederler. Yazarlara göre bu durum, anayasal demokrasilerin bir yandan bireysel hakları ve hukukun üstünlüğünü ön plana çıkaran liberal eğilimleri, diğer yandan katılımı ve halk egemenliğini ön plana çıkaran demokratik geleneği eşzamanlı olarak içinde barındırmasından kaynaklanmaktadır. Popülizmin ise bu demokratik gelenekten güç kazandığını belirten yazarlar nihayetinde kendisini anayasal demokrasinin en önemli bileşeni olarak sunma eğiliminde olduğunu vurgularlar (Abts & Rummens, 2007, s. 406-408).

Ancak yazarlar, Laclau ve Mouffe'un da bakış açısını etkileyen Claude Lefort'un demokrasi anlayışının anayasal ve liberal bir eklemlenmeyi zorunlu kıldığını belirtirler. Çünkü Lefort iktidarın boş yerinin doldurulmaması ve boş kalmasını

demokratik sistemlerin en önemli özelliği olarak kabul eder. Lefort özellikle kralın kimliğinde bütünleşen iktidar ve temsilin demokratik rejimlerde hiç kimse ile vücut bulmaması gerektiğini belirtir. Demokratik rejimlerde iktidarların geçici olduklarını bilmeleri, seçimlere ve siyasal prosedürlere uymaları beklenmektedir. (Abts & Rummens, 2007, s. 412). Bu bağlamda popülizm bu iktidar boşluğunun doldurulması, toplumsal alanın kapatılması ve kolektif kimliklerin bireysel farklılıklara baskın gelmesi anlamında demokrasi ile çelişmektedir.

Tüm bunlara ek olarak Abts ve Rummens popülizmin parlamenter temsil fikri ile bir çatışma içinde olduğunu, popülist liderlerin temsilin doğrudan gerçekleşmesi konusunda Schmitt'in ve Rousseau'nun da fikirlerinden beslenerek otoriter eğilimler sergilediklerini belirtir. Temsil edilen ile eden arsındaki boşluğun kapatılması ve temsilin gerçek manada bir anlam ifade edebilmesi için popülizmin birliğe yaptığı güçlü vurgu 'biz ve öteki' ayrımının derinleştirilmesi anlamına gelmektedir. Bu çeşitlilik, farklılık ve çoğulculuğun görmezden gelinmesine ve proto-totaliter bir rejimin inşasına yol açacaktır. Bu nedenle popülizmin potansiyel tehlikesi asla göz ardı edilmemelidir (Abts & Rummens, 2007, s. 421).

Popülizm konusunda literatürde getirdiği eleştirilerle dikkat çeken Andrew Arato üstünde durulması gereken en önemli düşünürlerden birisidir. Özellikle konuyu teoloji–siyasal ilişkisi üzerinden değerlendirmesi açısından Andrew Arato'nun Laclau'ya getirdiği eleştiriler kayda değerdir. Bu nedenle Arato'nun getirdiği eleştirilerin yukarıda incelenen eleştirilerden mantık bakımından ayrıldığı görülmektedir. Arato'ya göre, özellikle Laclau'nun geliştirmiş olduğu siyaset teorisi içerisinde popülizm, 'Halk' kavramını meşrulaştırmak için halka teolojik bir anlam yükleyerek kutsallaştırmıştır. Ya da diğer bir deyişle siyaset biliminin muğlak ve ampirik bir kavramı olan 'halk' oldukça teolojik bir kavrama dönüştürülmüştür. Bu nedenle Arato, Laclau'nun geliştirdiği siyasal teolojiyi özgürlüğün karşısında büyük bir engel ve gizli bir tehlike olarak görmektedir (Arato, 2013, s. 156-157).

4.1.2.2. Popülizme Demokrasi Açısından Olumlu Yaklaşımlar

Literatürde demokrasi ve popülizm arasında olumlu bir ilişki gören ya da en azından bu konuda nötr kalan yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi şüphesiz Laclau olmakla birlikte, Laclau meseleyi ontolojik boyutta ele aldığından dolayı literatürde popülizmi ontik düzeyde ele almakla birlikte demokrasi ile pozitif ilişkiler kuran yaklaşımlardan mantıksal olarak ayrışır. Bu açıdan, ilk olarak ontik düzeyde popülizm-demokrasi ilişkisine olumlu yaklaşan iddiaları ele aldıktan sonra, Laclau'nun popülist mantık ve demokrasi arasında kurduğu ontolojik ilişkiyi incelemek konunun aydınlanması bakımından çok daha faydalı olacaktır.

Popülizmi ontik düzeyde ele almak ile birlikte demokrasi ile arasında olumlu ilişkiler kuran düşünürler genel anlamda eksi yanları olmakla beraber popülizmin artılarının da kabul edilmesi gerektiğini belirtirler. Bu düşünürlerin en önemli itirazı liberal demokrasi ve liberal geleneğin yani hukukun üstünlüğünün ve bireysel hakların demokratik geleneğin üzerinde sahip olduğu aşırı güce yöneliktir. Mesela atanmış bürokratların, uluslararası örgütlerin ve Avrupa Birliği gibi bazı oluşumların, halk egemenliğinin üzerine gölge düşürdüğü, bu nedenle de demokrasinin altını oyduklarını iddia etmektedirler. Bu açıdan liberal demokrasinin elitlerin siyasal alandaki egemenliklerinin devamına hizmet ettiğini vurgulayarak, popülizmin bu anlamda bir çözüm yolu oluşturabileceğine inanmaktadırlar. Ayrıca, popülizmin halkın refahını arttırmada yardımcı olduğu ve bazı üçüncü dünya ülkelerinde işlemez hale gelen siyasal sitemleri belli bir dereceye kadar onardığı da iddia edilmektedir (Moffitt, 2016, s. 137).

İlaveten, Moffitt popülizmi siyaseti daha sıradan halkın ulaşabileceği ve anlayabileceği bir düzeye indirdiği için demokrasiye katkıda bulunduğunu savunan görüşlerin olduğunu belirtir. Bu görüşte olanlar popülist söylemlerin teknokratların soyut ve anlaşılması güç konuşmaları ile karşılaştırıldığında vatandaşların karmaşık meseleleri kavramasına yardımcı olduğunu, böylece demokratik kültüre katkı sunduğunu belirtirler. Çünkü popülistler modern siyasilerin yaptığı gibi vaatleri sadece rasyonel bir zeminde tartışılması için ileri sürmezler, aynı zamanda

bu vaatleri ambalajlayarak seçmenler için çekici ve cazip bir hale getirmeye çalışırlar (Moffitt, 2016, s. 142).

Ayrıca popülist liderlerin geçmişte dışlanmış, kimlikleri ret edilmiş, halkın bir parçası olarak görülmemiş kesimleri kapsamayı ve halk söyleminin içerisine dâhil etmeyi hedeflemesi popülizm ve demokrasi arasında kurulan pozitif ilişkilerin bir diğer nedenidir. Venezüella'da Chavez, Bolivya'da Evo Morales ve Tayland'da Thaksin Shinawatra bu anlamda en başarılı örneklerdir (Moffitt, 2016, s. 143). Dahası popülizmin sadece temsili demokrasinin açmazlarına değil demokratik sistemin yapısal yetersizliklerine ve problemlerine de çözüm üretebileceği iddia edilmektedir. Mesela, ABD'de ve Avusturalya'da iki partili sistemden dolayı seçmenlerin seçeneklerinin kısıtlı olması demokratik sistemin tam kapasitesine ulaşmasında sürekli engeller çıkarmaktadır. Bu açıdan Tea Party gibi hareketler oldukça olumlu örneklerdir (Moffitt, 2016, s. 144).

Popülizme demokrasi açısından olumlu yaklaşan araştırmacıların ileri sürüdükleri bir diğer artı popülizmin siyasal katılımı arttırdığı iddiasıdır. Popülist liderlerin geniş kitleleri mobilize etmede gösterdikleri başarı siyasi katılımda kayda değer bir artışı beraberlerinde getirmektedir. Sonuç olarak popülizm siyasetin zeminini meşrulaştırmada önemli bir fonksiyona sahiptir. Özellikle, sadece seçim dönemlerinde ve sınırlı seçenekler arasından oy kullanarak temsilci seçilmesini demokrasi için yeterli görmeyen popülistler başkaldırılar, protestolar, kampanyalar vb. eylemler vasıtası ile siyasi heyecanı sürekli yüksek tutarlar. Tüm bunlar, popülizmin eksi yanlarının yanında önemli artılar olarak göz önünde tutulmalıdır (Moffitt, 2016, s. 145).

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, popülizm siyasal elitler tarafından temsil edilmediğini ya da dışlandığını düşünen kesimlerin siyasal sisteme entegrasyonunda ve tercih ettikleri politikaların uygulanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, siyasa –*policy*- ve uygulamaları siyasal alana taşıdığı için demokratik hesap verilebilirliğinin artışına katkı sunan popülizmin liberal demokrasilere pozitif etkiler sunmakta olduğu belirtilmektedir. Öte yandan, popülizm ulusa ve çoğunluğun yönetimine yapmış olduğu vurgu ile azınlık grupların haklarını göremezden geleceği, halk egemenliği vurgusu ile

uzmanlaşmış kurumları erozyona uğratacağı, meydana getirdiği toplumsal yarılma sonrası istikrarlı bir toplumsal mutabakat imkânını ortadan kaldıracağı endişesi ile liberal demokrasiye negatif etkileri olduğu da belirtilmektedir (Mudde & Kaltwasse, 2017, s. 83).

Yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız popülizm ve demokrasi arasındaki kurulan olumlu ilişkilerin genel olarak liberal demokrasinin günümüzde var olan bazı açmazlarına yönelik çözüm üretmeye yönelik olduğu söylenebilir. Ancak, yine de demokrasi ve popülizm arasındaki bu olumlu değerlendirmeler, tıpkı olumsuz değerlendirmelerde olduğu gibi popülizmin ontolojik boyutunu gözden kaçırmaktadır. Bu açıdan popülizm, basitçe bir siyasal söylem, tercih ya da stratejiye indirgenmekte ve popülizm ile demokrasi arasında basit bir eklemlenme ya da çatışma yaratılmaktadır. Bölümün başında popülizm hakkında Laclau ve diğerleri şeklinde popülist bir ayrım yapılmasının asıl sebebi bu 'ontolojik farka' dikkat çekilmek istenmesidir.

4.1.3. Laclau ve Siyasal Bir Mantık Olarak Popülizm

Laclau şimdiye kadar popülizm ile ilgili olarak ele alınan çalışmaların genel olarak ampirist analiz yolu ile geliştirilmiş olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden Laclau'nun popülizme yaklaşımı diğerlerinden oldukça farklıdır. Şimdiye kadar yapılan popülizm çalışmalarını ontik düzlemede olduğundan dolayı başarısız olmaya mahkûm olduğunu belirten Laclau, bunun sebebini kavramın ontolojik statüsünün göz ardı edilmesine bağlamıştır. Bu yüzden deneysel çalışmalar, genel anlamda popülizmin muğlak bir söylem ve belirsiz siyasi ön kabuller ile anılmasına neden olmuştur. Ya da popülizmin salt bir retorik olduğu iddia edilmiştir. Laclau bu iki yaklaşıma da çok güçlü ve oldukça felsefi bir cevapla karşı çıkmaktadır. Laclau popülizm hakkında muğlaklık ve belirsizlik yakıştırmalarını 'toplumsal gerçekliğin bir problemi olmaktan ziyade bazı durumlarda, toplumsal gerçekliğin bizzat kendisi olduğunu' iddia etmektedir. Öte yandan retoriğin kendi kendini temellendiren bir yapının gölge fenomeni ya da gerçekliğin yanılsaması olduğunu değil, bizatihi bir kavramsal yapının tutarlı olması için başvurulan bir araç olarak kabul edilmesini gerektiğini düşünür (Laclau, 2007, s. 67).

Laclau bir şeyin tanımının ancak diğer şeylerden farkı üzerine temellendirilebileceğini belirtir. Bu nedenle, popülizm herhangi bir ideoloji veya bir hareketle ilişkilendirildiğinde onun diğer ideolojilerden ve hareketlerden farkının ne olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bu durum araştırmacıları saf ve indirgenemez bir popülizm arayışına iteceğinden emeklerini boşa çıkaracaktır. Aynı şekilde bir siyasi eylem olarak popülizm, eğer ki herhangi bir öznenin (sınıfın, birey ya da karizmatik bir lider) yönetiminde ki hareket olarak ele alınırsa yine boşa kürek çekilmiş olunacaktır. Çünkü burada siyasi eylem basitçe öznenin içsel doğasının bir ifadesi olarak ortaya çıkacaktır. Diğer yandan, siyasal eylem özneyi kuran bir biçimde düşünülürse bu seferde siyasi eyleme ontolojik bir öncelik atfedilecektir. Bu nedenle 'eklemlenen toplumsal pratikler' Laclau'nun analizinin merkezini oluşturmaktadır (Laclau, 2015, s. 152).

Laclau literatürdeki diğer yaklaşımların yapısalcı olduğunu belirterek popülizmin kendine has ve ayırt edici özelliğinin tikel bir içeriğe yerleştirilmeye çalışıldığını böylece ampirik bir olay seçmek zorunda kalınmasını eleştirir. Bunun neticesinde açıklanması olanaksız ya tam olarak o tikel içerikle uyuşmayan yüzlerce istisna durumun altında kalındığını ya da kavramsal çerçeveye yerleştirilemeyecek sezgisel bir başlangıç noktası seçme zorunluluğunun doğduğunu düşünür (Laclau, 2015, s. 160).

Bu açıdan Laclau işe üç teorik önerme ile başlamaktadır. Birincisi işe başlarken analizin en küçük biriminin ne olması gerektiği ile alakalıdır. Popülizmin özgül ağırlığını ortaya koymak için ister ideolojik isterse siyasi düzeyde olsun, toplumsal gruplardan daha küçük birimlerle işe başlamak gerekliliğinin altını çizer. İkinci olarak, ontolojik bir kategori olması dolayısı ile popülizmin bir grubun pratiklerinin ideolojik ve siyasi bir çerçevede ifadelendirilmesi olarak değil, içeriği fark etmeksizin bir tür sosyal, siyasal ve ideolojik eklemlenme tarzı şeklinde ele alınmasını zorunlu olduğunu belirtir. Sonuncusu ise bu eklemlenme tarzının kendisini bir tür temsil düzeyinde açığa vuran yapılandırma etkisinin gözden kaçırılmamasıdır (Laclau, 2015, s. 153).

Bu açıdan, Laclau analiz yapmada incelenecek en küçük birim olarak herhangi bir grubun merkeze alınması durumunda, popülizmi verili bir grubun ideolojisi ya da

hareket tarzı olarak değerlendirmek zorunda kalınacağını, bu nedenle popülizmi grubu kuran, oluşturan bir imkân olarak ele almamız gerektiğini vurgular. Çünkü 'halk' ideolojik bir ifadeden ziyade, toplumsal birimler arasındaki gerçek bir ilişkidir. Laclau, bu nedenle, popülist kimlikler dışında kalan kimliklerin oluşmasına imkân veren farklı mantıkların varlığına dikkat çeker ve popülist mantığı diğerlerinden ayırmak için merceğin daha küçük inceleme birimlerine çevrilmesi gerektiğini belirtir (Laclau, 2007, s. 73).

4.1.3.1. Toplumsal Bir Birim Olarak Talepler

Laclau bir eklemlenme biçimi olarak popülizm incelemesine gruptan daha küçük birimleri merkeze alarak başlamaktadır. Öncelikle, kendi içinde bütünlük arz eden bir toplum veya topluluk ile o toplum içerisinde hareket eden aktörler arasında sanıldığı gibi tam bir özdeşlik ve temsil ilişkisi olmadığını belirten Laclau, hiçbir toplumsal aktörün tam anlamıyla toplumun genelinin iradesinin sahibi olamayacağını belirtir. Örnek olarak Marxizm'in evrensel bir sınıfın iradesi ile çatışmasız bir toplumun genel iradesinin aynı olduğuna ilişkin ütopik yaklaşımını eleştirir. Bu nedenle, siyasi irade ile genel irade arasında kurulan köprülerin nihai bir başarı elde etme şansı yoktur. Bu tarz girişimler ancak toplumsal kimliklerin siyasi bir eklemlenmesi olarak okunmalıdır. Ancak bu toplumsal aktörlerin kendi kendini temellendirdiği önsel ve rasyonel birimler olarak kabul edildiği metodolojik bireycilik vb. yaklaşımların kabul edilmesi gerektiği anlamına gelmemelidir (Laclau, 2015, s. 154).

Popülist mantığın eklemlediği en küçük toplumsal birim, Laclau tarafından toplumsal talepler olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda talep -*'demand'*- İngilizcede de olduğu gibi basitçe rica etmek anlamına gelmekle beraber, aynı zamanda bir isteğin empoze edilmesi anlamına gelecek şekilde de kullanılmaktadır. Laclau bu iki anlamın da iki farklı siyasi eklemlenme tarzı oluşturduklarını belirtir (Laclau, 2015, s. 154). Bu bağlamda ricadan talebe geçiş popülist mantığın ilk açığa çıktığı alandır. Çünkü ricalar toplumsal alanda bir yarılma ve sınır oluşturmazlar, ricalar ihtiyaç sahiplerinin mücadelesinden ziyade sadece karar merciine bildirilmelerini gerektirir. Bu aynı zamanda karar

vericilerinin meşruiyetinin sorgulanmadığı ve ricanın tam, kapalı ve tikel bir görünüm arz ettiği durumdur. Bu yüzden rica anlamında bir talepler çokluğu toplumun her yerinde kurumsallaşmanın bir ifadesi olarak değerlendirilir. Bu nokta Laclau'nun fark mantığı olarak adlandırdığı kurumsallaşan ve farklılık ilkesi gereğince işleyen toplumsal mantıklardır. Bu mantık, toplumsal bölünmeleri kabul etmemekle birlikte, taleplerin çatışmadan karşılanabileceğini kabul eder (Laclau, 2015, s. 155).

Bununla birlikte, popülizmin mantığının toplumsal alanda işlemeye başlaması üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada eşdeğerlik mantığının işleyişi bulunmaktadır, yani toplumsal taleplerin bir eşdeğerlik zinciri oluşturması, ikinci olarak toplumu iki kampa bölen içsel sınırların çizilmesi ve son aşamada ise eşdeğerlik zincirinin kendisinden niteliksel olarak daha fazla bir şey olan popüler kimliklerin inşası yoluyla güçlendirilmesi (Laclau, 2007, s. 77).

İlk aşama olarak toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının, fark mantığı üzerinden nasıl işlediğinin anlaşılması önemlidir. Yukarıda bahsedilen toplumsal ricaların karşılanmadığını ve bu sayının azımsanmayacak ölçüde olduğu farz edilirse, doğal olarak toplumsal alanda hayal kırklıklarının meydana geldiği ve alternatif mantıkların çalıştığı görülecektir. Bu açıdan, toplumsal alanda ricaları karşılanmayan insanlar duydukları memnuniyetsizlik ölçüsünde negatif temelde bir dayanışma oluşturacaklardır. Yani toplumdaki tüm bu karşılanmayan ricalar kendi tikel ve pozitif farklılıklarının ötesinde negatif bir alanda kümelenmeye başlayacaklardır. Bu durum ricaların taleplere dönüşmeye başlayarak yetkili merciler üzerinde baskı meydana getirdiği ana işaret etmektedir. İşte bu negatif temelde farkların eklemlenmeye başlaması popülist mantığın ilk aşamasıdır fakat son aşaması değildir (Laclau, 2015, s. 155).

Çünkü bu sürecin içerisinde talebin öznesinde bir kimliksel yarılma meydana gelmektedir. Yukarıda kurumsal bir düzeyde işleyen ve toplumsal alanda farklılık mantığını işleterek rica da bulunan özneyi, Laclau 'Demokratik Özne' olarak adlandırır. Bu demokratik özne talebin kendisi gibi tikeldir ve bütün haldedir. Ancak ret edilen talepler birbirlerine kayıtsız kalamayacağından eşdeğerlik mantığının işlemesi ile birlikte bir araya gelmeye başlayacaklardır. Bu durumda,

demokratik özneler bir yandan kendi tikel kimliklerini içlerinde barındırırken, diğer yandan farklı demokratik özneler ile eklemlenmeye başlamaları sonucunda meydana gelen zinciri, yani diğer taleplerin bütününü içselleştirmeye başlarlar. Sonuç olarak, eşdeğerlik zinciri ile birbirlerine eklemlenen 'demokratik öznelerin' kimliği bir yanda kendi tikelliğini, öte yanda ise eşdeğerlik zincirini temsil edecek şekilde ikiye bölünecektir. Bu açıdan kapsamı genişleyen ve kimliği ikiye bölünen özneyi, Laclau 'Popüler Özne' olarak adlandırmaktadır (Laclau, 2015, s. 156).

Laclau'nun demokratik özneden popüler özneye geçişin ya da toplumsal alanda var olan fark ve eşdeğerlik mantığının işleyişinin daha anlaşılır olabilmesi için verdiği bir örneği, Türkiye'ye uyarlamak oldukça faydalı olacaktır. Bilindiği üzere Türkiye de gelişmekte olan bir ülke olarak, sanayi kentlerinin etrafındaki kenar mahallerinde yaşayan geniş bir göçmen kitlesini barındırır. Buralarda ikamet edenlerin, bazılarının konut, yol, bazılarının okul, sağlık, su gibi konularda sorunları bulunduğunu düşünelim. Bu anlamda kentlerin merkezinde yaşayan tüccar, sanayici ve hizmet sektöründe istihdam edilen kişilerin ise temizlik, ulaşım vb. konularda problemleri olduğunu ekleyelim. Tüm kesimler toplumsal alanda işleyen fark mantığı gereğince bu sorunlarının çözümü için yasal mercilere bireysel olarak başvururlar ve yasal merciler tüm ricaları tek tek karşılarsa sorun çözülür. Bu durumda, güçlü kurumsal yapılarla örülmüş ve fark mantığı ile hareket eden demokratik özne pratiklerinin hâkim olduğu bir toplumsal alan ile karşılaşırız

Ancak iletilen ricalara cevap verilmez ise, bu sefer yeni bir durumla karşı karşıya kalınır. Bu noktada, ricaların ve öznelerin doğasında bir değişimin meydana geldiği görülecektir. Öncelikle ricaların basit birer başvuru olmaktan çıkıp empoze edici, mücadeleci birer talebe dönüştüğü fark edilecektir. Bu nedenle protestoları beraberinde getiren toplumsal hoşnutsuzluklar kamusal alanda gözlemlenmeye başlanabilir. Daha sonra bu talepler mesela okul isteyenler ile konut isteyenler ya da temizlik talebinde olanlar vb. negatif bir boyutta bir araya gelerek anti-kurumsal bir karakter kazanmaya başlayacaklardır. Böylelikle kendilerini işçi, Antalyalı, Diyarbakırlı, Alevi, Sünni, muhafazakâr, solcu ya da liberal vb. olarak tanımlayan insanlar bu kimliklerine sahip olmakla beraber, içsel bir yarılma ile hepsini bir araya getiren iktidar karşıtlığı, sermaye-elitler karşıtlığı ya da müesses nizam

karşıtlığı üzerinden negatif bir ortak zemin oluşturacaklardır. İşte burası 'halk'ın kuruluşunda eşdeğerlik mantığının işlediği noktadır. Ancak hala popülist bir kimlikten ya da temsilden bahsetmek için erkendir. Bu popüler kimliğin inşası ve temsili psikanalizin yardımı ile siyasal özdeşleşim ve duygulanım ile bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Burada son olarak vurgulanması gereken şey, bu tikel taleplerin hangi kapsamda ve bağlamda birbirleri ile eklemleneceğini öngörmenin imkânsızlığıdır. Bu genel olarak tarihsel bağlama bağlı olarak değerlendirilmelidir. Laclau Fransa'da yiyecek isyanlarının ortaçağ boyunca krallık karşıtı bir harekete dönüşmediğini, halk ve iktidar arasında bir karşıtlığın kurulmasının ve popülist-devrimci bir harekete dönüşmesinin ancak 18.yy'da gelişen ve değişen şartlar sayesinde olduğunu belirtir. Aynı şekilde, Amerika'da çiftçi popülizminin siyah-beyaz gibi ırksal ayrımlar ya da çiftçiler ile işçiler arasında güvensizlikler veya güneyli çiftçilerin demokrat partiye olan sadakatleri gibi nedenlerden dolayı, herhangi bir eşdeğerlik zinciri oluşturamadığını da vurgular (Laclau, 2015, s. 158).

4.1.3.2 Popüler Kimliğin Oluşumu ve Temsil

Yukarıda bahsedilen süreçte farklı taleplerin eşdeğerlik zinciri içerinde bir araya gelişindeki mantık incelenmeye çalışıldı. Ancak, popülizmin tam olarak işleyen bir mantık olarak hareket etmesinde, son, belki de en önemli bir aşama daha bulunmaktadır. Bu noktada en büyük problem bir araya gelen popüler taleplerin nasıl temsil edileceğidir.

Laclau eşdeğerlik zincirinin temsilini hegemonya, söylem ve evrensellik(ontolojik)/ tikellik (ontik) kavramlarının yardımı ile açıklamaktadır. Çünkü bu temsil ancak tikel bir talebin kendi tikelliğini belli bir ölçüde korumak sureti ile eşdeğerlik zincirinin tamamını temsil etmeye başlayan bir gösterene dönüşmesi ile gerçekleşmektedir. Laclau'nun hegemonya olarak adlandırdığı bu durum, bir başka değişle ontik bir içerik tarafından eşdeğerliğin ontolojik kimliğinin doldurulmasıdır.

Bu noktada hegemonya söylem olarak kurulmaktadır. Toplumsal alanın antagonistik bir sınır tarafından ikiye bölünmesi söylemsel olarak öteki yaratmadan gerçekleşmez. Bu açıdan popüler kimliklerin oluşmasının ilk şartı bu sınır ile biz ve onların belirlenmesidir. Yani negatif bir zeminde eşdeğerliğin işlemeye başladığı bu durum 'biz' söyleminin kurulduğu alandır. Bir başka değişle radikal dışarısının kendi aralarında pozitif bir ilişki olmayan talepleri bir araya getirdiği yerdir. Bu aynı zamanda, 'biz' kimliğinin oluşumunda, boş gösterenlerin oynadığı kritik rolü de ortaya koymaktadır.

Laclau eşdeğerlik zincirini anlamlandıran ve ona bütünlük kazandıran öğeyi boş gösteren olarak tanımlar. Boş gösterenler gösterileni olmayan bir gösterendir. Bunun mantıksal bir paradoks gibi görüldüğünü kabul eden Laclau, bir anlamlandırma sisteminin parçası olduğu halde gösterileni olmayan bir göstergenin bir ses vızıltısı olacağını belirtmektedir. Ancak Laclau net bir gösterileni olmayan bir göstergenin, hem anlamlandırma sisteminin parçası olarak kalabileceğine hem de bunun siyasal alan da çok önemli bir işlev görebileceğine dikkat çeker (Laclau, 2007c, s. 36).

Konunun daha da aydınlatılması için önce boş gösterenin eşdeğerlik zincirinin tamamını nasıl temsil ettiğini açıklamak gerekir. Laclau eşdeğerlik zincirinin aynı zamanda bir anlamlandırma sistemi olduğunu söyler. Yani Saussüre'ün ileri sürmüş olduğu farklar sistemine işaret etmektedir. Bu açıdan, eşdeğerlik zincirinde birbirlerine eklemlenen farklı talep ve tikeller kendi kimliklerini sadece bu sistem içerisinde kazanabilirler. Ancak burada dikkat çekilen esas nokta, bu anlamlandırma süreci ancak bir sistem dâhilinde mümkün olacağından, bir şekilde sistemin sınırlı ve kapalı bir yapıda olmasını zorunlu kılmasıdır. Ayrıca sistem içindeki farklar, sistemin içerisinde oluştuğundan dolayı sistemin bütününün farkı, yani radikal bir fark olamazlar. Bu sistemin sınırlarının nasıl belirleneceği ve anlamlandıracağı meselesi tam da boş gösterenleri imkân dâhiline sokmaktadır, çünkü Laclau'ya göre sistemler kendi sınırlarını ya da bu sınırlar kendi kendilerini anlamlandıramazlar (Laclau, 2007c, s. 37).

Laclau bu sınırların antagonistik olması gerektiğini belirttir. Bu yüzden bu sınırlar eşdeğerlik zincirinin kendi içsel bütünlüğüne bir zemin hazırlarken, öte yandan bu

iki sistemin tam anlamıyla kimliklerini oluşturmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Bunun sebebi radikal dışarısının ya da kurucu dışsal olarak adlandırılan ötekinin sürekli olarak içeriyi tehdit etmesidir. Bu sınırların en temel özelliği bir dışlama etkisi yaratmasıdır. Laclau'ya göre anlamlandırmayı mümkün kılan sınırlar tüm farklılıkların zeminini oluşturacağı için yaratılan fark sistemin dâhilinde olamaz, çünkü bu sadece sisteme bir fark daha eklemek olur, ancak 'radikal bir fark', yani antagonistik sınırlar sayesinde oluşmak zorundadır (Laclau, 2007c, s. 38).

Bu nedenle sistemin sınırlarını belirleyen dolayısı ile anlamlandırma sisteminin tamamını temsil eden 'Boş Gösterenler', ancak anlamlandırma sisteminin oluşmasında yapısal bir imkânsızlık var ise ve bu imkânsızlık kendisini gösterenin yapısında bir yıkım ya da altüst edilme şeklinde ifade ediyorsa ortaya çıkarlar. Laclau'nun iddiası, daha çok Lacan'cı terminolojiden devşirilen, bu 'anlamlandırma sisteminin sınırlarını anlamlandırmanın yolunun, anlamlandırma sürecinin kendisini yıkmaktan geçtiği' şeklindedir. Yani gösterenlerin kendi farksal doğasının yıkımı ile gösterenlerin gösterdikleri ile bağlarını koparması, boşaltması, ancak, gösterenin sistemi saf varlık olarak temsilini üstlenmesi ile mümkün olmaktadır. Bu da, anlamlandırma sistemi içerisinde tüm birimlerin ikiye bölünerek, bir yandan sistemin kendisini, öte yandan kendi tikelliğini temsil etmesi ile yani sistemde eşdeğerlik ve fark mantığının birlikte çalıştığı karar-verilemezlik zemininde gerçekleşir (Laclau, 2007c, s. 39).

Yukarıda ele alınan örnek üzerinden popüler kimliklerin nasıl oluştuğu incelenecek olursa, hâlihazırdaki durum eşdeğerliğin oluşmasında tam olarak Laclau'nun ifade ettiği şekliyle yapısal bir imkânsızlığa işaret etmektedir. Çünkü talepler arasında herhangi bir ortak zemin bulunmamaktadır. Yol isteyen, okul isteyen, konut isteyen, temizlik ya da alt yapı sorunlarına çözüm isteyenlerin her biri bu hali ile sadece kurumsal sisteme karşı negatif yani olmayan bir temelde bir araya gelmişlerdir. Özgürlük, adalet, eşitlik hatta demokrasi vb. gösterenler bu noktada önemli bir işlev görürler. Mesela adalet kimileri için yolların yapılması, kimileri için okul ya da konut ihtiyacının giderilmesi, kimileri içinde sağlık güvencesinin verilmesi vb... anlamlar taşıyacaktır. Aynı şekilde, özgürlük işçiler için sermaye

sınıfının baskısından kurtulma, Müslümanlar için nefsin egemenliğinden kurtulma ve bir ev hanımı için kocasından bağımsız olma anlamına gelebilir. Tüm bu farklı talepler aynı gösteren altında toplanarak bir araya gelebilirler. Hatta konu itibari ile alakasız olmasına rağmen tüm bu kesimler demokrasi istiyoruz diye tepkilerini dile getirebilirler. Yukarıdaki örneğe dönülecek olursa, adalet tüm farklı taleplere işaret eden boş bir gösteren olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca adaletin yokluğu ile varlık kazanması adaletin içeriğinin ne olduğu konusunu ikinci plana itmektedir. Bu hali ile toplumsal alanın 'adaletsiz kurumsal sistem' ve adalet isteyen 'halk' arasında antagonistik bir sınırla ikiye bölündüğüne şahit olunmaktadır. Aynı şekilde 'otoriter kurumsal sistem' ve 'özgür halk', ' zalimler' ve 'mazlumlar', 'elitler' ve 'ezilen halk', söz konusu duruma işaret edebilecek diğer popülist ifadelendirmelerdir.

Popüler öznenin kuruluşu işte bu boş gösterenlerin söylemsel olarak üretimi yolu ile gerçekleşmektedir. Laclau'ya göre popülist sembollerin içeriksiz ya da anlam yönünden fakir olarak değerlendirilmesi onların sahip olduğu güçlü siyasal etkilerin gözden kaçırılmasına yol açmaktadır. Çünkü birbirinden farklı, antagonistik sınırın bir tarafında kümelenen taleplerin oluşturduğu heterojen gerçekliğin, eşdeğerlik zincirine eklemlenerek homojen bir bütün meydana getirebilmeleri bu sembollerin veyahut gösterenlerin kendi tikel içeriklerini boşaltması yolu ile imkân bulmaktadır. Bu homojenleştirme işleminin varabileceği en son nokta ise eşdeğerliğin tek bir boş gösteren ile yani liderin adı ile pekiştirilmesidir (Laclau, 2015, s. 157).

Bu yüzden Laclau popülizmin halkı kuran bir mantık olarak, ontolojik statüsüne dikkat çekmektedir. Bu açıdan Laclau'nun teorisi bir öneri ya da stratejiden ziyade toplumsal alanda olan bitenin temellendirildiği bir teoridir. Burada popülizmin varlığa içkinliği konu edilmektedir. Liberal ve müzakereci demokrasinin sürekli olarak Laclau ve Mouffe tarafından 'siyasal olanı gözden kaçırmak' ile eleştirilmesinin nedeni toplumsal alanda işleyen bu popülist momentin ıskalanmasıdır. Hal böyle iken, müzakereci–liberal ya da Komüniteryen demokrasi modellerinin demokrasiyi kavrayışı ile Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi modeli arasında kayda değer bir fark bulunmaktadır. Laclau ve Mouffe popülist bir

mantık üzerinden temellendirdikleri radikal demokrasi modeli, bu açıdan, özellikle liberal demokrasi anlayışına boyutsal bir derinlik kazandırmayı ve 'radikal' olarak temellendirmeyi hedeflemektedirler. Liberal demokrasinin hukukun üstünlüğü, insan ve azınlık hakları, güçler ayrılığı gibi ilkelerini kategorik olarak reddetmeyen Laclau, bu ilkeleri de aynı şekilde radikal olarak temellendirdiği söylenebilir. Ancak bölümün başında da belirtildiği üzere radikal demokrasiyi kendi başına pozitif bir kavram olarak ele almamak gerekir. Laclau'nun demokrasinin radikalleştirilmesi olarak tabir ettiği bu durum, bir anlamda liberal demokrasinin içsel bir eleştirisine tekabül etmektedir. Bu eleştiriyi ve genel anlamda liberal demokrasinin sınırlarına işaret eden değerlendirmelerini daha iyi anlamak için müzakereci demokrasi ve pragmatizm konusuna değinmek gerekir.

4.2. ÜÇ TEMELLENDİRME: MÜZAKERECİ DEMOKRASİ, PRAGMATİZM VE RADİKAL DEMOKRASİ

4.2.1. Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokrasi hem mevcut liberal demokratik sistemlerin yukarıda bahsedilen aksaklıklarına hem modern siyaset teorilerinin felsefe alanında hakikat algısının değişimi ile birlikte girdiği krize yeni bir model ve alternatif olarak ileriye sürülmüş bir yaklaşımdır. Başta gelen temsilcisi Jürgen Habermas olan müzakereci demokrasi modeli halkın özgür ve eşit bir biçimde siyasete katılım oranını arttırmayı ve siyasal çatışmaları sona erdirmeyi çizmiş oldukları modelde hedeflemektedir. Bu noktada Habermas'ın modeline geçmeden önce Siyasal Liberalizm ve onun teorisyeni John Rawls'tan kısaca bahsetmek gerekir.

Rawls'a göre Cumhuriyetçilerin aksine kamu hayatına katılımı araçsal bir işlev olarak gören liberal düşünce, bireye yaptığı vurgu ile kamusal meselelerde belli bir sınırlandırma içerisine girmektedir. Bu bağlamda Rawls kamusal alanı anayasal düzenlemeler ve adaletle ilgili esasların tartışılması gereken bir alan olarak tanımlar. Bu açıdan kimlerin oy kullanacağı, hangi dinlere tolerans gösterileceği, kimlerin fırsat eşitliklerinden faydalanabileceği ve özel mülkiyet sahibi olacağı

gibi konular, kamusal alanın problemleri olarak görülmektedir (Rawls, 2005, s. 214).

Rawls'ın ileri sürmüş olduğu adalet teorisini geleneksel olarak üst düzey soyutlamalar içeren, yeni bir toplum sözleşmesi olarak görmek mümkündür. Çünkü Rawls'ın yaklaşımının temellerinde siyasal kurumların nasıl dizayn edilmesi ve adaletin ilkelerinin ne olduğu konusunda bir araya gelecek olan özgür ve rasyonel bireylerin içinde bulundukları şartlardan soyutlanarak belli bir uzlaşmaya varacakları öngörüsü yatmaktadır (Freeman, 2003, s. 3). Bu açıdan Rawls genel olarak rasyonel bir zeminde adil bir toplumun oluşturulabileceği fikrini ileri sürmektedir. Bu noktada Habermas bu bireylerin toplumsal şartlarından nasıl soyutlanacağı ve nasıl bilinmezlik peçesi altında kendi çıkarlarını gözetmeksizin tam bir uzlaşmaya varacakları hakkında şüphelerini dile getirmektedir. Çünkü başlangıç konumunda olarak kabul edilen bu kişilerin aldığı kararlar ile gerçek vatandaşların seçimi arasında farklılıkların olması kaçınılmaz olacaktır (Finlayson J. G., 2019, s. 440).

Siyasal liberalizmin halktan kopuk, katılımı kısıtlayıcı ve belli ön kabuller üzerine temellenen yaklaşımı, Habermas tarafından eleştirilerek vatandaşların karar alma sürecinde etkin ve katılımını yüksek tutacak bir model olarak müzakereci demokrasi 'rasyonel söylem-iletişim' teorisi üzerinde temellendirilmiştir. Bu anlamda, demokrasinin ölçütü kamusal tartışmalarda kullanılan söylemin kalitesi olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle rasyonel iletişim teorisi normatif önyargılardan, tekçilikten ve yönetici devlet anlayışından sivil toplumdaki söylemlere doğru radikal bir kırılmayı hedeflemektedir (White, 1995, s. 13).

Burada dikkat edilmesi gereken husus demokrasinin meşru zemini için gerekli olan temel arayışıdır. 'Rasyonel iletişim' teorisinin içerisinde söylem önemli bir işlev görmektedir. Çünkü araçsal rasyonalizme karşı ileri sürülen rasyonel iletişim teorisi, pozitivizmden ve karar vericilikten (*decisionism*) oldukça farklıdır. Habermas bilimsel, normatif ve estetik kaygılardan uzak, karşılıklı diyalog yolu ile evrensel ilkelere ulaşılabileceğini ileri sürerek hukuk ve demokrasi için meşru bir zemini oluşturmayı denemektedir. Bu anlamda 'öteki' eşit ve özgür bir partner olarak diyaloğun karşısında olandır (Gordon, Hammer, & Honneth, 2019, s. xix).

Bu yüzden Habermas'ın teorisinin zayıf ontolojik temellere dayandığını söylenebilir. Habermas kendi pozisyonunu bilinç felsefesinden ziyade dil felsefesine dayandırarak aşkın temellerden kurtulmaya çalışır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Habermas'ın pragmatik bir yöntem benimsemediği ve bir anlamda teorisinin aşkın bir temel arayışında olduğudur. Sadece kurucu öznellik Habermas ile birlikte özneler arası bir ilişkiye taşınmaktadır. Bir başka değişle, Adorno'nun 'kurucu öznellik' olarak formüle ettiği Kant'ın transandantal felsefesinin özneler arası bir boyuta taşındığı bir durum söz konusudur (Whitebook, 2019, s. 43).

Bu açıdan, Karl Otto Apel 'söylem etiğini' eleştirel teorinin çerçevesinde geliştiren Habermas'ın ahlak felsefisinin temel sorularına yönelik bir cevap arayışına giriştiğini belirtir. Mesela, ahlaki yargıların doğruluğunu ve geçerliliğini rasyonel bir zeminde kanıtlamak mümkün mü, eğer mümkün ise bunun evrensel olup olmayacağı gibi. Bu açıdan, Habermas'ın aklın evrensel kategorilerini modern toplumlara içkin, dilsel pratikler üzerinden açıklamaya çalıştığı ve meşruluğunun kaynağını da bu söylemsel etik kurallarına dayandırdığı görülmektedir (Cooke, 2019, s. 65).

Rasyonel İletişim Teorisinin Adonro ve Horkheimer'in araçsal aklın eleştirisine karşı, aklı araçsal ve iletişimsel olarak ayırmak sureti ile iletişimsel aklı modernliğin son aşaması ya da devamı olarak yeni bir proje halinde sunmaya çalıştığı görülmektedir. Nur Vergin'in belirttiği üzere, Nietzsche ile birlikte Aydınlanma akılcılığına getirilen köklü eleştiriler, Aydınlanmayı büyük anlatıların içerisine yerleştirerek itibar kaybına uğratmak isteyen post-modern düşünürler ve Aydınlanmanın 'karanlık yüzünü' göstermek amacıyla Adorno-Horkimer'ın yaptığı çalışmalar oldukça tehlikeli sonuçlara yol açabilir. Bu yüzden Habermas özellikle Adorno ve Horkimer tarafından Aydınlanmanın tek tipleştirici olduğu ve insan içgüdülerinin doğa üzerindeki tahakkümünü akıl yolu ile meşrulaştırdığı şeklinde eleştirilere katılmak ile birlikte, buna karşı yürütülecek bir mücadelede yine akla –iletişimsel akla- ihtiyacımız olduğunu belirtmektedir (Vergin, 2012, s. 307) (Mouffe, 2000, s. 17).

Bu açıdan Habermas çizmiş olduğu modeli 'demokrasinin söylem teorisi' olarak adlandırmaktadır. Siyasetin konusunu insanların kendi yaşamlarını nasıl organize edeceği ve toplum yaşamının hangi yasalar üzerinde temelleneceği hakkında birlikte karar verme olarak kabul eden Habermas, bunu başarmanın en önemli yolunun kamusal alanların tüm taraflara kendi görüşlerini savunmalarına ve iddialarını temellendirmelerine imkân sunacak şekilde siyasal tartışmalara açılmasından geçtiğini belirtir. Ancak bu süreç farklı toplumsal kesimler arasında meydana geleceğinden, diğer tüm iletişim modelleri gibi bazı kesin ön varsayımları gerektirmektedir. Siyasal iletişime geçmek için herkesin kendi söylemini ileri sürebilmesi, desteklemesi ve diğer söylemlere karşı itiraz edebilme hakkını kullanabilmesi gerekmektedir. Bu açıdan katılımcıların birbirleriyle karşılıklı olarak eşit statüde oldukları varsayılmalıdır. Aksi takdirde, yani tartışmaların taraflarından bazıları dışlanır ya da susturulursa ortada ikna edecek kimse kalmayacak ve müzakere anlamsız hale gelecektir (Olson, 2014, s. 140).

Sonuç olarak, Habermas evrensellik, rasyonalizm ve modern demokrasi arasında zorunlu bir bağ olduğunu iddia etmektedir. Bu açıdan anayasal demokrasi, hukuk ve ahlakın evrensel bir formunun ortaya çıkışı 'aklın' tarih içerisindeki açılımının bir anını temsil etmektedir. Demokrasi ile rasyonalite arasında kurulan bu doğrusal ilişki Habermas'ın siyaset teorisinde kilit bir yer tutar (Mouffe, 1996, s. 1). Bu nedenle Habermas evrensel ahlak ve hukuk kategorilerinin insanlığın ortak bilincinin geri döndürülemez bir sonucu olduğunu, buna karşı çıkmanın demokrasinin temellerine yönelik bir saldırı ve modernitenin reddi olduğunu iddia eder (Mouffe, 1993, s. 10).

4.2.2. Pragmatizm, Liberal Ütopya ve Demokrasi

Richart Rorty ise kariyerine dönemin ana akım felsefesi olan analitik felsefede başarılı şekilde devam eden bir akademisyen iken, kullandığı metottan gittikçe şüphe duyarak mesafe koyan bir düşünürdür. Bu süreçte Heidegger, Wittgenstein ve Dewey gibi filozoflardan etkilenen Rorty 'post-modern burjuva liberalizmi', 'liberal ironizm' ve 'pragmatizm' gibi isimlerle adlandırdığı farklı bir siyasal teori ortaya koymaya çalışmıştır (Forstenzer, 2018, s. 9). Rorty post-modern teriminin

aşırı derecede kullanılmasından dolayı değerinden fazla probleme yol açtığını düşünerek, Heidegger, Derrida ve kendisi ile birlikte devam eden süreci Post-Nietzsche'ci olarak değerlendirir. Bu anlamda bu eklemlenmeyi meydana getiren en önemli meselenin Aydınlanma karşıtlığı, yani tarafsız bir meşruluk imkânı sunma iddiası olduğu söylenebilir (Forstenzer, 2018, s. 10).

Rorty anti-temelci bir perspektiften siyaset alanına ilişkin çözüm arayışları içerisinde olan nadir düşünürlerdendir. Bu nedenle işe temelciliği eleştirerek başlayan Rorty için ilk hedef Aydınlanma epistemolojisi ve yöntemi olmuştur. Aydınlanma epistemolojisinin sorgulamalarını ve hakikate ulaşma arzusunu çıkmaz bir yola girmek olarak değerlendiren Rorty, sorgulamanın amacının hakikate ulaşmak olmadığını belirtir. Rorty için sorgulama kanıtlanabilirliğin ve iddia edilebilirliğin mümkünlük koşullarını oluşturmaktır.[29] Bu nedenle araştırma ve sorgulama sonucunda ulaşılan gerekçelendirilmiş iddialar bir anlamda insan sohbetlerinin ve münazaralarının bir sonucudur. Çünkü Rorty dünyanın değil sadece insanların konuştuğunu belirtir. Bu yüzden hakikat hakkında birbiriyle uyuşan teorileri reddeden Rorty bu teorilerin insansız, doğal bir ortamda saf hakikatler halinde keşfedilmediğini belirtir. Tam aksine, bu hakikatler içinde bulunulan şartlarda kullanılan dil ile çok yakın ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bir iddianın meşruiyeti ya da kabulü içinde bulunduğu yerel ve tarihsel şartlarla yakından ilgilidir (Forstenzer, 2018, s. 11).

Bu bağlamda Rorty'nin ortaya koyduğu liberal model Kantçı rasyonalizm ya da Hegel'ci mutlak tin gibi metafizik sabitelerle temellendirilmez. Rorty liberalizmi evrensel meta anlatılardan ayırmayı amaçlamaktadır. Çünkü liberalizmin kendi meşruiyetini kanıtlamak için ne Kant'ın tarih dışı zeminine ne de Hegel'ci meta-anlatılara ihtiyacı vardır. Rorty'e göre liberalizm kendi meşruiyetini bizzat kendine

---

[29] Burada kullanılan 'warranted assetabiility and Justification' Dewey'in bir kavramıdır. Dawey'e göre bir inceleme veya soruşturma sonucunda mutlak hakikatlerden ziyade, sadece diğer iddialara görece bir geçerlilik ya da üstünlük elde edilebilir. Yani burada vurgulanmak istenen araştırma faaliyeti sonucunda elde edilen bilgilerin iddia edilebilirlik için yeterli gerekçeye sahip olmasıdır. Bu da iddianın kesin hakikat olmaktan ziyade, sadece gerekçelendirildiğine dikkat çekmektedir (Dewey, 1938, s. 143) .

ve kurumlarına dayandırmalıdır (Parker, 2005, s. 439). Rorty aydınlanma rasyonalizminin her ne kadar liberalizmin başlangıç aşamasında zorunlu bir işlev gördüğünü kabul etse de, demokratik toplumun korunmasında ve ilerlemesinde artık bir engel teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Bu nedenle, 'metafor' ve 'kendini yaratmak' gibi kelimeler ile aydınlanmacı lügatin hakikat, akıl ve ahlak gibi kelimelerinin yer değiştirmesi gerektiğini savunan Rorty, liberal toplumun rasyonel ya da evrensel olmayan bir şekilde yeniden formüle edilmesi gerektiğini düşünmektedir (Rorty, 1989, s. 44). Rorty'e göre liberal kültürün meşruiyet için ihtiyacı olan şey herhangi bir felsefi temeller dizini değil, bireysel tanımlamalardır. Bu felsefi temele sahip olma ihtiyacını aydınlanma bilimciliğinin bir sonucu olarak gören Rorty, dönemin siyasal retoriğini yaratan bilim adamlarını da mantıksallık, yöntemsellik ve nesnellik gibi insan ötesine bulundukları göndermelerden dolayı eski papazlara benzetmektedir. Rorty'e göre liberal siyaset düşüncesinin tarafsızlık iddiaları tamamen 18. yy'da liberal düşünürlerin doğa bilimleri ile girmiş oldukları bir ittifakın sonucudur. Bu ittifakın o dönemin şartlarında faydalı olduğunu düşünmesine rağmen Rorty, günümüzde bu ittifakın bir anlam ifade etmediğini düşünmektedir (Rorty, 1989, s. 52). Bu nedenle liberalizmin yeniden tanımlanması için aydınlanmacı bir yaklaşım ile rasyonelleştirilmesine ya da bilimselleştirilmesine değil, daha ziyade şiirselleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Ward 'post-modern burjuva demokrasisi' ile Rorty'nin liberalizmi Kant ile başlayan ve Heidegger, Foucault, Derrida ile devam eden bir gelenekten geçirerek yeni bir sürüm olarak ortaya koyduğunu belirtir. Bu açıdan, 'pragmatik liberalizm' olarak da adlandırılan 'post-modern burjuva demokrasisinin en önemli özelliği teoriden ziyade pratikte kelimelerin gücüne ve hakikate dair dalınıp giden derin düşüncelerden ziyade eyleme dayalı olmasıdır. Bu bağlamda demokratik liberalizm konuşmaya dayalı bir toplum kurulumunu öngörmektedir. Böylece toplum herkesin tüm hakikatlerin olumsallığının farkında olması bakımından, demokratik çoğulcu bir yapıda olacak ve her bir tikel iddiaya dillendirilme imkânı sağlayacaktır (Ward, 1997, s. 80).

Tüm bu iddialarını temellendirmede Rorty'nin kullandığı temel argüman benliğin ve dolayısı ile liberal toplumun olumsallığına dayanmaktadır. Bu yüzden

olumsallık liberal toplumun özgürleşiminin temellendirildiği en önemli kavramlardan biri olarak karşımıza çıkar. Çünkü metafizik sabitelerden kurtulan liberal toplumun en büyük erdemi olumsallığı kabul etmiş olmasıdır (Rorty, 1989, s. 46). Eylemlerini, inançlarını ve yaşam tarzını meşrulaştırmada kullanılan dilin olumsal olduğunun farkında olan kişi ise 'liberal ironist' olarak tanımlanır. Liberal ironist karşılaştığı insanlardan ve okuduğu kitaplardan dolayı kendi inançları ve yaşam tarzı hakkında devam edegelen şüpheler taşır, bu açıdan kendi söylemleriyle ileri sürdüğü iddialarının bu kuşkularının üstesinden gelemeyeceğini bilir. Sonuç olarak liberal ironist kendisinin gerçekliğe diğerlerinden daha yakın olduğu şeklinde bir önyargıya asla kapılmaz. İronistler içinde yaşadıkları dönemin gerçekliğinin kesin ve zorunlu olmadığının farkındadırlar ve bu nedenle kendilerini de çok fazla ciddiye almazlar (Rorty, 1989, s. 73). Bununla birlikte liberal ironistler liberal olmanın gereğince zulmün var olan en kötü şey olduğuna inanır, zulüm karşısında dehşete kapılır ve herhangi metafiziksel bir temeli olmadığını bildiği halde toplumsal adalete inanırlar. Hoşgörüyü toplumsal acıları en aza indirmenin bir yolu olarak gören ironistler kamusal ve özel alan arasındaki ayrımı gereğince yapabilen bir kişi olarak ortaya çıkmaktadır (Critchley, 1996, s. 21).

Rorty'nin çalışmalarında dikkat çeken bir diğer husus özel ve kamusal alan arasındaki ilişkilerin nasıl düzenleneceğidir. Rorty bu anlamda özel ve kamusal alanların birbirleriyle teorik olarak uzlaştırılamaz ve birleştirilemez olduğunu düşünür. Rorty'e göre uzunca bir dönem siyaset felsefesine hâkim yaklaşım kamusal alanın özel alanı kapsaması idi. Özellikle Platonculuk ve Hristiyanlığı özel alanı bir anlamda görmezden geldiği için eleştiren Rorty, öte yandan, süreci tam tersine çevirmeye çalışan Lyotard, Derrida ve Foucault gibi düşünürlerin görüşlerine de kesinlikle katılmaz. Rorty bu düşünürlerin özel alana yapmış oldukları vurgunun kamusal alanın bir anlamda önemsizleştirmelerine yol açtığını düşünmektedir, bu nedenle bunu hatalı ve hatta tehlikeli bulur.

Foucault'yu liberal olmayan bir ironist, Habermas'ı ise ironist olmayan bir liberal olarak gören Rorty (Rorty, 1989, s. 61), Foucault'nun demokratik bir toplum yaratmak üzere ileri sürülen felsefi yaklaşımları özel alanda insanlara kendi

kendilerini yaratma şansı vermediği için eleştirmesini haklı bulur. Rorty, Liberal toplumların eklemlenme özelliklerini masaya yatırarak modern liberal toplumların vatandaşlarını nasıl bir sınırlamaya maruz bıraktıklarını gösteren Foucault'nun modern liberal toplumların bir kölelik sistemi olduğu ve bunun öncekilerden çokta farkı olmadığı iddialarına katılır (Rorty, 1989, s. 63). Ancak Rorty kişisel özerkliğin savaşçısı olarak adlandırdığı Foucault'nun bu eleştirilerinin sonucunda ortaya koyduğu sonuçtan memnun değildir. Rorty'e göre Foucault insanları 'kendilik sanatı' olarak adlandırdığı kendi kendini yaratma sürecinde genel bir hedefe yönlendirmemektedir. İnsanlar bunu kendi başlarına yaparlarsa yapacaklardır, çünkü Foucault insanları kendi otonomluklarını inşa etme ya da keşfetme amacıyla genel bir siyaset teorisi ortaya koymamaktadır (Rorty, 1991, s. 193). Bu anlamda Foucault özel bir ironisttir ancak kamusal bir liberal değildir.

Aynı şekilde Rorty Derrida'nın da ironist olduğunu kabul etmekle birlikte liberal olma ihtimalinin olmadığını belirtir. Derrida'nın yapmış olduğu çalışmaların kamusal alanda hiçbir pozitif getirisinin olmayacağını, etik ve siyasal bir sonuç doğurmayacağını iddia eden Rorty, Derrida'nın özel bir ironist olarak ele alınmasını savunur. Rorty, bir adım daha ileri giderek, Derrida'nın çalışmalarının kamusal alanda bir karşılığı olması halinde, ahlaki ve siyasi açıdan tehlikeli sonuçlara yol açabileceği ihtimalinin göz önünde tutulması gerektiğini belirtir. Bu nedenle Derrida tıpkı Heidegger gibi kamusal alana herhangi bir katkıda bulunmayan özel bir ironisttir (Critchley, 1996, s. 20).

Bu nedenle Rorty'nin çözümü, kamusal ve özel alanların birbirinden kesin bir şekilde ayrılmasını öngörmekle beraber, 'Liberal İronist' tanımı ile hem özel alanda kendi değerlerinin olumsallığının farkında olan hem de kamusal alanda zulme karşı tavır alan bir kişi profili çizmekte bulmaktadır. Bu şekilde hem kişinin özel alanda kendi kendisini yaratacağı bir imkân hem de kamusal alanda bir dayanışmanın mümkünlüğü savunulur. Bu açıdan liberal ironist her zaman hem kendi hem de başkalarının torunları için yaşamın daha güzel, zulmün daha az, aktiviteler için daha çok boş zamanın, bolluk ve bereketin olduğu bir dünya ümidi ve hayali ile yaşar. Bu ümitler ve temenniler, yaşamın anlamı üzerine düşünen felsefecilerin hakikat, nesnel gerçeklik veya tarih dışı bir insan doğası üzerinden

getirecekleri cevaplardan çok daha faydalıdır. Rorty'e göre liberal toplumları bu tarz felsefi yaklaşımlar üzerinden birbirlerine eklemlemek gereksizdir. Çünkü toplumları birbirine bağlayacak olan ortak ümitler ve ortak kelimelerdir (Rorty, 1989, s. 86).

4.2.3. Radikal Demokrasi

Radikal Demokrasi Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe tarafından 1985 yılında kaleme aldıkları Hegemonya ve Sosyalist Strateji kitabında genel hatları ortaya konmuş bir yaklaşımdır. Bu kitapta, Laclau ve Mouffe Marxizm'in temelci yaklaşımlarından dolayı solun hem teorik hem de stratejik olarak nasıl bir krizin içerisinde olduğunu ve bunu aşmak için neler yapılması gerektiğini göstermeye çalışmışlardır. Burada yazarların Marxizm'i eleştirirken özellikle üç mesele üzerinde durdukları dikkat çekmektedir. İlki Marxizm'in işçi sınıfının ontolojik merkezliliğine bulunduğu atıf, ikincisi devrime bir toplum tarzından diğerine geçişte vermiş olduğu kurucu rol, son olarak da devrim sonrası mükemmel bir birliğin ve homojen ortak iradenin hüküm süreceği post-siyasal bir ütopya (Simith, 1998, s. 2).

Öte yandan Laclau ve Mouffe Sovyetler Birliği'nin dağılmasını çoğulcu demokrasiye yumuşak bir geçiş beklentisi içinde evrensel değerlerin büyük bir zaferi olarak yorumlayan yaklaşımları da eleştirmişlerdir (Mouffe, 1993, s. 1). Mouffe komünizmin çöküşü ile bazı sosyologların modernizmin 2. evresine bir geçişin gerçekleşeceği, bu yeni dönemde kolektif kimlikleriyle bağlarını koparan bireylerin farklı yaşam tarzlarının çeşitliliği içinde kendi kendilerini geliştirme imkânı bulacaklarını iddia ettiklerini belirtir. Ayrıca küreselleşme ve liberal demokrasinin evrenselleşmesi, diyalog yoluyla varılacak uzlaşmalar bolluk ve bereketin hüküm sürdüğü bir geleceği insanlığa sunacaktır. Dünya çapında insan haklarına dayalı sistemlerin kurulması ile barışın evrensel olarak tesis edilebileceği umut ve vaat edilmiştir. Mouffe tüm bu vaatlere şüpheyle yaklaşmakla birlikte özgür dünyanın partizan çatışmaların çok gerilerde kaldığı düşmansız bir dünya iddiasını aceleci bulmaktadır (Mouffe, 2005, s. 1).

Mouffe bu müjdelenen yenidünya düzeninin ve 'post-politik' olarak adlandırılan vizyonun yaşanan gelişmelerle tam biz zıtlık içerisinde olduğunu belirtir. Mouffe komünizmin çöküşü ile başlayan etnik, dinsel ve milliyetçi çatışmaların yükselişine ve evrensel değerlerin yükselişinden ziyade tikel kimliklerin batı evrensenselciliğine karşı meydan okumalarına dikkat çekmektedir. Bu nedenle, liberaller düşünürlerin bu gelişmeleri rasyonalitenin, evrensel aklın ve hukukun tam hâkimiyetinden önce küçük bir parantezi, süreç içerisinde kısa süreli bir moment ve yahut arkaikliğin hızlı ancak geçici bir yükselişi olarak yorumlamasına şiddetle karşı çıkmaktadır (Mouffe, 1993, s. 1). Ayrıca Mouffe gün geçtikçe moda olan 'partizansız demokrasi', 'kozmopolitan egemenlik', 'mutlak demokrasi', 'iyi yönetişim', 'küresel sivil toplum' gibi anti-politik yaklaşımların sağ-sol ayrımının, hegemonyanın ve antagonizmanın olmadığı bir dünya hedeflerini demokratik siyasetin esas karakterini tehlikeye atmakla ve toplumsal çatışmaların şiddetini arttırmak ile suçlamaktadır (Mouffe, 2005, s. 2).

Bu nedenle radikal demokrasi Laclau ve Mouffe tarafından liberal demokrasinin ve Marxizm'in açmazlarına karşı geliştirilen bir yaklaşım olarak görülmelidir. Laclau ve Mouffe'a göre iki teorinin de yöntem olarak evrensel ilkeleri, indirgemeci yaklaşımları ve rasyonalizmi bir yöntem olarak benimsenmesi siyasalın, yani antagonizmaların giderilemezliğinin göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bu yüzden, yazarlar işe liberal demokrasinin ve Marxizm'in kökenlerinin dayandığı aydınlanma epistemolojisinin ve rasyonalizmin eleştirisi üzerinden başlarlar. Çünkü liberalizm evrensel, tarih ve zaman dışı bireyi özne olarak kabul ederken, Marxizm'de bu özne sıfatı evrensel bir sınıfa atfedilmiştir. Bu anlamda demokrasi liberalizm, komünizm ise Marxizm açısından bir anlamda siyasalı sona erdirecek post-siyasal bir sistem olarak kurgulanmıştır. Yani taraflardan birinin diğeri üzerindeki kesin galibiyetinin yukarıda belirtilen çatışmasız bir toplum düzeni ile sonuçlanacağı varsayılmıştır ki, Mouffe göre liberalizmin zaferi hiç de öyle sonuçlanmamıştır.

Mouffe rasyonalist, evrenselci ve bireycilikle yoğrulan demokratik bir sistemin çatışma ve karar anını görmezden geldiği için siyasalı- tıkama potansiyeli olduğunu, bu nedenle antagonizmanın kurucu rolünü kavrayamadığını iddia eder.

Siyasetin özgün ağırlığını dost–düşman ilişkisi üzerinden kurgulayan Schmitt'in liberalizme karşı getirdiği eleştirilere kayıtsız kalınamayacağını, bu yüzden Schmitt ile birlikte düşünerek liberal demokrasinin noksanlıklarını Schmitt'e karşı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu yüzden Laclau ve Mouffe Schmit'in yok edilmesi gereken bir düşman algısını oluşturan dost–düşman zeminini ötekinin varlığının meşru olarak kabul edildiği biz–onlar zeminine kaydırmaya çalışırlar. Siyasal olanın mantığına bu biz ve onlar antagonizmasının yerleştirmelerinin temel sebebi tüm kimliklerin ilişkisel olarak oluşmasıdır. Yani bizi oluşturan şeyin aslında onlar olduğunu fark etmemizdir (Mouffe, 1993, s. 2-3). Biz ve onların dost-düşman ilişkisine dönme potansiyeli her zaman bulunmakla beraber, bu ayrımın kabul edilmesi ile iki kampa bölünerek çatışan tarafların, radikal demokratik bir sistemde, aralarındaki çatışmaya herhangi bir rasyonel çözüm bulma olasılığının imkânsızlığını kabul etmiş olsalar da, birbirlerini meşru olarak tanıyacakları beklenmektedir. Bu anlamda taraflar düşman değil hasımdırlar. Bu çatışma sürecinde taraflar aynı siyasal teşekküle ait olduklarını ve aynı sembolik mekânı kullandıklarını fark ederler. Demokrasi de biz ve onlar arasındaki bu gerilimin şiddetini azaltarak siyasal birliğin devamını güvence altına alınmasını mümkün kılan bir sistemdir (Mouffe, 2005, s. 20).

4.2.3.1. Modern Demokrasinin Paradoksu

Mouffe radikal demokrasi yaklaşımının çerçevesini oluştururken, iki yüzyıldan beri siyaset sahnesindeki en önemli kavramlardan biri olan modern demokrasinin doğasına ilişkin bir sorgulamanın onu tanımlamanın en iyi yolu olduğunu belirterek işe başlamak gerektiğini belirtir. Bu anlamda birbiriyle çatışan iki yaklaşımdan bahsetmek mümkündür. Bir tarafta modern demokrasiyi tanımlamada temsili demokrasi, parlamenter demokrasi, çoğulcu demokrasi, anayasal demokrasi, anayasal ve liberal demokrasi gibi sıfatlara başvuranların olduğunu belirten Mouffe, modern ve antik demokrasi arasındaki farkları vurgulayarak[30]

[30] Mouffe antik demokrasi ve modern demokrasi arasında temel farkın doğrudan ve temsili demokrasiye indirgenmesini eleştirir. Bu açıdan modern toplumlar, görece antik toplumlardan daha karmaşık olduğundan dolayı doğrudan demokrasinin uygulanamayacağı ve modern demokrasinin temsili bir sistemi zorunlu kıldığını ve bu

modern demokrasiyi tanımlanmaya çalışanları da bu gruba ekler. Öte yandan modern demokrasinin özgül kimliğinin sembolik bir dönüşümden kaynaklandığı üzerinde ısrar eden Lefort ve benzeri düşünürler ikinci tarafı oluşturmaktadır (Mouffe, 2000, s. 1).

Bu açıdan Mouffe öncelikle modernizmin toplumsal ilişkilerin şeklini aldığı ve sembolik olarak düzenlendiği siyasal düzeyde tanımlanmasının daha doğru olacağını düşünmektedir. Bu nedenden modernizmin özgül ağırlığını demokratik devrim oluşturmaktadır. Lefort'a göre yaşanan bu sembolik dönüşümün temelinde kralın kimliğinde vücut bulan ve aşkın bir otoriteye bağlı olan iktidar nosyonun ortadan kalkması ile 'Kesinlik işaretlerinin buharlaşması' yatmaktadır. Böylece 'iktidar boş' bir yer haline gelmiştir. Bu durum modern demokratik toplumlarda iktidar, hukuk ve bilginin radikal bir belirlenemezlik, öngörülemezlik durumunda kalması ile sonuçlanmıştır. Bu nedenle modern toplum kurumsallaşmanın tam anlamıyla hiçbir zaman geçekleşmediği, bilinmeyenin bilineni sürekli olarak kararsızlaştırdığı, şimdinin ve mevcudun tanımlanamaz olduğu, kontrol edilemez bir maceranın içine çekilmiştir. Artık organik bir kimlik iddiası için hiçbir meşru temel kalmamış, toplumun sınırları ve yapısı tekil veyahut evrensel bir perspektiften kesin olarak çizilemez ve tanımlanamaz bir duruma gelmiştir (Lefort, 1988, s. 17-19). Mouffe'a göre burada dikkat edilmesi gereken nokta, Lefort'un modernitenin ayırt edici özelliği olarak kabul ettiği demokratik devrimin gerçekte toplumu demokratik bir formda kurarken günümüzde post-modern felsefenin kabul ettiği nihai bir meşruiyet ve temel bulmanın imkânsızlığının farkında olduğunu iddia etmesidir. Mouffe bu iddiasını temellendirmede geleneksel olarak Tanrı'yı ya da doğayı temel alan yaklaşımların insan veya insan aklını temel alan yaklaşımlarla yer değiştirmesini amaçlayan girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasını gerekçe gösterir. Ayrıca, modern demokrasinin bir özelliği olan radikal belirlenemezliğin tüm bu girişimlerin baştan başarısızlığa mahkûm olmalarının altında yatan en önemli etken olduğunu belirtir (Mouffe, 1993, s. 11-12). İşte demokratik devrimin Mouffe açısından vurgulanması gereken en belirgin

---

durumu modern demokrasinin özgül ağırlığı olarak belirten yaklaşımlara katılmaz (Mouffe, 2000, s. 1).

özelliği budur. Bu yüzden, ortaya çıkacak herhangi yeni bir sembolik çerçeveye sonsuz bir garanti ve mutlak bir meşruiyet atfetmenin imkânsızlığı modern demokratik sistemlerin en önemli özelliğidir (Mouffe, 2000, s. 2).

Ayrıca Mouffe modern demokrasinin sembolik bir dönüşümden kaynaklı olan 'iktidarın boş yeri' ve 'halk egemenliği' gibi nosyonları ile birlikte, sistemin işlediği sembolik çerçevenin de vurgulanması gerektiğini belirtir. Çünkü bu çerçevenin içeriğini modern demokrasinin bir diğer önemli bileşeni olan ve modern dünya görüşünün temellerini teşkil eden bireysel özgürlük ve insan hakları gibi söylemleri içinde barındıran liberalizm teşkil etmektedir. Mouffe'un burada dikkat çektiği nokta insan hakları, birey özgürlüğü ve hukuk devleti gibi nosyonların, demokratik söylemden ve gelenekten kaynaklanmadığıdır. Bu yüzden modern demokrasi dendiğinde kendine özgü iki kaynaktan beslenen yeni bir siyasal toplum formunun kast edildiğinin anlaşılması gerekmektedir. Bu kaynaklardan ilki eşitlik, yöneten-yönetilen özdeşliği ve halk egemenliğini içinde barındıran demokratik gelenek, ikincisi hukukun üstünlüğü, insan hakları ve bireysel özgürlüğün önemini vurgulayan liberal gelenektir. Bu iki gelenek arasında zorunlu bir ilişki olmadığının, sadece tarihsel ve olumsal bir eklemlenmeden ibaret olduğunun unutulmaması gerekmektedir (Mouffe, 2000, s. 3).

Demokrasi geleneği ve Liberal gelenek arasındaki gerilimi dikkat çeken bir diğer yazar Jeffrey Abramson'dur. Abramson demokrasinin imkânını sorgularken demokrasinin meşruiyetinin nasıl temellendirileceği konusunda iki farklı geleneğin mevcut olduğunu belirtir. Bu anlamda, Abramson popülistlerin hoşgörülü ve aydınlanmış olarak değerlendirdiği ve yücelttiği 'halk egemenliğinin mi? Yoksa hukukun egemenliğinin vurgulandığı liberal geleneğin mi? Demokratik meşruiyetin temeli olarak kabul edilmesi gerektiğini sorgulamaktadır. Okuduğu hukuk fakültesinin girişinde Latince olarak 'halk egemenliği altında değil hukukun egemenliği altında' diye bir yazının olduğunu belirten Abramson, demokrasiyi çoğunluğun yönetimi olarak mı, yoksa azınlığın çoğunluk karşısında hakları olduğu bir yönetim şekli olarak mı tanımlamamız gerektiğini merak etmektedir (Abramson, 2009, s. 1).

Bu açıdan Mouffe'a göre demokrasi ve liberalizm birbiri ile modern dönemde sert mücadeleler sonucunda olumsal olarak eklemlenmiştir. Ayrıca, bu eklemlenme sonucunda günümüzde demokrasinin liberalleştiğine ve liberalizmin demokratikleştiğine şahit olunmaktadır. Bu anlamda, Mouffe demokratlar ve liberallerin bu eklemlenmeden bir şekilde iki taraftan birinin zararlı çıkacağı ve görüşlerinin üzerinde bir sınırlandırma olacağı ihtimalini kaçınılmaz görür. Örnek olarak Mouffe, Hayek gibi liberallerin, demokrasiyi liberal kurumları tehlikeye atmadığı müddetçe içsel barışın ve birey özgürlüklerinin tesisinde faydalı bir araç olarak kabul etmelerini ya da bazı liberallerin halkın aldığı kararların ancak 'rasyonel' olduğu müddetçe demokrasinin iyi bir model olduğunu düşündüklerini gösterir. Aksi halde demokrasi karşı çıkılması gereken bir yönetim modeli olarak görülmelidir. Diğer yandan bazı demokratlar liberal kurumları 'resmi burjuva özgürlüğü' olarak değerlendirmekte, bu yüzden liberal değerleri gözden çıkarmakta herhangi bir sakınca görmemektedirler. Demokratlara göre halkın iradesinin dolaysız ve müdahalesiz bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir (Mouffe, 2000, s. 3).

Bu açıdan Mouffe Habermas'ın iddia ettiği gibi rasyonalizme ve hümanizme karşı gelmenin toptan bir şekilde modernitenin reddi anlamına gelmeyeceğini vurgular. Bu yüzden Mouffe, Rorty'nin çağrısına[31] kulak vererek, aydınlanmanın kendini ortaya koyma -*self assertion*- açısından siyasal ve kendi kendini temellendirme açısından epistemolojik olmak üzere iki ayrı projesi olduğunu kabul eder. Mouffe için bunların arasında zorunlu bir ilişki olmamakla birlikte aydınlanmanın kendini temellendirme anlamında epistemolojik projesinin kriz içerisinde olduğunu düşünür. Bu nedenden, aydınlanmanın epistemolojik projesine karşı gelmek, özgürlüğün ve eşitliğin herkes için mümkünlüğünü savunan siyasi projesine karşı gelmek anlamına gelmemektedir (Mouffe, 1993, s. 10).

[31] Rorty Blumenberg'in 'Modern Çağın Meşruiyeti' adlı çalışmasındaki bir ayrımı örnek vermektedir (Mouffe, 1993, s. 10).

4.2.3.2. Parlamenter Demokrasinin Krizi

Carl Schmitt liberalizm ve demokrasi arasındaki gerilim üzerine yaptığı çalışmalar ile dikkat çeken en önemli düşünürlerden birisidir. Özellikle, Schmitt'in liberal demokrasiye getirmiş olduğu eleştirilerin ve liberalizm ile demokrasi arasındaki gerilimin göz ardı edilmemesi gerektiğini düşünen Mouffe, bu paradoksu kabul etmenin demokrasinin derinleştirilmesi açısından önemli olduğunu belirtir. Çünkü bu problem kabul edildiği takdirde tutarlı çözüm önerileri oluşturulabilir.

Mouffe Schmit'in '*Parlamenter Demokrasinin Krizi*' adlı çalışmasının ikinci önsözünde fiili bir demokrasinin sadece 'eşitlerin eşit olduğu' ilkesine dayanmadığı, aynı zamanda da 'eşit olmayanlara eşit biçimde muamele gösterilmeyeceği' ilkesine dayandığını, dolayısı ile demokrasinin mümkünlük koşullarından ilkinin homojenlik ve gerekirse 'heterojenliğin yok edilmesi' olduğunu belirttiği kışkırtıcı tezine dikkat çekmektedir. Mouffe, burada Schmitt'in eşitlik vurgusunun somut bir temeli olan eşitlik olduğunu [32], liberal eşitlik anlayışında olduğu gibi soyut ve metafizik bir temele dayanmadığını, bu nedenle politik bir eşitliğe gönderme yaparak, 'halka ait olmaları' nedeniyle kazanılan bir değere işaret ettiğini belirtir. Demokrasi ve politik eşitliğin insanlığın tamamını kapsayacak şekilde temellendirilemeyeceğini mutlak suret ile belli bir halka dayanması gerektiğini belirten Shcmitt için demokrasinin temeli 'insanlık' değil, 'halk'tır. Öte yandan, liberal eşitlik biçimi politik olmayan ve liberal bireyselcilikten gelen bir anlayıştır. Çünkü Schmitt'e göre 'birinin kişi olarak tüm diğer kişiler ile eşitliği' anlayışı, demokratik gelenekten değil belli bir liberalizm türünden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden Schmitt bu anlayışın bir devlet formu oluşturmaktan ziyade, ancak 'bireyselci ve hümanist bir etik meydana getirebileceğini' iddia etmektedir. Mouffe Schmitt'in liberal-evrensel eşitlik anlayışının savunulduğu modern demokratik devletlerde bile vatandaş olanlar ve

---

[32] Mouffe burada genel kanının aksine Schmitt'in eşitlik fikrini halkın bir parçası olmak ile ırksal bir temele dayandırmadığını, halkın eşitliğinin dayanabileceği birden çok homojenlik biçimi olduğunu vurgular. Bunlardan birisi klasik demokrasinin halkı tanımlarken çizdiği erdemlilik ilkesi iken, diğeri ise 19.yy bir ulusa üye olmak biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu açıdan, Schmitt'in eşitlik ve homojenlik vurgusunun mutlak anlamda ırksal bir temeli yoktur (Mouffe, 2000, s. 40).

olmayanlar arasında bir ayrıma dikkat çektiğini belirtir. Bu nedenle liberal demokrasilerde de 'halka ait olanlar' ve olmayanlar arasında bir ayrıma gidilerek ulusal homojenlik temelinde güçlü bir eşitlik vurgusu yapılmak zorunda kalınmıştır (Mouffe, 2000, s. 38-41).

Bu açıdan liberalizm demokrasinin en önemli özelliklerinden birisini es geçmektedir. Genel itibari ile demokrasinin kapsama ve dışlama olmak üzere iki momenti olduğunu ve bunların birlikte ele alınması gerekliliği üzerinde duran Schmitt, dışlama momentinin liberal söylem tarafından yok sayıldığını belirtir. Herkesin kapsanacağı bir demokrasinin mümkün olmadığını iddia eden Schmitt, demokrasinin metafizik temelleri olmadığı için her zaman bir bağlam ve dolayım ilişkisini zorunlu kıldığını, bu yüzden mutlak bir demokrasiden de bahsedilemeyeceğini, demokrasinin sadece mekânı ve politik düzeylerinin olduğunu belirtir (Kardeş, 2015, s. 250).

Mouffe'a göre Schmitt'in demokrasiye atfettiği en önemli özelliklerden birisi de yönetenler ile yönetilenler arasındaki özdeşliğin vurgulanmasıdır. Bu aynı zamanda homojen ve eşit bir halkın birlikteliğine vurgu yaptığından, halka ait olanlar ve olmayanların, yani biz ve onlar arasındaki çizginin çizilmesini de zorunlu kılmaktadır. İşte bu demokrasinin bir anlamda halkın kurulduğu kapanma momentinin önemini göstermektedir. Bunun kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Mouffe ve Schmitt liberal demokratların kabullenmekte zorluk çektikleri için bu sınırları çizmede problemler yaşadıklarını vurgularlar. Çünkü liberal söyleme yerleşik 'insanlık' kavramı, siyasal bir kavram olmadığından ve siyasal bir birimi ifade etmediğinden dolayı 'halk'ın inşasını gerçekleştiremez. Temel problem demokrasinin 'halkı' anahtar bir kavram olarak vurgularken, liberalizmin 'insanlığa' işaret etmesinden kaynaklanmaktadır (Mouffe, 2000, s. 43).

Schmitt'in parlamenter demokrasinin doğası üzerine getirdiği eleştiriler de dikkat çekicidir. Schmitt'e göre parlamenter demokrasi içi boş bir aygıttır. Bu aygıt şimdiye kadar liberalizm, çoğulculuk ve rasyonalizm gibi unsurların kendisine eklemlenmesi sayesinde işlev görmektedir. Bu yüzden parlamento ve demokrasi arasındaki ilişkinin zorunlu olmadığının belirtilmesi önemlidir. Demokrasinin tersine, parlamento müzakerelerin yapılacağı kurulu bir düzeni gerektirmektedir,

bu da metafizik tartışmaların sonucunda bütün sorunların çözüleceği gibi bir yanlış algıya neden olmaktadır. Oysaki halkın kuruluş momentine vurgu yapan demokrasi gerçekte parlamentoyu öncelemektedir. Çünkü politikanın konusu hakikat değildir ve tartışan taraflar arasında hangisinin daha rasyonel olduğuna karar verebilecek bir merci de bulunmamaktadır. Müzakere yolu ile hakikatin ele geçirilmesini amaçlayan parlamenter sistemin bu tartışmalar sonucunda ulaştığı hakikati devlete ve kamusal alana dayatması aklın diktasıdır ve kabul edilemez bir durumdur (Kardeş, 2015, s. 248-251).

Tüm bunlara ek olarak, Schmitt liberal düşüncenin kamusal alanda bireyi ekonomik bir birim olarak ele almasını eleştirmektedir. Kamusallığı politik bir özgürlük alanı olarak ele alan Schmitt, aydınlanmacı akıldan beslenen bireyin kendisini her akıldan üstün olarak görmesini ve bunun bir inanç türü haline gelmesini eleştirir. Bu inanca göre kamusallık ahlaki bir düzlemde kendisini ortaya koymakta ve politik körlüğe neden olmaktadır (Kardeş, 2015, s. 252).

4.2.3.3. Müzakereci Demokrasinin Eleştirisi

Mouffe yukarıda Carl Schmitt'in parlamenter demokrasi ve liberalizme getirmiş olduğu eleştirileri görmezden gelmenin büyük bir hata olduğunu düşünür[33]. Gerçek anlamda demokratik bir toplum portresi çizmek ve insanları buna ikna etmek için bu eleştirilerin üstesinden gelinmesi ya da en azından bu paradoksun kabul edilmesi gerektiğini belirtir. Bu bağlamda, demokrasinin iki bileşeni olan kapsama ve dışlama momentleri göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir (Mouffe, 2000, s. 57).

Mouffe'a göre dikkat edilmesi gereken asıl mesele, liberal demokratik bir toplumda varılacak rasyonel bir uzlaşmanın bile beraberinde muhakkak bir dışlama

[33] Baştan bir hususu belirtmekte fayda var. Mouffe liberal demokrasinin kuvvetler ayrılığı, genel oy hakkı, çok partili sistem ve sivil haklar gibi temel değerlerinin korunmasını, ancak derinleştirilmesini ve geliştirilmesini savunur. Bu anlamda Mouffe'un temel hedefi liberal demokrasiden köklü bir kopuş değil, sistem içerisinde demokrasinin kökleşmesidir (Mouffe, 2018, s. 60).

etkisini getirecek olmasıdır. Mouffe demokrasiyi çıkar temelinde okuyarak ekonominin bu bağlamda önemini vurgulayan ve siyasal katılıma karşı mesafeli duran kümelenmeci modele -*aggregative model*-[34] karşı, müzakereci yaklaşımın ahlak ve siyaseti ön plana çıkarmasını ve demokratik yurttaşlığı farklı bir temelde ele almasını övgüye değer bulmaktadır. Ancak Mouffe müzakereci yaklaşımın basitçe ekonomik bir model yerine ahlaki bir model öne sürmesini yine de siyasalın özgün rolünün gözden kaçırılması olarak değerlendirmektedir.

Mouffe akılın ve rasyonel savların çıkar ve tercihlerin rolünü üstlendiği müzakereci modelde en büyük probleminin rasyonaliteye nasıl meşruluk kazandırılacağı meselesi olduğunu belirtir. Yani ortak iyinin halk egemenliğine nasıl uyarlanacağıdır. Mouffe'a göre müzakereci demokrasi meşruiyet ve rasyonellik problemini, ortak iyi hakkında eşit ve özgür bireylerin rasyonel ve adil müzakereler sonucunda bir uzlaşıya varacakları umudu ile aşmaya çalışmaktadır (Mouffe, 2000, s. 46). Ancak, bu durumda Mouffe, müzakereci demokrasinin rasyonel bir meşruluğa ulaşmak için 'basitçe bir anlaşma' ve 'rasyonel bir uzlaşma' arasında ayrıma gitmek zorunda kalacaklarını belirtir. Bu açıdan rasyonel bir uzlaşma 'ideal söylem' şartlarının yerine getirilmesini şart koşacak, böylece prosedürlerin sınırlarından, eşitliğin, açıklığın, tarafsızlığın ve fikir birliğinin yapısına kadar birçok mesele belirlenmek zorunda kalınacaktır. Ancak bu kurallar manzumesi sayesinde katılımcıların ortak karar alabilmeleri için gerekli şartlar ve kararların meşruluğu için rasyonel bir zemin oluşturulabilir (Mouffe, 2000, s. 48).

Bu bağlamda Mouffe hem Habermas'ın hem de Rawls'ın çoğulculuğun kamusal alandan çıkarılması pahasına bir konsensüs oluşturmaya çalıştıklarını iddia etmektedir. Bu açıdan Rawls çoğulculuğu özel alan ile ilişkilendirirken, Habermas

---

[34] Mouffe müzakereci demokrasi modelinin 2. Dünya Savaşı sonrasında hâkim olan Kümelenmeci – aggregative- modele bir alternatif olarak ortaya çıktığını belirtir. Kümelenmeci modelin başlıca teorsiyenleri arasında Joseph Schumpeter ve Anthony Downs gibi teorisyenleri zikretmektedir. Bu anlamda Joseph Schumpeter demokrasiyi insanların düzenli aralılarla oy vererek liderlerini değiştirebileceği rekabetçi bir seçim modeli olarak sınırlarken, Anthony Downs demokrasiye yönelik normatif yaklaşımlara karşı çıkarak betimleyici yaklaşımları ön plana çıkarmıştır. Bu açıdan ortak iyi ve genel irade gibi kavramlardan vazgeçilerek, halkın değerler ve çıkarlar çoğulculuğu ile örtüşmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (Mouffe C., 2000, s. 81-82).

kamusal alanda çoğulculuğu mezkûr müzakere prosedürlerini belirleyen 'ideal söylem etiği' çerçevesinde dışlamaktadır. Mouffe'a göre liberal demokratik bir toplumda rasyonel bir uzlaşma olarak adlandırılan şey gerçekte güç ilişkilerine bağlı hegemonik eklemlenmenin bir ifadesidir. Çünkü neyin meşru, neyin meşru olmadığını belirleyen sınırların çizilmesi, Mouffe'un 'siyasal olan' diye kastettiği, biz ve onları belirleyen bir karar anından ibarettir. Bu anlamda, müzakereci demokrasinin dışlama momentini reddetmesinin nedeni olumsal ve geçici hegemonik eklemlenmeler yolu ile siyasal olarak (dışlama etkisi) belirlenen bu çizgileri, akıl ve ahlak tarafından doğal olarak belirlenmiş sınırlarmış gibi dikte etmeye çalışmasıdır (Mouffe, 2000, s. 49).

Bu yüzden Laclau ve Mouffe müzakereci modelin demokrasiyi rasyonel sınırlar içerisinde ele alınıp bir uzlaşma meselesi olarak görmesini 'siyasal olanın' bastırılması şeklinde yorumlamaktadırlar. Laclau ve Mouffe'un hem liberal hem de Marxist yaklaşımlara getirmiş oldukları en temel eleştiri genel anlamda bu noktadan kaynaklanmaktadır. Yazarlara göre varlığın temelinde bulunan antagonizmaların, yani belirlenemezlik ve kararverilemezlik temelinde siyasal olanın kaotik yapısı onun modern teoriler tarafından ortadan kaldırılması ya da aşılması gereken bir olgu olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda siyasal olan, ikinci bölümde de incelendiği üzere sadece modern teorilerin değil, Platon ile başlayan ve hemen hemen günümüze kadar geçen süreçte felsefenin, dinlerin ve modern bilimlerin üstesinden gelmeye çalıştıkları başlıca sorundur.

Bir anlamda Laclau ve Mouffe'un demokrasi ve liberalizm arasındaki eklemlenmeden hareketle, liberal ilkelerin 'halk egemenliği' olarak demokrasinin kontrol altına alınmasına ve siyasal olanın ortadan kaldırılmasına yol açtığını idda ettikleri söylenebilir. Bu nedenle kendi geliştirdikleri teori yoluyla bu düşünürler, rasyonaliteyi hem araçsal hem de iletişimsel olarak demokratik mekanizmaların[35]

[35] Liberal demokrasi günümüzde siyaset teorisine katkılarını inceleyecek olursak iki temel paradigma üzerine yoğunlaşmak gerekmektedir. Bunlardan birincisi kümelendirici model –aggregative- ve ikincisi ise deliberative modeldir. Bu iki paradigma arasında temel fark kümelendirici modelin siyaseti ekonomi üzerinden okuyarak, çıkarlarını maksimize etmeyi hedefleyen rasyonel bireylere merkezi bir rol atfetmesi ve farklı güçlerin bir uzlaşması olarak ele alması iken, müzakereci modelin siyaseti ahlak

merkezine yerleştiren liberal demokrasinin biz- onlar karşıtlığını aşma hedefi şöyle dursun, bu ayrımın daha da derinleştirilerek farklı biçimlerde kurumsallaştırılmasını demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olarak hedefledikleri görülmektedir. Bu yaklaşımın temel iddiası siyasalın gerçekte demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olduğudur. Lefort'un deyimi ile kralın yerinden edilmesi sonucunda ortaya çıkan iktidar boşluğunu doldurma 'mücadelesi', yani mücadelenin kendisi demokrasinin ana hedefidir.

Bu nedenle Mouffe liberal düşüncenin bürokrasinin rasyonelleşmesi yoluyla ve retorikten kopuşla akılcı bir siyasetin gerçekleşeceği iddialarına katılmaz. Aslında, akılcı siyaset toplumsal gerilimin sonlandırılması ve antagonizmaların yani siyasetin devre dışı bırakılması için üretilen bir söylemdir. Liberal teori, bu açıdan, siyasalı görmezden gelerek basitçe bürokrasinin, siyasal partilerin ve parlamentonun işleyişi meselesi olarak ontik düzeyde ele alır. Radikal demokrasi kuramcıları ise liberal teorisyenlerin tersine, siyaset ve siyasal arasında yaptıkları bir ayrım yoluyla siyasalın ontolojik boyutuna dikkat çekerler ve antagonizmaların toplumsalın kuruluşundaki rolüne işaret ederler. Çatışmanın sadece toplumsal hayatın en önemli gerçeklerinden birisi olduğunu vurgulamakla kalmayan kuramcılar, bu çatışmalara rasyonel ve tarafsız çözümler bulanamayacağı gerçeğini görmezlikten gelme eğiliminde olduğu için liberal demokrasiyi ve onun geliştirdiği yöntemleri eleştirirler (Mouffe, 2005, s. 31). Mouffe bu durumun duyguların ve tutkuların siyaset arenasında oynadığı önemli rolü görmezden gelen liberal yaklaşımların siyasalı akıl dolayısı ile de mutabakat zeminine taşıyarak sınırlandırma ve kontrol altına alma hedefinden kaynaklandığını düşünür (Mouffe, 2005, s. 28).

Bu bağlamda Mouffe siyasette merkezi bir rol oynayan kolektif kimlikleri ve bu kimliklerin üzerine inşa edildikleri biz–onlar ayrımını demokrasi açısından müzakereler yoluyla karşılıklı konsensüse dayalı bir şekilde aşılması gereken –ki aşılması imkânsızdır- bir durum olarak görmez. Tam tersine biz ve onlar

---

temelinde inşa edilmesi gereken bir olgu olarak kabul etmesidir. Böylece müzakereci demokrasi taraftarları aggregative modelin araçsal rasyonalizmini, iletişimsel rasyonalite ile ikame etmeyi hedeflemektedirler (Mouffe, 2005, s. 12-13).

cepheleşmesi demokrasi yoluyla enerjik bir şekilde geliştirilmesi gereken bir ayrımdır. Tam da bu yüzden, demokratik liberal kuramın kitlesel, kolektif ve tutkulara dayalı hareketleri anlamakta ve demokrasiye gerçek manada bir derinlik katmakta yetersiz kaldığını belirten Mouffe, siyasalın görmezden gelinmesinin, aslında, demokrasinin geleceği için gerçek riskleri barındırdığını ifade eder (Mouffe, 2005, s. 6).

Bu nedenle Mouffe ve Laclau geliştirdikleri radikal demokrasi yaklaşımı ile demokrasinin sadece çıkarlar ve değerler arasında ortak iyi üzerine bir uzlaşma olarak görülmemesi gerektiğini, gerçekte demokrasinin 'Siyasal' tavrı zorunlu kılan bir yönünün olduğunu vurgularlar. Demokratik siyaset, bu anlamda, partizan bir karaktere sahip olmalı ve insanların arzularıyla birlikte hayallerine de hitap ederek harekete geçirici bir rol üstlenmelidir (Mouffe, 2005, s. 6). Bu nedenle, toplumsal alanda antagonizmaların sınırını çizdiği biz-onlar söylemi, hegemonik mücadeleler ve popülist hareketler demokrasinin vazgeçilmez öğeleridir. Siyasal olan ise kimliklerin ve toplumun yani toplumsal nesnelliğin kuruluş anıdır.

4.3. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu bölümde literatürde popülizm hakkındaki yaklaşımların genel bir çerçevesi sunulmaya çalışılarak, Laclau'nun ele aldığı şekli ile farkı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, ikinci bölümde Laclau'nun popülizmi neden ontolojik boyutta ele alarak 'Varlığın' tabiatından ayrı olarak düşünülmemesi gerektiğini açıklamak amacı ile felsefe ve siyaset arasındaki ilişkilerin bir çözümlemesi yapılarak siyasal olanın kurucu doğası gösterilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan Heidigger'in 'ontik' ve 'ontolojik' ayrımından yola çıkılarak varlığın tek başına bir anlam ifade edemeyeceği, ancak ilişkiye girdiği değişik bağlamlara eklemlenerek anlam ya da anlamlar kazandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Böylece Laclau'nun popülizm teorisinin incelenmesinde gerekli zemin hazırlanmıştır. Bu anlamda sosyal alanda hiçbir kavramın yahut var olan bir şeyin pozitif bir anlama sahip olmadığı, sadece antagonistik ilişkiler sonucunda girmiş olduğu eklemlenme

pratikleri dolayımı ile bir kimlik kazandığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan ontolojik alan temelsiz, boş ve kimliksizdir. Hegemonya bu ontolojik yani evrensellik alanının herhangi bir ontik içerik tarafından doldurulması, işgal edilmesi durumunu ifade etmektedir ve bu durum toplumsal alanda bir gerçekliğe tekabül etmektedir.

Siyaset teorisinin felsefe ve metafizik ile el ele vererek üzerinde düşündüğü en önemli meselelerden birisi bu evrensellik alanının nasıl doldurulacağı ve temsil edileceğidir. Bu açıdan getirilen öneriler basitçe demokratik olan ve demokratik olmayan olarak ikiye ayırılabilir. Demokratik olmayan geleneğin en önemli özelliği, evrensel alan ile tikel arasında ya Platon ile birlikte çizilmeye başlayan kesin bir ayrımı ya da mutlak bir üst üste çakışma durumunu ön varsaymasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan demokratik gelenek ise kendi içinde farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıkların ana kaynağı halkın bu evrensel alanı nasıl ve ne kadar dolduracağı ile ilgili bir meselesidir.

Genel itibari ile liberal demokrasi ele alınırsa evrensellik alanının kısmen halk, kısmen de anayasal kurumlar tarafından ortaklaşa doldurulduğu görülmektedir. Ancak burda asıl dikkat edilmesi gereken konu liberal düşüncenin yöntemsel olarak 'toplum' ve 'toplumsal alan' arasında ki mesafeyi ve farkı gözden kaçırmasıdır. Liberalizm açısından toplum nesnel bir yapı arz etmektedir ve bu nedenle toplumsal alanda meydana gelen çatışmalşarın nesnel bir çözümü olduğu varsayılmaktadır. Böylelikle, evrensel alanın kamusal alanda bir araya gelen tarafların müzakereleri sonucunda varılan bir uzlaşı ile doldurulması, ontik ve ontolojik düzeyler arasındaki mesafenin ya da farkın kapatılması hedeflemektedir. Bu müzakerelerin çerçevesi de 'söylem etiği' adı altında belli başlı prosedürler ile belirlenmektedir. Çünkü Habermas evrensel olanın, pragmatizmde olduğu gibi bir anlamda özneler arası bir diyalog ile olumsal olarak kurulmasından ziyade, keşfedileceğine dair umudunu sürdürmektedir. Bu bağlamda Habermas'ın temelci olduğunu söylemekte bir beis yoktur. Laclau ve Mouffe'un eleştirilerine de bu nedenle maruz kalmaktadır. Diğer yandan Rorty, kamusal ve özel alan arasında yapmış olduğu kesin ayrım ile birlikte, evrensellik alanını siyasetin konusu olmaktan çıkarardığı söylenebilir. Bu nedenle anti-temelci olarak değerlendirilen

Rorty, kamusal alanda ortak umutlar ve arzular üzerinden sadece bir dayanışmayı ön görmektedir.

Laclau'nun Mouffe ile birlikte ana hatlarını belirledikleri radikal demokrasi modeli bir anlamda hem modernizmin hem de liberal demokrasinin içsel bir eleştirisini yaparak sınırlarını ortaya koymaktadır. Bu eleştirinin merkezini ontik ve ontolojik düzey arasındaki farkın ve gerilimli ilşkinin ortadan kaldırılamayacağı iddiası oluşturmaktadır. Ancak bu Rorty'de olduğu gibi kesin bir ayrıma gidilmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Çünkü bu iki düzey arasında gerilimli olduğu kadar ayrılmaz bir ilşki bulunmaktadır. Antagonizma olarak işaret edilen bu gerilim aynı zamanda demokrasinin mümkünlük koşulunu oluşturmaktadır. Bu antagonizmların ortadan kaldırmaya ve çözüme ulaştırmaya yönelik girişimler demokrasinin altının kazılmasına yol açacaktır.

Bu yüzden Habermas'ın ana hatlarını çizdiği müzakereci demokrasi ile arasında esaslı bir gerilim bulunmaktadır. Laclau'ya göre demokrasi bir tercih ya da uzlaşı olmaktan ziyade, halkın yani toplumsal nesnelliğin kurulma imkânı ve mücadele alanıdır. Bu açıdan demokrasi popülist mantığa dayalı bir sistem olmak zorundadır. Çünkü popülizm bir mantık olarak siyasetçilerden bağımsız olarak işlemektedir. Toplumun 'biz ve onlar', 'halk ve iktidar', şeklinde bölünmesinin ana nedeni, popülist siyasetçiler ya da siyaset tarzı değildir, bunlar zaten var olan antagonizmaların ve işleyen siyasal mantığın neden olduğu bölünmelerin popülist ifadeleridir. Kısaca toplumsal yarılma popülizmin bir sonucu değil, nedenidir. Nasıl ki antagonizma varlığın dışlama ve olumsuzlama yoluyla bir kimlik kazanmasının asli unsuru ise, aynı şekilde toplumun kimlik kazanımı süreci de dışlama ve olumsuzlamanın kaçınılmaz bir sonucudur. Bu bağlamda siyasetin bu mantığı dikkate alarak ona göre göre strateji geliştirmesi demokratik bir yöntem olarak görülmelidir.

Sonuç olarak, popülist mantığı dikkate alan siyaset tarzı ve söylemi, evrensel olanın doldurulmasında yani nesnelliğin inşasında toplumun yani halkın kuruluşuna referans vermektedir. Burada 'halk' ya da 'millet' ifadesi, herhangi bir metafiziksel sabiteye göndermede bulunmamakla beraber, kendi kendini siyaseten- radikal olarak temellendiren, olumsal bir şekilde bir araya gelen farklı

tikellerin oluşturduğu eşdeğerler zincirine işaret etmektedir. Yani popülist momentlerin eklemlenme süreci, 'halkın' oluşum evrelerini betimlerken, halkın kuruluş anı 'siyasal olan' içsel sınırların çizilmesi ve tanımlanması durumunu ifade etmektedir. Bu açıdan demokrasi liberal bağlamıyla kurumlar ile birlikte hukuksal bir mesele olduğu kadar, halkın kuruluşu açısından siyasal bir mesele olarak da ele alınmak zorundadır. Laclau ve Mouffe'un liberal demokrasinin derinleştirilmesinden kast ettikleri budur.

Son bölümde esas olarak üzerinde durulacak mesele demokrasinin bu ontolojik boyutu üzerinden şekillenmektedir. Türkiye'de 2010- 2020 yılları arasında iktidar alanının boş bir yer haline gelmesi, toplumsal alanda şekillenen yeni antagonizmalar ve bu antagonizmaların söylemsel olarak ifadelendirilişi, boş gösterenlerin belirişi ve yapıların kararsızlaşması bu süreçte incelenecek olan asıl meselelerdir. Bu minvalde, Türkiye'de popülizmin yükselişini de bir sonuç olarak değerlendirmek önemlidir. Bu toplumsal alanda yaşanan mücadelelerin zeminin gittikçe muğlaklaştığını, dolayısı ile de demokrasiye gittikçe daha fazla alan açıldığına işaret etmektedir.

V. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİYASAL OLANIN POPÜLİST OLARAK TEMELLENDİRİLMESİ

5.1. TÜRKİYE'DE ANTAGONİSTTİK SINIRLARIN KURULUŞU VE YERİNDEN EDİLİŞİ (2010-2015)

5.1.1. AK Parti Hegemonyasının Yükselişi

5.1.1.1. Kemalist Hegemonyanın Bunalımı

Kemalist hegemonya ve mit, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında yaşanan hegemonik kriz sonucunda, İstiklal Harbi'nin hemen akabinde kurulmaya başlanmıştır. Ancak, bunun geçmişten köklü bir kopma mı, yoksa bir süreklilik mi olduğu tartışma konusudur. Bu iki yaklaşımın ikisinin de haklılık payı olmakla birlikte, literatürde Kemalizm'in ne sürekliliğe ne de radikal bir kırılmaya işaret ettiğini, sadece söylemsel olarak kurulan hegemonik bir formasyon olduğunu iddia eden alternatif bir yaklaşım da mevcuttur. Bu yaklaşıma göre, Kemalizm sadece tarihsel bir eklemlenme anına işaret etmektedir (Çelik, 2009, s. 226).

Çelik'e göre 1930 ve 1945'li yıllarda laik, modern ve batılı Türk kimliğine dayalı bütünleşmiş bir toplum miti üzerine inşa edilen Kemalizm, CHP'nin tüm toplumu dolaysız olarak temsil ettiğine yönelik bir imaj yaratmış ve resmi tarih bunu geçmişten radikal bir kopuş olarak değerlendirmiştir. Bu yaratılan mitin temelleri, Cumhuriyet ve Türk ulusunun doğası, Modern Batı ve Türklük, son olarak da sınıfsız bir toplum ve CHP arasında kurulan bir denklem üzerine atılmıştır. Bu açıdan, Kemalizm'in söylem olarak bir modernleşme ve ilerleme projesi olarak ortaya çıktığı, ancak bu iki gösterenin daha önceden de söylemsellik alanında

bulunan öğeler olduğu görülmektedir. Ancak Kemalizm'in söylemsel hegemonyası içerisinde yeniden formüle edilmişlerdir. Bu açıdan Çelik Kemalizm'in her ne kadar bir kırılmayı ifade etse de, sonuçta tarih içerisinde yeniden bir eklemlenme süreci olarak okunmasını daha makul bulmaktadır. Çünkü Kemalizm yoktan var olmuş bir söylemsel formasyon değildir, bu nedenle çeşitli hegemonik mücadelelerin kesişim noktasında bulunmaktadır (Çelik, 2009, s. 228).

Öte yandan, Kemalizm'in hegemonik söylemini oluştururken sıklıkla geçmişten köklü bir kopuşu ve radikal bir devrimi beraberinde getirdiği iddiası temelsiz değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü şüphesiz toplumun sembolik formasyonunda bir düzen krizini beraberinde getirmiştir ve toplumun bütünlüğünü temsil edecek yeni gösterenlerin üretilmesi yolu ile Kemalist hegemonyanın mezkûr boşluğu doldurduğu görülmektedir. 'Devrim', 'bağımsızlık', 'özgürlük' ve 'toplumsal birlik' gibi boş gösterenler bu süreçte Kemalist hegemonyanın tesisinde önemli roller üstlenmiştir (Çelik, 2009, s. 226). Bu nedenle, boş gösterenlerin eklemlenmesi ve yeniden üretilmesi Kemalizm'in geçmişten köklü bir kopuşu ve kırılmayı da beraberinde getirdiğini göstermektedir.

Çelik 1960 ve 1980 yılları arasında, toplumsal düzeni sağlamak amacı ile gerçekleştirilen üç ayrı askeri darbeye, siyasal belirsizliklerin ve düzensizliklerin neden olduğunu belirtir. Bu dönemde Kemalizm alternatif hegemonik mücadelelerin bir düğüm noktasını oluşturmuştur. 1972'de Milli Selamet Partisi'nin modernleşme ile kurduğu ilişki, Kemalist hegemonyanın bu açıdan belirleyici yönünü gösteren önemli bir örnektir. Fakat Kemalizm dini kimliklerin çeşitliliğini denetlemede ve kendisine eklemlemede başarısız olup, İslam'ı kamusal alandan tamamen dışlamaya yönelik hedefleri önüne koyması ile birlikte İslami düşüncenin alternatif hegemonik projelere eklemlenme ihtimalini arttırmış ve İslam'ın siyasallaşmasına neden olmuştur. Diğer yandan, 1980 darbesinin otoriter anlayışının darbeciler tarafından Kemalist ilkelere dayandırılması, 1960 darbesi ile eklemlenen demokrasi ve Kemalizm ilişkilerinin derin bir eleştiriye tabi tutulmasını beraberinde getirmiştir (Çelik, 2009a, s. 90). 1990'lı yıllara bu şartlar altında giren Türkiye'nin o günlerdeki durumu, en iyi şekilde siyasal olarak tam bir belirsizlik ve karmaşıklık olarak ifade edilebilir. Çelik'e göre, düzeni yeniden

inşa etmeye yönelik tüm bu askeri müdahaleler, toplumsal düzendeki muğlaklığı ve uyumsuzluğu daha da derinleştirerek, geniş çaplı bir krize yol açmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi askeri müdahalelerin Türkiye'nin kurucu ilkeleri olan Kemalizm temelinde yeni bir sistem ve düzen inşa etmeye yönelik başarısız girişimlerindir. Bu nedenle, 1990'lı yıllar genel olarak, yüzergezer gösterenleri kontrol etmede ve siyasal alanda yeni bir uzlaşı kurma potansiyelini kaybeden Kemalist hegemonyanın yerinden edilmeye başlandığı bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2000, s. 193).

Bu bakımdan Kemalist hegemonyanın girmiş olduğu bunalımın nedenlerinden birisinin, popülist bir eklemlenme modelinden uzak olması olduğu söylenebilir. Kahraman, Kemalist hegemonyanın daha çok 20. yy başlarında şekillenmeye başlayan ordu-aydınlar ve bürokrasi arasında bir koalisyon tarafından teşkil edildiğini, 1908- 1960 yılları arasında bu bloğun sorunsuz olarak devam ettiğini, ancak 1960'dan sonra bloğun kendi içinde şiddetli sarsıntılar yaşadığını belirtir (Kahraman, 2008, s. 188). 1990'lı yıllarda ise Kemalist blok artık geri döndürülemez bir biçimde çatlamış, Kemalist ilkerler blok içeisinde kesimler tarafından bile hareretle tarışılmaya açılmıştır (Kahraman, 2008, s. 226-227).

Aynı şekilde Lacalu'ya göre de Kemalist hegemonyayı popülist bir hareket olarak değerlendirmek oldukça sorunludur. Popülist mantığın işlediği süreçte, demokratik talepler arasında olumsal bir yapı olarak kendiliğinden kurulan eşdeğerlik zincirinin aksine, Kemalizm halkı her talebin kendi içinde barındırdığı ortak ve önsel bir tözün sonucu olarak, yani homojen bir varlık olarak kabul etmiştir. Halkın içsel yapısındaki farklılıklarının özsel bir töze indirgenmesi ile birlikte, popülist kimliklerin temeli olan heterojen toplumsallık alanı bir bakıma homojen bir birlik tasavvuru tarafından yutulmuş, demokratik taleplere içkin olan içsel bölünme ortadan kaldırılmıştır (Laclau, 2007, s. 208).

Laclau'ya göre Kemalizm'in altı okunda belirtilen ilkelerden birisi olan halkçılık, popülist olmaktan ziyade antagonizmaları ve içsel bölünmeleri dışlayan, 'demokrasiye bağlı olmakla birlikte halkın ilerleme hedefinde yönetilmesini amaçlayan militan bir entelektüel faaliyeti' resmetmektedir. Bu açıdan Laclau, halkçılık prensibini Emile Durkheim'in ana hatlarını belirlediği dayanışmacı

idealin Türk versiyonu olarak adlandırır. Sınıflardan ziyade karşılıklı dayanışma içerisinde birbirine bağımlı mesleki gruplardan oluşan bu halk ideali, Ziya Gökalp tarafından şu şekilde tanımlanmıştır: 'Eğer bir toplum belli bir sayıda sınıftan meydana geliyorsa, bu o toplumun eşit olmadığının işaretidir. Halkçılığın amacı tüm toplumsal sınıfları ve katmanları silip atmak ve yerine aralarında güçlü bir dayanışmanın olduğu mesleki gruplardan oluşan bir toplumsal yapı koymaktır. Bir başka deyiş ile halkçılık sınıfların olmaması, sadece mesleklerin olması şeklinde özetlenebilir'. Laclau bir diğer örnek olarak Mahmut Esat Bozkurt'u gösterir. Bozkurt, CHP'nin ulusu bir bütün olarak tamamı ile temsil etme başarısının medeni dünyada tek olduğunu, diğer partilerin toplumdaki çeşitli sınıfların ve katmanların çıkarlarını savunurken CHP'nin böyle bir ayrım gözetmediğini, ne bir soylu, ne efendi, ne de köleliği kabul ettiğini belirtmektedir. Bu anlamda tam ve bütünleşmiş bir halk nosyonunun varlığına dikkat çekmektedir. Laclau bu açıdan CHP'nin halkçılık ilkesinin kesinlikle popülizm ile taban tabana zıt bir pozisyonda olduğu sonucunu çıkarmaktadır (Laclau, 2007, s. 209).

Ancak 1990'lı yıllarda Kemalist hegemonyanın bu derin krizden çıkış yolu için popülist bir stratejiye yöneldiğini belirtmek gerekir. 1990'lı yıllarda Kürt hareketi ile birlikte İslami hareketin de yükselmesinin, sadece Kemalist hegemonyanın bir sorunu olmadığını, bunun aynı zamanda 80'li yıllarda bürokraside ki Kemalist hegemonyayı kırmayı başaran Özal'ın hegemonyanın da başarısızlığı anlamına geldiğini vurgulayan Erdoğan, bürokrasideki bu kırılmanın seçkinler arasında da bir huzursuzluk yarattığını belirtmektedir. Yaklaşmakta olan tehditlerin, sadece kamusal-yasal ve siyasal önlemler ile savuşturulamayacağını ve devlet aygıtları içinden geliştirilen tepkilerin sonuçsuz kaldığını gören bürokratik seçkinlerin, 'sivil bir Kemalizm' yaratma projesi için popülist bir stratejiye yöneldiklerini belirtir. Erdoğan'a göre, bunun en önemli nedenlerinden birisi yaşanmakta olan bunalımın 'toplumsal ilişkilerde siyasal, ideolojik, kültürel ve ekonomik olmak üzere' çok geniş tabanlı olması ve gittikçe tüm sorunların 'otorite', 'siyasal rejim' ve 'temsil' bunalımı olarak kabul edilmeye başlanmasıydı. Erdoğan temsil eden ve edilen, yasama, yargı ve yürütme, cumhurbaşkanlığı ile hükümet, ordu ile hem yasama hem yürütme, bakanlıkların kendi arasında ve her kurumun kendi içerisinde baş gösteren çatışma ve yarılmaların sadece MGK ve zorun gücü

sayesinde kurulan bir denge mekanizması sayesinde kontrol altına alındığına dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2002, s. 584). Bu yüzden Kemalist hegemonyanın tekrar toplumdan rıza devşirmesi ancak, popülist bir strateji sayesinde gerçekleşebilirdi. Erdoğan, toplumsal alanda Atatürkçü Düşünce Derneği ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği gibi sivil toplum örgütlerinin kurulması ve yaygınlaşmasını bu yeni stratejiye yönelik adımlar olarak değerlendirmektedir. Böylelikle yeni bir antagonistik sınır çizilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan, Kemalist dergilerin ve medya kanaat önderlerinin desteği ile yükselen bu yeni Neo- Kemalist dalga, klasik Kemalizm'in devletçi doğasının yanında sivil–popülist bir Kemalist söylem oluşturarak, toplumsal ve siyasal alanı laik-anti laik, cumhuriyetçi-cumhuriyet düşmanı, ulusalcı-bölücü olmak üzere iki antagonistik kampa ayırmıştır (Erdoğan, 2002, s. 585-586).

Erdoğan sürekli olarak kendini mazlum ve karşı cepheyi muktedir olarak kurgulayan ve Türkiye'de siyasal söylemlerin ortak özelliğini oluşturan 'mağduriyet' söyleminin Neo-Kemalistler tarafından da popülist bir strateji olarak benimsendiğini ve kabul edildiğini belirtir. Bu söylemin içeriğini 1950'li yıllarda Demokrat Parti ile başlayan bir karşı devrim hareketinin laik ve demokratik cumhuriyeti tehdit etmesi ve yeni bir Sevr Anlaşmasına zorlamakta olduğu iddiası oluşturmaktadır. 1950'li yıllar ile başlayan süreçte Kemalist güçlerin dağıtıldığı ve bastırıldığı, suikastlar sonucunda aydınlarının öldürüldüğü ve bin bir zahmetle inşa ettikleri kurumların kapatılarak tam bağımsızlık ilkesinin zaafa uğratıldığı temel iddialardır. Dahası karşı devrimci güçlerin devletin resmi kurumlarını işgal ettiği, Cumhuriyet ve onun ideolojisinin İslamcı, bölücü ve serbest piyasa ekonomisinin savunucuları olan emperyalist güçler tarafından kuşatıldığı şeklinde iddialar, belli başlı Neo-Kemalist söylemler olarak dikkat çekmektedir. Bu süreci bertaraf etmenin en önemli yolu ise sivil toplum kuruluşlarından ve yurttaşlık bilincinin geliştirilmesinden geçmektedir (Erdoğan, 2002, s. 587).

Sonuç olarak, Kemalist hegemonyanın bu bunalımına karşılık popülist bir strateji benimsenmeye çalışılmış olsa da, bu 'siyasalın orataya çıkması' anlamında çizilen çerçevenin dışında kalmaktadır. Çünkü siyasal mantık açısından popülizm, toplumsal ve demokratik talepler doğrultusunda bir eşdeğerlik bağının kurulması

olarak ele alındığında, Neo- Kemalizm'in temelde toplumsal taleplere yönelik değil, tam aksine toplumsal talepleri hem tepede inşa etmeye hem de bastırmaya yönelik bir stratejiye yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın da belirttiği gibi bu yeni stratejinin siyasalı bastırmaya yönelik bir amacı bulunmaktadır (Erdoğan, 2002, s. 591).

5.1.1.2. AK Partinin İktidara Gelişi

AK Parti'nin iktidara gelmeden önce, 2002'ye kadar yaşanan süreç derin bir hegemonya krizi örneğidir. Türkiye'de, özellikle 1960 darbesinden sonra kurumsal ve toplumsal olarak geniş çapta bir istikrarsızlık döneminin boy gösterdiğini yaşanan gelişmelerden çıkarabiliriz. 1972 askeri muhtırasına giden süreç, 70'li yılların sonlarına doğru kızışan derin bir iç savaş ve 1980 askeri darbesi, darbenin hemen akabinde özellikle 90'lı yıllara damgasını vurmuş bölücü ve yıkıcı hareketler, İslami hareketlerin siyasallaşması, 28 Şubat darbesi ve daha birçok örnek bu dönemde hegemonik bir boşluğa ve istikrarsızlığa işaret etmektedir.

Akça (2014), bu dönemde siyasi partilerin gittikçe devletleştiklerini, sınıf ve kimlik gibi konularda halktan uzaklaşmaları sonucunda halkın onayını kazanma şanslarını kaybettiklerini belirtir. Ayrıca Akça Silahlı Kuvvetlerin ve Milli Güvenlik Kurulu'nun ortaya çıkan bu iktidar boşluğunu doldurduğunu söyler (Akça, 2014, s. 13). Bu süreç içerisinde kimlik siyaseti üzerinden yeni bir toplumsal formasyon kurma hedefine sahip en önemli toplumsal aktörlerden birisi Refah Partisi ve genel başkanı Necmettin Erbakan'dır. Ancak, Erbakan kimlik siyaseti üzerinden küçük ve orta sınıf sermaye gruplarına seslenerek iktidara gelse de, Refah Partisi'nin TÜSİAD, TOBB ve kentli orta sınıfların desteğini almada başarısız olmuş, bu durum 28 Şubat'ta TSK'nın müdahalesi ile sonuçlanarak Türkiye'yi gittikçe derinleşen bir kriz ortamının içine sürüklemiştir (Akça, 2014, s. 14).

AK Parti Refah Partisi içerisinden kendilerini yenilikçiler olarak adlandıran bir grubun Milli Görüş siyaset anlayışından koptuklarını ilan etmeleri ve daha merkez sağ bir politikaya yönelmeleri ile kurulmuştur. Ancak yine de AK Parti halk ve

elitler arasında belirmeye başlayan antagonistik sınırları siyasetin merkezine yerleştirmesi ve bu sınırlara yönelik söylemler üretmesi itibari ile geçmişteki merkez sağ partilerden ayrılmaktadır. Ana söylemini vesayetçi, elit ve monşer olarak değerlendirdiği Kemalist bürokratik hegemonyaya karşı geliştiren AK Parti, Türkiye'de toplumsal tabanı olmayan, halktan ve milletin değerlerinden uzak bürokratik bir elitin ve onun azınlıkta kalan sivil destekçilerinin iktisadi ve siyasi gücü ellerinde bulundurduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Bir başka deyişle, ekonomik kalkınmanın ve demokratikleşmenin önünde engel olarak gördüğü 'vesayet rejmi'nin karşısına, 'milletin sesi' olarak Ak Parti'yi çıkarak kutuplaşmanın taraflarını belirlemiştir.

Akça, Ak Parti'nin bu söylemini Kemal Derviş'in liberal ekonomi politikaları etrafında büyük, orta ve küçük sermaye grupları ile birlikte İslami Muhafazakâr sermaye gruplarını da bir araya getirerek geliştirdiğini belirtir. Ayrıca Ak Parti kendi siyasal kimliğini Türkiye'de Sünni muhafazakâr kesime dayandırarak mütedeyyin kesimlerin rızasını ve klasik milliyetçi anlayışın inkâr politikalarını terk ederek sosyolojik olarak kimliklerini tanıması ile Kürtlerin büyük bir bölümünün desteğini kazanmıştır. İlaveten, AK Parti demokratikleşme iddialarıyla birlikte de liberal ve sol kesimin belli bir bölümünü kendi eşdeğerlik zincirine eklemlemekte de büyük bir başarı göstermiştir (Akça, 2014, s. 16).

Bu açıdan, AK Parti'nin 3 Kasım 2002 seçim sonuçları ile elde ettiği başarıyı sıradan bir seçim sonucu olarak görmek yerine, aslında 1990'lı yıllar ile birlikte şiddetini arttırmış olan hegemonya krizinin de sonu olarak görmek gerekir. Özkazanç, bu açıdan 3 Kasım 2002 seçimlerindeki AK Parti'nin başarısında 2001 krizinin ya da Ecevit hükümetinin başarısızlığının etkisi olduğu kadar, 1980'li yıllar ile başlayan ve sermayenin birikim krizi ile aynı zamanda beliren meşruiyet, devlet rasyonalitesi ve temsil boyutlarını da içinde bulunduran bir krizin etkili olduğunu belirtir. Özkazanç'a göre bu krizin altında yatan en temel faktör, devletin 1980'li yıllardan itibaren sermaye gruplarının çıkarları ile bağımlı toplumsal grupların ve sınıfların taleplerini birbirlerine eklemleyen hegemonik kapasitesini gittikçe yitirerek dar bir iktidar bloğunun rant paylaşma mekanizması haline gelmesidir. Özkazanç, tüm bunlara ek olarak, siyasal yelpazedeki partilerin o

günlerde Türkiye'de gittikçe büyüyen bir sorun haline gelen Kürt sorunu ve laik-muhafazakâr cepheleşmesi konusunda herhangi bir çözüm üretememelerini de önemli bir faktör olarak ele alır (Özkazanç, 2002, s. 208).

Özkazanç yaşanan krizin ortaya çıkardığı birbirne bağımlı iki sonuç olduğunu belirtir. Bunlardan birincisi içinde bulunan krizden çıkışın halkın yeniden inşasını oluşturacak yeni bir söylemsel formasyonun kurulmasını zorunlu kıldığıdır. İkincisi ise devletin ve siyasi iktidar tarzının yeniden yapılandırılmasının kaçınılmaz olmasıdır. Özkazanç devletin ve siyasi iktidarın yapılandırılmasının toplumun dönüşümünü ve yeniden adlandırılmasını beraberinde getireceğini düşündüğünden, birincisini ikincisinin zorunlu bir sonucu olarak görmektedir (Özkazanç, 1998, s. 14). Bu açıdan Özkazanç AK Parti'nin 3 Kasım 2002 seçim sonuçları ile elde ettiği başarının herhangi bir tesadüf yahut 'İslami bir güç olarak gizli ajandalarını uygulamak için bir fırsat ele geçirme' olarak görülmemesi gerektiğini, bunun gerçek bir güç olduğunu ve diğer partilere nazaran sahip olduğu potansiyelin de bu noktadan kaynaklandığını belirtir. Bu açıdan, Ak Parti'nin büyük sermaye grupları ve Anadolu sermayesi diye adlandırılan orta ve küçük sermaye gruplarını, geniş alt ve alt-orta sınıflar ile bir araya getirip eklemlemedeki başarısını göz ardı etmemek gerekir. Dahası Özkazanç çok önemli bir tespitte de bulunarak, kurulan bu ititfakın dışarıdan bir müdahale sonucunda dağılması durumunda bile AK Parti'nin artık 28 Şubat öncesi İslami bir kimliğe dönmesinin mümkün olamayacağını vurgular (Özkazanç, 2002, s. 214).

5.1.1.3. AK Parti Hegemonyasının Yükselişi

3 Kasım 2002 seçim sonuçları ile iktidara gelen AK Parti (7 Haziran 2015 ve 31 Mart 2019 yerel seçimleri haricinde) hemen hemen tüm seçimlerde oy oranlarını arttırarak başarı elde etmiş, 2002-2020 yılları arasında tek başına iktidar olmuştur. AK Parti'yi inceleyen çalışmaların genellikle bu süreci kendi içerisinde dönemlere ayırdıkları görülmektedir. İçerikleri birbirinden farklı olsa da, genel olarak bu dönemlerin tarihlerinin birbirleri ile örtüştüğü görülmektedir.

Bu açıdan literatürde AK Parti iktidarını üç ana dönemde inceleyen Akça, 2002-2007 yılları arasını Ak Parti'nin geniş kitlelere hitap ettiği ancak hala kırılgan bir zeminde mevzi savaşı yürüttüğü ilk dönemi olarak adlandırır. Bu dönemde, AK Parti'nin IMF ve Dünya Bankası ile uyum politikalarını devam ettirerek büyük, orta ve küçük sermayeyi, İslami sermayeyi de dâhil etmek şartı ile geniş bir hegemonya altında birleştirdiğini belirten Akça, bu dönemde AK Partinin halen güçlü bir hegemonik güç olamadığını ve kırılgan bir zeminde yol aldığını belirtir. Akça 2007 yılında Cumhurbaşkanı'nın halk oylaması ile seçilmesinin referandumda kabul edilmesi ve akabinde Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesi ile başlayan süreci ise AK Parti hegemonyasının kurulmaya başlandığı bir dönem olarak kabul eder. Bu açıdan, 2010 referandumu ile Cumhurbaşkanlığı'nın yetkilerinin kuvvetlendirilmesi, 2008'de Ergenekon ve 2010'da Balyoz davalarının başlaması, 2010'da HSYK ve Anayasa Mahkemelerine yönelik değişiklikler ile yüksek yargıda hegemonyanın tesis edilmesi, 2007-2011 yılları arasını ikinci bir dönem olarak kabul edilmesini gerektirmektedir. Akça'ya göre bu süreç hegemonya zemininde cephe savaşlarının devam ettiği ve devletin kontrolünün sağlandığı dönemdir (Akça, 2014, s. 16-20).

2011 yılından sonraki süreci ise Akça AK Parti'nin kendi suretinde bir Türkiye yaratma amacı ile otoriter ve İslami-Muhafazakâr yönünün daha ön planda olduğu, devlet içerisinde hâkimiyetini tesis ettiği, Liberal, İslami-Muhafazakâr ve Otoriter hegemonyasını derinleştirdiği bir dönem olarak görmektedir. Bu dönemde İslami Muhafazakâr söylemin açık ve yoğun biçimde kullanıldığını belirten Akça, Ortadoğu'da Sünni-Mezhepçi bir dış politikanın benimsendiğini vurgular. Ancak, Akça bu süreçte AK Parti'nin hegemonyasının karşılaştığı en büyük sorun olarak Gezi Protestolarına dikkat çekerek, protestoların sonucunda AK Parti hegemonyasında önemli bir kırılmanın meydana geldiğini ve ilerleyişinin durduğunu belirtir (Akça, 2014, s. 20-22).

Alternatif olarak Ak Parti'nin iktidar sürecini farklı dönem ve bu dönemlere tekabül eden farklı söylemler üzerinden okuyan yaklaşımlar da mevcuttur. Ali Aslan AK Parti'nin 2002 ve 2009 yılları arasındaki ilk dönemini, toplumsal alanı demokratik olanlar ve otoriter olanlar olarak iki cepheye ayırdığı, Kemalist

bürokratik elite karşı muhafazakâr demokrasinin daha çok 'demokrasi' söylemi üzerinden mücadele yürüttüğü bir dönem olarak ele alır. Bu süreçte AK Parti genel olarak kendi toplumsal çevresini merkeze taşıyarak hem dindar ve muhafazakâr kitleleri siyasal bir özneye dönüştürmüş hem de söylemini toplumsal alandaki tüm kesimleri kapsayacak şekilde genişletmeye çalışmıştır. İkinci dönemde ise Kemalist hegemonyanın gücünü kaybettiği bu yüzden Aslan'ın Post-Kemalist dönem olarak nitelendirdiği, AK Partinin 'muhafazakâr' söyleminin ağır bastığı ve kendi toplumunu inşa etme sürecine girdiği görülmektedir (Aslan, 2013, s. 83). 2009 ve 7 Haziran 2015 yılları arasında devam eden bu süreçte AK Parti'nin 'demokratik açılım' yolu ile Kemalist hegemonyanın yok saydığı ya da siyasi toplumun bir parçası olarak görmediği tüm toplumsal kesimlerin rızasını almaya çalışmıştır. Bu dönemde AK Parti Türk–Kürt, Alevi-Sünni, Müslüman–gayrimüslim ya da zengin–fakir gibi gerilim hatlarını anlamsızlaştırmaya çalışan yeni bir politika izlemiştir. Aslan'a göre bu dönemin en önemli söylemlerinden birisi olan 'Türkiyelilik' üst kimliği Kemalizm'in laik–milliyetçiliğine karşı toplumsal bütünlüğün temellendirilmesinde yeni bir alternatif olarak ileri sürülmüştür. Aslan Türkiyelilik söyleminin içinde daha çok İslam, Selçuklu ve Osmanlı motiflerini barındırmasından dolayı bir 'medeniyet' vurgusu taşıdığını, bu yüzden de sürecin 'medeniyet siyaseti' olarak adlandırılması gerektiğini belirtir (Aslan, 2017c, s. 95).

AK Parti'nin toplumsal alanda yer alan farklılıkları bir eşdeğerlik zinciri üzerinden kendisine eklemleme stratejisi olarak kabul edilen medeniyet siyaseti, Aslan'a göre 2013 yılında meydana gelen ve toplumsal alanı laik–dindar ekseninde kutuplaştıran Gezi Parkı olayları ile birlikte güçlü bir direniş ile karşılaşmıştır. Aslan Gezi Parkı eylemlerine muhafazakâr-dindar çevrenin gittikçe siyasal bir özne haline gelmesine ve bu özne üzerinde inşa edilecek olan hegemonik bir toplum modeline duyulan sınıfsal bir öfkenin neden olduğunu belirtir. Ayrıca Gezi Parkı eylemleri laik-dindar antagonizmasını körükleyerek AK Parti'nin hegemonyasını ve söylemini genişletme siyasetini ve medeniyet temellinde

toplumu yeniden inşa etme projesini durdurmuş ve savunma hattına çekilmeye zorlamıştır[36] (Aslan, 2017c, s. 97-98).

Medeniyet temelli bir söylemin gittikçe hegemonik gücünü kaybetmesi ile birlikte Ak Parti, 2015 sonrası 'yerli ve milli' siyasetine yönelmiş, bu dönemde medeniyet siyasetindeki imparatorluk geçmişine yapılan vurgu gittikçe ulus devlete doğru kaymıştır. Aslan her iki dönemde de muhafazakâr-dindar toplumsal kesimlerin merkezde olduğunu, ancak 'yerli ve milli' siyaset tarzının daha tikel ve dar kapsamlı olduğu için daha realist olduğunu belirtir. Bu açıdan evrensel ve soyut ilkeler üzerinde temellenen medeniyet siyaseti, 'yerli ve milli' siyasete nazaran daha idealisttir (Aslan, 2017c, s. 99).

5.1.2. AK Parti Hegemonyasına ve Medeniyet Siyasetine Karşı Meydan Okumalar

AK Parti'nin popülist bir kimlik üzerinden toplumsal alanı yeniden inşa etmeye yönelik söyleminin en belirgin şekilde ortaya çıktığı süreç 2010 yılı sonrasına tekabül etmektedir. Özellikle 2011 seçimlerine gidilirken, Erdoğan 2023'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına kadar gerçekleştirecekleri hedeflerini ve amaçlarını belirleyerek ulaşabileceği en yüksek toplumsal desteği elde etmeye çalışmış nitekim de başarılı olmuştur. Seçimlerden büyük bir zafer ile çıkan Erdoğan yaptığı balkon konuşmasında ilk olarak yeni dönemde 'medeniyet siyasetinin' ipuçlarını vermektedir:

---

[36] Her ne kadar Aslan Gezi eylemleri ile birlikte Muhafazakâr-Laik kutuplaşmanın körüklendiği ve bu durumun AK Parti'nin toplumsal alanda genişlemesini durdurarak savunmaya çekilmeye zorladığını belirtsede, taraflar arasında ki cepheleşmenin zemininin ne olduğu konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Nitekim ilerleyen bölümlerde Gezi eylemeleri başlığı altında, eylemcilerin laik-muhafazakâr kutuplaşmasını körüklemekten ziyade bu kutuplaşmayı kararızlaştırdıkları ve içini boşalttıkları bu nedenden dolayı AK Parti'nin toplumsal alanda hegemonyasının ilerleyişini durdurduğu iddia edilecektir. Çünkü göstericilerin büyük çoğunluğu seküler yaşam tarzını benimsemiş olsalar ve hatta büyük çoğunluğu Alevi olsa bile çıkış noktalarını oluşturan zemin ve talepleri Kemalist ilkeler ya da Alevi inancı üzerine temellendirilmemiştir. Dahası göstericiler Cumhuriyet Mitinglerindeki'ne benzer biçimde bütünlüklü ve laik- ulusalcı merkezli bir yeni toplum projesi sunmamaktadırlar

‘Bugün benim Türk kardeşim, Kürt kardeşim, Zaza, Arap, Laz Gürcü tüm kardeşlerim 74 milyon kazanmıştır. Yoksul kardeşim, kimsesiz kardeşim kazanmıştır. Bugün küresel ölçekte mazlumların mağdurların umudu kazanmıştır. İnanın bugün İstanbul kadar, Saraybosna kazanmıştır. İzmir kadar, Beyrut kazanmıştır. Ankara kadar, Şam kazanmıştır. Diyarbakır kadar Ramallah, Batı Şeria, Kudüs, Gazze kazanmıştır. Bugün Türkiye kadar Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar, Avrupa kazanmıştır. Bugün demokrasi kadar, özgürlük kadar, barış, adalet, istikrar kazanmıştır. Türkiye artık bölgesine ve dünyaya örnek teşkil edecek bir demokratik özgürlüğe ulaşmıştır’.[37]

Erdoğan’ın bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi, yeni dönemde siyasetin fay hatlarının daha çok ulusal sınırların dışından çizilmeye başlanacağı görülmektedir. Dikkat edilirse, Erdoğan seçimlerin galibi olarak, AK Parti özelinde Türkiye ile birlikte, hemen hemen tüm Osmanlı bakiyesi topraklara işaret etmektedir. Buna ilaveten, aynı konuşmada verdiği ikinci bir mesaj daha vardır.

‘Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Türkiye Cumhuriyeti, kuruluş felsefesine uygun şekilde, muasır medeniyetler seviyesine ulaşmıştır. Türkiye’nin önüne yeni, yepyeni bir tertemiz sayfa açılmıştır. Şundan herkesin emin olmasını istiyorum. Önceki AK Parti hükümetlerinde olduğu gibi, yeni AK Parti hükümeti de, AK Parti’ye oy verenlerin değil tüm Türkiye’nin 74 milyonun hükümeti olacaktır. Aziz milletimiz bize sadece hükümet etme yetkisi vermedi, yeni anayasa için bize bir görev tevdii etti. Milletimiz bu yeni anayasayı uzlaşmayla, müzakereyle yapma mesajını bize verdi. Muhalefet partilerinin de bu noktada, meydandaki vaatlerini, sevindirici umut verici bir gelişme olarak değerlendiriyoruz. 330’un altında milletvekili çıkarıyoruz diye biz kapımızı kapamayacağız. Ana muhalefet ve muhalefete gideceğiz kabul ederlerse, kabul buyururlarsa oturup uzlaşmayla parlamento dışındaki partiler, STK’larla, medyayla tüm akademisyenlerle bu alanda sözü olanlara, en geniş anlamda istişare ve uzlaşma arayışı içinde olacağımızı daha bu akşamdan ifade ediyorum’.[38]

Bu bağlamda Erdoğan’ın söylemleri yeni bir inşa sürecinin başlangıcı olarak okunabilir. Özellikle 2011 seçimlerine giderken, AK Parti’nin seçim sürecinde hemen hemen tüm reklam filmlerinde ve basın ilanlarında yer alan ‘Hayaldi gerçek oldu’ ve‘ Türkiye Hazır Hedef 2023’ akıllara kazınan iki slogan olmuştur. Buna ilaveten, 2010 yılından itibaren anayasa referandumu ile girilen dönemecin ‘Yeni Türkiye’ söylemi ile geniş kitlelere benimsetilmeye çalışıldığı da vurgulanmalıdır (Duran B. , 2014). Aslan’a göre toplumu sembolik düzeyde yeniden inşaya yönelik tüm girişimler, sosyal bir fantezi yani *‘object petit a’* ile desteklenmek zorundadır. Bu sosyal fantezi bir eşdeğerlik zincirine bağlı tikellerin bütünleşmesine özdeşleşmesine yol açarak, gerçekte olmayan tamlığın sağlanmasına yardımcı

[37] (Başbakan'dan üçüncü balkon konuşması, 2011)
[38] (Başbakan'dan üçüncü balkon konuşması, 2011)

olur. Bu açıdan, Ak Parti'nin bir arzu nesnesi '*object petit a*' olarak oluşturduğu toplumsal fantezi ya da vaatleri bu çerçeveden değerlendirmek gerekir. Bu hem temsil ve özdeşleşmenin hem de kimliğin kurulup tamamlanmasının asli unsurudur. Aslan'a göre muhafazakâr ve demokrat bir kimlik etrafında tek ve güçlü bir Türkiye ideali, AK Parti tarafından bir hedef olarak ortaya koyulmuştur. Ayrıca toplumsal çeşitliliğin, eşitliğin ve çoğulculuğun sürdürülebilir olması için AK Parti muhafazakâr-demokrat kimliğin içine sekülerlik, adalet ve hoşgörü gibi gösterenleri de eklemlemiştir (Aslan, 2013, s. 81-82).

Bu açıdan AK Parti'nin'medeniyet siyaseti' gereğince hem sivil topluma hem de toplumsal alana yönelik en önemli politikalarını 'Demokratik Açılım' ve 'Çözüm Süreci' döneminde görmekteyiz. Bu açıdan Demokratik Açılım sürecinin AK Parti'ye, bu süreçte güçlü bir şekilde iktidar olmasına rağmen kendisini hala antagonistik bir güç olarak merkezin dışında tanımlaması, muhalefet görevini üstlenmesi, böylelikle toplumsal alanda hala dışardan içeriye yönelik söylemler üretebilmesine imkân tanıdığını belirtmek gerekir. Bu açıdan AK Parti dışında herhangi bir muhalefetten söz etmek oldukça zordur. Bu dönemi AK Parti'nin hem muhalefet hem de iktidar olduğu, toplumsal alanda hegemonik bir güç olarak zirveye çıktığı bir süreç olarak değerlendirmek yanlış olmaz.

Bu nedenle, AK Parti'nin medeniyet siyasetinin son bulmasının ve hegemonik gücünü kaybetmeye başlamasının altında yatan en önemli sebeplerinden birisinin çözüm sürecinin sonuçsuz kalması olduğu söylenebilir. Ancak daha öncesinde AK Parti'nin toplumsal hegemonyasına karşı gelişen en önemli olaylardan birisinin Gezi Park olayları olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan, hem gezi Gezi Park olaylarının hem de çözüm sürecinin rafa kaldırılmasının AK Parti ve diğer partiler için önemli sonuçları olmuştur. Bu sonuçların en önemlisi, AK Parti'nin aynı anda muhalefeti ve iktidarı temsil eden hegemonyasının sarsılması ve muhalefet alanını gittikçe terk ederek 'yerli ve milli' siyasete yönelmesi olacaktır. İkinci sonuç ise, diğer partilerin, özellikle CHP'nin, AK Parti'den boşalan muhalefet alanını doldurmaya yönelik söylemlerini gittikçe popülist mantık üzerine temellendirilmeye başlaması ve muhalefet alanını doldurma sürecinde kendi tikel kimliklerinde bölünmelerin meydana gelmesidir.

5.1.2.1 Gezi Parkı ve Söylemlerin Savaşı

Gezi eylemleri çevreci grupların uzun bir süredir Gezi Parkı'ndaki ağaçların sökülmesini önlemek amacı ile başlattıkları protestoların 31 Mayıs 2013 tarihinde kitleselleşmesi ve tüm Türkiye çapına yayılması ile başlamıştır. Bu eylemlerin Türk siyaseti açısından iki önemli sonucu olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi dünyada yeni toplumsal hareketler olarak adlandırılan bir eylem tarzı olması itibari ile farklı kültürel kimlikler temelinde çevreci, feminist, etnik ve dinsel grupların çok geniş bir koalisyonundan oluşmasıdır. İkincisi ise, Gezi Parkı olaylarının toplumsal alanı kuran sembollerin ve gösterenlerin içini boşaltmasıdır. Bu tahribat siyasi yelpazede yukarıda bahsedilen iki sonucu beraberinde getiren süreci tetiklemiştir. İlki yukarıda bahsedildiği gibi, AK Parti'nin hegemonik-popülist bir hareket olarak muhalif kimliğinin sarsılması ve söyleminde belli oranda bir kırılmaya yol açmasıdır. İkincisi ise muhalefetin başta CHP olmak üzere yeni bir hegemonik-popülist stratejiye yönelmesine neden olmuştur.

Gezi Parkı olayları toplumun çok farklı kesimlerinin karşılanmayan farklı taleplerinin yalıtılmış olarak kalamayarak aralarında bir eşdeğerlik zincirinin kurulduğunu göstermesi bakımından önemli bir örnektir. Laclau'nun belirttiği gibi tüm farklılıkların içten bir yarılma ile bir yandan kendi tikel kimliklerini korurken, diğer yanda Erdoğan karşıtlığı üzerinden yeni bir eşdeğerlik zinciri etrafında, negatif temelde bir kimliklenme ile bir araya gelmişlerdir. Yapılan araştırmalar Gezi Parkı eylemcilerinin genel profilinin üç ana gruptan oluştuğunu göstermektedir. Birinci grup dağınık çekirdeği meydana getiren 'anti- politik', çevreci, mizahçı ve bireyci kesimdir. İkinci grup ise genel itibari ile AK Parti ve Erdoğan karşıtlığı üzerinden hareket eden CHP ve İşçi Partili -2015 yılı itibari ile Vatan Partisi olmuştur- politik kesimlerden oluşmaktadır. Üçüncü grup ise daha çevrede kalan marjinal ve şiddet eğilimli örgütlerden meydana gelmektedir (Bayhan, 2014, s. 40). Bu son gruba bazı yasa dışı gruplar da eklenebilir. Ayrıca Gezi Protestoları her ne kadar kurumsal olarak protestolara katılmış olmasalar da milliyetçi kesimden belli bir destek almıştır. MHP lideri Bahçeli'nin de olayların sorumluluğunu Erdoğan'a yüklemesi ile olayların ilk aşamasında en azından

birinci grubu oluşturan çekirdek yapıya zimmi bir destekte bulunduğu iddia edilebilir[39].

Bu birbirinden farklı ve bazı aşırı grupların bir araya gelmesinin en önemli nedenlerden birisi, Gezi Parkı eylemcilerinin toplumsal alanda farklı grupların kendilerini ifade etmekte kullandıkları sembollerin içlerini boşaltarak, yerine olayları tek bir gösterene karşı mücadeleye, yani bir gösteren olarak Erdoğan karşıtlığına dönüştürmesidir. Konuyu birkaç örnek üzerinden açıklamak gerekirse, Gezi protestoları sırasında sosyal medyada ve ulusal basında sürekli olarak gösterilen bazı fotoğraflar örnek verilebilir. Bu fotoğraflarda, bozkurt işareti yapan milliyetçiler, sol yumruklarını havaya kaldıranlar -solcu, devrimci-, zafer işareti yapanlar aynı karede yer almaktadır. Aynı şekilde bu fotoğraflarda, Atatürk resimli Türk Bayrakları ile BDP (Barış ve Demokrasi Partisi) bayrağı ve PKK sembollerinin de bir araya getirildiği görülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, namaz kılan İslami grupların -Anti–Kapitalist Müslümanlar- etrafında çember oluşturarak nöbet tutan solcu gruplar da bir diğer önemli ayrıntıdır.

Gezi eylemelerinde üstünde durulması gereken en önemli mesele eylemcilerin kullandığı sloganlardır. Mesela, bilindiği üzere ‘Mustafa Kemal’in Askerleriyiz’ sloganı, Türkiye’de uzun yıllardır yaşanmakta olan cepheleşmenin bir ucu olan ulusalcı-laik kesimlerde en büyük ilgiyi görmüş, Cumhuriyet Mitinglerinden futbol tribünlerine kadar her alanda kullanılmıştır. Ancak eylemcilerin bu sloganı ‘Mustafa Keser’in Askerleriyiz’ şeklinde kullanmaya başlamaları sembollerin içinin boşaltılışının en ilginç örneklerinden birisidir. ‘Türkiye laiktir-laik kalacak’

---

[39] MHP Lideri Devlet Bahçeli, 6 Haziran 2013 Perşembe günü yapılan Merkez Yönetim Kurulu ve İl Başkanları toplantısı sonrasında basın açıklamasında şunları söylemiştir: "Çevre hassasiyetinin tetiklediği, yeşili ve doğayı koruma kararlılığının uyandırdığı kişisel özgürlük arayışları, kimlik ve kişilik izharları elbette değerli, elbette muteber bir insani tutumdur". "Hükümetin baskı, eziyet ve zorbalıklarına; her şeyi belirleme ve tayin etme saplantılarına; kimseyi dinlemeyen, anlamayan ve aldırmayan antidemokratik sapmalarına Taksim Gezi Parkı'ndan iyi bir cevap verilmiştir. Demokratik haklarını masumane vasıtalarla savunmak amacıyla meydanların dolduranlar, düşüncelerini bu yollar duyuranlar, hepsinden önemlisi de otoriter mizaç ve simalara karşı duranlar gerekli mesajları vermişlerdir. Taksim Gezi Parkı eksenli hadiselerin bundan sonra sürmesi halinde; Türkiye için öngörülmesi, üstesinden gelinmesi ve telafisi çok zor olay ve provokasyonlara zemin ve saha açacağı tartışma götürmez bir gerçektir (Bahçeli, 2013).

sloganının neredeyse hiç telaffuz edilmediği dikkate alınacak olursa, Türkiye'de laik, modern ve ulusalcı-Türk kimliğinin sembol ismi ve 1990'lı yıllar ile birlikte gelişen laik-muhafazakâr antagonizmasının en başat göstereni olarak 'Mustafa Kemal'in 'Mustafa Keser'e dönüştürülmesi ismin içeriğinin bağlamından koparıldığını ve boşaltıldığını göstermektedir. Bu aslında CHP'nin ve İşçi Partisinin politik söylemlerinin, siyaset tarzının ve Kemalizm anlatısının yerinden edilmesidir. Diğer yandan, Gezi eylemcilerinin en dış katmanını oluşturan radikal ya da marjinal solcu Marxist grupların sembolik söylemleri de aynı muameleye maruz kalmışlardır. Bu grupların en meşhur söylemleri 'Tek Çare Sosyalizm', 'Çare Drogba' şeklinde, 'Tek Yol Devrim' ise 'Ay Resmen Devrim', 'Tek Yol Devrim, Dinimiz Âmin' şekillinde söylemler ile çökertilmeye çalışılmıştır. Gezi eylemcilerini en iyi ifade edecek sokak yazıları ise 'Slogan bulamadım', 'ne yazacağımı bulamadım Anarşi falan İşte', 'Kahrolsun Bazı Şeyler', 'Tam Bağımsız Kuru Kahveci Mehmet Efendi' gibi sloganlar olmuştur.

Bu açıdan Gezi Parkı'nda merkezde yer alan ve toplumsal alanda kurulu sembolik çerçevelerin dışına taşan eylemcilerin adeta bir kara delik gibi çevresinde ona yaklaşan ve tepki gösteren tüm hakikat temelli büyük anlatıları yuttuğuna şahit olunmaktadır. Aynı şekilde iktidar ile ilgili olarak, Başbakan Erdoğan'ın eylemcileri 'Çapulcu' olarak değerlendirmesi ve eylemcilerin bu isimlendirmeyi sahiplenerek kendilerini o günden sonra 'Çapulcular' olarak değerlendirmeleri ve 'every day I am çapulling' şeklinde kendilerine bir marş bestelemeleri bir diğer örnektir. Bu açıdan eylemciler ve Erdoğan arasında mutabık olunan tek nokta burasıdır. Gezi eylemcileri gerçekten de metaforik anlamda çapulcudur. Eylemciler, o güne kadar toplumsal ve siyasal alanda antagonistik sınırları meydana getiren fay hatlarını kırmış, toplumsal kesimlerin sahip oldukları sembolleri kararsızlaştırmış ve bir nevi onların içini boşaltmışlardır. Bu açıdan iki fay hattının üzerinde durulabilir. Birincisi toplumsal alanı laik–muhafazakâr kutuplaşması üzerinden şekillendiren fay hattı yani siyasal alanı bürokratik elitler ve millet arasında kutuplaştıran fay hattı iken, ikincisi göstericilerin kendi aralarında var olan, yani iktidar bloğunun dışında kalan kesimler arasındaki sınırları belirleyen fay hatlarıdır.

Bu açıdan, asıl dikkat çekici gelişme Gezi eylemcilerinin 'Türkiye laiktir, laik kalacak' ya da 'Mustafa Kemal'in Askerleriyiz' gibi 2010 yılı öncesi alışılagelmiş sloganların ötesinde, Türkiye'nin o güne kadar duymadığı yeni söylemler yolu ile toplumsal alandaki en kalın fay hatlarından birisi olan laik-muhafazakâr çizgisini bulanıklaştırmaları ve anlamsızlaştırmalarıdır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, bu sloganların Kemalist bürokrasinin egemen olduğu, AK Parti'nin temsil ettiği toplumsal kesimlerin daha yeni yeni popüler bir kimlik kazanmaya başladığı dönemlerde merkez siyasetin ve Neo-Kemalist sivil toplum deneklerinin AK Partiye yönelik ürettiği sloganlar olmasıdır. Diğer bir ifade ile 1990'lı ve 2010'lu yıllar arasında, hegemonik olarak gözüken blokun içerisi ya da merkez olarak kabul ettiğimiz ulusalcı-laik kesimlerin belirlediği ve dışarda kalanlar ile aralarındaki sınırların ne olduğunu gösteren sembolik söylemledir. Ancak 2010'lu yıllar ile birlikte, bu içerisinin yerinden edildiği ve dışarısının yeniden tanımlandığı bir sürece girilmiştir.

Gezi olayları AK Parti'nin medeniyet söylemi üzerinden tanımlamaya başladığı yeni bir popüler kimliğinin kuruluşunun, yani popülist mantığın son aşamasına denk gelmesi dikkat çekicidir. AK Parti'nin bu sınırları 'Yeni Türkiye' -medeniyet temelinde- ve 'Eski Türkiye' –laik ulusalcı- karşıtlığı üzerinden çizmeye çalıştığı göz önünde bulundurulursa, Gezi eylemcilerinin söylemleri AK Parti'nin bu eski-yeni Türkiye sınırını, geçmişte elitler- millet arasında olduğu kadar kolay bir şekilde tanımlayabilmesini zorlaştırmıştır.

Gezi eylemlerine karşı AK Parti'nin ilk etapta 'vesayetçi bloğun darbe provası', 'camide içki içtiler' ve 'başörtülü bacılarımıza saldırdılar' vb. söylemler geliştirerek ön plana çıkarması, bu bağlamda içerisi ve dışarısı arasında hâlihazırda bulunan sınırların korunmasına yönelik çaba şeklinde yorumlanabilir. Aksi takdirde, AK Parti'nin medeniyet temelinde kurmaya çalıştığı yeni eşdeğerlik zincirinin popüler kimlik kazanması zorlaşacaktır ki nitekim öyle olmuştur. Bu nedenle, Gezi olaylarına karşı 'sade vatandaşın iyi niyetli tepkisinin dışında terörist ve illegal örgütlerin sesi', 'Türkiye'nin istikrarını bozmak isteyen dış güçlerin oyunu' ve 'faiz lobisi' gibi söylemler ile tepki gösteren AK Parti ilerleyen dönemlerde uluslararası arenadaki olumsuz gelişmelerin de etkisi ile yeni bir

stratejiye yönelerek 'Yerlilik ve Millilik' temelinde yeni bir söylem benimseyecektir.

Gezi eylemleri sırasında ortaya çıkan bir başka durum eylemcilerin kendi aralarında bulunan sınırların kararsızlaşması ve muğlaklaşmasıdır. Türkiye'nin çok farklı kesimlerinin bireysel ve örgütsel katılımı ile gerçekleşen eylemlerin popülist mantığın ikinci aşamasına denk düştüğü görülmektedir. Söyle ki, eylemcilerin Erdoğan karşıtlığı ve toplumsal alanı ikiye bölen sınırların dışında bulunmaları haricinde herhangi bir ortak kimlikleri bulunmamaktadır. Bu durum Türkiye'de AK Parti hegemonyasına karşı alternatif bir oluşumun ilk sinyallerini vermeye başlamıştır. Bu açıdan, Erdoğan karşıtlığı ve eylemcilerin kendi aralarındaki sınırların muğlaklaşması siyaset sahnesinde yeni ittifakların ve çatışmaların oluşmasını beraberinde getirecektir.

Sonuç olarak, Gezi Protestolarında dikkat çeken söylemlerin muhtevası, Cumhuriyet Mitingleri ile karşılaştırıldığında oldukça dikkat çekici sonuçlar elde edilmektedir. Cumhuriyet Mitingleri, neo-Kemalist bir temelde düzenlenmiş iken, yani toplumsal yapının merkezini Kemalist ilkeler üstünde inşa ederlerken bu ilkeler etrafında toplumsal alanın rızasını devşirerek yeni bir homejen toplum kurma arzusu ile hareket etmişlerdir. Ancak Gezi Protestoları bu açıdan post–kemalist olarak adlandırabileceğimiz yeni bir toplum hedefine yönelmiştir. Bu açıdan, toplumun bir merkezinin olduğu reddedilmektedir. Toplumsal alanı meydana getiren tikellikler kendi içlerinde farklı olarak kabul edilmek ile birlikte, toplumun merkezini teşkil edecek olan ana ilkeler arayışından vazgeçilmiştir. Bu durum, yukarda bahsedildiği üzere söylemler yolu ile farklı tikellerin evrensellik iddialarının altını oymuştur. Bu açıdan, 'Mustafa Kemalin Askerleriyiz'den 'Mustafa Keserin Askerleriyiz' söylemine, 'Tek yol devrim'den 'ay resmen devrim'e, ' Çare sosyalizm'den 'Çare Drogba' söylemine doğru bir evrilme gözlemlenmektedir. Bu hem Kemalist hem sol-sosyalist bloğun gittikçe evrensel ilkeler üzerinde tam ve kapalı bir toplum tahayülünden ve bu evrenselin saydam temsilcileri olma iddialarından vazgeçmeye başladıklarını göstermektedir.

5.1.2.2 Demokratik Açılım, AK Parti ve HDP

AK Parti'nin Medeniyet siyasetinin en önemli bileşenlerinden birisi 'Çözüm Süreci' olarak adı altında yaşanan gelişmelerdir. Bu süreç 2009 ve 2015 yılları arasında kesintiler olmakla beraber farklı isimler altında devam etmiştir. Sürecin en önemli özelliği, Türkiye'de yaşayan ve 1990'lardan bu yana hâkim söylem ile sorunlar yaşayan Kürt kökenli vatandaşlar ile AK Parti hegemonyası arasında Kemalist bürokratik elitlere karşı var olan eklemlenmeyi bir popüler kimliğe 'Türkiyelilik' adı altında dönüştürmektir. Ancak süreç BDP'nin önce fark mantığı üzerinden hareket ederek kendi tikel kimliğini konsolide etmesi ve daha sonra Türkiye'deki faklı solcu ve sosyalit kesimlerin bir araya gelerek HDP adı altında alternatif bir popülist harekete yönelmeleri sonucunda sonlanmış oldu. Bu süreç, AK Parti hegemonyası açısından olumsuz sonuçlar vermekle birlikte, HDP'nin bu süreçten kendi payına karlı çıktığı söylenebilir.

Sürecin başlangıç tarihi olarak 2013 Mart ayındaki ateşkes bir milat olarak kabul edilse de aslında sürecin kökenleri 2009 Oslo görüşmelerine dayanmaktadır. MİT ile PKK arasında 'demokratik açılım' kapsamında PKK'nın terör eylemlerine son vermesi amacıyla yapılan görüşmeler o günün şartlarında, toplumun önemli bir kesiminin hazır olmadığı gerekçesi ile gizli tutulmuştur. Ortadoğu'da yaşanan bazı gelişmeler nedeni ile PKK'nın tekrar silahlı eylemlere başlaması ile bu süreç kapanmış oldu (Bahar, 2013, s. 93-94).

Bu dönemde, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 'Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur ve mutlaka halledilmelidir' şeklinde açıklamaları ile başlayan demokratik açılım süreci, 2009 yılında İçişleri Bakanı Beşir Atalay tarafından amaçları ile birlikte şu şeklinde ilan edilmiştir;

> 'Demokratik açılımın birbiriyle bağlantılı iki hedefi vardır. Terörün sonlandırılması ve demokrasimizin yükseltilmesi. Türkiye'nin ertelenmiş, ihmal edilmiş, siyasi sosyal sorunların çözümü demokratikleşmektir. Terörün sonlandırılması, terörle kapsamlı mücadeleyi gerektirir. Bu bilinçle hareket eden hükümetimiz, bütün imkânlarını seferber etmiş, ülkemiz için her tür tedbiri almıştır. Güvenlik güçlerimizin terörle mücadeleci kahramanlığı, birlik ve beraberliğimizi koruyan en önemli unsurdur.'

15 Kasım 2009'da ise Başbakan Erdoğan, "Milli birlik ve kardeşlik projemiz bir hedeftir. Demokratik açılım süreciyle bu hedefe ulaşacağız" diyerek süreci

başlatmış oldu. 16 Ocak 2010 yılında Beşir Atalay Demokratik Açılım sürecine ilişkin olarak cezaevlerinde Kürtçe gibi farklı dil ve lehçelerde görüşme ve özel kanalların farklı dil ve lehçelerde 24 saat yayın yapılmasının önünü açtı. Aynı zamanda YÖK farklı dil ve lehçelerde enstitü ve araştırma merkezleri kurulması yönünde bir karar aldı. AK Parti genel başkan yardımcısı Hüseyin Çelik meselenin önemini 'ya biz bu meseleyi çözeriz ya da bu mesele bizi çözer' şeklinde vurgularken, Erdoğan açılıma destek için 62 sanatçı ile bir araya gelerek destek topladı[40]. Her ne kadar süreçte yaşanan bazı problemler[41] olsa da AK Parti süreci ayakta tutmak için tüm güçleri ile seferber oldu. Diğer yandan, bu süreç hem CHP hem de MHP tarafından yoğun eleştirilere tabi tutulmuştur. CHP Habur'da yaşanan gelişmeler sonrasında Beşir Atalay hakkında gensoru önergesi hazırlayarak

---

40 (Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci, 2018)

41 Süreçte yaşanan diğer gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir: 16 Nisan 2010 tarihinde Kandil'den gelen grup içerisinde bulunan Lütfü Taş, Öcalan için "Sayın" ifadesini kullandığı için 10 ay hapis cezasına çarptırıldı. 1 Mayıs 2010 tarihinde Tunceli'de bir karakola PKK'nın saldırısı sonucunda 4 asker hayatını kaybetti ve 7 asker yaralandı. 14 Haziran 2010 tarihinde PKK yöneticisi Duran Kalkan'ın "Genel af da çıksa silah bırakmayız" açıklaması Milliyet muhabiri Namık Durukan tarafından haber yapılması üzerine, İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, Durukan için Terörle Mücadele Kanunu'nu ihlal ettiğinden 1 yıldan 7 yıla kadar hapse mahkûm edilmesini talep etti. 18 Haziran 2010 tarihinde Öcalan'ın çağrısıyla Kandil ve Mahmur'daki kamplardan gelen 34 kişiden 13'ü hakkında tutuklama kararı çıktı. BDP Grup Başkanvekili Bengi Yıldız tutuklamalarla birlikte açılımın bittiğini söyledi. 13 Eylül 2011 tarihinde, Oslo'da MİT ve PKK arasında gerçekleştirilen bir görüşmeye ait olduğu iddia edilen ses kayıtları internette yayınlandı. Yayınanlanan ses kaydında Hakan Fidan, hem Öcalan'la hem PKK'lılarla Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla ve "özel temsilcisi" sıfatıyla görüştüğünü ifade ediyordu. Ses kaydının MİT Müsteşarı Hakan Fidan, MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş, KCK üyesi Mustafa Karasu, PKK üyesi Sabri Ok, Kongra-gel Başkan Yardımcısı Zübeyir Aydar ve koordinatör ülke temsilcileri arasında geçtiği iddia edildi. 19 Ekim 2011 tarihinde Hakkâri Çukurca ilçesinde polis ve jandarma binalarıyla güvenlik noktalarına, PKK tarafından ağır silahlarla ateş açılması sonucunda 24 asker şehit oldu. 28 Aralık 2011 tarihinde Türk Hava Kuvvetlerinin Şırnak Uludere ilçesi yakınlarındaki Irak topraklarında F-16 savaş uçaklarıyla yaptığı bombardıman sonucunda 35 Kürt vatandaş hayatını kaybetti. 2 Eylül 2012 tarihinde Beytüşşebap ilçe merkezinde bulunan askeri birliğe PKK tarafından gerçekleştirilen saldırı sonucunda 10 askerin şehit ve 20 PKK'lının öldüğü, 7 askerin de yaralandığı açıklandı. 8 Eylül 2012 tarihinde Hakkâri, Yüksekova ve Şemdinli üçgeninde bulunan PKK'lıları etkisiz hale getirmek için TSK tarafından başlatılan operasyonlar soncunda 26 PKK'lı öldü ve 2 asker şehit oldu (Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci, 2018).

TBMM'ye sunmuş [42] MHP lideri Devlet Bahçeli süreci bir tuzak olarak değerlendirmiştir[43].

13 Mart 2013 yılında PKK'nın Irak'ta esir tuttuğu Türk işçileri Öcalan'ın emri ile serbest bırakması ile süreç yeniden hızlanmaya başladı. Hemen akabinde BDP Genel Başkanı Selahaddin Demirtaş ve bazı milletvekilleri İmralı Adası'nda Öcalan ile görüşerek 21 Mart 2013 tarihinde Öcalan'dan aldıkları mektubu Türkçe ve Kürtçe olarak Diyarbakır'da gerçekleşen Nevruz kutlamalarında okudular. Ayrıca PKK silahlı güçlerinin Türkiye topraklarını terk etmesi yeni bir süreci başlattı. Bu süreçte BDP'li Belediyeler Kürtçe isimlerin kullanıldığı tabelalar asmaya başladı ve Kürdistan adıyla ilk siyasi parti kuruldu. Ayrıca Öcalan için ev hapsi talepleri, Diyarbakır'da hava kuvvetlerine ait bir üstteki Türk bayrağının bir grup gösterici tarafından indirilmesi, Diyarbakır Lice'de PKK'nın kurucularından Mahsum Korkmaz adına bir heykel dikilmesi sürecin dikkat çeken diğer gelişmelerdir.

Bu süreçte dikkat çeken en önemli gelişmelerden birisi de BDP'nin özellikle çözüm sürecinde işlettiği fark mantığından dolayı kendi toplumsal tabanını konsolide etmeye başlamasıdır. Böylelikle BDP AK Parti'nin medeniyet siyaseti ile güçlü bir şekilde kendi zincirine eklemlediği Kürt seçmeni, bu eşdeğerlik zincirinden koparak, kendi söylemine eklemlemeye başlamıştır. Bunun en net göstergesi 2011 yerel seçimlerinde toplamada 2,8 milyon oy alarak bağımsız şekilde meclise giren BDP grubu 29 milletvekiline sahip iken, 7 Haziran 2015 seçimlerinde yaklaşık 6 milyonun üzerinde oy almış, 80 milletvekili ile parti halinde meclise girmiştir. Bu açıdan BDP-HDP'nin tutumu, AK Parti'nin 'hegemonik' gücünü ya da toplumsal normal olma durumunu derinden sarsmıştır.

---

42 (Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci, 2018)
43 (Bahçeli: Açılım tuzağına düşmeyin, 2010)

5.1.2.3. CHP'nin Söylemsel Dönüşümü

CHP'nin 2010 yılından itibaren geliştirmiş olduğu siyaset tarzında ve söylemlerinde meydana gelen kırılma AK Parti'nin medeniyet siyasetine farklı bir meydan okuma şeklinde okunabilir. 'Yeni CHP' adıyla yeni bir söyleme yönelen CHP, bu dönemde siyaseti yeni bir popülist strateji üzerinden şekillendirmeye başlamıştır. AK Parti hegemonyasının en güçlü olduğu bu dönemde CHP'nin bu değişimi, her ne kadar ciddi bir başarı kazanamasa da, Gezi Parkı olayları ve çözüm sürecinin bitmesi ile AK Parti'nin gittikçe muhalefet alanından çekilmesi ile birlikte 2015 yılından itibaren toplumsal muhalefeti örgütleme açısından bir başlangıç olarak kabul edilmelidir.

CHP'nin 2002'den 2010 yılına kadar Deniz Baykal liderliğinde laiklik odaklı ve irtica karşıtı bir söylem üzerinden siyaset ürettiği, işsizlik ve yoksulluk gibi konuları ikinci plana aldığı söylenebilir. Genel itibari ile bu süreçte 1930'ların Kemalist söylemini yeniden üreten CHP'nin kendi tikel kimliği ve talepleri üzerinden iktidara gelme olasılığının çok düşük olduğu görülmektedir. 2007 seçimlerinde gündeme oturan laiklik vurgusunun ve Çankaya'da 'türbanlı bir eşin' olup olamayacağı tartışmalarının bir kenara bırakılmasının ardından, CHP'nin 2009 yılında yerel seçimlerinde yolsuzluk, işsizlik, ekonomik paketler ve hatta çarşaf açılımı gibi siyasi meseleleri yavaş yavaş ön plana çıkardığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan CHP'nin seçim stratejisinde yeni ve farklı bir söylemin gittikçe oluşmaya başladığı görülmektedir. CHP'nin bu yeni strateji ile oylarını 2009 yerel seçimlerinde 2007 genel seçimlerine nazaran 3-4 puan arttırdığı gözlemlenmektedir. Ancak burada 2008 ekonomik krizinin de etkilerini unutmamak gerekir. Yine de 2009 yerel seçimleri üzerinden CHP'nin klasik Kemalist söylemlerinde bir kırılmanın gerçekleştiğini vurgulamak için erkendir.

Ancak Kemal Kılıçdaroğlu'nun genel başkan olması ile başlayan süreç, Kemalizm karşıtı olmamakla beraber 'post- Kemalist' bir sürecin başladığı şekilde yorumlanmıştır (Akyol, 2009). Sonuç olarak, CHP'de ki esas değişimin Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP'nin 18 Aralık 2010 kurultayında yeni başkan olarak seçilmesi, CHP'yi 'Yeni CHP' olarak isimlendirerek listesindeki yeni isimler ile

parti tabanını ideolojik dar bir kesimden geniş kitlelere doğru genişleteceğinin sinyallerini vermesi ile başladığını söyleyebiliriz (Akyol, 2010).

5.1.2.3.1. Yeni CHP

Kılıçdaroğlu 2010 referandumu öncesinde neden hayır oyu vereceklerini açıkladığı ve Hürriyet gazetesinde tam metin halinde yer alan mektubunda bu söylemsel dönüşümün ilk örneklerini vermektedir. Referandumun olumlu sonuçlanması halinde 'yargı denetiminin ortadan kalkacağı ve Türkiye'nin tek bir partinin egemen olduğu otoriter bir rejime sürükleneceği' iddiasında bulunan Kılıçdaraoğlu'nun mektubunda 'özgürlükçü-liberal demokrasi' kavramının ön plana çıktığı görülmektedir[44]. Kılıçdaroğlu yaklaşan anayasa değişikliği paketinin onaylanması durumunda, özgürlükçü ve 'liberal' demokrasinin tehdit altına gireceğini vurgulamaktadır. Buna ilaveten darbelerin seçimle iktidara gelen sivil yönetimleri devirmek sureti ile demokrasiye verdiği zararı, ordunun sivil denetim altında almanın demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olduğunu belirterek, CHP'deki söylemsel kırılmanın ilk işaretlerini vermeye başlamıştır. Kılıçdaroğlu benzer şekilde askeri darbelerin kesinlikle savunulamayacağını, 27 Mayıs darbesini yapanların bugün utandıklarını, dahası Askeri Yüksek İdari Mahkemelerin kaldırılabileceğini dillendirmiştir[45]. 27 Nisan 2007 bildirisini doğru bir girişim olarak görmediğini ve 28 Şubatta Erbakan'ın direnmesi gerektiğini de vurgulayan Kılıçdaroğlu (Bila, 2010) ile birlikte, 'Yeni CHP'de göze çarpan bir eksen değişikliği görülmektedir.

Kılıçdaroğlu'nun oluşturmaya çalıştığı ikinci söylem ise laiklik meselesi ile ilgilidir. CHP lideri 2010 yılında katıldığı bir davet dönüşünde gazetecilere: 'Anayasa Mahkemesi'nin AK Parti konusunda verdiği bir karar var, laiklikle ilgili. Ben bugün için laikliğin tehlikede olduğunu düşünmüyorum... Eğer tehlikede dersek bunun altını doldurmak lazım, askıda kalır, gerekçelendiremem... Din alanında özgürlükleri daha da genişletmek gerektiği de görülüyor... Ancak burada sorun dinin siyasal amaçlar için

[44] (www.hürriyet.com, 2010)- 'Amaçları sivil dikta'
[45] (www.ntv.com, 2010) 27 Mayıs'çılar bugün utanıyor

kullanılması, siyasallaştırılması... Bunun da önüne geçmek gerekir...'[46] Şeklinde bir beyanda bulunmuş ve türbanın Türkiye'nin bir realitesi olduğunu, sorunun uzlaşma ile çözülmesi gerektiğini, türbanlı kızların üzerindeki baskıların kalkması gerektiğini belirterek[47], bu sorunun çözülmesine yönelik her türlü toplumsal desteği sağlayacaklarını açıklamıştır[48].

2011 Genel seçim sonuçları her ne kadar 2007 seçimlerine göre daha olumlu olsa da, seçimlerde AK Parti'nin ezici bir oy oranıyla büyük bir başarı kazandığı görülmektedir. 2007 genel seçim sonuçları ile karşılaştırıldığında AK Partinin oyları, % 46,6'dan % 49,9'a, CHP'nin oyları % 20,9'dan % 25,98'e yükselmiştir. MHP'nin oyları ise % 14,3 ten % 13'e düşmüştür. Seçim sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapılacak olunursa, uzun yıllardan beri merkeze göç eden çevrenin yaşadığı sınıfsal ve toplumsal dönüşüm sonucunda ortaya çıkan, başta modernleşme olmak üzere, toplumsal taleplerin yarıdan fazlasına sadece AK Parti tarafından güçlü bir karşılık verildiği görülmektedir. Bu açıdan, 'Yeni CHP'nin 2011 seçimlerine giderken izlediği ve bir nevi geçmişin laik-muhafazakâr ekseninde dönen söylemlerinin iz düşümü olarak görülebilecek 'endişeli modernler' söyleminin başarısız olduğu, toplumsal alanda kendi çevresi dışında çok da karşılık bulmadığı görülmektedir (Kahraman, 2011).

Bu durum popülist söylemlerin ve siyasetin bir anda yukarıdan aşağı doğru bir ivme kazanamayacağının göstermektedir. Gerçekte sürecin tam tersine işlediği, popülizmin toplumsal alandan yükselerek siyaseti şekillendirdiği daha önce de belirtilmiştir. Bu açıdan, CHP'nin 2010 yılı itibari oluşturmaya başladığı popülist söylemlerinin %50'lik oy oranına sahip popülist-hegemonik bir güç karşısında istenen etkiyi yaratamadığı aşikârdır. Bu açıdan, AK Parti'nin söylemlerini sadece 'Darbe ve Din' üzerinden geliştirdiğini, her ne kadar toplumsal alanda belli bir karşılığı olsa da sadece bu iki konunun merkezi teşkil ettiğini düşünmek mantıklı değildir. Özellikle, AK Parti'nin iktidara gelmesinin ardından kalkınma, hizmet, vb. söylemlerinin kitlelerin gündelik hayatta bire bir karşılaştıkları sorunlara

[46] (Bugün için laiklik tehlikede diyemem, 2010)
[47] (Bugün için laiklik tehlikede diyemem, 2010)
[48] (Kılıçdaroğlu'ndan türban açıklaması, 2010)

çözüm üretmede önemli ölçüde etkisi olduğu bilinmektedir. Böylece AK Parti'nin toplumsal taleplere verdiği cevaplar sonucunda hem karşılanmayan taleplerin kümelenmesini önlemede hem de 2009'dan itibaren medeniyet söylemi ile şekillenen siyaset stratejisi ile toplumsal alanın tamamını kuşatmaya yönelik bir söylem üretmede oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Bu süreçte, AK Parti'nin en önemli başarısı iktidar ile birlikte muhalefet görevini de üstlenebilmesidir. Çözüm süreci ve Alevi açılımı gibi yeni söylemler, bunun en önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu açıdan 'vesayet rejimi' ve 'Sünni İslam' kimliğini AK Parti söylemlerinin önemli bir bileşeni olarak kabul etmekle birlikte, AK Parti'nin güçlü hegemonyasını sadece bu iki bilişen üzerine temellendirmek hatalı olacaktır. Aksi halde, başta Erbakan olmak üzere benzer söylemleri kullanan hareketlerin aynı oranda bir başarıyı elde edemeyişini açıklamak oldukça güçleşir.

Ancak Yeni CHP'nin özelikle 'darbe karşıtı' ve 'din açılımı' olarak adlandırabileceğimiz bu iki yeni söylemini, Türkiye'de popülist siyaset tarzının CHP tarafından gittikçe benimsendiğinin de ilk işaretleri olarak okumak gerekir. Bu açılımların AK parti hegemonyasına herhangi bir zarar verdiğini iddia etmek imkânsız olmasına rağmen, bu söylemsel dönüşümün hâlihazırdaki antagonistik sınırları kararsızlaştırmaya yönelik bir amacı olduğu görülmektedir. CHP'nin özcü ve sabit temeller üzerinde inşa ettiği klasik anlayıştan kopmaya başlaması ve 'kendisini daha önce toplumsal alanın içinde belirlenmiş herhangi bir çıkarın veya öznenin tekrarı olmaktan kurtarmaya [49], çalışması karşı hegemonik gücün

---

[49] Özkazanç hegemonik siyaset tarzının insiyatifi öne çıkardığını ve siyasalın alanını genişlettiğini belirtir. Bu açıdan mücadelenin taraflarını ön verili olarak kabul etmezler. Laclau ve Mouffe'un 'hegemonik iddiası olan hiçbir siyaset kendini daha önce toplumsalın içinde belirlenmiş herhangi bir çıkarınn, öznenin tekrarı olarak görmeyeceğini' belirtmesinden hareketle, hegemonik siyaset tarzının dört önemli ayırt edici özelliğini şu şekilde sıralar:

-Hegemonik siyaset siyasal alanın özgüllüğünü vurguladığı ölçüde atak, saldırgan bir siyaset tarzıdır.

-Hegemonik siyaset ideolojik, ütopik, estetik ve ahlaki siyaset anlayışlarına karşı stratejiyi öne çıkaran bir siyaset tarzıdır.

-Hegemonik siyaset hem negative hem de pozitif yönelimi olan, bütünlük kurmaya yönelen bir siyaset tarzıdır.

-Hegemonik siyaset eklemlenme mantığı ile hareket ettiği için içkin bir çoğulculuk ve zenginlik barındıran bir sizyaset tarzıdır (Özkazanç & Kozalı, 2000, s. 12).

momentlerini çözücü bir söylem üzerinden siyasi mücadeleye giriştiğini göstermektedir. Özellikle savunmacı konumdan çıkarak atak bir pozisyona geçmesi, CHP'nin popülist siyaset anlayışına yöneldiğini göstermektedir. Dolayısıyla söz konusu durumu, AK Parti' medeniyet siyasetine yönelik bir karşı koyuş olarak okumak gerekir. Nitekim CHP'nin bu sınırları kararsızlaştırma stratejisi 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığı ile daha en net şekilde gözlemlenmektedir.

5.1.2.3.2. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Cumhurbaşkanlığı Adaylığı

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri 30 Mart yerel seçimlerinin hemen akabinde 10 Ağustos tarihinde yapılmış, Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Cumhurbaşkanı halkoyu ile seçilmiştir. Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi sırasında yaşanan ve 367 krizi olarak tarihe geçen krizin sonucunda, 2007 yılında gerçekleştirilen referandum ile birlikte anayasada cumhurbaşkanının halk oylaması ile seçilmesi kabul edilmiştir. Bu değişikliği ileride Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine giden yolda ilk basamak olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Ancak, Cumhurbaşkanının halkoyu ile seçilmesinin, bu hali ile bile, Türk siyasal hayatında ve siyaset tarzında önemli bir dönüşüme yol açtığı ve muhalefetin siyaset algısını değiştirmeye katkıda bulunduğu iddia edilebilir.

Bunun en önemli göstergelerinden birisi, 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde CHP'nin izlemiş olduğu stratejidir. 16 Haziran 2014 tarihinde, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ve MHP lideri Devlet Bahçeli birlikte yaptıkları bir basın toplantısı ile Ekmeleddin İhsanoğlu'nu çatı aday olarak ilan etmişlerdir. İhsanoğlu'nun adaylığı CHP içerisinde bazı tartışmaları beraberinde getirse de, CHP teşkilatlarında genel olarak uygun görülmüş ya da karşı çıkılmamıştır. Muhafazakâr kimliği ile bilinen İhsanoğlu'nun adaylığı, CHP'nin strateji odaklı popülist politikalarının ilk somut örneklerinden birisi olarak görülebilir.

Her şeyden önce, 1943 yılında Kahire'de dünyaya gelen İhsanoğlu'nun babası Yozgatlı İhsan Efendi, Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni rejim ile yaşadıkları anlaşmazlıklarından dolayı yakın dostu Mehmet Akif Ersoy'un ardından Mısır'a göç etmiş, CHP anlayışı ile köklü problemleri olan muhafazakâr bir isim olarak

dikkat çekmektedir. Ayrıca, Ekmelddin İhsanoğlu AK Parti iktidarının 2004–2014 yılları arasında, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Genel Sekreteri olarak görev yapmış, muhafazakâr kimliğe sahip bir isimdir. Bu açıdan Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığının üç önemli sonucunun olduğu görülmektedir.

Bunlardan birincisi, AK Parti'nin Türkiye siyasetini dönüştürmedeki başarısıdır (Miş & Yanık, 2014, s. 11). Türkiye'de, özellikle 2010 yılından itibaren AK Parti'nin medeniyet söylemi üzerinden inşa ettiği muhafazakâr özne, gün geçtikçe siyaset alanında ağırlığını hissettirmeye başlamış, muhafazakâr demokrat bir toplum modeli hegemonik hale gelmiştir. Bu açıdan kendisini yeni bir hegemonik popülist hareket olarak dizayn etmeye başlayan CHP, karşısındaki hegemonik hareketin göstergelerini kararsızlaştırma ve öğelerini ayırarak kendi zincirine eklemleme arayışına girmiştir. Sonuç olarak CHP siyaset üretirken bu seçmen kitlesini göz önünde bulundurmak zorunda kalmıştır. Bunun en belirgin örnekleri Kılıçdaroğlu'nun 'Yeni CHP' sloganı ile birlikte geliştirdiği söylemlerinin klasik CHP yaklaşımından nasıl bir kırılmaya yol açtığı yukarıda belirtilmişti. Aslında, CHP'nin izlediği strateji, 2002 yılında AK Parti'nin kitleselleşirken izlediği politika ile birebir uyuşmaktadır. 2002 yılında, AK Parti'nin karşısında güçlü bir hegemonik siyasal hareketten ziyade toplumsal tabanı olmayan asker-sivil bürokrasi ve onun söylemleri bulunmaktaydı. Bu süreçte AK Parti 'gömlek değiştirdiğini' ve laikliği bir güvence olarak gördüklerini belirterek, 1990'lı yıllarda merkez sağın ve solun sürekli olarak kendilerini tanımlamada kullandığı 'irtica'[50] sıfatını üstünden atmaya çalışmıştır. Buna ek olarak liberal değerlerin söylemsel üstünlüğü olduğu kabul edilecek olursa, AK Parti'nin demokrasi ve özgürlük gibi liberal söylemlere de eklemlenerek bir nevi mücadeleyi karşı

[50] 1990'lı yıllarda çevrede gittikçe güçlenen Refah Partisi, ya da bir başka değiş ile 'Milli Görüş Hareketi' sadece CHP ve elitist bürokrasi tarafından değil, aynı zamanda da merkez sağ siyaseti tarafından da 'irtica' tehdidi olarak tanımlanmıştır. Duman ve İpekşen'e göre 'İslami değerleri benimsediğini belirten partilerin oy oranlarındaki yükselen grafik, 1995 seçimlerindeki iktidar yarışına da yansımıştır. Tansu Çiller ve Mesut Yılmaz seçim kampanyalarında eğer bu partilere oy verilirse ülkenin karanlığa gömüleceği, laik yaşamın sona ereceği gibi mesajlarla kamuoyunda korku yaratmaya çalıştılar' (Duman & İpekşen, 2013, s. 130).

hegemonik güce yönelik birçok cepheden yürüttüğüne tanıklık edilmektedir. Bu durum, Kılıçdaroğlu'nun 'liberal- özgürlükçü demokrasi' tehlikede açıklaması ile de benzeşmektedir. Son olarak, AK Parti'nin kalkınma söyleminde bir nevi Kemalist modernleşme söylemi ile eklemlenmesi olarak okumak daha gerçekçi olacaktır.

Buradan çıkarılacak ikinci sonuç ise CHP'nin siyasi iflasıdır. Bu iddia dönemin Kültür ve Turizm Bakanı Ömer Çelik tarafından gazetecilerle düzenlenen bir basın toplantısında dillendirilmiştir. Çelik sözlerine MHP-CHP ittifakının 'birbirine tamamen zıt siyasi fikirlerdeki partilerin, birlik adına kendi siyasi fikirlerini bir kenara bırakmasının uzlaşma anlamına gelmediğini' belirterek ittifakı eleştirmiş, söz konusu durumun tamamen 'bir tür siyasi iflas' anlamına geldiğini vurgulamıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken konu, bu iflasın Çelik'in belirttiği gibi bir yok oluş anlamında iflas değil, 'boş oluş' anlamında tikel bir iflas olduğudur. Bu üçüncü ve dördüncü bölümlerde bir tikelin eşdeğerlik zincirinin tamamını temsil etme misyonunu üstlenmeyi amaçladığında kendi tikel kimliğini iptal etmek ve kendisini bir boş gösterene dönüştürmek zorunda kalacağı şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Burada CHP'nin izlediği stratejide tam manası ile bir 'gömlek değiştirmek' yani kimliğinde meydana gelen bir yarılma sonucunda bir yönü ile kendi kimliğini, diğer yönü ile AK Parti politikalarından hayal kırklığına uğramış ve talepleri karşılanmamış demokratik özneleri temsil etmeye çalışmak olduğu söylenebilir.

Popülist bir hareketin kullandığı sembollerin ve simgelerin 'kesin olmayışı' ya da 'muğlaklığı' boş gösterenlerin toplumsal alanda yeniden üretimi ile ilgili bir husustur. Laclau'nun üstünde önemle durduğu gibi, popülist hareketlere belli bir birlik ve tutarlılık sağlayan bu boş gösterenlerin ya da sembollerin muğlaklığı ideolojik ve siyasal bir fukaralıktan değil hareketin radikal heterojenliğinden kaynaklanmaktadır. Heterojenliğin bir şekilde kendi içinde bir bütünlük oluşturması, ancak içi boşaltılmış popüler simgelerin, bu heterojenliği bir anlamda temsil etmesi ile mümkün olmaktadır (Laclau, 2007, s. 98).

Ayrıca Laclau eşdeğerler zincirinin kurulması ve genişlemesi ile zinciri temsil eden tikel kimliğin ilişkisinde ters bir orantı olduğunu belirtir. Bu durum, zincirin

genişlemesi ile zinciri temsil eden tikelin taleplerinin en asgari düzeye indirilmesi anlamına gelmektedir. Bu da popülist kimliği kuracak olan sembollerin içeriklerinin boş ve fakir olmasının nedenini açıklar. Çünkü popüler özne ancak 'eğilimsel boş gösterenlerin' söylemsel olarak yeniden üretilmesi yolu ile inşa edilebilir (Laclau, 2015, s. 140). Bu açıdan, AK Parti 2014 Cumuhurbaşkanlığı seçimlerine girerken lider ve kitle özdeşliğinin kuruluşunun sonunda iken, CHP'nin daha yolun başında olduğu görülmektedir. Bu açıdan CHP ve MHP ittifakını, MHP'nin değil, CHP'nin kimliğinde meydana gelen bir yarılma üzerinden gerçekleştiği, dolayısı ile CHP'nin popülist bir stratejiye yönelişi, MHP'nin özcü bir siyaset anlayışında devam edişi şeklinde okumak gerekir.

Üçüncü sonuç ise, CHP–MHP çatı adayı İhsanoğlu'nun besmele çekerek ve Fatiha Suresini Türkçe okuyarak başlattığı seçim kampanyasının merkezini oluşturacak olan, 'ekmek için Ekmeleddin' sloganıdır. 10 Temmuz 2014'de Çırağan Sarayında kampanya tanıtım toplantısında ilan edilen sloganın genel olarak sosyal medyada çok fazla alay konusu olacak şekilde tartışılmasını, kampanyayı yürüten isimlerden Özlem Gürses şu dikkat çeken sözleri ile açıklamıştır: 'Bu kadar çok konuşulması, sosyal medyada bu denli yer bulması, üzerinde espriler yapılması… Tanınırlığın, farkındalığın artması demek bu durum. Bunların hepsi de sloganın başarılı olduğunu gösteriyor… Ve tabii kampanya stratejimizi.'[51] Bu açıklama ile kampanyayı yürüten grup açısından önemli olanın sloganın mesajından önce popülerliğinin göz önünde tutulduğu sonucu çıkmaktadır. Aynı şekilde, Erdoğan'ın 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde millet kıraathanelerin bedava kek ve çay vaadi gibi, bu sloganında yöneldiği kitle bakımından benzeştiği görülmekte ve bunun hafife alınmaması gerekmektedir. . Ayrıca mesaj konusunda sloganın hedef kitlesinin genellikle alt gelir düzeyi grupları, yani CHP tabanınından ziyade AK Parti tabanına yönelik olması bir diğer önemli ayrıntıdır.

İhsanoğlu'nun adaylığı hakkında üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta ise kendi içinde yarattığı paradokstan kaynaklanmaktadır. CHP–MHP çatı adayı olan İhsanoğlu'nun adaylığını siyasetin dışından gelen bir isim olması itibari

[51] (www.diken.com.tr, 2014)

ile genel seçmen kitlesine yönelik bir strateji olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Genel olarak CHP içerisinden çıkacak kamuoyu tarafından iyi tanınan adayların hem parti içerisinde hem de hedef kitlede gereken sempatiyi kazanmasının daha zor olduğu düşünülebilir. Ancak öte yandan İhsanoğlu'nun biraz tanınırlık problemi bulunmaktadır. Metropoll araştırma şirketinin çalışmalarına göre % 32 olan bu tanınırlık oranı, LRC araştırma şirketine göre % 24'te kalmaktadır. Tanınırlığının artması ile birlikte İhsanoğlu'na yönelimin de arttığını belirten araştırma şirketleri, bunun ile birlikte MHP'den de Cumhurbaşkanlığı için Erdoğan'a desteğin % 9,5 (metropoll)- % 14 (LRC) civarlarında seyrettiğini belirtmektedirler[52]. MHP'deki bu kopmada İhsanoğlu'nun az tanınırlığının yanında Erdoğan'ın gittikçe milliyetçileşen söylemlerinin de etkisinin bulunduğunu söylenebilir. Bu açıdan, ihsanoğlu'nun tanınırlığı CHP açısından bir avantaj olarak hesaplanırken dezavantaja dönüştüğü görülmektedir. Az tanınırlığın bir avantaj olarak nasıl işe yaradığı 2019 İstanbul Büyükşehir Belediye seçimlerinde Ekrem İmamoğlu örneğinde görülmektedir. Yine de bu seçimi popülist bir siyaset tarzı açısından değerlendirmek gerekirse, İhsanoğlu boş bir gösteren olarak CHP açısından önemli ve kritik bir seçimdir.

Bunun ile birlikte diğer bir paradoks ise İhsanoğlu'nun uzlaşmacı ve hoşgörülü söyleminin siyaset üstü bir nitelik taşımasıdır[53]. Bu açıdan İhsanoğlu'nun entelektüel ve sakin kişiliği popülist bir siyaset tarzı ile çelişmektedir. Ancak, bu noktada halen göz önünde bulundurulması gereken durum AK Parti'nin hegemonik bir hareket olarak hala büyük bir güç olduğu gerçeğidir. Her ne olursa olsun Ak Parti'ye küskün seçmen bile diğer alternatiflere yönelmemektedir.

[52] (www.t24.com.tr, 2014)
[53] (İhsanoğlu tercihi ve risk alan Kılıçdaroğlu, 2014)

5.1.2.4. Erdoğan'ın Söylemlerinde Dönüşüm

2014'de Temmuz'un ilk günü Cumhurbaşkanlığı adaylığını ilan eden Erdoğan'ın seçim kampanyasının en dikkat çeken özelliği, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile Kurtuluş Savaşı arasında kurulan ilişkidir. Erdoğan'ın ilk seçim mitingini 5 Temmuz 2014 günü Samsun'dan başlatması önemlidir. Dönemin Ak Parti Samsun İl Başkanı Fuat Köktaş'ın mitingi şu sözler ile duyurmuştur:

> 'Yeni Türkiye'nin istiklal mücadelesinin lideri, sağlam irade Recep Tayyip Erdoğan'ın ilk ziyaretini, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün istiklal mücadelesini, Kurtuluş Mücadelesini başlatmak üzere ilk adımı attığı yer olan 19 Mayıs şehri Samsun'dan gerçekleştirmesi, 10 Ağustos'ta yapılacak olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri için de Samsun, yeni bir Milli Mücadele startının verileceği yer olacaktır'[54].

Bu açıdan Erdoğan'ın 6 Temmuz'da ise 2. Mitingine Erzurum'da devam etmesi sembolik açıdan önemlidir. Bilindiği üzere Atatürk milli mücadeleyi başlatmak için İstanbul'dan Samsun'a gelmiş ve hemen akabinde Erzurum'da ilk kongreyi toplamıştır. Burada Erdoğan'ın seçim kampanyasının ana söylemini, 'kurucu ideolojinin bir revizyonu' (Dalay, 2014) üzerinden temellendireceği anlaşılmaktadır. Bu amaç ile Erdoğan'ın seçim sloganlarında 'Değişimin Lideri', 'Milletin Adamı' ve 'Yeni Türkiye' temaları ile birlikte seçim şarkılarındaki kahramanlık ve yegâne liderlik vurgusu ön plana çıkmaktadır (Göksu, 2015, s. 331).

Ayrıca, 'Yeni Türkiye Yolunda Demokrasi, Refah, İtibar'' sloganı ile 45 sayfalık bir vizyon belgesi ile seçmenin karşısına çıkan Erdoğan, vizyon belgesinde 2023 yılında 'Yeni Türkiye' hedeflerinin ana hatlarının neler olacağını belirlemektedir. 'Yeni Türkiye'nin temel prensiplerinin sıralandığı kitapçıkta, demokrasinin daha da geliştirilmesi, siyasi ve toplumsal normalleşmenin sağlanması, toplumsal refahın arttırılması ve dünyada sözü geçen ülkeler arasında yer alınması ana hedefler olarak ortaya konmuştur (AK Bülten, 2014).

AK Parti açısından bakıldığında, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin toplumun ve devletin yeniden bir formasyonuna yönelik hedeflerin ilk basamağı olarak ele alındığı görülmektedir. Bu seçimler ile birlikte, Erdoğan isminin popülist

---

[54] (AK Parti'den Mitinge Davet, 2014)

hegemonik bir hareket olarak AK Parti ile ve temsil ettiği toplumsal kesimler ile özdeşleştiği söylenebilir. Bu anlamda, Fahrettin Altun'un açıklamaları son derece önemlidir. Yeni Türkiye idealinin Erdoğan'ın siyasi iradesi ile temsil edildiğini ve Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığının bu anlamda kurucu bir rol oynayacağını belirten Altun, Erdoğan'ın 'Türkiyelilik' vurgusu etrafında yeni bir toplumsal sözleşmeden bahsetmesinin altını çizmektedir (Altun, 2014).

2014 Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarında %51, 79'luk bir oy oranı ve 21milyon'luk bir oy sayısına ulaşan Erdoğan'ın önemli bir başarı elde ettiği görülmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde toplam seçmen sayısı 55.701.719 iken seçmenlerin sadece %73'ü, yani 41.163.243 kişi sandık başına gitmiştir. Bu normal seyirden oldukça düşük bir orandır[55]. Bu ortalama yani 20-21 milyon seçmen sayısı 2011- 2020 yılları arasında, AK Parti'nin ve Erdoğan'ın popülist hegemonik bir hareket olarak sınırlarına da işaret etmektedir.

Bu açıdan, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri AK Parti açısından bir içe kapanma devrinin, yani 'halka ait olanların' tanımlanmaya başlanışının göstergesi olarak değerlendirilebilinir. İlerleyen süreçte, AK Parti'nin kendi tabanını konsolide etmeye, birlik ve bütünlüğünü korumaya yönelik söylemler üreteceği görülecektir. Bu aynı zamanda uluslararası ve ulusal alanda gerçekleşen bir dizi olay sonucunda, AK Parti'nin 'medeniyet' söyleminden 'yerli ve milli' siyaset anlayışına geçişinin ilk göstergesi olarak da ele alınabilir.

5.1.3. Haziran Genel Seçimleri ve AK Parti Hegemonyasının Sınırları (2015)

5.1.3.1. AK Pati ve 7 Haziran 2015 Seçim Söylemleri

Genel olarak, Ak Parti'nin 7 Haziran seçimlerine giderken kullandığı temel söylemin 'Yeni Güç Büyük Türkiye' olduğu görülmektedir. Ayrıca 'Hedef 2023'e göndermede bulunan 'Büyük Türkiye' söyleminin altının 'Yeni Türkiye

[55] Seçimlere katılım oranları 2007 genel seçimlerinde % 84,25, 2009 yerel seçimlerinde % 85,18, 2011 genel seçimleri % 83,16, 2014 yerel seçimleri % 89,15'dir.

Sözleşmesi' adı altında doldurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak seçim sürecine daha derin bakıldığında, AK Parti'nin temel hedefinin oylamaya sunacağı yeni anayasa ve yeni sistemi getirebilmesi için ihtiyaç duyduğu meclis üstünlüğü, bunun içinde yaklaşık 400 milletvekilini kazanmak olduğu dikkat çekmektedir.[56] Bunun en temel sebeplerinden birisi, 'kurucu cumhurbaşkanlığı' modeline geçiş imkânının sağlanmasındır. Bu açıdan popülist bir mücadele ile iktidara gelen bir hareketin eninde sonunda kademeli olarak kurumsallaşmayı hedefleyeceğine şahit olunmaktadır. Bu durum, Erdoğan'ın halk tarafından Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden sonraki dönemde, 'AK Parti hükümeti ile birlikte, yeni Türkiye'nin düşünsel ve kurumsal olarak inşasını gerçekleştirme' hedefine yöneldiğini göstermektedir (Miş & Aslan, 2014, s. 26).

Aslan'a göre 'Yeni Türkiye'nin inşası, yeni bir öznelliği amaçlaması ile birlikte siyasi yapıların yeniden şekillenmesi ve toplumsal formasyonun yeniden kurulması anlamına gelmektedir. Bu anlamda toplumun inşası ortak medeniyet geçmişi ile harmanlanan demokratik bir siyaset tarzını amaçlamaktadır. Klasik ulus devlet, yani 'Eski Türkiye'nin tanımlamış olduğu dar anlamda 'ulus' anlayışından, sınırları daha geniş bir şekilde tanımlanan bir 'millet' tanımlamasına gidilmiştir. Adalet ve Kalkınma kavramları üzerinden toplumsal alanda tüm kesimlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ancak modern siyasetin belirsizliklere açık yapısından ötürü kazanımların mutlak olmasının imkânsızlığına dikkat çeken Aslan, bu kurumsallaşmanın ve toplumsal formasyonun yeniden inşasının üç önemli şartı olduğunu belirtir. Bu şartlardan ilki, Kürt sorununda yeni çözümler üreterek sürecin hızlandırılmasıdır. Aslan'a göre atılması gereken cesur adımlar AK Parti'nin sadece toplumun inşasına yönelik amaçlarında değil, devletin anayasal yapısında arzu edilen dönüşümlerin gerçekleştirilmesine de katkıda bulunacaktır. Aslan'ın ikinci olarak ele aldığı mesele ise daha çok daha çok AK Parti'nin toplumsal tabanına yönelik geliştirilmesi gereken stratejilere ilişkindir. Aslan'a göre AK Parti'nin toplumsal tabanında, çevreden merkeze olan yolculuğu sonucunda meydana gelen bazı değişimlerin fark edilmesi ve ona göre bir söylem

[56] (Erdoğan: 400 milletvekili lazım, 2015)

üretilmesi zorunludur. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan AK Parti seçmeninde tüm dünyada orta sınıflarda yaygın olarak görülen belli başlı eğilimlerin -bireyselleşme gibi- gözükmeye başlaması, dikkat edilmesi gereken önemli değişimlerden birisidir. Bu açıdan, genişleyen ve kalkınan orta sınıfların kültürel yapılarında görülen değişim doğal olarak AK Parti seçmenin taleplerinde de değişim meydana getirmektedir. Bu açıdan 'eski Türkiye' söylemi belli bir zaman sonra anlamını kaybedeceği için AK Parti yeni bir siyaset dili ve söylemi geliştirmek zorundadır. Aynı zamanda, orta sınıfların ekonomik refahının korunması amacı ile ekonomide rasyonelleşmenin gerekliliği bir diğer önemli husustur. Son olarak Aslan, AK Parti'nin '2023' hedeflerine ulaşması için gittikçe içine kapanan 'liberal-sol' ve 'seküler- milliyetçi' kesimlere yönelik yeni ve uzlaşmacı bir dil geliştirmesini önermektedir. Bu açıdan AK Parti'ye düşen görev muhalefetin tüm 'negatif ve düşmanca söylemlerine rağmen, kademe kademe kutuplaşmayı ve gerilimi azaltarak muhaliflerini düşman olarak görmekten ziyade rakip olarak tanımlayan bir siyasete ve söyleme yönelmesidir' (Miş & Aslan, 2014, s. 27-28).

5.1.3.2. CHP'nin 7 Haziran 2015 Stratejisi

CHP'nin, 1970'li yıllarda Ecevit dönemi hariç tutulursa, tarihi boyunca popülist bir parti olmadığını söylemek mümkündür. Ancak 2002 yılı sonrasında toplumsal alanı laik ve muhafazakâr karşıtlığı üzerinden okuyarak AK Partiye karşı bir muhalefet stratejisi geliştiren CHP'nin 2010 yılından sonra Kemal Kılıçdaroğlu'nun rejim ve laiklik sorunlarını ikinci plana atan, toplumsal talepleri önceleyen ve dışlanmış grupları bir araya getirmeyi hedefleyen popülist bir stratejiye yöneldiği görülmektedir. Bunun en açık örneğini, CHP'nin 2015 öncesi seçimlerde genel olarak kullandıkları söylemler ile 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde kullandığı söylemler arasındaki farklar üzerinden verebiliriz. Bu açıdan, önceki seçimlerde genel olarak iktidarı eleştirmek üzere negatif seçim kampanyaları yürüten CHP'nin iktidara geldiğinde uygulayacağı programlar hakkında toplumu bilgilendirmediği, kendi iktidarının avantajlarının neler olacağı

hakkında topluma ayrıntılı bilgi sunmadığı görülmektedir (Oğuz Göksu, 2015, s. 3-4).

7 Haziran 2015 seçimlerinde ise CHP'nin AK Parti cephesine yönelik negatif eleştirileri seçim kampanyasının bir bölümünü oluşturmakla beraber, daha çok somut vaatlerini vurguladığı söylemlerini ön plana çıkardığı görülmektedir. 'Milletçe Alkışlıyoruz' kampanyasını başlatarak, 'Malum Zihniyet' olarak adlandırdığı AK Parti'yi alkışlarla protesto eden CHP, öte yandan 'Yaşanacak bir Türkiye' ve 'Sorunları Sıfırlıyoruz' gibi söylemler ile toplumun gündelik hayatına ilişkin sorunlarına ve taleplerine yönelik vaatlerini de belirtmiştir. Ayrıca CHP 'Yoksulu olmayan bir Türkiye', 'Kira Mahkûmiyeti olmayan bir Türkiye' gibi sloganlarla asgari ücrette ve emekliye yönelik vaatlerini ve sosyal yardım projelerini somut içerikler ile doldurmuştur. CHP'nin reel politik üzerinden geniş halk kitlelerine ulaşmayı hedefleyen bu yeni stratejisinin son 15 yılda ekonomiyi en fazla ön plana aldığı kampanya olduğu görülmektedir (Oğuz Göksu, 2015, s. 13). Kampanya vaatleri arasında dini bayramlardan önce emeklilere iki maaş ikramiye verilmesi, kredi faiz borçlarının ve vergi borcu olmayan KOBİ'lere sıfır faizli kredi tahsis edileceği, dar gelirli ailelere 270 TL sabitle ev satışı, mazotun 1,5 TL olacağı, her yıl bir milyon kişiye istihdam sağlanacağı ve her aile için gelir düzeyinin en az 720 TL olacağı gibi direkt olarak işsizlik ve yoksullukla mücadeleyi ön plana alan vaatler ile toplumsal taleplere yönelik bir strateji izlediği görülmektedir. Bu yeni söylemleri ile CHP'nin hem toplumsal alandaki başıboş öğelerin hem de hâlihazırda iktidarın eşdeğerliğine eklemli olan momentlerin dikkatini çekmeyi başardığı söylenebilir. Öte yandan AK Parti bu vaatlere karşı ekonomik kaynakları gerekçe göstererek bunların gerçekleştirilemeyeceği ve boş vaatler olduğu şeklinde bir çürütme söylemi geliştirmiştir. AK Parti'nin bu açıdan daha rasyonel izahlara yönelmesi, bazı yazarlar tarafından yaşanacak oy kaybının nedenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir (Önder, 2015, s. 25).

7 Haziran 2015 seçimlerinde CHP'nin popülist söylemlerini yansıtan en meşhur sloganlardan birisi 'Türkiye'nin Birleştirici Gücü' sloganıdır. CHP Lideri Kılıçdaroğlu'nun Hatay'da bir mitingde yaptığı konuşmasında halka şöyle seslendiği görülmektedir:

"Ben hükümeti eleştiriyorum diye AKP'ye oy veren vatandaşlarım bu eleştirileri sakın ola ki üstüne alınmasınlar. Ben o yurttaşlarıma saygı duyuyorum. O yurttaşlarımı seviyorum. Ayrımcılık benim kitabımda yoktur. Bölücülük benim kitabımda yoktur. Size sözüm size ahdim. Bu ülkenin birleştirici gücü olacağız. İnancı ne olursa olsun. Rengi ne olursa olsun. Kimliği ne olursa olsun. İnsan Allah'ın yarattığı en değerli varlıktır ve benim başımın üstünde yeri vardır[57]."

Bu açıklama açıkça CHP'nin toplumsal alandaki öğeler ve AK Parti içerisine eklemlenmiş momentler için, yeni bir bağlantı noktası -*nodal Point*-, olmayı amaçladığını göstermektedir. Bu hedefine uzun zamandır hazırlanan CHP için bunun sadece bir seçim strateji meselesi olmadığı görülmektedir. Ancak, bir siyasi hareketin popülist bir stratejiye yönelmesi onun hemen kitlesel bir desteğe sahip olacağı anlamına gelmemektedir. Popülist mantığın meydana getirdiği eşdeğerlik, bahsettiğimiz gibi üç aşamada ve olumsal olarak gerçekleşmektedir. Bu açıdan, CHP'nin stratejisi ilk iki aşamanın tamamlanmadan son aşamaya geçildiğini, bu bakımından da toplumsal alanda istediği rüzgârı bir türlü yakalayamadığını göstermektedir.

Bunun ile birlikte CHP'nin '% 60 blok' söylemi bir anlamda muhalefetin AK Parti karşısında sayıca üstünlüğünü vurgulaması ve geniş bir ittifak modeli ortaya koyması açısından göz ardı edilmemesi gereken bir gelişmedir. Ancak, bu blok hareketinin MHP'den destek bulamadığı görülmektedir. Buna rağmen CHP ve HDP arasında 'emanet oylar' üzerinden bir ittifak gerçekleştirildiği görülmektedir. Yine de, AK Parti'nin karşısına HDP'nin kilit bir aktör olarak ön plana çıkarılması (Önder, 2015, s. 26) ve meclise girmesi CHP tabanında elde edilen %25'lik oy oranının yarattığı burukluk karşısında, iyimser bir hava oluşmasına ve 'yenilgi psikolojinsinin aşılmasına' neden olmuştur[58].

---

[57] (www.trthaber.com, 2014) "Türkiye'nin birleştirici gücü olacağız."
[58] (www.bbc.com.tr, 2015)- 7 Haziran 2015 seçiminin 8 sonucu

5.1.3.3. AK Parti Hegemonyasının Sınırları

2015 Haziran seçimlerinin siyaset sahnesinde önemli sonuçlar doğurduğu görülmektedir. Bunlardan ilki AK Parti'nin kuruluşundan itibaren ilk defa tek başına iktidar olma şansını kaybetmesidir. AK Parti 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden Erdoğan'ın ezici bir zaferi ile çıkmasına rağmen, katılım oranın düşüklüğüne neden olan 15 milyon seçmenin sandığa gitmemiş olması dikkat çekilmesi gereken bir nokta olarak belirtilmişti. Bu durumun yansımaları, 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde daha açıkça görülmektedir. 2015 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin 2011'deki % 49'luk oy oranından % 40'lara, aldığı oy sayısının da 18 milyona gerilediği görülmektedir. Bu gerilemede en önemli faktörlerden birisinin, medeniyet merkezli 'yeni Türkiye' idealine yönelik CHP başta olmak üzere, MHP ve HDP'nin göstermiş olduğu direnç olduğunu söylemek mümkündür. Bunun ile birlikte, Aslan'ın yukarıda 'yeni Türkiye' hedefine ulaşılması için elzem olduğunu düşündüğü üç şartında, AK Parti'nin siyasi ajandasında gün geçtikçe daha geri sıralara itilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Bu açıdan gittikçe merkeze yerleşen ve orta sınıf refleksleri göstermeye başlayan AK Parti tabanının belli bir bölümünün içinde bulunduğu yeni şartlara yönelik taleplerinin karşılanmadığı görülmektedir. Bu AK Parti'nin 'yeni Türkiye' idealini kendi tabanına kabul ettirmekte de zorluk yaşadığını göstermektedir. Bu nedenle, 7 Haziran 2015 genel seçimlerinden elde edilen görece başarısızlık AK Parti'nin söylemlerinde keskin bir kırılmaya dönüşecek, daha ulus devlet temelinde 'Yerli ve Milli' söylemine yönelmek zorunda kalacaktır.

Bu açıdan seçim sonuçları AK Parti hegemonyasının sarsıldığını ve eşdeğerlik zincirine eklemlenen öğelerde belli bir oranda dağılmanın gerçekleştiğini göstermektedir. Özellikle, Orta ve Güneydoğu Anadolu'da fark mantığı üzerinden hareket eden iki siyasi partinin, HDP ve MHP'nin kullandıkları söylemler ile AK Parti eşdeğerliğinden kopan öğelerin dikkatlerini cezbettiği ve kendi tikel zincirlerine tekrar eklemlediği görülmektedir. Ancak, burada başarının MHP ve HDP'nin popülist söylemlerinden kaynaklanmadığı, AK Parti'den kopan seçmenin sadece tekrar fark mantığı üzerinden hareket etmesi dolayısı ile bu partilere yöneldiği belirtilmelidir.

Meselenin anlaşılmasına boyutsal bir derinlik sunması ve analize katkıda bulunması bakımından 2011 Genel seçimlerini, 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini ve 7 Haziran seçimlerini sonuçları itibari ile gösteren haritaları karşılaştırarak incelemek oldukça yardımcı olacaktır.

Harita 1: 2011 Genel seçim sonuçları

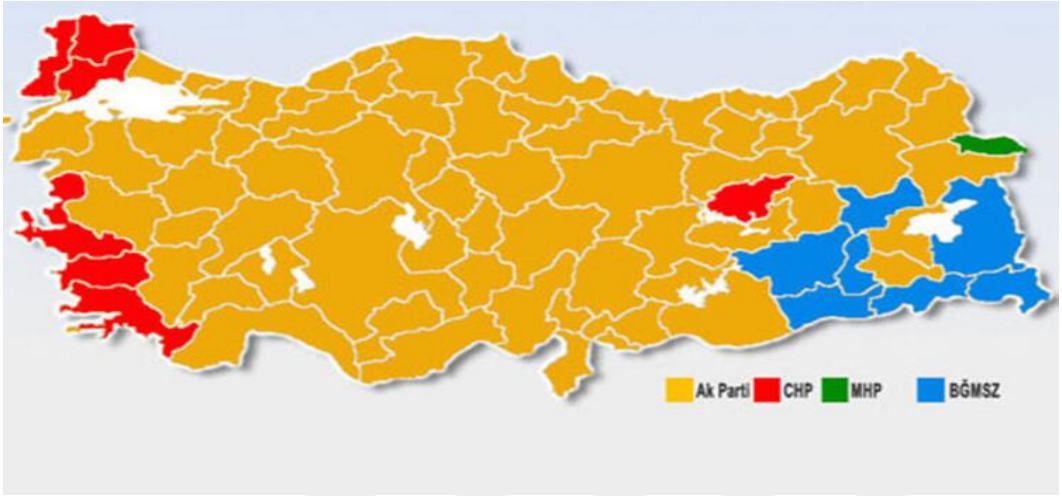

Birinci haritada görüldüğü üzere 2011 yılı genel seçimlerinde AK Parti'nin ülkenin hem liberal-seküler kesimini temsil eden batı yakasına hem de Kürt seçmenin ağırlıkta olduğu doğu ve güneydoğu yakasına doğru seçmen tabanını ve hegemonyasını genişlettiği görülmektedir. Bu durum AK Parti'nin popülist bir siyaset tarzı ile 'Türkiyelilik' üst kimliği üzerinden yeni bir toplumsal formasyon kurma çabasını göstermektedir. Bu seçimlerde AK Parti 21.466.356, CHP 11,155.513, MHP 5.585.513 ve Bağımsız adaylar yani (BDP-HDP olarak adlandırabiliriz) 2.000.000[59] civarında bir oy almıştır. Bu bakımdan 2011 seçim sonuçları, AK Parti'nin toplumun farklılıklarını bir eşdeğerlik zinciri üzerinde bağlamakta oldukça başarılı olduğunu ve toplumun normalini temsil ettiğini açıkça göstermektedir. Bu aynı zamanda, AK Parti'nin Kürt seçmenleri çok büyük oranda

[59] 2011 genel seçimlerinde bağımsızların Türkiye genelinde almış oldukları toplam oy sayısı 2.826.031'dir. Ancak Bağımız adayların, Güneydoğu bölgesinde daha güçlü olduğunu ve bağımsız olarak meclise giren 35 milletvekilinin 29'unun BDP grubunu kurduğunu göz önünde bulundurursak ortalama 2 milyon civarında bir oya tekabül ettiğini tahmin edebiliriz.

ve Türk milliyetçisi seçmenin de önemli bir bölümünü temsil ettiğini ya da en azından desteğini aldığını aynı eşdeğerliğe eklemleyebildiğini göstermektedir.

2011 seçimlerinden sonrasında, AK Parti'nin medeniyet ekseninde 'Yeni Türkiye' hedefinin gerçekleşmesi büyük oranda Kürt Sorununun çözümüne bağlı idi. Bu açıdan, AK Parti'nin öncelikli hedefinin Kürt ve Türk kimliğini 'Türkiyelilik' üst kimliğinde popüler bir özneye dönüştürerek pozitif bir kimlik oluşturmak olduğu belirtilmiştir. 2009'dan başlayan ve 2015 yılına kadar yaşanan süreç içerisinde, 'demokratik açılım' ve 'çözüm süreci' başta olmak üzere AK Parti'nin Kürt ve Türk seçmenler ile geliştirmeye çalıştığı ilişkinin hem BDP'nin hem de MHP'nin 'fark mantığı' üzerinden yürüttüğü bir siyaset yaklaşımı dolayısı ile başarısız olduğu görülmektedir. Bu açıdan, fark mantığı üzerinden hareket eden BDP'nin ve MHP'nin kendi içinde bir bütünlük arz eden tikel taleplerinde ve kimliklerinde hiçbir yarılma gerçekleşmemiş, popülist bir momente dönüşmemiş olduğu görülmektedir.

Bu durumun en önemli nedenlerinden bir diğeri, AK Parti'nin çok güçlü bir şekilde iktidarda bulunurken, toplumsal fay hattının dışındaymış gibi söylem üretmesinin gittikçe imkânsız hale gelmesidir. BDP açısından AK Parti muhalefette olmuş olsa, ya da hala güçlü bir Kemalist hegemonya varlığını sürdürüyor olsa idi, bu fark mantığı yerini bir eşdeğerler mantığına bırakabilirdi. Ancak, AK Parti'nin iktidarda olması, BDP açısından kimliğin bölünerek bir üst aşamada AK Parti ile pozitif bir ilişki kurmasından ziyade, iktidara karşı antagonistik bir yarılmaya yol açması ile sonuçlanmıştır. Söz konusu durum BDP'nin yeni bir muhalif kimliği üzerinden siyaset yürütmesine neden olmuştur. Bu açıdan, hegemonik eklemlenme sürecinde dışarda olanların kendi aralarında yani negatif bir temelde yakınlaşmasının daha kolay olduğu görünmektedir. Nitekim 2011'de AK Parti ve Kürt seçmenlerin talepleri arasındaki eşdeğerlik daha rahat kurulmuştur.

Burada ikinci etkenin MHP olduğu ve toplumsal alanda fark mantığı üzerinden işleyen bir siyaset anlayışı ile popülist bir kimliğe entegre olmaya razı olmadığı söylenebilir. Bu açıdan AK Parti'nin medeniyet siyasetine yönelik en sert eleştirileri getiren MHP oy oranlarını 2011'den itibaren sürekli arttırmış ve AK Parti'nin 'Türkiyelilik' kimliğine hiçbir surette entegre olamamıştır. Bu durum,

AK Parti'nin iktidarda olmasına rağmen merkeze karşı ürettiği muhalif söylemlerin merkezin temsilcisi olan MHP'nin tepkisine neden olduğunu göstermektedir. Bu nedenle AK Parti ile MHP arasında eşdeğerliğin oluşması mümkün olmamıştır. Böylece, AK Parti'nin 7 Haziran seçimleri sonrasında ya muhalefette ya da iktidarda olmaktan başka bir seçeneği kalmayacaktır. Nitekim Kasım 2015'te yenilenen genel seçimlerin akabinde, AK Parti muhalefet alanından tamamen ayrılarak, MHP ile birlikte yeni bir söyleme yönelecektir.

Harita 2 : 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim sonuçları

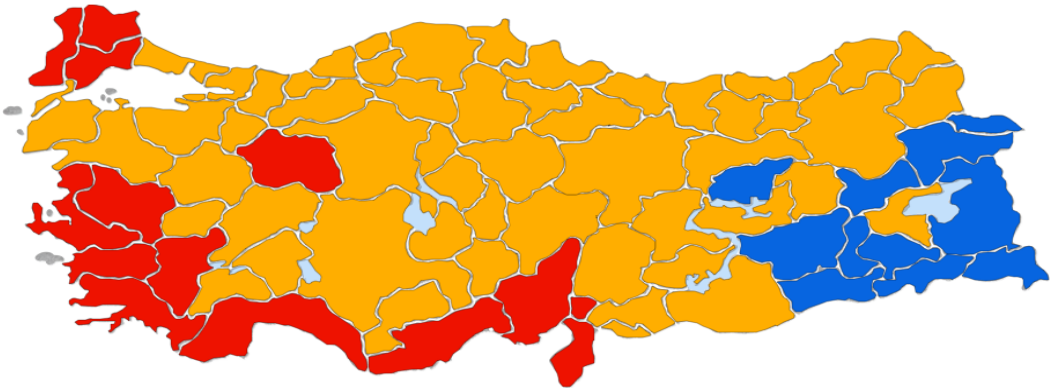

Yukarıda görülen harita ise 2014 yılında Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçlarının illere göre oy oranlarının dağılımını göstermektedir. Haritaya bakıldığında karşılaşılan tablo seçimlerin Erdoğan'ın mutlak zaferi ile sonuçlanmış olmasına rağmen, AK Parti hegemonyasının gittikçe daraldığını göstermektedir. Çözüm süreci döneminde özellikle MHP'nin aşırı sert tutumu ve CHP ile birbirlerine yaklaşmaya başlamaları, öte yandan BDP'nin AK Parti ile birlikte yürüttükleri süreçten daha avantajlı bir şekilde kendi tabanını kendi tikelliği üzerinden konsolide etmesi, AK Parti hegemonyasına karşı güçlü bir karşı koyuş ile sonuçlanmıştır. Burada dikkat çeken rakamlar söyle özetlenebilir, Cumhurbaşkanlığı 2014 seçimlerinde 55.701.719 seçmenden 41.284.822 kişi sandık başına gitmiş, yaklaşık 15 milyon seçmen oy kullanmamıştır. Recep Tayyip Erdoğan 21.000.143 oy alırken, MHP-CHP çatı adayı İhsanoğlu 15.587.720, BDP adayı Demirtaş ise 3.958.048 oy almıştır. 2011 genel seçimleri ile karşılaştıracak olursak, HDP adayının oylarını yaklaşık iki katına çıkardığı görülmektedir.

Harita 3: 7 Haziran 2015 Genel Seçim Sonuçları

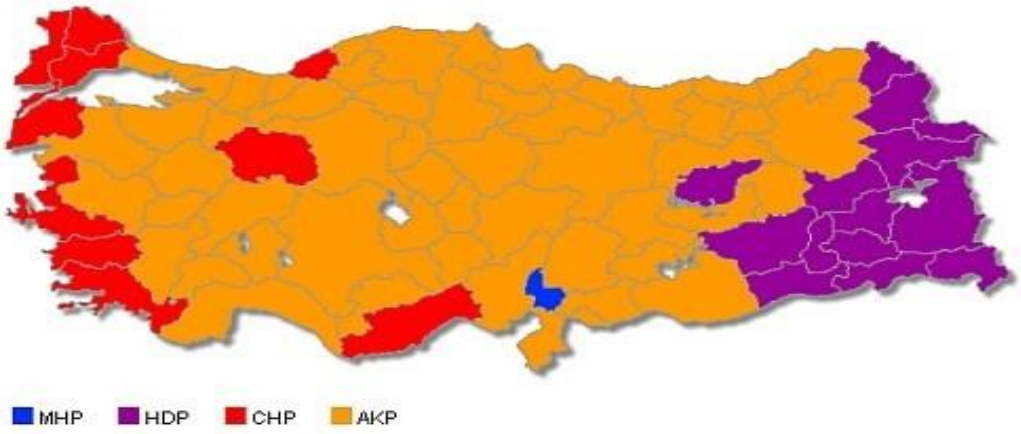

Yukarıdaki harita ise 2015 Haziran seçim sonuçlarını göstermektedir. Bu seçimlerde, 54.813.375 toplam seçmenden, 46.040.075'i geçerli oy kullanmış, AK Parti 18.810.253, CHP 11.485.124, MHP 7.516.012, HDP ise 6.057.506 oy almıştır. Burada dikkat edilmesi gereken mesele, 3.200.000 yeni seçmenin ve AK Parti'nin kaybettiği yaklaşık 2,5 milyon oyun nereye kaydığıdır. CHP'nin oylarında 2011 genel seçimlerinden bu yana yaklaşık 300.000 civarında bir artış olduğu görülmektedir. Geri kalan 5 milyon MHP ve HDP arasında paylaşılmıştır. Seçimlerde BDP-HDP'nin oylarında 2011 genel seçimlerine göre yaklaşık 3.750.000, MHP oylarında ise 2.000.000 civarında bir artış göze çarpmaktadır. Böylelikle popülist bir hareket olarak AK Parti'nin kendi 'mahallesine' itildiği, popülist kimliğinin zedelendiği göze çarpmaktadır. AK Parti beş ay sonrasında gerçekleşecek olan 1 Kasım 2015 seçimlerinde MHP'den 2.000.000 ve HDP'den 1.000.000 oyu, ilaveten yeni seçmenlerin 2 milyon oyunu almayı başarmış olsa da genel itibari ile savunmaya çekilerek, muhalefet alanını tamamen terk edecek sadece iktidarı temsil etmeye başlayacaktır. Aslan'a göre bu durum, AK Parti'nin toplumsal 'normal' olma hedefinin ağır bir darbe aldığını göstermektedir. Öte yandan da, radikal bazı kararlar ile siyaseten kendini anlamlı hale getirmeye çalışan CHP'nin muhalefetin geri kalanını yeni ittifaklar yolu ile örgütlemeye çalışarak popülist siyasete hız vereceği görülmektedir (Aslan, 2015, s. 13). Bu açıdan, CHP' her ne kadar bu seçimlerde oy oranlarını istenilen oranda artıramasa

da, özellikle HDP ile girmiş olduğu stratejik ittifak ile AK Parti eşdeğerliğinde önemli bir hasara yol açmıştır. Sonuç olarak 2015 Haziran seçimleri, Türkiye'de yeni bir hegemonya krizinin başlangıcı ve yeni bir siyasal dönemin habercisi olarak ortaya çıkmaktadır.

2015 Haziran seçimlerinin yeni bir hegemonya krizi ile sonuçlandığı iddiası seçimlerin basit bir iktidar oylaması şeklinde gerçekleşmediğinin, aynı zamanda AK Parti'nin 'Yeni Türkiye' vizyonunun yani yeni bir toplum ve devlet modelinin oylandığının fark edilmesi ile daha açık bir şekilde temellendirilecektir. Çünkü AK Parti açısından seçimlerin ana meselesi 'Yeni Türkiye'dir. Bu yüzden seçimler AK Parti ve blok halinde hareket eden bir muhalefet arasında gerçekleşmiştir. Muhalefet, özellikle CHP, AK Parti'yi zayıflatarak anayasa değişikliğini yapabileceği çoğunluğa ve güce ulaşmasını engellemeye çalışırken genel stratejisini toplumsal talepler üzerinden inşa etmeye çalışmıştır (Önder, 2015, s. 20). AK Parti ise kamuoyu karşısına 100 maddelik '2023 Yeni Türkiye Sözleşmesi' ile çıkarak, toplumsal taleplerden ve gerçeklerden uzaklaşan yeni bir seçim stratejisi ve söylemi oluşturmuştur.

AK Parti hegemonyasının karşılaştığı bu zor durumun en önemli sebebi muhalefet kimliğini kaybetmeye başlamasıdır. AK Parti'nin 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar siyaset sahnesinde iki önemli rolü hem iktidar hem de muhalefet olmak üzere yüklenmiş idi (Önder, 2015, s. 24-25). Türkiye'de demokratik kültürün en önemli sorunlarından birisi olarak etkin bir muhalefetin eksikliğinin ya da CHP'nin etkin bir muhalefet partisine dönüşememesinin asıl nedeni Türkiye'de muhalefetin AK Parti tarafından temsil edilmesi ve diğer partilere bu anlamda fırsat vermemede gösterdiği başarı olduğu söylenebilir. Müesses nizama karşıtlığı ya da 'vesayet' sistemi ile mücadele adıyla yürütülen ve 'iktidar olduk, ancak muktedir olamadık' şeklinde sloganlaşan AK Parti'nin bu muhalefet pozisyonu iki önemli gelişme ile güçlü bir şekilde sarsılmıştır ve diğer partilere, özellikle CHP'ye, gittikçe genişleyen bir muhalefet alanı yaratmıştır. Bunlardan ilki Gezi Park eylemleri ve çözüm sürecinin sonuçsuz kalması idi. Çünkü Gezi eylemleri ve çözüm sürecinin sonuçsuz kalması, AK Parti'nin güçlü bir iktidar alanına sahip olduğuna dair bir algı yaratmıştır. İkincisi ise Erdoğan'ın halkoyu ile

Cumhurbaşkanı seçilmesidir. Aslan, Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesi sürecinde ve sonrasında, 'Yeni Türkiye' ve '2023' hedeflerine ulaşmak için tek ihtiyacın sadece yeterli oy oranına sahip olmak şeklinde oluşan algının, artık Erdoğan'ın hem iktidar hem de muktedir olduğu yolunda güçlü bir inancın yerleşmesine neden olduğunu belirtir (Aslan, 2015, s. 13). Böylelikle, gün geçtikçe muhalefet AK Parti iktidarını anti-demokrat, otoriter ve dozu gittikçe artan bir şekilde 'Tek Adam' rejimi olarak itham etmeye başlayacaktır.

Önder bu süreçte meydana gelen gelişmelerin AK Parti söylemlerinde genel olarak popülizmden bir kopuşu ve kendini korumaya yönelik savunmacı bir refleksi beraberinde getirdiğini belirterek, AK Parti'nin gün geçtikçe toplumsal talepleri demokratik pratiklere eklemlemede başarısız olmaya başladığının altını çizmektedir. Bunda en önemli etkenlerden birisi bizatihi 'medeniyet' söyleminin kendisidir. Önder'e göre 'Medeniyet' söylemi ilkesel ve idealist bir yaklaşımdır, bu tarz yaklaşımlar o günün şartları içerisinde ve farklı tikellikleri eklemlediği müddetçe popülist bir kimlik oluşumuna uygun bir zemin yaratabilir. AK Parti'nin 'medeniyet' söylemi geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir eklemlenmeyi hedeflemekle siyasetin gerçekçi zeminin zayıflamasına yol açmıştır (Önder, 2015, s. 25).

5.2. TÜRKİYE'DE ANTAGONİSTİK SINIRLARIN YENİDEN İNŞASI (2015-2020)

5.2.1. 'Yerli ve Milli' Siyaset ve 1 Kasım 2015 Seçimleri

7 Haziran seçimlerinden sonraki süreçte, siyasi partilerin herhangi bir koalisyon hükümeti üzerine anlaşamaması üzere, 1 Kasım 2015'te Türkiye yeni bir seçime gitmiş, seçimlerde AK Parti'nin oylarında beklenen birkaç puanlık oy artışının çok üzerinde, %8'lik bir oy artışı meydana gelmesi herkes için bir sürpriz olmuştur. Seçimlerde AK Parti'nin özellikle Güney ve Doğu Anadolu bölgelerinde oylarını arttırması, HDP'nin 1 milyon, MHP'nin 2 milyon oy kaybetmesi, seçimlerin bir diğer önemli sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenleri

arasında, AK Parti'nin 1 Kasım seçimlerine giderken meydana gelen gelişmeler ile birlikte gittikçe milliyetçi-devletçi bir söyleme yönelmesinin ve muhafazakâr Kürt seçmenlerde HDP'ye karşı bir güvensizliğin oluşması olduğu söylenebilir.

Ancak, 1 Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti 2011 yılında elde etmiş olduğu oy oranına yeniden ulaşmak ile birlikte eski siyaseti olan medeniyet söylemini geri plana iterek, 'yerli ve milli' siyaset söylemini ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu durum, AK Parti açısından 1 Kasım seçimlerinde elde edilen başarının 7 Haziran'da elde edilen sonuçların gölgesinde kaldığını göstermektedir. Bu yüzden, 1 Kasım 2015 seçimleri AK Parti'nin 2011 genel seçimlerindeki oy oranına ulaşmış ve oy sayısını arttırmış olmasına rağmen kullanmış olduğu söylemlerde keskin bir kırılmayı beraberinde getirmiştir.

Bu kırılmalardan en önemlisi bir gösteren olarak 'millet' kavramının yeniden tanımlanması ile alakalı olduğu görülmektedir. 2015 yılına kadar genel olarak, AK Parti'nin 'Millet' kavramını daha İslami öğeler üzerinden, medeniyet temelinde tanımladığı görülmekteydi. Bu açıdan AK Parti uzun bir dönem ulus devlet milliyetçiliğini temsil eden Kemalist ideolojinin 'Türkçü' yaklaşımına karşı mücadele yürütmüştür. Ancak hem Gezi Protestoları hem de AK Parti ve HDP arasında kopma noktasına gelen ilişkiler sonrası çözüm sürecinin bir anlamda rafa kaldırılması, AK Parti oylarının 7 Haziran seçimlerinde düşmesi, 'medeniyet siyasetinin' kararsızlaşmaya başladığını ve bir hegemonya krizinin ortaya çıktığını göstermektedir. Öte yandan, AK Parti'nin gittikçe devletleşen ve merkezileşen söylemlerinin MHP ile arasındaki olumlu ilişkilerin gelişmesine neden olduğu görülmektedir. Bu yakınlaşma, AK Parti'nin söylemlerindeki kırılmanın bir diğer işaretidir. Aslında bu değişimin ilk işaretleri 2015 başlarından itibaren sembolik anlamda görülmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı Sarayında Filistin Devlet Başkanı Mahmut Abbas'ın karşılandığı resmi törende, tarihte kurulan 16 Türk Devleti'nin askeri üniformalarını giyen bir birliğin hazır bulunması oldukça dikkat çeken bir gelişmedir[60]. Her ne kadar Cumhurbaşkanı Erdoğan milliyetçilik konusunda MHP söylemine yakın bir dili dahi benimsemese de, Cumhurbaşkanlığı

[60] (Sarayda bir ilk, 16 Türk devleti askeri törende, 2015)

Sarayındaki bu sembolik eklemlenme oldukça dikkat çekicidir. Bir yıl sonra 2016'da valilere seslendiği bir konuşmasında, Erdoğan 'üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe ilini, töreni kim bozabilir' şeklinde Orhun Abidelerinden bir alıntı yapmış[61] ve ilerleyen dönemlerde gittikçe artan bir şekilde Türk Milleti ifadesinin üzerinde daha fazla durmuştur.[62]

AK Parti ve Erdoğan'ın medeniyet siyasetini geri plana iterek 'yerli ve milli' söylemini ön plana çıkarmaya başlaması 1 Kasım seçimleri süresince çok daha açık ve net bir biçimde görülmektedir. 21 Eylül 2015'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 'Milyonlarca Nefes Teröre Karşı Tek Ses' adı altında İstanbul Yenikapı'da yapılan mitingde '550 tane yerli, milli, bedeni ve kalbiyle bu ülke için çalışacak milletvekili göndermenizi istiyorum' sözleri, 'yerli ve milli' söyleminin başlama noktası olarak kabul edilebilir.[63] Daha sonra, 29 Eylül'de muhtar ile birlikte yapmış olduğu bir toplantıda, 'Yerlilik ve Millilik köken ötesi, meşrep ötesi, siyasi sınırlar ötesi bir anlayıştır' diyerek yerli ve millik anlayışını ifade etmiştir. Aynı günkü konuşmasında terörle mücadelenin devam edeceğini 'kıyametin son anına kadar şehitler gelmeye devam edecek' diyerek belirtmiştir. Çözüm sürecinde bazı kamu görevlilerinin gelişmeleri yanlış ve eksik değerlendirmesinin bir zafiyete yol açtığını vurgulayarak bir öz eleştiri yapmıştır. Daha sonra ise 'Terör örgütleri kendilerini nasıl gösterirse göstersin yerli değillerdir, bu ülkenin, bu milletin bir parçası asla değillerdir. İsterse parlamentonun içerisinde olsunlar' diyerek toplumsal alanda antagonistik sınırları yeniden çizmeye başlamıştır.[64]

AK Parti söylemlerindeki bu kırılma siyasette yeni fay hatlarının çizmeye başlandığını göstermektedir. Bundan önce AK Parti'nin söylemini oluşturan siyaset anlayışı antagonistik sınırları merkezi oluşturan 'vesayetçi- bürokratik'

---

61 (Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan önemli açıklamalar, 2016)

62 Bunlardan belki de en kayda değer olanı, 27 Kasım 2017'de Kara Harp Okulu mezuniyet töreninde harbiye marşından bir dörtlük okumasıdır. Erdoğan törende şu mısraları okumuştur; 'Şahikalar üstünde meydan okur bu erler, Yaklaşacak düşmana mezar olur bu yerler, Bağlayamaz bir kuvvet bu kasırga millet, Tarihlere sorun bize Türk derler' (Bulut, 2017)

63 (Cumhurbaşkanı Erdoğan: '1 Kasım'da 550 tane yerli ve milli milletvekili istiyorum', 2015)

64 (Kürt sorunu yoktur, Terör sorunu vardır, 2016).

seçkinler ve büyük çoğunluğunu çevrenin oluşturduğu 'öteki' olarak görülen toplumsal kesimler arasındaki çatışma üzerinden şekillendirmekteydi. Ancak hem 13 yıllık iktidarı boyunca AK Parti tabanın değişmeye başlaması hem de AK Parti'nin artık merkeze yerleşmiş olmasından dolayı eski antagonistik sınırlar gittikçe muğlaklaşmıştır. Öte yandan medeniyet siyaseti toplumsal taleplere yönelik ufuk açıcı bir söylem olarak devam ettirilebilirdi, ancak ulusal alanda Gezi Park olayları ve Çözüm Sürecinin son bulması, uluslararası alanda ise Mısır'da meydana gelen darbe ve Suriye'de yaşanan iç savaşın uzaması gibi bazı gelişmelerin buna izin vermediği görülmektedir. Bu açıdan AK Parti'nin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bunlardan ilki o güne kadar elde ettikleri kazanımları korumak amacı ile toplumsal alanı kapatarak, kendi eşdeğerliğinin devamını sağlamak, ikincisi ise toplumun yeni talepleri doğrultusunda yeni bir popülist bir söylem geliştirmek. Ancak, toplumsal ve siyasal alanda, medeniyet siyasetine karşı meydan okumaların sonucunda muhalefet alanını terk eden AK Parti, yeni bir popülist harekete liderlik yapma ya da atak bir siyasete yönelme imkânını kaybetmiş görünmektedir. Erdoğan'ın 'metal yorgunluğu' olarak adlandırdığı söz konusu durum 'Yerli ve Milli' söyleminin kurulmasında en başat faktörlerden birisi olarak görülebilir.

Ayrıca, gelinen noktada AK Parti'nin söylemlerinin arka planındaki kurumsallaşma hedefinin de etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda, kurumsallaşma hedefine yönelik bir söylemin belirleyeceği antagonistik sınırlar, AK Parti'nin kurmaya çalıştığı toplum ya da 'demos' ile bu 'demos'u tehdit edenler arasından geçmek zorunda kalacaktır. Medeniyet ufku üzerinden AK Parti ile sembolleşen Rabia işaretinin anlamının, artık Mısır'daki darbe karşıtlığından 'Tek Millet, Tek Devlet, Tek Bayrak, Tek Vatan'a dönüşmesi bunun en açık örneklerinden birisidir. Bu nedenle antagonistik çatışma hattı önce PKK- YPG üzerinden doğal olarak HDP ile AK Parti arasında çizilecek, daha sonraları da

'küresel güçler ve onların işbirlikçileri' söylemi üzerinden AK Parti ve CHP- İYİ-Saadet Partisi arasından geçecektir[65].

2015 Kasım genel seçimlerine bu açıdan bakıldığında, AK Parti'nin %50'lik bir oy oranı ile tek başına iktidar olduğu görülmekle birlikte, AK Parti'nin popülist bir siyaset tarzından uzaklaşarak kurumsallaşmaya hız verdiği de görülmektedir. Bu kurumsallaşmanın en önemli basamağı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemidir. Öte yandan CHP'nin bu dönemde strateji olarak daha popülist bir söyleme doğru kaydığı da dikkat çekmektedir. Özellikle 2015 yılında 'blok siyaseti' üzerinden tüm muhalefeti AK Parti'ye karşı örgütlemeye çalışması ve toplumsal taleplere yönelik yeni kampanyalar, stratejiler geliştirmesi, CHP'nin ilerleyen dönemlerde toplumsal alanda muhalefet boşluğunu gittikçe dolduracağı bir süreci başlatmıştır.

5.2.2. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Referandumu

16 Nisan 2017'de yapılan referandum, Türkiye'de her ne kadar bir rejim meselesi üzerinden tartışılmış olsa da bir sistem değişikliğini ön gördüğü açıktır. Yasama, Yürütme ve Yargı erkleri arasında güç dengelerinin sınırlarını yeniden çizen ve siyasal temsil konusunda Cumhurbaşkanı ve halk arasında doğrudan bir ilişki kurulmasını hedefleyen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, 2017 yılında yapılan referandum ile %51,4'lük bir oy oranı ile kabul edilmiştir.

Referandum gelecek dönemde Türk siyasetini de şekillendirecek olan blokların ve ittifakların, dolayısı ile de yeni antagonistik sınırların daha net belirginleşeceği bir süreci beraberinde getirmiştir. Referanduma 'evet' diyen bloğu başta AK Parti ve

---

[65] Burada dikkat edilmesi gereken ayrıntı, AK Parti'nin CHP'yi bir muhalefet partisi olarak uzun yıllar ciddiye almadığıdır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi AK Parti'nin uzun yıllar hem muhalefet hem iktidar misyonunu yüklenmesidir. Öte yandan tek başına iktidar olmanın, mecliste ve toplumsal alanda ezici bir üstünlüğe sahip olmanın da etkisini unutmamak gerekir. Ancak Yerli ve milli siyaset ile bir medeniyet merkezinden bir aşağı kata inilerek ulusal alanda bir kimliğin inşası CHP'nin ciddi manada bir öteki olarak ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Dikkat edilirse 2011- 2015 yılları arasında Erdoğan'ın muhalifleri olarak Sisi ve Esad'ı tanımlamıştır. Ancak gelinen süreçte hem CHP'nin atak bir siyasete başlaması hem de AK Partinin ulusal ölçekte bir kimlik inşası CHP'yi muhtemel muhalif rolünde tanımlanması sonucunu doğurmuştur.

MHP olmak üzere HÜDA Partisi oluştururken, ‘Hayır’ oyu kullanacak bloğu CHP ve HDP başta olmak üzere, Saadet Partisi ve Vatan Partisi oluşturmaktadır. Bu açıdan dikkat çeken konu, CHP ve MHP’nin 2014 yılında AK Partiye yönelik ittifaklarının parçalanmasıdır. 1 Kasım 2015 seçimlerinden sonra AK Parti’nin ‘yerli ve milli’ siyaset tarzı MHP ile arasında olumlu gelişmeler yaşanmasına neden olmuş, 2017 referandumundan, 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 2019 yerel seçimlerine uzanan süreçte yeni ve güçlü bir ittifak bloğu meydana gelmiştir. Öte yandan referandum sürecinde MHP içerisinde Akşener’in başını çektiği bir grup muhalif, MHP’nin parti politikalarını eleştirerek referandumda ‘Hayır’ oyu vereceklerini açıklamışlardır. Daha sonra, referandumda MHP tabanından gelen ‘Hayır’ oylarını dikkate alan bu muhalifler İYİ Parti’yi kuracaklardır (Duran H. , 2017, s. 20).

Harita 4: 2017 Referandum Sonuçları

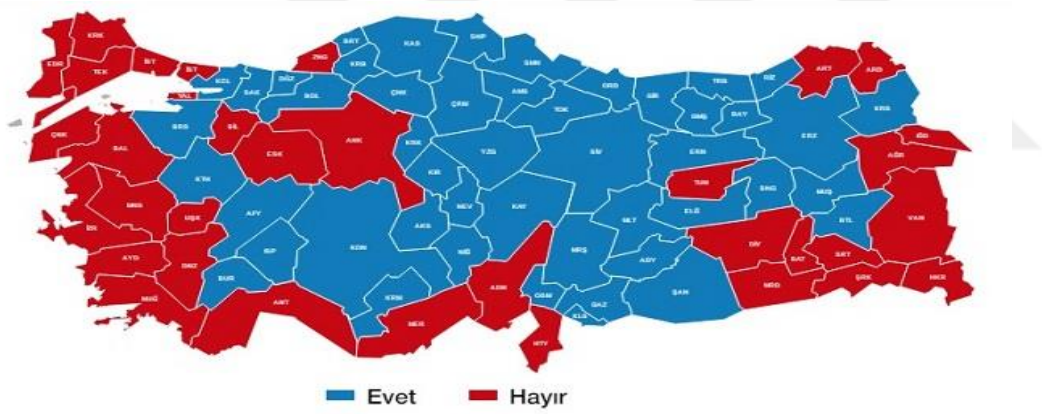

Referandum sonrası ortaya çıkan tablo her ne kadar matematiksel olarak AK Parti lehine pozitif bir durum gösterse de, referandum sonuçlarını gösteren Türkiye haritası Türk tarihinde ilk defa karşılıklı uzlaşmaya dayalı olarak başarılması muhtemel bir kurucu anayasa ya da ‘toplum sözleşmesi’ yapma şansının kaçırıldığını göstermektedir. Haritaya bakıldığında Türkiye’nin üç ana seçmen kitlesi tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi 2015 yılı itibari ile kendi sınırlarına çekilmekle beraber siyasal iktidarı oluşturan ve toplumsal alanın hala en güçlü kitlesini oluşturan AK Partili seçmenidir. İkincisi başını CHP’nin çekmeye çalıştığı AK Parti karşıtlığı temelinde ve eşdeğerlik mantığı ile

bir araya gelen muhalif seçmen, son seçmen kitlesi ise fark mantığı üzerinden hareket HDP'nin temsil ettiği Kürt seçmendir.

Bu nedenle referandum sonuçları AK Parti açısından olumlu olmakla birlikte, 7 Haziran seçimleri sonrası baş gösteren hegemonik krizin gittikçe derinleştiğini de gözler önüne sermektedir. Bu açıdan Aslan'a göre, AK Parti'nin uzun vadede yeniden hegemonik bir başarı elde etmesi için tekrar popüler bir kimlik kazanması, toplum ile arasındaki geçirgenliği arttırması ve kendi içerisindeki hiyerarşik örgütlenmenin dozunu düşürmesi zorunludur. İlaveten Aslan, AK Partinin iktisadi bakımdan sınıf atlayan üst kesimleri ile tabanı arasında gittikçe artan bir dengesizlik olduğuna dikkat çekerek, bunun sosyolojik ve psikolojik bir kopuşa zemin hazırladığını, parti mekanizmasının çok iyi işlemekle beraber bu mekanizmanın gittikçe kendi sonunu hazırlar şekilde hareket ettiğine de dikkat çekmektedir (Aslan, 2017b). Aslan'ın bu yorumları ile sonuçların gösterildiği harita birlikte değerlendirildiğinde, AK Partili belediyelilerin yönettiği ve AK Parti'nin kalesi diyebileceğimiz İstanbul ve Ankara gibi şehirlerin yanında, Antalya, Balıkesir, Bilecik gibi şehirlerde 'hayır' oylarının daha yüksek olması dikkat çekmektedir. Ayrıca, MHP'li belediyelerin elinde bulundurduğu, Mersin ve Adana gibi şehirlerde 'Hayır' oyu daha yüksek çıkmıştır. Daha da önemlisi, 2011 genel seçimlerinde ve 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ulaşılan oy oranı şimdi ancak MHP'nin desteği ile elde edilebilmiştir[66].

Bu sonuçlar, Türkiye'de 7 Haziran ile yerinden oynayan taşların tam olarak yerlerine oturmadığını ve hegemonya krizinin derinleşerek devam ettiğini göstermektedir. Bu açıdan referandumdan sonra, AK Parti ile ittifaktan rahatsız olan MHP seçmeninin yeni bir oluşama giderek yeni bir parti kurması bir diğer kayda değer bir gelişmedir. MHP'nin bölünmesi ile birlikte, Türkiye'de siyasetin sınırlarının ve söyleminin tam olarak yeniden çizilmeye başlandığı bir süreç daha

[66] Bu konuda kesin bir şey söylemek oldukça zordur. 1 Kasım 2015 seçimlerinde AK Parti % 49,5, MHP % 11 oy oranı toplam % 60 civarında iken, 2017'de yapılan referandum da, iki parti ancak blok olarak toplamda % 51,4'e ulaşmıştır. Bu açıdan hangi partinin oylarında düşüşün gerçekleştiğini kestirmek zordur. Ancak bir yıl sonraki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, iki partinin de oy oranında düşüş gözlemlenmektedir.

da netlik kazanmaya başlamıştır. Bu açıdan AK Parti ve MHP'nin 'yerli ve milli' söylemi ile muhalefetin daha çok 'Adalet' ve 'demokrasi' söylemi gittikçe siyasetin yeniden üretmeye başladığı boş gösterenler olarak dikkat çekmektedir.

Burada vurgulanması gereken konu, demokrasilerde hegemonik ve popülist söylemlerin iktidarın boş alanını belli bir süreliğine doldurabileceğidir. Bu süreçte toplumun normalini, nesnel gerçekliğini, yani 'düzeni' oluştururlar. Bu iktidarların özsel bir kimliğinin olmadığı anlamına gelir. Toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığı üzerinden 'iktidar' toplumu kurar ve temsil eder, ancak aynı anda çizdikleri sınırların dışında kalan kesimlerce yeni meydan okumalara maruz kalmaktadırlar. Bu iktidarların el değiştirmesi, iktidar alanının boş tutulması demokrasinin en önemli göstergelerinden birisidir. 1990 yıllarda meydana gelen Kemalist hegemonyanın krizi, 2002 yılında Ak Parti tarafından doldurulmuş ve 2011 yılında zirveye çıkmışken, AK Parti hegemonyasının 2015 Haziran seçimlerinden itibaren yeni bir krize girmiştir. Bu kriz beraberinde bazı önemli gelişmeleri getirmiştir.

Bunlardan en önemlisi krizin demokratik yollar ile aşılması gerektiğine yönelik alınan ortak tavırdır. Bu nedenle muhalefet örgütlenmeye başlamış yeni bir siyaset üretmek için popülizmi siyasal bir mantık olarak benimsemek zorunda kalmıştır. Bu süreçte toplumsalı siyasetin öznesi yapma ve merkeze yerleştirme başarısı AK Partinindir. Diğer yandan, her popülist hareketin belli bir sınırı vardır, olmak zorundadır. Bu sınırların toplumda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığı üzerinden bazen genişlediği ve bazen de daraldığı görülmektedir. Daralma anlarında, eşdeğerlik zincirinden kopmalar meydana gelirken, eşdeğerlik zincirini temsil eden momentin evrensel olandan gittikçe kendi tikel sınırlarına doğru çekildiği gözlemlenmektedir. Hiçbir tikel bu serüvende değişmeden kalamayacağından, bu kendi özüne döndüğü anlamına gelmez. Ayrıca, popülist hareketin sınırlarının daralması dışarda kalanların birikimine, talepleri karşılanmayan mağdurların gittikçe sınırların dışında kümelenmesine neden olur. Popülist hareketten kopan bu öğeler yüzer-gezer öğelere dönüşerek ilk önceleri karasız kimlikleri ile toplumsal alanda gezinirler. Eğer ki sınırların dışında kalanlar arasında bulunan herhangi bir öğe, izlediği siyaset bakımından hegemonik zincirden kopan bu kararsız yeni

öğelerin dikkatini çekebilir ya da çekmeye yönelik bir söylem üretirse, karşı veya alternatif yeni bir hegemonya hareketi böylece başlamış olur.

Bu eski siyasal sınırların kararsızlaşmasını ve bu sınırlarda beliren boş gösterenlerin, muhalifler tarafından yeniden üretilmesini gerektirir. Çünkü boş gösterenler, heterojen olarak toplumsal alanda hareket eden öğeleri bir araya getirerek, eşdeğerliğin üst belirlenim yolu ile kurulmasını sağlar. Bu açıdan boş gösterenler, işaret ettikleri herhangi bir gösterileni olmayan metaforlardır. Liderin kendisi, özgürlük, demokrasi, adalet, millet ve yahut düzen birer boş gösteren olarak işlev görmektedirler. Boş gösterenler sahip oldukları metaforik anlamlar sayesinde herkes için farklı anlamlar ifade ederler ve böylece sembolik olarak eşdeğerliğin tamamını temsil etmeye başlarlar. Siyasetin büyüsü boş gösterenlerin siyasette oynadığı bu kilit rolden kaynaklanmaktadır. CHP'nin Adalet Yürüyüşünü ve Erdoğan'ın Atatürk Açılımını da bu açıdan ele almak gerekmektedir.

5.2.3. Boş Gösterenlerin Belirmesi

5.2.3.1. Boş Gösteren Olarak 'ADALET'

Adalet bir gösteren olarak siyasal düşünceler tarihinde olduğu gibi Türk devlet geleneğinde de çok derin köklere sahip olan bir kavramdır. Özellikle İslam ve Osmanlı geleneğinin hem düşünsel anlamda hem de devlet felsefesi anlamında adalet kavramına özel bir ayrıcalık verdiği malumdur. Osmanlı'da ve birçok doğu medeniyetinde devlet yönetiminin adalet dairesi anlayışına göre temellendirildiği görülmektedir (Taş, 2019). AK Parti Adalet ve Kalkınma Partisi olarak 2002 yılında kurulurken, söylemlerine eklemlenen en önemli üç gösterenden ikisinin partinin isminde direkt olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu üç gösterenin, o günlerde gündemde olan üç önemli talebe denk geldiği görülmektedir. Bunlardan ilki 28 Şubat sürecinde yaşanan problemlerden kaynaklı olarak daha belirgin şekilde ortaya çıkan, ancak 1990'lı yıllar boyunca devam eden haksızlıklara yönelik olarak 'Adalet' talebidir. İkincisi genel olarak çok kötü bir 10 yılın sonunda ağır bir krizle sonuçlanan ekonomik sorunlara ve modernleşme ihtiyacına

yönelik ortaya çıkan ‘Kalkınma’ talebi ve bu sorunların üstesinden gelmede ihtiyaç haline gelen yeni bir sistem arayışına işaret eden ‘Demokrasi’ talebidir.

2008 yılında Türkiye’de şehirlerde yaşayan nüfusun % 72’si, 2009’da % 65’lere yakını, 2011’lerde ise %57’si adalete güvendiğini belirtmiştir. Ancak 2014 yılının Kasım ayında ilerde Adalet Bakanı olacak Abdülhamit Gül, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı ve Yerel Yönetimler Başkanı sıfatı ile katıldığı bir toplantıda, önceleri % 60-70 seviyelerinde seyreden yargıya güven oranının % 20’lerin altına düştüğünü belirtmiştir (Gül, 2014). Bunu takiben 2015 yılının Mayıs ayında ise yargıya duyulan güvenin % 20’ye düştüğünü bizzat dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç; ‘çok güzel şeyler yaptık ama adalete duyulan güveni artıracak çok şey yapmalıyız’ şeklinde demeci ile kamuoyu ile paylaşmıştır[67]. 2016 Nisan ayında ise yargıya duyulan güvenin %30’ların altına indiği bizzat Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit tarafından belirtilmiştir. Bu güven eksikliğinin arkasında adli sistemin yapısal sorunlarının bulunduğu önemli bir gerçek olmak ile birlikte, toplumsal alanda gittikçe artan somut bir talep olarak ‘adalet’ talebinin ortaya çıktığı da aynı oranda gerçektir.

Harita 5: MAK Danışmanlık Adalete Güven Anketi

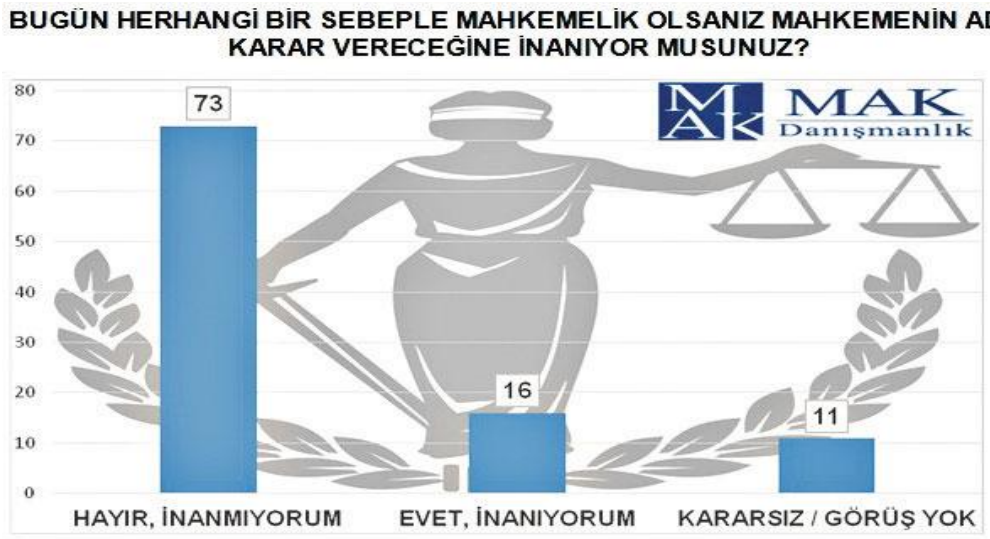

[67] (Bülent Arınç: Yargıya duyulan güven yüzde 20'ye düştü, 2015)

Bu açıdan Kemal Kılıçdaroğlu'nun Adalet Yürüyüşünü, toplumda adalete duyulan ihtiyacın bir talep olarak yükselmesi sonucunda bu talebe yönelik bir karşılık verme siyaseti olarak değerlendirmek gerekir. Bu nedenden, 'Adalet Yürüyüşü' toplumun %70'inden fazla bir kesimine hitap eden bir girişim olarak, AK Parti'ye eklemli öğelerde bir çözülümü ve AK Parti dışında kalan kesimlere yönelik ise eşdeğerliliği amaçladığı söylenebilir. Deyim yerindeyse, AK Parti surlarından bir gedik açma ve muhalefeti bir anlamda toparlama hedefi olduğu görülmektedir.

Bu yüzden, 'Adalet Yürüyüşü'nü en üst düzeyde popülist bir eylem olarak değerlendirmek gerekir, çünkü CHP bu yürüyüş ile birlikte toplumsal kamplaşmayı iktidar ve mağdurlar olarak kurmaya başlamıştır. Kahraman'a göre bu yürüyüş ile birlikte CHP'ye yönelik toplumsal algı değişmeye başlamış, muhalefet hem görünürlük kazanmış hem de siyaset ve söylem üretmekte karşılaştığı zorluğu eyleme aktararak çözmeye çalışmıştır (Kahraman, 2017a). Böylelikle, Kahraman CHP'nin verili iktidar söylemi üzerinden muhalefet yapmanın sıkıcı, iktidarı ve muhalefeti yeniden üretici kısır döngüsünü aşmaya çalışarak, siyasetin önemli bir bileşeni olan şenlik duygusunu oluşturmaya başladığını belirtir (Kahraman, 2017). Tüm bunlara ek olarak, adalet yürüyüşü CHP tabanında uzun yıllardır devam eden karamsar nihilist duyguyu aşmaya yönelik bir çaba olarak da okunabilir (Kahraman, 2017b).

Popülist bir eylem olarak 'Adalet Yürüyüşü' ile toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının somutlaşmaya başladığı söylenebilir. Özellikle, AK Parti tarafından yürüyüşün toplumsal alanda oluşturduğu algıyı ölçmeye yönelik yapılan bir ankette AK tabanından yürüyüşe %35 oranında destek çıkması, karşı çıkanların %40 ve kararsızların %25 olması dikkat çekicidir. Ankete katılan AK Parti seçmenleri Gezi eylemleri ile 'Adalet Yürüyüşü' arasında bir ilişki kurmadıklarını, bu yürüyüşü yasal bir hak olarak gördüklerini belirtmişlerdir (Babacan, 2017). Öte yandan MAK Danışmanlık Şirketinin sahibi Kulat, AK Parti tabanının yürüyüşe olumlu baktığını, Toplumda genel olarak % 40'ın üzerinde bir destek olduğunu, bu yürüyüş ile birlikte ilk defa muhalefetin sivil bir inisiyatif aldığını vurgulayarak, yeni bir muhalefet anlayışı bakımından Türkiye'de milat olacağını vurgulamıştır (Öztürk, 2017).

Bu nedenlerle adalet yürüyüşünün hem bir muhalefet partisi olma yolunda hem de dışarda kalan kesimleri temsil etmeye yönelik CHP'nin yeni bir stratejik hamlesi olduğu dikkat çekmektedir. Adalet Yürüyüşünde CHP kimliğinin tamamen silinmesi, tüm parti bayraklarının ve AK Parti aleyhine de olsa tüm sloganların yasaklanması, sadece Türk bayrağı ve Atatürk resimlerine izin verilmesi özellikle üstünde durulması gereken hususlardır. Kılıçdaroğlu yürüyüşe başlamadan önce yaptığı açıklamada, miting alanında bayrak, adalet pankartı ve Atatürk posteri dışında hiçbir şey istemediğini belirtmiş, başka bir pankart ve CHP bayrağını kastederek Türk Bayrağı dışında bayrak açmasını doğru bulmadığını[68], bunu yapanları da provokatör olarak değerlendireceklerini, "Hak, hukuk, adalet" dışında hiçbir slogan atılmaması gerektiğini belirtmiştir[69].

Aslan, CHP'nin 'Adalet Yürüyüşü' ile birlikte popüler bir harekete dönüştürmeye başladığına dikkat çeken ilk yazarlardan birisidir. Aslan'a göre, söz konusu durumun nedenleri arasında en başta 16 Nisan'da değişen hükümet sisteminin bürokrasinin siyasetteki rolüne vurduğu darbe gelmektedir. Ayrıca CHP'de yaşanan parti içi tasfiyelerden, ideolojik katılığın erimesine kadar yaşanan tüm gelişmeleri ve son olarak 'Adalet Yürüyüşü'nü bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Bu açıdan, 2017 Ağustos ayında Aslan 2019 yerel seçimlerine dikkat çekerek, 'Türkiye siyasi tarihinde belki de ilk defa iki popülist hareketin- AK Parti ve MHP'den müteşekkil 'yerli ve milli' blok ile CHP ve HDP'nin oluşturacağı Kılıçdaroğlu'nun tabiriyle 'demokrasi bileşenleri bloğu'nun kapışmasına sahne olacağını' belirterek (Aslan, 2017b), doğru bir öngörüde bulunmuştur. Ancak bir farkla ki, CHP toplumsal alanda eşdeğer mantığı üzerinden MHP'den ayrılan İYİ Parti ve Saadet Partisi ile hareket edecekken, HDP hala fark mantığı üzerinden hareket etmeye devam edecek ve bu bloğa dışardan destek verecektir.

---

[68] Kılıçdaroğlu kendisini bozkurt işareti yaparak selamlayan MHP'li bir gruba aynı şekilde Bozkurt işareti yaparak selam vermiş, daha öncede 2014 seçimlerinde Ankara'da kendisine bozkurt işareti ile selamlayan bir seçmeni Bozkurt işareti ile selamlayan Kılıçdaroğlu, daha sonraları da 2018 yılında Kayseri'de bir seçmenle aynı şekilde diyalog kurulmuştur. (Kemal Kılıçdaroğlu bozkurt işareti yaptı, 2017)

[69] (Kılıçdaroğlu: Başka slogan istemiyorum, 2017)

5.2.3.2. AK Partiden Karşı Hamle 'ATATÜRK AÇILIMI'

CHP'nin 'Adalet Yürüyüşü' ne benzer bir stratejinin, 10 Kasım 2017 yılında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Atatürk'ü Anma Töreni'nde yaptığı bir konuşma ile izlediği söylenebilir. Bu açıdan, kamuoyu tarafından 'Atatürk Açılımı' olarak adlandırılan ve oldukça ses getiren konuşmanın satır aralarına bakıldığında iki önemli ayrıntı göze çarpmaktadır. Birincisi, hiç şüphesiz bir boş gösteren olarak 'Atatürk'ün uzun zamanlardan beri CHP'nin söylemlerinde işgal ettiği merkezi yere yönelik olmasıdır. Her ne olursa olsun, sırf Atatürk'ün partisi olması nedeni ile CHP toplumsal alanda Atatürk sembolü üzerinden sürekli olarak görünürlük kazanmakta, toplumsal alanda alternatif bir söylemi Atatürk göstereni üzerinden kurmakta idi. Erdoğan konuşmasında, 'Ruhu faşist, söylemi Marxist çevrelerin tekeline mi bırakacağız… CHP gibi amorf bir partinin Atatürk'ü milletimizden kaçırmasına rıza göstermeyeceğiz[70]' diyerek bir boş gösteren olarak 'Atatürk' ismini kendi söylemlerinin bir parçası haline getirmeye çalışmıştır. Bu durumu aynı zamanda, AK Parti'nin siyaseti merkezden okuyan yeni stratejisi için de önemli bir hamle olarak görmek gerekir. Bu açıdan, Erdoğan'ın konuşması merkezin eski söylemleri ile bir probleminin olmadığını göstermesi, ülke çapında laik ve ulusalcı kesimlerin kendilerini rahat hissetmeleri açısından yumuşatıcı bir etkiye neden olmuştur.

İkinci olarak, Erdoğan'ın 10 Kasımda yayınladığı mesajda 'Gazi Mustafa Kemal'in kurduğu ve gençlere emanet ettiği Cumhuriyetimizi tam bağımsız olarak ilelebet muhafaza etmek, sürekli daha ileriye taşımak ve 2023 hedeflerimize ulaşmak için 'tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet' ilkesi etrafında birleşiyoruz' ifadeleri önemlidir. Aslan'a göre Erdoğan'ın bu söylemi bir gösteren olarak Atatürk ile birlikte merkeziyetçi siyaset anlayışını ve ulusalcı değerleri benimseyen seküler çevreleri AK Parti hegemonyası altına çağırmaktadır (Aslan, 2017a). Bu açıdan belli bir ölçüde başarılı olduğu kabul edilmelidir. Özellikle

[70] (www.tccb.gov.tr, "Atatürk'ü Sadece Anmakla Kalmamalı, Anlamaya da Çalışmalıyız", 2017).

Vatan Partisi altında örgütlenen ve Kemalist kimlikleri ile tanınan Perinçek taraftarlarının AK parti ile gittikçe yakınlaşan bir siyasete yönelmesi bu açıdan dikkate değer bir gelişmedir.

5.2.4. Cumhurbaşkanlığı ve Genel seçimler 'Biz' ve 'Onlar'ın İnşası (2018)

24 Haziran 2018 seçimleri yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin kabulünden sonra ilk seçim olması bakımından Türkiye siyasi tarihinde ki en kritik seçimlerden birisidir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin siyasal alanda blok hareketlerini beraberinde getirmesidir. 24 Haziran seçimleri hem muhalefet hem de iktidar açısından değerlendirildiğinde, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin popülist bir siyaset tarzını mümkün ve mecburi kıldığı görülmektedir.

Bunun en önemli nedenlerinden birisi, sistemin başarı için % 50 artı 1 oy oranını zorunlu kılmasıdır. Bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni cumhurbaşkanı olacak kişi seçmenlerin en az % 50'sinin desteğini almak zorunda kalacaktır. Türkiye'de o günler için hiçbir aday tek başına bu oy oranına sahip olamayacağı için Türkiye'de % 50 oy oranını aşmak için en az iki partinin bir araya gelmesi zorunlu olmaktadır. Bu nedenle, seçime giren adayların kullanacakları söylemin büyük çoğunluğa hitap etmesi gerekmektedir. Bu yüzden 20 Şubat 2018 yılında AK Parti ve MHP arasında 'Cumhur İttifakı', 5 Mayıs tarihinde ise CHP, İYİ Parti, Saadet Partisi ve Demokrat Parti arasında 'Millet İttifakı' kurulmuştur. Bir diğer deyiş ile partilerin kendi aralarında ittifak yapması bir zorunluluğa dönüşmüştür.

Yeni sistemin mantığını, aynı zamanda blok kimliğinin oluşmasını da zorunlu kılmaktadır. Bu yüzden yeni sistem sadece partilerin oy oranını arttırmak üzerine kurulu bir strateji meselesi olarak görülmemelidir. Çünkü blok üyesi partiler, kendi parti kimliklerinin üzerine blok kimliğini yerleştirdikleri müddetçe blok anlam kazanmaktadır ve ancak bir blok popülist bir kimlik kazandığı müddetçe başarılı olabilmektedir. Seçim sistemindeki farklı partileri, farklı kimliklerden ve dünya görüşlerinden oluşan seçmenleri bir araya getirdiği ölçüde de o bloğun popülist olduğu söylenebilir.

5.2.4.1. Erdoğan'ın Seçim Söylemleri

Erdoğan seçimlere Mayıs aynın ilk haftasında, AK Parti İstanbul il kongresinde seçim manifestosunu açıklayarak başlamıştır. Erdoğan manifestosunda AK Parti tarihini 2002'ye kadar kuruluş dönemi, 2018'e kadar diriliş süreci ve 2018 yılından sonrasını ise yeni bir sistem ile birlikte şahlanış dönemi olmak üzere üç ana döneme ayırmıştır. 'Milli ve Yerli Duruş' kavramı ise manifestonun kurucu özü olarak göze çarpmaktadır (Duran B. , 2018).

Erdoğan'ın konuşmasının en dikkat çekici konulardan birisi, 'Biz'in ne olduğunu tanımlamasıdır. Konuşmasına '1071 Malazgirt Zaferi'nden beri bu topraklar bize yurt oldu, vatan oldu. Bizi biz yaptı' diyerek başlayan Erdoğan, Osman Gazi, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim, Abdülhamit ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e kadar geçen süreç içerisinde, 'Biz'in neler yaptığını ve başardığını özetlemiştir. Erdoğan daha sonra AK Parti iktidarının önüne çıkan engelleri nasıl aştığını anlatarak AK Parti'nin ekonomik ve siyasal başarılarını sıralamış, AK Parti'nin hikâyesinin Türkiye'nin hikâyesi olduğunun, AK Parti'nin hamurunu milletin yoğurduğunun altını çizmiştir. Erdoğan yeni dönemde ise 2023, 2053 ve 2071 yıllarında Türkiye'nin Küresel bir Güç olacağı, Türk ekonomisinin şahlanacağı ve ardında demokratik siyasetin kurumsallaştığı bir Türkiye bırakacağı konusunda millete söz vermiştir[71].

Bu çerçeve içerisinde Erdoğan'ın konuşmasında hem 'millet' ve AK Parti arasında hem de AK Parti ile şahsı arasında bir özdeşlik kurduğu göze çarpmaktadır. Erdoğan'ın söylemindeki 'biz' tarihsel bir sürekliliğin sonucunda meydana gelerek tarihte büyük badireler atlatmış, farklı devlet ve liderler tarafından temsil edilmiştir. Bugün ise 'biz' yani 'millet', Erdoğan liderliğinde temsil edilmektedir. Erdoğan bunu 'biz Türkiye'nin hür iradesi, bölünmez bütünlüğüyüz' şeklinde ifade etmiştir. Öte yandan Erdoğan'ın konuşmasında bu 'biz' kimliği sürekli olarak bir dış tehdidin ve onun uzantısı olan iç tehditlerin mağdurları olarak resmedilmiştir;

[71] (Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim manifestosunu açıkladı, 2018)

27 Mayıs darbesi bize yapıldı. Darağacına çekilen de bizim irademizdi. 12 Mart Muhtırası bize verildi. 12 Eylül darbesi bizi hedef aldı. 28 Şubat'ta milletin inancını boğmaya kalkıştılar. Her darbede hapse düşen, zulüm gören, acı çeken biz olduk. Varlığımıza, birliğimize, dirliğimize, refahımıza, huzurumuza kastettiler. Yılmadık, yıkılmadık, mücadeleden bir adım geri durmadık. Erdem, irade ve cesaretle Türkiye'yi şahlandırdık.[72]

Erdoğan'ın açıkladığı seçim manifestosunda vurguladığı 'biz'in karşısındaki 'onlar'ın kim olduğu böylece tanımlanmış olmaktadır. Burada 'onlar'ı oluşturan dış tehditlerin, Türkiye'deki uzantıları olan iki öğe vardır. Bunlardan ilki CHP ve millet ittifakı, ikincisi ise 'HDP'dir. Erdoğan seçim konuşmalarında ve AK Parti olağan kongrelerinde sık sık CHP ile küresel güçler arasında bir ilişki olduğunu[73], Kılıçdaroğlu'nun ne yerli ne de milli olduğunu vurgulamıştır.[74] HDP ise yine bir dış tehdit olan PKK terör örgütünün toplumsal alandaki uzantısı olarak, 'biz'i yani'milleti' tehdit eden ikinci unsur olarak tanımlanmıştır. Erdoğan 3 Haziran 2018 günü Diyarbakır'da yapmış olduğu mitingde seçmenlere şu şekilde seslenmiştir;

'Biz Kürt yoktur demiyoruz, Kürt sorunu yoktur diyoruz... Her kim hangi Kürt kardeşimin hakkını gasp etmeye kalkarsa karşısında beni bulur. Artık hiç kimse Kürt kardeşlerimin çocuklarını dağa götüremiyor. Hiç kimse gelip esnafımızın kepengini kapattıramıyor. Hiç kimse Kürt kardeşimin ensesine binemiyor. Tehditle bir şey yaptıramıyor. Bütün bunları sizin için yaptık. Milletin hak ve özgürlüklerini hiçe saymaya kalkarsanız bu devlet buna izin vermez. 53 kardeşimiz öldürüldü, şehit oldu. Ölenler

---

[72] (Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim manifestosunu açıkladı, 2018)

[73] Ankara Mitinginde Erdoğan katılımcılara söyle seslenmiştir. Biz gece yarısı ineceğiz ama o saatte Bay Kemal tankların eşliğinde oradan Bakırköy Belediyesi'ne gidiyor kontrollü olarak. Ondan sonra ertesi gün takip ediyor, ekranın karşısında kahvesi geliyor. Ondan öncede darbe olduğunda tankların üzerine önce ben çıkarım diyor. İstanbul'un Bağdat Caddesi'nde tanklar geçerken birileri o tankların geçişini alkışlıyordu (Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu iş çırak işi değil ustalık ister, 2018).

[74] Cumhurbaşkanı Erdoğan: "Birisi de çıkmış 'Ben' diyor, 'Mustafa Kemal Atatürk'ün partisiyim.' Mustafa Kemal Atatürk'ün partisi olmak sana bir şey kazandırmıyor ki. Zaten şu anda Mustafa Kemal Atatürk sağ olsa, seni bu partinin başında bir dakika tutmaz. Gazi Mustafa Kemal, yerliydi, Gazi Mustafa Kemal, milliydi. Sen yerli de değilsin, milli de değilsin, gayri millisin. Kalkıp bizim yerliliğimiz, milliliğimiz üzerinde spekülasyon yapıyor. Şu anda mahkemedesin, hesabını vereceksin. Bizi Pensilvanya'dakinin, ben onun siyasi ayağıymışım. Göreceksin şimdi kim siyasi ayağı? Hesabını vereceksin ve yanında taşıdığın o Pensilvanya'dakinin uşaklarının hesabını da vereceksin ve onlarla nasıl bir profil oluşturduğunuzun da hesabını vereceksiniz. Odalarınızda ne tür oyunlar kurduğunuzun hesaplarını da vereceksiniz." ('Ben' diyor, 'Mustafa Kemal Atatürk'ün partisiyim, 2018)

benim Kürt kardeşlerim değil mi? Şimdi Cumhurbaşkanlığına aday olmuş[75]. Şimdi hepsi türbe ziyaret eder gibi Edirne'de ziyaret ediyor… Ziyaret etsen ne yazar? Oradan sana ne gelecek? Sen benim halkımı ziyaret et. Gel bakalım Diyarbakır'a. 53 Kürt kardeşimin kanı bu Demirtaş'ın eline bulanmıştır. Bunun bedelini er ya da geç ödeyecek. Yoksa tarih, o 53 kardeşim, bizleri affetmez... Sandıkta benim Kürt kardeşlerimin ölümüne zemin hazırlayan Demirtaş'a hesabını soracak[76]'

5.2.4.2. Erdoğan'ın Yeni 'BİZ'i Tanımlayışı

Erdoğan'ın 2015 yılından itibaren çerçevesini çizmeye başladığı 'biz' ve 'onlar' tanımlarının bu süreçte gittikçe netleştiği görülmektedir. Bu açıdan ilk dikkat çeken ayrım Erdoğan'ın geçmiş söylemlerinin aksine 'biz'in içerisini ifade ederken, 'onlar'ın dışarısına işaret etmesidir. Bu dışarısını, Derrida'nın belirtiği gibi kurucu dışsallık, yani 'biz' kimliğinin inşa edildiği temel olarak görmek gerekir. Bu nedenle 'onların' kim olduğunun anlaşılması, Erdoğan'ın söyleminde şekillenmeye başlayan yeni 'biz'in sosyal kodlarını göstermesi açısından oldukça önemlidir. 2015 yılı bu açıdan bir milat olarak kabul edilebilir. Çünkü 2015 yılı öncesinde 'biz' in karşısında bulunan 'onlar' 2010'lu yıllar ile birlikte gerileyerek gücünü tamamen kaybeden merkez siyaset ve bürokrasidir. Bu nedenle hem medeniyet siyasetine karşı meydan okumaların etkisi hem de geçmişte merkezi temsil eden 'onlar'ın gücünü kaybetmiş olması, 2000- 2010 yılları arasında ifade ettiği şekli ile 'biz' anlayışının kurulmasını imkânsız kılmaktadır. Burada toplumsal alandaki antagonistik sınırların yerinden edilmesi söz konusudur. Bu yüzden, yeni bir 'biz' için yeni bir 'onlar' a ihtiyaç vardır. 2018 Cumhurbaşkanlığı seçim kampanyaları süresince tarafların kullandıkları söylemler, bu yeni 'biz' ve 'onlar' kavramlarının nasıl kurgulandığı ve toplumsal alanda hegemonik güçler arasındaki çatışmanın yeni sınırları ve kodları hakkında gerekli malzemeyi vermektedir.

Geçmiş dönemler ile karşılaştırıldığında Erdoğan'ın söyleminde en dikkat çeken farkın, 1 Kasım seçimlerine giderken ortaya çıkan ancak gittikçe artan bir şekilde netleşmeye başlayan 'onların' bir anlamda bürokrasi ve elitlerden gittikçe, 'dış

---

[75] HDP Eş Başkanı Selahaddin Demirtaş'ı Kastediyor.
[76] (Cumhurbaşkanı Erdoğan: 53 kardeşimin kanı Demirtaş'ın eline bulanmıştır, 2018)

güçlerin temsilcileri' olarak CHP ve HDP' ye doğru kaymasıdır. Buna ilaveten, Eskiden dışarıdan içeriye doğru seslenen Erdoğan'ın söyleminin artık içerden dışarıya doğru yönelmesidir. Bu açıdan 'biz'in geçmişte olduğu gibi karşılanmayan taleplerin bir araya getirdiği popüler bir kimlikten ziyade, talepleri doyurulmuş ve 1071'den günümüze kadar geçen süreçte zaten hep var olan birleşik ve bütünleşik bir millete işaret ettiği görülmektedir. 'Milletin' bu şekilde yeniden tanımlanışı, siyaset tarzında da bir dönüşümü meydana getirmektedir. Artık yeni siyaset 'tek millet, tek devlet' parolası doğrultusunda, 'biz'i tehdit eden dışarısına karşı birlik, bütünlük ve dayanışmayı korumak ve devam ettirmek, kısacası savunmada kalmaktır. Bu süreçte ise 'onlar'ın izleyeceği tek yol, bu çizilen sınırları yerinden ederek kendi lehine genişletmek, içerisinin alanını olabildiğince daraltarak sürekli atak bir politikaya yönelmektir.

AK Parti'nin tüm seçim reklamlarında yer alan ana sloganının 'Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye' olduğu dikkate alınırsa, aslında AK Parti söylemlerinin merkezden dışarıya doğru yöneldiği daha net görülecektir. Ayrıca, 'millet' gösterenin kullanılmaması devlet ve toplum arasında bir gerilim olduğu anlamına gelmemektedir. Sloganın esas mesajı, devlet ve millet arasındaki makasın Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile kapanmış olduğu, güçlü meclis ve hükümetin zaten güçlü millet anlamına geldiğidir. Bu açıdan AK Parti artık merkezden, bir nevi yine merkezde olan kendi seçmenine seslenmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın kullandığı söylemler ile birlikte siyaset tarzının, daha çok savunmacı ve kendi tabanını konsolide edici olduğu görülmektedir. Bu söylem ve tarz 2019 yerel seçimlerinde çok daha net ortaya çıkacaktır.

5.2.4.3. Karşı Hegemonik Güç Olarak Muharrem İnce 'Ben' ve 'O'

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde muhalefetin karşılaştığı en büyük sorunlardan birisinin adaylık konusundaki belirsizlik olduğu görülmektedir. Seçimlere blok olarak tek bir aday ile girilmesi ya da her partinin kendi adayını çıkarması konusunda yaşanan tartışmalar gündemi oldukça meşgul etmiştir. Bu tartışmalarda dikkat çekilmesi gereken önemli mesele, her ne kadar iddia düzeyinde kalmış olsa da, CHP'nin ortak aday için eski Cumhurbaşkanı Abdullah

Gül'ün adaylığına sıcak baktığıdır. Saadet Partisi Genel Başkanı Karamollaoğlu'nun seçimlerde Abdullah Gülün çatı aday olması yönünde teklifinin ardından Kılıçdaroğlu ve Akşener ile yoğun bir görüşme trafiği yaşadığı bilinmektedir. Ancak bu teklifin hem İYİ Parti Başkanı Meral Akşener'in kendi adaylığından vazgeçmemesi hem de CHP tabanının Gül'ün adaylığına sıcak bakmaması yüzünden sonuçsuz kaldığı yazılı ve görsel medyada oldukça tartışılmıştır. Her ne kadar resmi ağızlardan herhangi bir açıklama yapılmamış olsa da, CHP'nin Gül'ün adaylığına sıcak baktığı ve çatı aday olarak destekleyeceği meselesinin doğruluk payı bulunduğu söylenebilir. Şöyle ki, CHP'nin uzun bir dönemdir AK Parti seçmeni ile irtibat kurmaya çalışan stratejilere ve söylemlere yöneldiği bilinmektedir. Bu minvalde 'Yeni CHP'nin söylemleri ve 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığı göz önüne alınırsa, CHP'nin Abdullah Gül'ün adaylığı konusunda ilkesel bir karşı duruşuna neden olacak herhangi bir nedeninin bulunmadığı görülecektir. Tüm bunlara ilaveten, CHP Yalova Milletvekili Muharrem İnce'nin Abdullah Gül'ün çatı adaylığına ilişkin; 'Abdullah Gül bizim adayımız olamaz, olmamalıdır[77]' şeklinde bir basın açıklaması yapması, Kılıçdaroğlu ve ekibinin Gül'ün adaylığı konusuna oldukça sıcak baktığının, ancak bunu parti tabanına kabul ettiremediğinin en önemli ipucu olarak değerlendirilebilir.

Abdullah Gül'ün çatı aday olamayışı ve muhalefetin bir başka isim üzerinde uzlaşamaması her partinin kendi adayı ile seçimlere girmesi ile sonuçlanmıştır. HDP Demirtaş'ı aday göstereceğini daha önceden açıklamış, bu yüzden de herhangi bir pazarlık sürecine girmemiştir. Öte yandan, Millet İttifakı'nın diğer ortağı İYİ Parti'nin Meral Akşener'i aday olarak ilan etmesi ile birlikte, CHP için tek seçenek kendi içerisinden bir aday çıkarmak oldu. Bu açıdan Muharrem İnce'yi 2018 seçimleri için Cumhurbaşkanı adayı olarak gösteren CHP'nin tam anlamı ile popülist bir lider ile seçimlere gittiği söylenemez, ancak yine de İnce popülist söylemleri ile CHP tarihinde, Ecevit'ten sonra ikinci kez, partinin kurumsal

[77] (Muharrem İnce: Abdullah Gül, bizim adayımız olamaz, olmamalıdır, 2018)

kimliğinin ötesine geçerek, toplumsal alanda farklı kesimlerin desteğini alabilme başarısını göstermiştir.

İnce'nin Abdullah Gül'ün çatı adaylığı konusundaki çıkışı kendisinin cumhurbaşkanlığı seçimlerine giderken kullanacağı söylemin bir anlamda ipuçlarını vermektedir. Genel itibari ile Erdoğan'ın 'millet' ve 'biz' kavramları üzerinden AK Parti ve kendisi arasında kurduğu özdeşlik ilişkisine benzer bir ilişkiyi, İnce'nin 'Herkes' ve 'CHP' üzerinden kendisi ile kurduğu gözlemlenmektedir. Ancak, Erdoğan biz (AK Parti) üzerinden onları (CHP) tanımlarken, İnce daha çok 'ben' (CHP) üzerinden 'o' yani Erdoğan'ı tanımlamıştır. Sonuç olarak İnce, seçim kampanyasının ana eksenini 'onlar' karşıtlığından ziyade 'Erdoğan' karşıtlığı üzerine kurmuştur.

İnce Gelecek Bildirgesi adını taşıyan bildirgesini Türk İstiklal Harbi'nin başlangıç tarihi olarak kabul edilen 19 Mayıs tarihinde kamuoyuna duyurmuştur. Bildirisine tıpkı Atatürk'ün Milli Mücadeleyi özetlediği Nutuk'a başladığı şekilde[78], aynı tema ile başlayan İnce'nin seçimleri bir kurtuluş mücadelesi bağlamında ele aldığı görülmektedir. İnce seçim bildirgesine içinde bulunulan karamsar tabloyu şu şekilde özetleyerek başlamaktadır;

'2018 yılı Mayıs ayının başında, Cumhuriyeti kuran partimden Cumhurbaşkanı Adaylığı görevini aldım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir:

- Türkiye Cumhuriyeti uygarlık rotasından çıkarılmıştır.
- 16 yıldır iktidarda bulunanların, Türkiye Cumhuriyeti'nin beka sorunu ile karşı karşıya kaldığını itiraf ettikleri bir durumdayız.
- Türkiye artık, demokrasiden, hukuk devletinden, insan haklarından, özgürlüklerden söz edilemeyen bir ülke olmuştur.
- Halkın, yargı başta olmak üzere devlet kurumlarına inancı kalmamıştır. Yargı bağımlı hale getirilmiş, hukuk devleti ortadan kaldırılmıştır.

[78] Atatürk Nutuk'a şu sözler ile başlamıştır: '1919 senesi Mayıs'ının 19. günü Samsun'a çıktım. Vazıyet ve manzara-ı umumiye: Osmanlı Devletinin dâhil bulunduğu grup, Harbi Umumide mağlup olmuş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şeraiti ağır, bir mütareke name imzalanmış. Büyük Harbin uzun seneleri zarfında, millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Harbi Umumiye sevk edenler, kendi hayatları endişesine düşerek, memleketten firar etmişler. Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, müteredddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini tahayyül ettiği yeni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine; âciz, haysiyetsiz, cebîn, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek herhangi bir vaziyete razı...' (Atatürk, 2015, s. 31)

- İnsanlar ürkek ve sindirilmiş durumdadır. Hiç kimsenin yarın ne olacağına dair bir fikri ve inancı yoktur.
- Bizzat Anayasa Mahkemesi üyeleri tarafından Anayasa'sı rafa kaldırılmış, olağan hukuk sistemi emir komuta hukukuna dönüşmüş ve kurumları Kanun Hükmünde Kararnamelerle işlemez hale getirilmiştir'.
- Hep birlikte yaşadığımız, hep birlikte şahit olduğumuz kaygı verici, varlığımızı tehdit eden bir dönemin içinden geçiyoruz.'

Yukarıda İnce'nin seçim manifestosunda da ortaya koyduğu manzarada vurgulanan durum, Nutuk'ta vurgulanan durum ile benzeşmektedir. İnce'ye göre Türkiye Cumhuriyet'i öncelikle kurucu ideolojinin rotasından sapmış, söz konusu durumun yol açtığı diğer gelişmeler ise 'herkes'in varlığının tehlikede olduğu bir döneme gelinmesi ile sonuçlanmıştır. Bu bildiride de açıkça görüleceği üzere, seçim manifestosu İnce'nin liderliğinde bir kurtuluş programına dönüşmektedir. Tüm bu gelişmelerin nedeni ise 'onlar' değil, 'o' yani Erdoğan'ın kişiliğinde cisimleşmiş olan AK Parti'dir. Bu nedenle İnce için 'onlar' yoktur, daha ziyade 'o' vardır. Erdoğan'ın yani 'o'nun karşısında ise Cumhuriyeti kuran partiden yetki alan İnce bulunmaktadır. Bu açıdan 2018 seçimlerinde, İnce'nin temel stratejisi Erdoğan'a yönelik güçlü bir meydan okuma üzerinden daha kişisel bir söylem üretmeye yönelik olmuştur.

Yapılan bir araştırmada, Erdoğan'ın kampanya boyunca 165 kez 'biz', 39 kez 'ben' sözcüğünü kullandığı, buna mukabil İnce'nin ise 8 kez 'biz' ve 80 kez 'ben' kelimesini kullandığı görülmektedir (Doğanay, 2019, s. 18). İnce'nin söylemlerinin seçmeni Erdoğan'a karşı mobilize etmeyi ve toplumsal muhalefeti kendi adı altında temsil edilmesini hedeflediği görülmektedir. Bu açıdan İnce'nin seçim kampanyası süresince en çok kullandığı kelime 'Erdoğan'dır. İnce Erdoğan'ı 'tek adam' olarak nitelendirerek onu bir anlamda halkın karşısında yerleştirmiş, mücadele edilmesi gereken yeni bir elit grubun lideri ve temsilcisi olarak kurgulamıştır. Yani İnce'ye göre Erdoğan artık halk ile birlikte elitlere karşı verdiği mücadeleyi kazanmış, ancak kendisi yeni bir elitler rejimi kurmuştur. Bu açıdan Türkiye, birincisi yeni elitler sınıfının temsilcisi olan Erdoğan ve dışarda kalan taleplerin temsilcisi olan İnce arasında iki kampa bölünmüştür. İnce 11 Haziran'da Diyarbakır'daki bir seçim konuşmasında halka söyle seslenmiştir.

'Yine Erdoğan ile benim aramda fark ne, size onu anlatayım. Şimdi Erdoğan kilosu 4500 liraya beyaz çay içiyor. Bense sizin bildiğiniz o siyah çayı içiyorum. Erdoğan sarayda bıldırcın besliyor orda, ben sizin gibi bakkaldan aldığınız yumurtaları yiyorum. Erdoğan,

7 yıldızlı sarayında iftar yapıyor, ben yeryüzü sofralarında. Yani... Erdoğan 'Beyaz Türk', ben bu ülkenin zencisiyim. O beyaz Türk, ben zenciyim. O Ankara'da sarayı var, yetmedi 5 sarayda İstanbul'da var, bide şimdi Marmaris'e yazlık yaptırıyor. Size sözüm olsun, Allah'ın izni milletin isteği ile cumhurbaşkanı olduğumda yazlık sarayı engelli çocuklara verecem, Kürt- Türk yok, Alevi Sünni yok, ayrım olmadan tüm çocuklara, …Halk çocuğu benim, milletin çocuğu benim. Saraylı sensin, Sen saraylısın! … Erdoğan 2002'de başlarken halk çocuğuydu, yalan yok[79]'

Yukarıdaki konuşmasından da anlaşılacağı gibi İnce'nin oldukça popülist bir söylem ile açıkça Erdoğan'a meydan okuduğu görülmektedir. İnce'nin bir diğer popülist yaklaşımına ise toplumsal alandaki en büyük gruplardan birisi olan Kürt seçmene yönelik söylemlerinde rastlanmaktadır. Bunun ilk işaretini, İnce'nin 9 Mayıs'ta HDP'nin tutuklu cumhurbaşkanı adayı olan Demirtaş'ı ziyareti ile verdiği görülmektedir. İnce'nin bu ziyareti Erdoğan'ın eleştirilerine maruz kalacaktır, ancak İnce Güneydoğu'da gittiği mitinglerde Demirtaş'ın ve diğer cumhurbaşkanı adaylarının selamını seçmenlere ileterek seçmenin gönlünü kazanmaya çalışacaktır. Bunlara ek olarak, İnce Kürt sorunu diye bir sorun olduğunu, bunun adının açıkça konması gerektiğini vurgulayan konuşmalarıyla da dikkat çekmektedir. Diyarbakır mitinginde konuşmasına şöyle devam etmiştir:

'Türkiye'nin bir Kürt sorunu var değil mi? Bunu nasıl çözeceğiz onu anlatayım. Bir demokratikleşme, özgürleşme, kültürel ve ekonomik sorundur. Ama her şeyden önce bir siyasi ahlak sorunudur. Bu şudur; siyasetçi Van'a, Diyarbakır'a gidip Kürtlerin hoşuna gidecek şeyler söyledi. Başka yere gidince başka konuştu. Bir yerde milliyetçiliği ayaklar altına aldı. Öbür yerde uçtu. Allah'ın izniyle cumhurbaşkanı olursam ben bu sorunu çözeceğim[80]'.

İnce'nin bu söylemi ile açıkça HDP seçmenine seslendiği görülmektedir. Bu açıdan, HDP tabanını kendisine doğal müttefiki olarak konumlandırarak, Erdoğan'a karşı cephede eşdeğerlik zincirini genişletmeye çalışmaktadır. Seçim sonuçlarına bakıldığında, HDP'nin %12 civarında seyreden oy oranına karşın Demirtaş'ın seçimlerde sadece %8.40 oy aldığı görülmektedir. Bu her 3 HDP seçmeninden birisinin İnce'ye oy verdiği anlamına gelmektedir. Çünkü

[79] (Muharrem İnce tarihi Diyarbakır mitingi / Sonu görünmeyen miting Diyarbakır'ı yıktı geçti, 2018). dk. 30-35

[80] (Muharrem İnce Kürt Sorununa Çözüm Formülünü Açıkladı: Özgürce Tartışacağız, 2018)

milletvekili seçimlerinde HDP'ye oy veren 5.867.302 seçmenin sadece 4.205.243'ü Demirtaş'a oy vermiş, arada kalan yaklaşık 1,5 milyondan fazla oyun İnce'ye verilmiştir.

Öte yandan İYİ Parti milletvekilliği için 4.993.479 seçmenin oyunu almışken, Akşener sadece 3.649.253 oy almıştır. Bu açıdan yaklaşık 1,5 milyon İYİ Partilinin de İnce'ye oy verdiği görülmektedir. Bir önemli ayrıntıda, Cumhur ittifakının milletvekilliği için aldığı oy sayısı 26.805.602 iken, Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığına verilen oy sayısı 26.244.212'de kalmaktadır. İnce ise CHP'nin genel seçimlerde 11.308.694 aldığı oya nazaran, 4 milyon fazladan oy almıştır. Bu açıdan Cumhur ittifakından da yaklaşık 550.000'e yakın oy İnce'ye verilmiştir. Sonuç olarak İnce'nin popülist çıkışı ile Erdoğan karşısında seçimleri kaybetmesine rağmen, toplumsal alanda yeni bir hegemonik mücadeleyi başlattığı ve bunda da kısmen başarılı olduğu görülmektedir. Çünkü esas hegemonik başarı, tekrarlanan İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde Ekrem İmamoğlu özelinde olmak üzere, 2019 yerel seçimlerinde ortaya çıkacaktır.

5.2.5. Mart Yerel Seçimleri ve Partilerin Stratejileri (2019)

2019 yerel seçimlerinde, Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediyeleri'nin 25 yıllık aradan sonra CHP yönetimleri ile el değiştirmesi Türkiye siyaset tarihinde 1994 yerel seçimlerine benzer bir kırılmanın habercisi olmuştur. Recep Tayip Erdoğan 27 Mart 1994 tarihinde İstanbul halkı tarafından İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığına seçilmiş, 1997 yılında getirilen siyasi yasak nedeni ile görevinden ayrılmak zorunda kalmış, daha sonra belediye meclisinin oyları ile Fazilet Partisi'nden Ali Müfit Gürtuna yeni başkan olmuştu. Daha sonra 1 Nisan 2004 seçimleri sonrasından itibaren İstanbul AK Partili başkanlar tarafından idare edilmiş ve 2019 yılına kadar bu böyle sürmüş idi. Toplamda bakılacak olunursa, İstanbul'un yaklaşık 25 yıldır Erdoğan ve sonrasında AK Partili belediye başkanları tarafından idare edildiği görülmektedir. Aynı şekilde, Ankara Büyükşehir Belediyesi 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde Refah Partisi adayı Melih Gökçek tarafından kazanılmıştır ve 2004 yılından sonra AK Parti adayı olmak

sureti ile 2017 yılına kadar Gökçek tarafından, daha sonra da Mustafa Tuna ile birlikte toplamda 25 yıldır AK Partili başkanlar tarafından yönetilmiştir.

2019 yerel seçimlerinde, Cumhur ittifakının oylarında 24 Haziran seçimlerine nazaran 2,5 milyonluk azımsanmayacak bir düşüş gerçekleşmesine rağmen bu durumu dramatik bir düşüş olarak değerlendirmek oldukça zordur. Ancak, AK Parti'den başta İstanbul ve Ankara olmak üzere Antalya, Ardahan, Artvin, Sinop, Burdur, Bolu, Kırşehir, MHP'den ise Adana ve Mersin Büyükşehir Belediyeleri'nin CHP'ye geçmesi açısından yerel seçimlerin önemli sonuçları bulunmaktadır.

Bunlardan en önemlisi, hem Cumhur hem de Millet İttifakının aldığı oy oranı abartılacak bir sonuç ortaya koymasa da, seçim sonuçları toplumsalın duygu ve düşünce dünyasında oluşturduğu etkiler bakımından dikkate değerdir. Bu açıdan, yerel seçim sonuçları Ak Parti seçmenin sadece % 19'u ve MHP seçmeninin % 22'sinde sevinç duygusu oluştururken, AK Parti seçmeninin % 31'inde MHP'lilerin ise % 38'inde şaşkınlık oluşturmuştur, AK Partililerin % 18'inde MHP'lilerin ise % 23'de hayal kırklığına yol açtığı görülmektedir. Diğer yandan CHP seçmeninin % 60'ı, İYİ Parti seçmenin % 39'u ve HDP seçmenin % 46'sı sonuçları sevinç ile karşılamıştır. Bu açıdan seçimlerin toplumsal alanda muhalif kesinlerin moral üstünlüğünü elde etmeleri ile sonuçlandığı görülmektedir (KONDA, 2019).

Seçimlerin bir diğer önemli sonucu ise, toplumsal alanı bölen antagonistik sınırların netleşmesi ve sınırın her iki tarafını tanımlayan bazı önemli sembollerin yerlerinden edilmesidir. Bu açıdan, İstanbul seçimlerinin tekrarlanması ile 'mağduriyet' ilk kez CHP'li bir başkan olan İmamoğlu ile antagonistik sınırların dışında kalan kesimlerin özdeşleşmesine imkân tanımış, uzun zamandan beri AK Parti'nin iktidar ve merkezi temsil ettiğine dair gelişen algıyı netleştirmiştir. Böylece, AK Parti'nin hemen hemen 2015'li yılların sonuna kadar tanımladığı ve kurduğu 'onlar' yani tek parti ve ceberut devletle özdeşleşen CHP kimliği yerinden edilmiş oldu. Sonuç olarak, AK Parti'nin tanımladığı, CHP'ye yani vesayete ve bürokratik elitlere karşı, 'Mağdurların ve Mazlumların' sesi olan 'biz' kimliği gittikçe daha çok devlet ve iktidar ile özdeşleşmeye başladığı görülmektedir.

Bunun en açık gözlemlendiği yer ise, yenilenen İstanbul Seçimlerinde İmamoğlu'nun 800 bin farkla seçimleri kazanması olmuştur.

Buna ilave edilebilecek bir diğer sonuç ise toplumsal alanda hala dağınık ve henüz belli bir eşdeğerlik kurmamış olan öğelerin, siyasi aktörlerce kullanılan söylemler sonucunda gittikçe bir araya gelişi ve ortak bir kimliğe evirilişidir. Bu sürece Cumhur İttifakı'nın beka söylemi üzerinden muhalefetin tamamını tek bir söylem üzerinden eleştirmesinin de önemli bir etkisi olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, Millet İttifakı'nın da kendi aralarındaki farkları en aza indirecek söylemler üreterek, kendi içlerinde konsolide olmaya çabaları göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan, tam anlamıyla birbiriyle karşı karşıya gelmiş iki cephenin kurulduğu söylenebilir. Bu cephelerden Cumhur İttifakı'nın en güçlü ortağı olan AK Parti'nin son derece savunmacı ve kendi eşdeğerliğini korumaya yönelik söylemleri uzun zamandır uzaklaşmaya başladığı popüler söylemlerinden tamamen koptuğunu, Millet İttifakı'nın ise toplumsal alanda karşılanmayan talepleri artan bir şekilde temsil kabiliyeti kazandığı görülmektedir.

AK Parti'nin gittikçe popülist mantıktan uzaklaşmasını gösteren en somut örneklerden birisi hem Ankara'da hem de İstanbul'daki aday tercihlerinde izlediği stratejidir. Çünkü iki aday da ne Ankara ne de İstanbul'da belediyelerden yetişip gelmiş isimler değildi. Ankara adayı Özhaseki'nin 2015 yılından beri AK Parti milletvekili, İstanbul adayı Yıldırım'ın ise eski başbakan olduğu bilinmektedir. Her iki isim de güçlü olmalarına rağmen popüler değildirler. AK Parti'nin yerel düzeyde ki bu değişimin ilk sinyallerini 2017 yılında seçimle iş başına gelen, başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bazı büyükşehir belediye başkanlarının görevden alınması ile verdiği görülmektedir. Doğrudan halk tarafından seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınması ve yerlerine belediye meclisinin seçtiği başkanların atanması popülizm ile uyuşmayan bir siyaset tarzıdır. Erdoğan'ın 2017 yılında 'illerde patronun il başkanı' olduğunu söylemesi bu siyaset tarzındaki kırılmanın bir diğer önemli işaretlerinden birisidir;

> 'İllerde ilin patronu il başkanı olacak. Belediye başkanı da il başkanına tabi olacak. Belediye başkanının il başkanını ezmesine müsaade etmeyiz. Her şeyi il başkanı ile istişare ederek yapacak. Bazı belediye başkanı arkadaşlar, parti politikalarından bağımsız işler yapıyorlar. Asıl olanın parti ve parti politikaları olduğunu unutmuş gibiler.

Belediye başkanları, illerde grup başkanlarının il başkanı olduğunu unutmamalı. Adeta dukalık gibi davrananlar oldu. Buna izin veremezdik.[81]

Ancak yine de, seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınmasını bir meşruiyet krizi olarak değerlendirmek doğru değildir, görevden almalar ya da uzaklaştırmalar anayasada ilgili kanunlar ile düzenlenmiş hukuki işlemlerdir. Ancak meselenin meşruluğuna seçmen açısından bakıldığında, Nebi Miş bunun cevabını bir sonraki seçimlerin göstereceğini belirtir. Miş'e göre seçmen partisinin bu eylemini meşru görür ise bir sonraki seçimlerde oy vererektir, görmez ise oy vermeyerek meşruluğunu sorgulayacağını belirtmektedir (Miş, 2017).

5.2.5.1. AK Parti ve Cumhur İttifakı Söylem ve Stratejileri.

İlk başlarda AK Parti'nin 2019 yerel seçimlerine çok daha popülist 'gönül belediyeciliği',[82] 'tevazu, samimiyet ve gayretle', 'işimiz millet, gücümüz millet' ve 'memleket işi gönül işi' gibi söylemler ile hazırlandığı görülmektedir. Erdoğan'ın AK Parti adaylarını açıkladığı toplantıda genel olarak projeler ve vizyonlar üzerinden oldukça popülist bir söylem geliştirildiği de görülmektedir. Bu açıdan, Erdoğan'ın konuşmasının ana omurgasını AK Parti'nin geçmişte belediye yönetimlerinde gösterdiği başarılar ve 10 madde halinde gelecek projelerin neler olacağı oluşturmuştur. Erdoğan seçimlerde popülist bir söylem ve strateji izleyeceklerinin sinyallerini şu sözler ile vermiş idi;

'Erişilemeyen, yardım eli uzatılmayan, hizmet götürülmeyen hiçbir kesim bırakmayacak, kimsesizlerin kimsesi, sessiz yığınların sesi olacağız ve belediyecilik anlayışımızı buraya oturtacağız. Özellikle toplumun temeli olarak gördüğümüz aile kurumunu güçlendirecek çalışmaları önceliklerimizin başına alacağız. İnsana hizmet üreten belediyecilik yapacak, şehirleri imar ederken nesilleri ihmal etmeyeceğiz[83]'.

---

81 (Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık patron il başkanı olacak, 2017)

82 İlk önce 'Erdoğan belediyeciliği' olarak belirlenmiş idi. (AK Parti'nin yerel seçim sloganı: Birlikte yönetelim, 2019)

83 (Cumhurbaşkanımız Erdoğan, 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Aday Tanıtım Toplantısı'na katıldı, 2019)

Ancak, seçimlerin daha çok Cumhur ittifakının diğer ortağı olan MHP'nin, 'Beka için milli karar, Cumhur için istikrar' söyleminin gölgesinde geçtiğine şahit olunmaktadır. Bu açıdan, MHP lideri Bahçeli'nin aday tanıtım toplantısında yapmış olduğu açıklamalar sonucunda seçimlerin yerel seçimlerden, genel seçim atmosferine taşındığı görülmektedir. Bahçeli aday tanıtım toplantısında partililere şöyle seslenmiştir;

> Bu dava kutludur, bu dava şehitlerin kanı üzerinde yükselmiş bugünlere gelmiştir. Biliniz ki mert kovalar namert düşer. Davamıza gölge düşürenler kaçmaya mecburdur. Bunlar kaçtıkça biz kovalamaya mecburuz... MHP olarak çıkar gözetmeksizin milli bekamızın haklarını savunmak için herhangi bir pazarlık gütmeden, al ver davasının içinde olmadan ne gerekiyorsa onu yapıyoruz. 31 Mart seçimlerini de bu şekilde kavrıyoruz... 1 Nisan sabahı için felaket senaryoları yazanların hevesleri kursaklarında kalacaktır. Yeni sistemin mimarlarından biri de MHP'dir. 31 Mart aynı zamanda bir beka meselesidir. Cumhurbaşkanlığı sisteminin kökleşmesi hayat memat meselesidir. Cumhur İttifakı'nın zafere imza atmasını amaçlıyoruz... Aklı epey incelmiş bu zavallıya göre sadece bir yerel seçimi beka sorunu olarak millete anlatmak zekâ sorunuymuş... Zillet beğenmedi, zillet takdir etmedi diye bekamızı yok mu sayacağız? Zaten zillet koalisyonu 31 Mart'ı beka olarak görseydi biz kendimizi sorgulardık... Nefsimize diz çöktüremezsek davamızı devletleştiremeyiz. Cumhur ittifakı Türkiye'nin geleceğini kuruyor... Ben de diyorum ki; Beka için milli karar cumhur için istikrar… Rehavete kapılamadan ihmale düşmeden 31 Mart seçimlerine hazırlanacağız[84].

Bu açıklamalardan sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 31 Mart yerel seçimlerinde Cumhur ittifakına destek için yaptığı konuşmalarında MHP'nin söylem ve stratejisinin gittikçe ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu açıdan en çok dikkat çeken söylem, 'Beka' ve 'Zillet' söylemidir. Özellikle Erdoğan'ın seçim stratejisini ve söylemini CHP ile FETÖ, HDP ile de PKK arasında bir özdeşlik kurarak ve tüm muhalefeti 'terör' başlığı altına toplayarak oluşturması seçimlerin boyutunu da tamamen değiştirmiştir. Böylelikle seçimler bir anlamda Cumhur İttifakı'nın, 'millete ait olanlar' ve olmayanlar arasında çizdiği sınırların meşru olup olmadığının sorgulandığı bir hal almıştır. Bu açıdan iki hegemonik taraf arasında bir mücadele söz konusudur. Erdoğan'ın seçim süresince söylemini oluşturan genel çerçeveyi daha net göstermek açısından seçim konuşmalarından

[84] (Son dakika: MHP lideri Bahçeli'den aday tanıtım toplantısında açıklama., 2019)

bazı örneklere bakmakta fayda vardır. Erdoğan, 24 Şubat 2019, Hatay'da halka şöyle seslenmiştir;

'Ülkemi bölmeye çalışan, terör örgütü destekli olan bu adamlara, bu siyasi partiye ve onun destekçisi CHP'ye, İYİ Parti'ye 31 Mart'ta Osmanlı tokadını atmaya var mıyız? Bunlara gereken dersi vereceğiz. Bu milleti sevmeyen, inanmayan, parçalamaya çalışanlara gereken dersi vereceğiz"[85]

25.02.2019'da Yozgat'ta ise Erdoğan;

'Millet oyu CHP'ye verecek, millet oyu, adı 'iyi' kendi karışık partiye verecek, ama sonuçta buralarda PKK'nın borusu ötecek, FETÖ'nün borusu ötecek. Milletimizin böyle bir felakete izin vermeyeceğine inanıyorum... Zillet ittifakı ise başından sonuna kadar bir ucu Kandil'de, bir ucu Pensilvanya'da olan bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bu ittifakın taahhüdü sınırlarımızı terör örgütlerine, ekonomimizi IMF'ye, dış politikamızı yabancılara teslim etmektir. Çünkü bunların derdi Türkiye'yi daha iyi yönetmek değil, Türkiye'yi eski istikrarsız, güvensiz, huzursuz, sefalet günlerine geri döndürmektir.'[86]

10.03.2019 Adana, Erdoğan;

'Biz bu ülkenin her rengine, her zenginliğine saygılıyız, ama bazı değerler var ki bunlara saldıranlara saygı duymamız mümkün değil. Bu ülkede millet düşmanı, bayrak düşmanı, ezan düşmanı, vatan düşmanı, devlet düşmanı kim varsa hepsinin de karşısında olmak bizim namus borcumuzdur... Bunların tek ittifakı ezan, bayrak düşmanlığıdır. Ezana hürmet etmeyen, bayrağa da hürmet etmez. Ezana saygısı olmayanın bu millete de saygısı olmaz. Ezana sahip çıkmayan bu ülkeye de sahip çıkmaz... MHP'li kardeşlerim konsolide olacaklar, bir olacaklar, iri olacaklar. AK Partili kardeşlerim bir olacaklar, iri, diri olacaklar. AK Parti, MHP hep birlikte bir bütün olacağız. Konsolide olacağız. Herhangi bir ayrım yok. Ve zillet ittifakını 31 Mart'ta çıldırtacağız'[87]

İstanbul adayı Binali Yıldırım da yeni kapıda düzenlenen mitingde Cumhur İttifakı'nın genel söylemlerini dillendirmiştir;

'Etrafta terör var, savaş var, şiddet var, kötülük var. Bölmek isteyenler var. Ama bir de Türkiye var. Bir Türkiye var, bir İstanbul var. İşte Yenikapı ruhu var. 15 Temmuz'da yenilmeyen Türkiye'nin ruhu burada. Biz bu meydanı doldurdukça ne hainlere yeniliriz, ne de ekonomimize saldıranlara eyvallah ederiz. Bu milletin kim olduğunu hala öğrenemediler. Bu millet iyiliğin ve güzelliğin ta kendisidir. Türkiye insanlığın, merhametin son kalesidir'[88]

---

[85] (www.tccb.gov.tr, "Fildişi kuleler ve sırça köşkler içinde değil, halkın arasında siyaset yapıyoruz", 2019)

[86] (www.tccb.gov.tr, "Yeni askerî eğitim birliklerinden ilki Yozgat'ta kurulacak", 2019)

[87] (www.tccb.gov.tr, "Bu ülkede millet, bayrak, ezan, vatan düşmanı kim varsa, hepsinin karşısında olmak bizim namus borcumuzdur", 2019)

[88] (Yıldırım: Daha mutlu, huzurlu, güvenli bir İstanbul sözü veriyorum, 2019)

Popülist hareketlerin genel özelliklerinden birsinin meşruiyetlerini halka dayandırmaları itibari ile sürekli seçimlere gitmeleri ve her seçimi kendi meşruiyetlerini test ettirme sureti ile genel seçim havasına sokmaları olduğu söylenebilir. Burada işleyen temel mantık 'halkın' gerçek temsilcisi' olma konumunun test edilmesidir. Bunun en önemli nedeni popülist hareketlerin hegemonik söylemleridir. Yani kendi çizdikleri antagonistik sınırların ve tanımladıkları 'halk'ın toplumsal alanda karşılığı olup olmamasının sorgulanmasıdır. Bu açıdan, AK Parti ve MHP'nin izledikleri strateji ile yerel seçimleri toplumsal alanda Cumhur İttifakının hegemonyasının oylandığı bir referanduma dönüştürdüğü görülmektedir. Bir diğer değiş ile 2019 Seçimleri, söylemlerde tanımlanan 'biz' yani toplumun normali olanlar ile toplumun dışında olan kesimler yani 'onlar' arasındaki sınırları test etmeye yöneliktir. Bu açıdan seçimlerde AK Parti hegemonyasında 2015 Haziran seçimlerinden beri derinleşen krizin çok daha açık ve net bir şekilde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. AK Parti'nin kullandığı söylemlerin şiddeti mezkûr krizin boyutları ile doğru orantılıdır. Kendi popüler kimliğine yönelik muhalefetin ya da dışarısının içerisine yönelik oluşturduğu tehdiddin gücü arttıkça, merkez siyaset dozajı artan bir şekilde dışarısını ötekileştirmektedir. Bu açıdan AK Parti'nin 2015 yılı itibari ile 'yerli ve milli' siyaset üzerinden geliştirmiş olduğu hegemonik söylemin ve kimliğin gittikçe güç kaybetmeye ve kararsızlaşmaya başladığını söylemek yanlış olmaz.

5.2.5.2. CHP'nin Seçim Stratejisi

Genel itibari ile CHP'nin 2019 yerel seçimlerinde seçmen odaklı ve daha kapsayıcı bir söylem kullanması tam anlamı ile popülist bir strateji doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir. Seçim bildirgesinde ekonomik kalkınma, kent ve çevre temalarının vurgulandığı, katılımcı ve çoğulcu bir yerel yönetim anlayışı göze çarpmaktadır. Bu açıdan, 'Halkçı Belediyecilik' adı altında bir belediyecilik anlayışını ön plana çıkaran CHP seçim sloganlarının "Martın sonu bahar," 'Bir arada huzurlu yaşamak için halkçı belediyecilik,' 'Derman Belediyeciliği' gibi daha geniş taleplere cevap vermeye yönelik olduğu görülmektedir.

Bu popülist stratejinin genel olarak aday belirleme sürecine de yansıdığı görülmektedir. CHP İstanbul adayını belirlemeden önce, Kılıçdaroğlu'nun hem İYİ Parti lideri Akşener hem de Saadet Partisi lideri Karamollaoğlu ile bir dizi görüşme yapmış olması, İstanbul adayı için ittifak desteğini sürekli olarak göz önünde bulundurduğunu göstermektedir. Kulislerde o dönem daha çok Abdüllatif Şener ve Muharrem İnce isimleri dolaşırken Gürsel Tekin göreve talip olduğunu açıklamıştır. Bu açıdan, Abdüllatif Şener AK Parti'nin kurucu isimlerinden birisi olarak başbakan yardımcılığı ve devlet bakanlığı görevlerinde bulunmuş, Refah partisinde yetişmiş bir isim olarak dikkat çekmektedir. AK Parti ile yollarını 2007 de ayırmış ve CHP'ye geçmiş olması itibari ile Şener ismi CHP'nin 2014'de Ekmelleddin İhsanoğlu'nu cumhurbaşkanı adayı göstermesi veya 2018'de Abdullah Gül'ün çatı adaylığı meselesine benzer bir stratejiyi izleyeceğinin işaretlerini vermektedir. Muharrem İnce ise 2018 Cumhurbaşkanı adayı olan, seçimlerde CHP ye % 30'luk bir oy kazandıran güçlü bir aday olarak görmek gerekir.

Tüm bu tanıdık isimler arasında, İstanbul'da CHP belediye başkanı adayı olarak Ekrem İmamoğlu ismi üzerinde uzlaşmaya varılması kamuoyu tarafından şaşkınlık yaratmıştır. Çünkü İmamoğlu 2009 yerel seçimlerinde Beylikdüzü'nden CHP adayı olmak için girişimlerde bulunmuş, ancak CHP başka bir ismi Vecdet Öz'ü aday göstermiştir. 2009 yerel seçimleri AK Parti adayı Yusuf Uzun'un 29.182 ve Öz'ün 28.240 oy alması ile sonuçlanmıştır. 2014 yerel seçimlerinde ise Beylikdüzü'nden CHP adayı olarak gösterilen İmamoğlu, 2011 genel seçimlerinde AK Partinin % 43, CHP'nin ise % 38 oy oranına sahip olduğu Beylikdüzü'nden, % 50.84 bir oy oranı ile belediye başkanı seçilmiştir.

2014'teki adaylığı döneminde İmamoğlu'nun profili Beylikdüzü AK Parti belediye başkanı Uzun'un basın danışmanı tarafından şöyle tarif edilmiştir; 'Sormayın, CHP'nin bir adayı var, hiç CHP'li gibi değil. Adam her gün esnafı ziyaret ediyor, Cuma namazına gidiyor, herkes bayılıyor' (Aktan, 2020). Trabzon asıllı olan İmamoğlu 60'lı yılların sonunu kadar MHP'li olan, sonrasında iseTrabzon'da ANAP'ın kurucusu ve merkez ilçe başkanı bir babanın oğludur ve üniversite yıllarında 4-5 aylığına ANAP'ta bizzat siyaset yapmıştır. İlçe belediye başkanlığı

süresince, partisi içerisinde MHP'li ve AK Partili olmak ile itham edilmiş olan İmamoğlu (Özbey, 2018), Kemal Kılıçdaroğlu tarafından oldukça olumlu karşılanan ve desteklen, ancak bazı CHP'li partililer tarafından hoş karşılanmayan bir girişimde bulunarak, her 10 Kasım'da Atatürk anısına mevlit okutmuştur. Bu açılardan İmamoğlu'nun popülist bir siyaset anlayışına sahip olduğu görülmektedir.

Ancak, İmamoğlu İstanbul'da 2019 yerel seçimleri öncesinde tanınırlığı %16'larda olan bir belediye başkanıdır. İmamoğlu'nun bu durumu, İstanbul gibi önemli bir şehirde eski başbakan ve meclis başkanı Binali Yıldırım gibi güçlü bir ismin karşında büyük bir dezavantaj olarak görülebilir. Ancak CHP'nin aldığı kararın, bir başka açıdan stratejik ve oldukça siyasal bir mantık üzerine temellendiği görülmektedir. İmamoğlu'nun adaylığının değerlendirme sürecini Deniz Zeyrek'e verdiği söyleşide Canan Kaftancıoğlu şöyle belirtmiştir.

> 'Potansiyel isimleri sordurduk. Listede en düşük tanınırlığı çıkan Ekrem İmamoğlu'ydu. Yüz kişiden 16'sı tanıyordu. Fakat şöyle bir şey vardı: Tanınırlığı yüksek olan kişilerin karşıtlığı yüksekti. Tanıyorlar ve 'oy vermem' diyorlardı. İmamoğlu tanınmıyordu ama 'oy vermem' diyen yoktu. Genel Başkanımıza brifing verdik. Sıcak yaklaştı. Sonra kendisiyle görüştük. Kampanyanın ilk bölümü Ekrem Bey'i tanıtmaktı. Cumhurbaşkanı'nı ziyareti tanınırlık ile ilgili büyük rol oynadı. Cumhur İttifakı'nı destekleyenler de kendisini tanımaya başladı. Ekrem İmamoğlu sahada çok başarılıydı. Sahadaki performansına hayran oldum (Zeyrek, 2019)."

Toplumsal alandaki antagonistik sınırların dışında kalan kesimlerin birbirine kayıtsız kalamadığı, negatif bir kimliklenme üzerinden bir araya gelerek eşdeğerlik zinciri kurdukları önceki bölümde belirtilmiş idi. Bu açıdan, 2019 yerel seçimlerinde, toplumsal talepleri karşılanmayan öğelerin gittikçe negatif bir kimliklenme üzerinden güçlü bir eşdeğerlik zinciri kurmaları ihtimal dâhilindedir. Ancak bu eşdeğerlik hala pozitif bir kimlik kazanmış olmadığından, eşdeğerliğin temsili için gerekli olan şey bir boş gösterendir. Bu yüzden İmamoğlu'nun az tanınırlığı onun bir boş gösteren olarak oldukça siyasal bir kimliğe sahip olmasını mümkün kılmaktadır. 31 Mart İstanbul yerel seçimlerinde İmamoğlu'nun tüm eşdeğerleri temsil etmesinde ve 24 Haziran seçimlerinde seçmende neredeyse pozitif bir kimliklenme oluşturmasında en önemli etken işte bu siyasal kimliğidir.

Ancak bunu tam olarak sadece İmamoğlu'nun ve CHP'nin başarısı olarak görmek de doğru bir yaklaşım olmaz.

İmamoğlu'nun bahsedildiği üzere İstanbul çapında bilinirliği %16'larda olan bir adayken, bir kaç ay içinde Türkiye çapında popülist bir lider olarak Cumhurbaşkanı adayı olarak kabul görmeye başlamasının altında siyasal alanın olumsallığı olarak tabir edilen siyasalın kaotik yapısı yatmaktadır. Burada işleyen mantık, eşdeğerlik mantığının bir adım öteye taşınarak özdeşleşme mantığının işlemesidir. Bu süreç içerisinde popülist kimlik kendisini direkt olarak partiler, kurumlar ve gruplar ötesinde bir gösteren ile özdeşleştirmektedir. Bu gösterenin kendi tikel kimliği yok denecek kadar az iken, toplumsal alanda büyük kitleleri birebir temsil edebilme kabiliyetine sahiptir. Yani toplumsal alandaki öğeler, bu gösteren ile bir bağ kurmaktadırlar. Bunun Türkiye'de en önemli örneklerinden birisi Erdoğan'dır. Daha açık bir ifade ile bu boş gösteren en tepedeki bir semboldür ve yüzergezer öğeler gözlerini yukarıya bu sembole dönerken, kimlerle omuz omuza olduklarını ve bir araya geldiklerini fark etmezler. Siyasetin sihri ve büyülü doğasıda buradan kaynaklanmaktadır.

Bu süreç üzerinde strateji geliştirilebilecek ya da matematiksel olarak hesaplanacak bir durum olmaktan ziyade olumsaldır. İmamoğlu'nun durumu da bu açıdan istisna değildir. Yaşadıkları hayal kırıklıklarından dolayı kendini dışlanmış hisseden kitleler, kendilerini daha ileri dönemlerde haksızlığa uğramış mağdurlar olarak görürler ve kendilerini mağdur bir isimle çok daha çabuk özdeşleştirirler. İmamoğlu'nun adaylık sürecinde özellikle yazılı ve görsel basında ileri sürülen iddiaların ve iktidarın İmamoğlu'na karşı tutumunun, genel olarak İmamoğlu lehine bir mağduriyet yarattığı, bu yüzden de İmamoğlu ve kitleler arasındaki özdeşleşmeye önemli bir katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse, İmamoğlu'nun katıldığı ve Turgay Güler'in sunmuş olduğu 'Sıra dışı' adlı bir TV programında, sunucu ile aralarında geçen sert tartışmalar, sunucunun yaklaşımı ve tavırları ile yaratmış olduğu izlenim İmamoğlu'nun haksızlığa uğradığı şeklinde geniş bir algıya neden olmuştur. Sunucunun bu tavırlarından dolayı İmamoğlu'nun bir kaç puan oyunu arttırdığı iddiası birçok AK Parti taraftarınca dile getirilmiştir. Bu algı İmamoğlu'nun katıldığı diğer TV

programlarında da artarak devam etmiştir. Aslında, bir nevi durum, Erdoğan'ın İBB adaylığı döneminde medyanın kendisine karşı tutumu ile benzeşmektedir. Erdoğan 21-03-1995 tarihinde katıldığı, Ümit Zile'nin sunduğu 'pusula' programında da aynı muameleye maruz kalmış, bu yayında sunucu provakatif tutumu ile Erdoğan'ı halkın nezdinde küçük düşürmeye çalışmış, bunun üzerine Erdoğan maruz kaldığı durum dolayısı ile yayını terk ederek protesto etmiştir[89]. Bu açıdan, Erdoğan ile toplumsal alanda ötekileştirilmişler arasında özdeşleşmenin ilk aşamasının oluştuğu söylenebilir.

İlaveten, benzer şekilde yazılı ve görsel medya yer alan 'vatandaşa hakaret etti',[90] 'valiye hakaret etti'[91], 'sistematik yalancı'[92] vb. manşetler ile İmamoğlu'nun üzerine gidilmesi ve kendisi için çizilen uluslararası desteğe sahip bir projenin başrol oyuncusu portresi halk nazarında ters bir etki yapmıştır. Bu durum Yeni Zelanda'da katledilen Müslümanlar için Yasin okuyarak muhafazakâr seçmene yönelmeye çalışan İmamoğlu'nun 'mağdur' imajının güçlenmesine yol açtığı söylenebilir.

Öte yandan, İmamoğlu'nun muhafazakâr eğilimlerinin gerçekçi olmadığı ve bir tür siyasi taktik olduğu şeklinde iddiaları da ele almak gerekir. Bu anlamda, İmamoğlu'nun 'laik öfke'nin bastırılmış hali olduğu, bunun muhafazakâr seçmenden gizlenmeye çalışıldığı, bu açıdan liberal seçmenlerin de uyanık olması gerektiği ve muhafazakâr seçmenin bunun bir tuzak olduğu konusunda uyarılması gerekliliği belirtilmiştir (Duran B. , 2019, s. 6-8). Aslan' a göre ise İmamoğlu eski vesayetçi yapıların sisteme tekrar dâhil olmakta kullandıkları bir 'Truva Atıdır'[93]

---

89 (Ümit Zileli Recep Tayyip Erdoğan Ve Melih Gökçek'i "Pusula" Programında Ağırladı! 1995, 1995)

90 (CHP'li Ekrem İmamoğlu'ndan vatandaşa hakaret!, 2019)

91 (Ekrem İmamoğlu'nun karıştığı 'VIP krizi'nde flaş gelişme: Vali Yavuz'a hakaret içeren ifadeler polis tutanağında, 2019)

92 (Sistematik yalancı Ekrem İmamoğlu'nu utandıran ham görüntüler, 2019)

93 'Truva atı' tabirini ilk kullanan dönemin İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu'dur. Soylu katıldığı bir toplantıda '"Kendilerine Truva atları bulmuşlar. İstanbul'da İmamoğlu, Ankara'da Mansur Yavaş, İzmir'de başka bir isim. Truva atları bulmuşlar, bu Truva atlarıyla beraber acaba kalelerin içerisine girip içlerinden çıkabilecek HDP ve PKK'larla birlikte başka bir fitne tohumu ortaya koyabilir miyiz, koyamaz mıyız? Dertleri tamamen bu' açıklamasında bulunmuştur. (Bakan Soylu: Kendilerine truva atları bulmuşlar, 2019)

ve daha çok demagog özelliği ile ön plana çıkan İmamoğlu kendi dar menfaat gruplarını iktidara taşıyabilmek için topluma duymak istediklerini söylemektedir. Öte yandan, İmamoğlu'nun AK Parti ve Millet arasında zayıflayan bağları kendi lehine çevirmede oldukça başarılı olduğunu belirten Aslan, çok önemli bir uyarıda bulunmaktadır. Aslan, AK Parti'nin İmamoğlu'nun gerçek yüzünü ortaya çıkarmak için önemli bir mücadele vermekte olduğunu belirterek, bu mücadelenin dozajının iyi ayarlanması gerektiğine dikkat çeker. Aksi halde bu mücadelenin ters etki yaratacağı ve İmamoğlu imajına pozitif bir katkıda bulunacağını belirten Aslan, bu ihtimalin daha kuvvetli olduğunu belirtir. AK Partili yöneticileri, asıl yapılması gerekenin AK Parti elitlerinin ve örgütlerinin milletle tekrar eski bağlarını kuvvetlendirerek aradaki mesafeyi kapatması olduğu konusunda uyarır. Çünkü esas mücadele milletin gerçek temsilcisinin kim olduğu mücadelesidir (Aslan, 2019).

5.2.5.3. Seçmen ve İmamoğlu Özdeşliğinin Kurulması

31 Mart 2019 seçimleri oldukça barışçıl bir ortamda, sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. İstanbul seçimleri ise AK Parti adayı Binali Yıldırım ve Ekrem İmamoğlu arasında 13.000 oy farkı ile İmamoğlu'nun lehine sonuçlanmış iken, AK Parti il başkanlığının seçim sonuçlarına itiraz etmesi ve iddialarının YSK tarafından dikkate alınması sonucunda iptal edilmiş ve 24 Haziran 2019'da tekrarlanma kararı alınmıştır. Bu kararın siyasal alanda çok önemli sonuçlara yol açacağı görülecektir.

Seçimlerin iptalinin en önemli sonucu, İmamoğlu'nun muhalif seçmenlerin 'mağdur' kimliği ile çok daha güçlü bir şekilde özdeşleşmesine yol açmasıdır. Daha çık bir ifade ile 'seçimlerin galibi' olduğu halde 'haksızlıklara uğrayarak', belediye başkanlığı elinden alınan mağdur İmamoğlu ile toplumsal alanda kendini mağdur hisseden kesimler arasında daha yakın bir özdeşlik ilişkisi kurulmuştur. Ayrıca İmamoğlu üzerinden yürütülen 'beka sorunu' söylemi, yukarıda Aslan'ın tavsiyelerinin pek dikkate alınmadığını göstermektedir. Sonuç olarak da yürütülen strateji ters bir etki yapmıştır.

Cumhur ittifakının yenilenen İstanbul seçimlerine beka sorunu üzerinden nasıl yaklaştığının ve ileri sürülen argümanların nasıl temellendiğinin genel bir çerçevesi çizilecek olursa, bunun yazılı basında da en güzel örneğinin Yeni şafak yazarı İbrahim Karagül'ün 7 Mayıs 2019 tarihinde 'İmamoğlu projesi çöktü. Mesele seçim değil, İstanbul projesiydi. 2. adım Türkiye olacaktı!' başlıklı yazısı olduğunu söylemek mümkündür. Genel itibari ile İmamoğlu karşıtı grubun basındaki söylemlerini özetleyen Karagül okuyucularına şu şekilde seslenmektedir;

'31 Mart yerel seçimlerinde, Türkiye'ye yönelik bir darbe, bir çokuluslu müdahale yapıldı. 15 Temmuz'u başaramayanlar, PKK ile Suriye üzerinden vuramayanlar, bu sefer seçimler üzerinden bir operasyon yaptı. Ekrem İmamoğlu bu proje için önceden belirlenmişti. Bu haliyle İmamoğlu CHP'li bile değildir. Bir çokuluslu iradenin operasyon aracıdır. İmamoğlu'nu sahaya sürüp aylarca inci ince planlar yapanlar, sandıklara müdahale ederek, sandık kurulu başkanları listesine doğrudan müdahale ederek, kazandı. Türkiye'yi aşan, siyasi partileri aşan bir irade, ülkemize de, milletimize de, geçmişimize ve geleceğimize de saldırıyordu ve bu biliniyordu... Operasyon hakkında casusluk, terör, darbe ve milli güvenlik eksenli derin, kapsamlı bir soruşturma başlatılmalıdır. Bu kapsamda İmamoğlu hakkında da bir inceleme zorunludur. FETÖ ve PKK unsurlarıyla bağlantıları varsa ortaya çıkarılmalıdır. Bu organizasyon ortaya çıkarılmadan hiçbir şey açıklığa kavuşamayacaktır. Böyle bir soruşturmada, ciddi deliller ortaya çıkarsa 'İmamoğlu projesi'nin aslında ne olduğu da ortaya çakacaktır... 15 Temmuz'da İstanbul'a el koymaya çalışıp da başaramayanlar 31 Mart'ta İstanbul'a el koydu... Ve bir kez daha geri alındı... Türkiye muz cumhuriyeti değildir (Karagül, 2019).'[94]

Yukarıda, Yeni Şafak gazetesinden alıntılanmış olunan köşe yazısında hedef alınan İmamoğlu, o ana kadar sadece Beylikdüzü'nde başarılı bir belediye başkanlığı yapmış, ülke çapında tanınırlığı ve bilinirliği neredeyse hiç olmayan bir kişidir. Ancak bu tarz söylemlerin başta İstanbul halkı olmak üzere, Türkiye'nin büyük bir bölümünde inandırıcılığının olmadığı görülmektedir. Aksine, Aslan'ın da belirttiği gibi halkın nezdinde İmamoğlu'nu sürekli olarak 'mağdur', egemenler tarafından küçük görülen ve haksız yere ithamlara uğrayan mazlum bir isim olarak algılanmasına sonuç olarak da sempati duygularının artmasına neden olmuştur.

---

[94] Ekrem İmamoğlu, kendisine "FETÖ projesi" suçlamasında bulunan Yeni Şafak gazetesi ve İbrahim Karagül'e tazminat açmış, açtığı tazminat davası sonucunda Yeni Şafak ve İbrahim Karagül tazminata mahkum edilmiştir (www.milligazete.com.tr, 2020)

Aynı şekilde 1994 yılında Erdoğan'ın 'bir boş gösteren' olarak kitleler ile özdeşleştiği süreçte de buna benzer bir muameleye maruz kaldığını söylemek mümkündür. Reha Muhtar'ın sunduğu Ateş Hattı programında, sunucunun kendisine provakatif bir şekilde sorduğu, rejim ya da düzen düşmanlığı şeklinde kendilerine yönelik ithamlar hakkında neler düşündüğü sorusuna Erdoğan'ın yanıtı şöyledir:

> 'Zira bugünlerde gerek partimizin hakkında gerek şahsımız hakkında birçok spekülasyonlar var ve de provokasyonlar var. Bunlar bizi üzüyor. Daha geçenlerde gece yarısı saat 2 civarıydı, başımı iki elimin arasında aldım düşündüm düşündüm sonra kendi kendime ağlamaya başladım... Biz bu ülkenin evladı değil miyiz? Bu ülkede doğduk, bu ülkede büyüdük... Bu tür bir kısım medyada çıkan çirkin şeyler bizi baya üzdü... Ama biz şimdi burada bir belediye başkanlığına geliyoruz ve Refah Partisi bu yasalar içerisinde kurulmuş bir siyasi partidir. Dolayısı ile belediyecilik noktasında ne yapmamız gerekir, bizim bunu tartışmamız gerekiyor... Fakat nedense bir kısım medya bunu alıyor ve halkımızı haklı bir korkuya mahkûm ediyor. Biz buna üzülüyoruz[95]'

Ancak, İmamoğlu ile kitleler arasında esas özdeşleşmenin seçimlerin iptali sonucunda gerçekleştiği belirtilmelidir. 31 Mart İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinin tekrarlanmasına yönelik YSK kararı ile birlikte, İmamoğlu 'ezilenlerin, mağdurların ve haksızlığa uğrayanların' sembol isimi haline gelmiştir. Selvi de Erdoğan'ın Belediye Başkanlığından alınarak hapse atılması sonucunda kitleler ile arasında kurulan özdeşliğin, seçimlerin iptali ile İmamoğlu ile kitleler arasında kurulduğuna dikkat çekmektedir (Selvi, 2019). Bunun en önemli göstergesi, 31 Mart seçimlerinde İmamoğlu 4.169.765 ve Yıldırım 4.156.036 oy almış ve seçimler 13 bin oy farkı sonuçlanmış iken[96], 24 Haziran tarihinde 806.426 oy farkı ile İmamoğlu'nun yeniden başkan seçilmesidir. Ayrıca AK Parti'nin oyları 3.935.444'de kalmış, yaklaşık 220 bin civarında bir düşüş gerçekleşmiştir.

---

95 (Ateş hattı 1994 - Recep Tayyip Erdoğan Melih Gökçek özel yayın, 1994)
96 (YEREL SEÇİM 2019, 2019)

5.2.6. İmamoğlu Örneğinde Değişen CHP Algısı ve İmamoğlu'nun Kitlelerle Ontolojik Bağının Kurulması

Siyasal bir hareket olarak AK Parti hegemonyasının uzun yıllar süren başarısının temellerinde eğilimsel boş gösterenleri tanımlanmasında ve yeniden üretilmesinde gösterdiği başarının yattığı görülmektedir. Bu açıdan, AK Parti'nin hegemonyasının oluşumunda en önemli etken, Erdoğan'ın hem 'bizi' hem de 'onları' kurmada ve tanımlamada göstermiş olduğu başarıdır. Ayrıca Erdoğan aynı başarıyı 'millet', 'Adalet', 'Yoksullukla mücadele' ve daha sonraları 'Demokrasi' ve 'Özgürlük' gibi kavramları kendi söylemine eklemlemede de göstermiştir. 2011 yılında tüm bu gösterenlerin AK Parti'nin söyleminin bir parçası olduğu görülmektedir, öyle ki iktidar olmasına rağmen hala kendisini bir muhalefet hareketi olarak 'onlara' karşı konumlandırmada ve siyasi mücadelesini sürdürmesi bu sayede mümkün olmuştur. Ancak, AK Parti'nin hegemonik olarak en güçlü olduğu 2010-2013 yıllarından itibaren, söz konusu duruma gittikçe güçlenen bir meydan okuma söz konusudur. CHP'nin söylemlerinde görülen kırılmalar, Gezi Protestoları ve Çözüm sürecinin sona ermesi bu açıdan önemli gelişmeler olmakla birlikte, hegemonik bir güç olarak AK Parti'nin 'biz'i tanımlamada sık sık başvurduğu bürokratik elitlerin güçlerini kaybederek iktidar alanını terk etmesi ile birleştiğinde, AK Parti'nin muhalefet alanından tamamen dışlanarak iktidar alanına sıkıştırıldığı görülmektedir. İktidar alanına sıkıştırılan AK Parti'nin ise gittikçe yukarıda bahsettiğimiz gösterenler ile ontolojik bağının zayıflamaya ve kopmaya başladığı görülmektedir. Özellikle Erdoğan'ın halkoyu ile seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olmasının hemen ardından, 2015 yılı itibari ile muhalif kimliğini tamamen kaybeden AK Parti'nin gittikçe 'biz' kimliğini tanımlamakta büyük problemler ile karşılaştığı görülmektedir. 2019 yerel seçimleri ve tekrarlanan İBB seçimlerinin sonuçları AK Parti'nin genel anlamda artık 'biz' kimliğini kurma kabiliyetini kaybettiğini göstermektedir. Bu iddiayı destekleyen iki önemli gelişmeden söz edilebilir. İlki 2019 yılının sonlarına doğru AK Parti'nin hem kurucu üyesi hem de en güçlü olduğu dönemlerde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı Görevlerinde bulunmuş Ali Babacan'ın partisinden istifa ederek yeni parti kurmasıdır. İkincisi ise AK Parti Genel Başkanlığı başta olmak üzere Başbakanlık ve Dış İşleri Bakanlığı

görevlerinde bulunmuş Ahmet Davutoğlu'nun AK Parti'den ihraç edildikten sonra yeni parti kurmasıdır.

Bu açıdan, 'yerli ve milli' siyaset anlayışının etrafında tanımlanan 'millet' göstereninin, her ne kadar toplumsal alanın belki de %75'inden fazlasını kapsayacak şekilde 'Türk' ve 'Müslüman' sembolleri üzerinden kurulmuş olsa da, gittikçe güçlenen bir direnç ile karşılaştığına şahit olunmaktadır. Bu alanın gittikçe daraltılması, bu sınırların dışarısında kalan kitlelerin genişlemesini ve aralarında negatif bir temelde eşdeğerler bağının kurulmaya başlamasını beraberinde getirmiştir. Ayrıca, 16 Nisan Referandumunda ve 24 Haziran 2018'de Muharrem İnce'nin adaylığında görülen negatif bir temelde kurulan eşdeğerlik zincirinin, 2019 yerel seçimlerinde gittikçe Ekrem İmamoğlu örneğinde pozitif bir kimliklenme ile alternatif bir 'millet' anlayışını [97] meydana getirdiği görülmektedir.

Konuyu biraz daha aydınlatma açısından geçmişte CHP'nin 'millet' tanımından ve kendisini nasıl milletin gerçek temsilcisi olarak sunuşundan bahsetmek aydınlatıcı olacaktır. CHP, 1930'lu yıllarda milleti 'Laik ve Türk' kimliği üzerine inşa ederek, kendi tikel kimliğini 'milletin' tek temsilcisi olarak ilan etmiştir. Bu aynı zamanda devletin resmi ideolojisi olarak kabul edildiğinden bürokrasinin kimliği de CHP'nin tanımladığı millet temeline dayanmıştır. 1980 darbesinin de aynı temel üzerinden yeni bir 'millet' tanımına gitmesi, 1990'lı yıllarda bahsedilen hegemonya krizini beraberinde getirmiştir. 1990'lı yıllarda iyice güçlenen negatif kimliklenme, kendisine siyasal arenada gittikçe azalan bir temsil imkânı bulmuş ve ülke derin bir hegemonya krizine girmiştir. Bu 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesi, dışarda kalan kitlelerin gittikçe Recep Tayip Erdoğan ile özdeşleşmesi ve AK Parti üzerinden pozitif bir kimlik kazanması ile sonuçlanmıştır. Bu pozitif kimliklenme ile kurulan bu yeni 'millet' daha muhafazakâr bir çekirdeğe sahip olmak ile beraber, laiklik karşıtı ya da Türklük karşıtı değildir. AK Parti popülist bir hareket olarak ortaya çıktığından 'millet'

---

[97] Burada 'alternatif millet'ten kasıt, Türk ve Müslüman vb. gösterenlerin dışlandığı anlamına gelmemektedir. Bilakis, bu sembollere eklemlenen ve bir anlamda antagonistik sınırlar etrafında yeniden şekillenen bir 'millet' dir.

medeniyet temelinde ve toplumsal alanın çok geniş kesimlerine hitap edecek şekilde toplumsal talepler ile ilgili bir mesele olarak tanımlanmıştır. Ancak yaşanan gelişmeler sonucunda, AK Parti milleti daha dar çerçevede ve metafizik temeller üzerinden tanımlamaya başlamıştır. Bu açıdan millet talepleri karşılanmış olan, bu nedenle daha çok 'güvenlik' kaygıları bulunan bir toplumsal kesim olarak resmedilmeye başlanmıştır.

Bir diğer boş gösteren olarak 'Adalet', hem doğu devlet geleneğinin en önemli kavramlarından birisi olması hem de parti isminin başında yer alması açısından AK Parti eşdeğerlik zincirinin en önemli kurucu ve birleştirici öğelerinden birisiydi. Ancak AK Parti'nin 2015 yılı itibari ile söylemlerine egemen olan 'beka', 'güçlü hükümet' ve 'tek millet, tek devlet' gibi sloganlar ön plana çıktıkça, 'Adalet' kavramının bir öğe olarak başta CHP ve muhalefet tarafından daha sık kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu açıdan, 2017'de Kılıçdaroğlu'nun 'Adalet Yürüyüşü' ve İBB seçimlerinin yenilenmesi sonucunda İmamoğlu ile özdeşleşen 'mağdur' kimliğinin, adalet göstereninin muhalefet tarafından yeniden üretilmesinde önemli etkileri bulunmaktadır.

AK Parti'nin hegemonik başarısının altında yatan diğer önemli sebeplerinden birisi, şüphesiz geniş halk kitleleri ile kurmuş olduğu ontolojik bağdır. AK Parti, özellikle 1990'lı yıllardan bu yana toplumsal alanda çok başarılı bir belediyecilik anlayışı geliştirerek halk ile yakın ilişkiler kurmuş, özellikle sosyal belediyeciliğin en başarılı örneklerini veren Refah ve Fazilet Partili belediyeler AK Parti ve halk arasında kurulan ontolojik bağların temellerini atmışlardı. Bu açıdan halk AK Parti'yi hem girmiş oldukları diyalogdan hem de yapmış olduğu sosyal desteklerden ötürü kendisinin doğal ve yegâne temsilcisi olarak görmekteydi. Bu sayede AK Parti kendisini ve CHP'yi tanımlamakta oldukça başarılı bir söylemi uzun yıllar devam ettirebildi. Ancak gelinen noktada, özellikle CHP'li belediyelerde AK Parti'nin sosyal belediyeciliğinin gün geçtikçe artan bir şekilde benimsendiği dikkat çekmektedir. Özellikle belediye seçimlerinde Ankara ve İstanbul adaylarının bu belediyecilik anlayışı ile oylarını arttırdığı ve seçmenle yeni bir diyalog geliştirdikleri görülmektedir. İBB başkanı İmamoğlu'nun bu konudaki açıklamaları dikkate değerdir;

> ‘Bugün iktidar olan partinin iktidar olma biçimini küçümsemek siyasete gerçekçi ve ahlaklı bakmamak demektir. Bir mücadele var, halka, insana dokunuş var. Bu 70’lere dayanan bir mücadele. Özellikle 90’lardaki sermayelerini çok önemsiyorum. Çünkü örgütlenmeyi, insana dokunuşu o yıllarda yaptılar. Aslında şu anda sermayeyi tüketiyorlar. Toplum, hâlâ geçmişte aldıklarını anlatıyor. Ben Beylikdüzü’nde bunu çok değiştirdim. Artık bizim daha iyisini sunacağımızı hissettirdik onlara. Hem de hiçbir siyasi zorlama yapmaksızın, sadece hizmetle yaptık bunu[98].

İmamoğlu’nun da belirttiği gibi, CHP’nin yerel düzeyde belediyeler üzerinden izlediği strateji ve halk ile kurdukları ilişki, CHP’nin söylemlerindeki kırılma ile birleştiğinde, halk ile aradaki makasın gittikçe kapandığı görülmektedir. CHP’nin yerelde ‘İnsana dokunuş’ siyaseti ile toplumsal alanda karşılanmayan talepler ve AK Parti arasında açılan mesafeyi, sosyal yardımlaşma vb. sosyal politikalar üzerinden kurulan yeni bağlar sayesinde doldurmaya başladığı görülmektedir. Bu durum, yukarıda bahsedildiği gibi, AK Parti’nin uzun yıllardan itibaren siyasi söylemlerinde, hem kendisini hem de CHP’yi tanımlamasını oldukça güçleştirmektedir. AK Parti’nin CHP’yi ‘halktan kopuk’ ‘merkezci ve devletçi’ olarak tanımlaması ile zaten 2000’li yıllar ile birlikte CHP’nin 1930’lardaki kurucu ilkeleri yenilemek ve yeniden inşa etmeye yönelik izlediği siyasal strateji örtüşmekteydi. Ancak 2010’lu yıllardan itibaren CHP’nin ‘değiştiğini’ ilan etmesi ile başlayan süreçte en önemli stratejilerinden birisi, bu algıyı yıkmaya çalışmak olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim geniş bir zaman dilimine yayılmış olsa da, CHP bu algıyı belli bir miktar, parti üzerinden olmasa bile adayları üzerinden yıkmayı başarmıştır. Bu nedenle 2019 yerel seçimlerinde elde edilen başarı, Refah Partisi’nin 1994 ve 1999 yılında kazandığı başarıyı anımsatmaktadır. Böylece halk ile daha güçlü temas kurma imkânı kazanan CHP, ‘kitleler’ ile arasında yeni bir özdeşleşme kurma imkânına sahip olmuştur. Bu açıdan, AK Parti’nin karşısında hem kolaylıkla tanımlayabileceği hem de Aslan’ın da belirttiği gibi bürokratik oligarşinin gücü ile millete tepeden bakarak siyaset yapan bir CHP bulunmamaktadır (Aslan, 2019).

Bu açıdan, CHP’nin İBB seçimlerinde ki siyasal söylemleri alternatif bir ‘millet’ göstereninin embriyo süreci olarak değerlendirilebilir. Genel olarak, bu yeni

---

[98] (CHP’nin İstanbul adayı Ekrem İmamoğlu, Hürriyet'e konuştu: Beni tanıyınca çok sevecekler, 2018)

‘millet’in kimliğini oluşturacak antagonistik sınırların, bir tarafta AK Partili yeni elitler ve vakıflar, diğer tarafta ise geniş halk kitleleri yani karşılanmayan talepler kümesi arasında çizilmeye çalışıldığı görülmektedir. İmamoğlu’nun seçim söylemlerinde, yeni bir popülist lider olarak siyasal sınırları bu şekilde çizdiği ve de başarılı olduğu ortadadır.

5.3 CUMHURBAŞKANLIĞI HÜKÜMET SİSTEMİ VE POPÜLİST MANTIK

Bu çalışma boyunca toplumsal alana içkin olan popülist mantığın, ya da ‘siyasal olanın’ 2010 ve 2020 yılları arasında Türkiye’de ortaya çıkışı antagonistik sınırların yerinden edilmesi ve yeniden çizilmesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu açıdan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, bu sınırlar üzerinden siyasetin ve toplumsal alanın ele alınmasını zorunlu kılan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, Erdoğan’ın da belirttiği gibi 2014 yılından itibaren devam eden fiili durumun, hukuksal bir zemine taşınmasından başka bir şey değildir. Bu açıdan 16 Nisan 2017’de yapılan sistem değişikliğinin ardında toplumsal alanda işleyen bir mantığın yattığı gözden kaçırılmamalıdır. Ayrıca yeni sistemin eski sistem ile devam edilemeyeceği gerçeği üzerine inşa edildiği söylenebilir. Nohutçu’ya göre 2014’de Cumhurbaşkanın doğrudan halkoyu ile seçilmiş olması, mevcut anayasa ile fiili durum arasında güçlü bir çatışma potansiyelini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenden Nohutçu 16 Nisan 2017 referandumunun, 2007’de meydana gelen Cumhurbaşkanlığı seçim kriznin ve hemen akabinde 21 Ekim 2007’de yapılan Anayasa değişikliğinin bir sonucu olduğunu belirtir (Nohutçu, 2018).

Bu açıdan yeni sistemin, özellikle ele aldığımız dönemlerde, toplumda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığına karşılık verdiği görülmektedir. Sistemin tüm partilerin kimliğini bir yanda kendi tikel kimliğini, diğer yanda ise blok kimliğini temsil edecek şekilde ikiye bölmesi ve karşılıklı iki blok oluşturması toplumsal

alanda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığını dikkate aldığını göstermektedir. Bazı parti liderleri kendi tikel kimlikleri ile siyaset yapamamaktan şikâyetçi olsalar da, siyasetin sadece kendi tikel kimliğinin üzerinden yapılacak bir meselenin konusu olmadığı açıktır. Kendi tikelliği üzerinden hareket eden saf bir fark mantığı, eşdeğerlik mantığını ve siyasalın mantığını dolayısı ile de demokrasinin mantığını iptal etmek zorunda kalır. Bu da, ya birbirinden tamamen bağımsız, herhangi bir evrenselin başta 'toplum' ya da 'millet'in olmadığı bir duruma, ya da farklılıkların yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik bir biçimde düzenlendiği *apartheid* rejimine yol açacaktır (Laclau, 2007a, s. 49). Siyaset farklı tikelliklerle uzlaşmanın ve çatışmanın alanıdır. Bu anlamda Türkiye'de parlamenter sistemin geçmişte siyasal partileri sadece kendi tikelliklerine sıkıştıran, toplumsal alanda çatışan çıkarlar üzerinden sadece fark mantığını vurgulayarak, evrensellerin temsil alanını devlete bırakan bir sistem olduğu görülmektedir. Bu açıdan toplum ile onun temsil makamı arasında bir ayrışma devamlı olarak söz konusudur.

Parlamenter sistemin bu açıdan hem partileri kendi içine kapalı yapılara dönüştürdüğü hem de toplum ve toplumun sembolik makamı arasındaki boşluğu dolduramamasından dolayı başta ülkemizde olmak üzere bazı Avrupa ve Latin Amerika ülkelerinde siyasalı tıkadığı ve krizlere yol açtığı sık sık karşımıza çıkan bir durumdur. Bu açıdan, Cumhurbaşkanlığı Sisteminin eksik ve aksayan yanları olmakla birlikte, sırf bu noksanlıklar dolayısı ile parlamenter sistemin krizine yönelik geliştirdiği boyutsal derinliği gözden kaçırmamak gerekmektedir. Özellikle, yeni sistemin farklı siyasal kimliklerin bir araya getirmede oynadığı yapıcı role, toplumsal alanda eşdeğerlik ve fark mantığının temsiline sağladığı olanağa dikkat etmek gerekir. Sonuç olarak, yeni sistemin bir yandan tüm siyasal partilerin mayasını yani özünü kararsızlaştırması, diğer yandan toplumsal alanda siyasal kimlikleri yeniden harmanlayarak yeni kimliklenmelere yol açması bakımından demokratik kültüre önemli katkıları bulunduğu görülmektedir.

İkinci olarak cumhurbaşkanı seçimini kazanmak için konulan % 50 barajı her iki seçmenden birisinin oyunun alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan, % 50'lik bir oy oranını yakalayan bir siyasal hareketin eşdeğerliği o kadar genişleyecektir ki, artık kendi tikelliğini kaybederek bir araya gelen öğelerin oluşturduğu

eşdeğerliği temsil etmek zorunda kalacaktır. Nitekim AK Parti'nin %50 oy aldığı 2011 yılına giderken ve hemen sonrasında kullandığı söylemlere bakıldığında, biz ve onlar cepheleşmesinin yumuşadığı da görülecektir. Öte yandan, söylemlerin sertleştiği dönemler genel itibari ile 2015 yılı sonrası AK Parti'nin girmiş olduğu hegemonik krizler dönemine denk gelmektedir.

Cumhurbaşkanlığının bir diğer önemli katkısı yürütmenin tamamen siyasallaşmış olmasıdır. Bu açıdan, Cumhurbaşkanı %50'lik bir temsil ile yukarıda bahsettiğimiz eşdeğerliğin yani yeniden kimliklenen halkın temsilcisi durumuna gelmektedir. Öte yandan toplumun tamamını sembolize eden bir cumhurbaşkanı toplumsal alanda sadece fark mantığını dikkate almaktadır. Bu nedenle, parlamenter sistemde ki partilerin kendi tikelliklerini temsil etmekten başka bir çareleri yoktur, çünkü toplumsal alanın bütünlüğü ve millet Cumhurbaşkanı tarafından temsil edilmektedir. Bu durum, toplumsal alanda işleyen eşdeğerliğin gittikçe genişleyerek 2002 yılında CHP hariç tüm merkez partilerin silinip süpürülmesine yol açmıştır. Ayrıca, söz konusu durum Cumhurbaşkanı ya da devlet bürokrasisi ile popülist hareket arasında şekillenen, 2002-2010 yılları arasında şahit olunan bir mücadeleyi de beraberinde getirmiştir. Bu açıdan parlamenter sistemin en büyük handikabı toplumda eşdeğerlik mantığının, farkların siyasal olarak eklemlenerek yeniden kimiliklenme boyutunu gözden kaçırmasıdır. Konu bir örnek ile söyle açıklanabilir. 1991'seçimlerinde DYP % 27, ANAP % 24, SHP % 20 ve RP % 16 oy oranı ile meclise girerlerken, 1995 seçimlerinde % 21 RP, %19 ANAP, DSP % 14, CHP % 10, 1999 seçimlerinde DSP %22, MHP % 17, FP % 15, ANAP % 13, DYP %12 oy oranı ile meclise girmişlerdi. Bu tablo koalisyon hükümetlerini zorunlu kılmış, ancak yapısal şartlar gereği koalisyon hükümetlerinin kiminle kurulacağı seçimlerden önce seçmene bildirilememiştir ve seçmenlerin tercihleri doğrultusunda herhangi bir koalisyon kurulamamıştır. Diğer yandan koalisyonlar iktidar üzerinde birleşen partilerden değil, iktidarı bölüşen partilerden oluşmaktadır, koalisyon hükümetlerinin bakanlıkları bölüşmelerinin sebebi de budur. Bu mantık işleyen fark mantığının bir tezahürü olarak devam etmektedir. Böylelikle, partilerin temel stratejileri kendi tikel kimliklerini olabildiğince muhafaza etmeye yönelik siyaset üretmek olarak kalmaktadır.

Bu nedenle toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının meclise yansımadığı görülmektedir. Yani bir anlamda popülizm ve siyasetin önü sürekli olarak tıkanmış olmaktadır. Böylelikle, meclisteki partilerin de kendi tabanlarını temsil gücü gittikçe zayıflamaktadır. Sonuçta 2002 genel seçimlerinde yaşanan tüm partilerin meclis dışı kaldığı bir durum meydana gelmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, toplumsal alanda eşdeğerlik mantığını dikkate almasından dolayıdır ki, popülist bir siyaseti mümkün hale getirmektedir. Özellikle, 2010 yılından itibaren toplumsal alandaki mücadelelerin gittikçe popüler kimlikler tarafından temsil edilmeye başlanması, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin bir sonuç olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ayrıca yukarıda sürekli eşdeğerlik mantığının vurgulanması, fark mantığının göz ardı edildiği anlamına gelmemektedir. Eşdeğerlik mantığının parlamenter sistemin aksayan bir yönü olması ve yeni sistemin bir avantajı olması dolayısı ile üzerinde fazlaca durulmuştur. Öte yandan, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, ittifaklar sistemi sayesinde toplumsal alanda işleyen fark mantığını da dikkate almaktadır. Tüm partiler kendi tikelliklerini bir yönüyle koruma şansına sahiptirler. İlaveten küçük partiler herhangi bir bloğa eklemlenerek temsil şansını da elde etmektedirler. Bu açıdan, farklılıklarını korumak ile birlikte, toplumsal alanda geniş bir 'halk'ın kurulmasını mümkün kılmaktadır. Bu 'halk'ın eşdeğerlik mantığı üzerinden kendisi ile radikal olarak temellendirilmesi siyasal olana işaret etmektedir

IV. BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmanın ana amacı geride bıraktığımız 2010 ve 2020 yılları arasında, Türk Siyasal Hayatı'nda yer alan gelişmeleri post-temelci bir paradigma üzerinden değerlendirmek sureti ile bu on yıl içerisinde popülizmin yükselişi ile doğru orantılı olarak 'Siyasal' olanın ortaya çıkışını konu almaktadır. 'Siyasal'ın ortaya çıkışı ile işaret edilen toplumsal alanda var olan antagonistik sınırların ve siyasi partilerin söylemlerinin, sürekli olarak farklı taraflarca yerinden edilmeye ve yeniden tanımlanmaya çalışılmasıdır. Bu açıdan, geçtiğimiz 10 yılın siyasi gündemini belirleyen gelişmelerin, bu sınırları yerinden etme ve yeniden çizmeye yönelik mücadeleler olduğu görülmüş ve Türkiye'de nesnel gerçekliğin, yani 'halk'ın yeniden inşasına yönelik hegemonik girişimler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu durumun ise demokrasinin ontolojik boyutta derinleşmesine önemli katkılar sunacağı iddia edilmiştir.

Bu açıdan, antagonistik sınırların yerinden edilmesinin ve yeniden çizilmesinin 'siyasal' olanın ontolojik boyutuna işaret etmesinden dolayı, bu sınırlar da meydana gelecek her değişim siyaset sahnesinde kullanılan kavramların yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Kavramların yeniden tanımlanması toplumsal nesnelliğin yeni bir inşası demektir. Bu açıdan Laclau'nun 'düzen'in çeşitli tanımlar ile içi doldurulmak sureti ile gerçeklik kazandığını, aksi halde kendi başına bir anlam ifade etmediğini belirtmesi önemlidir. Radikal bir düzensizlik halinde bir boş gösteren olarak 'düzen', düzenin yokluğuna işaret etmektedir. Toplumsal alanda birbiri ile mücadele eden gruplar kendi hedefleri doğrultusunda bu boşluğu doldurmak için mücadele ederlerken, düzenin içeriği ve nasıl tanımlandığı ikincil bir öneme sahiptir. Çünkü düzen bir boş gösteren olduğu

müddetçe toplumun olmayan tamlığına işaret edebilir. Bu sayede de mücadele eden birimlerden birisi gittikçe diğer öğeleri 'retorik' olarak kendi eşdeğerlik zincirine eklemleyerek baskın hale gelir. Bu tam da Laclau'nun hegemonya olarak adlandırdığı durumdur. Laclau 'düzen' örneğinin yanında 'devrim', 'özgürleşme', 'birlik', 'kimlik' gibi kavramlarında aynı mantık üzerinden işlediğini belirtmektedir (Laclau, 2007, s. 44).

Aslında bu durumun, tüm tarihte tüm sistemler için geçerli olduğu söylenebilir. Örneğin, Osmanlı'nın batılılaşma sürecine girmesinden günümüze kadar devam eden süreçte, 'düzen', 'devlet', 'millet' vb. gibi gösterenlerin nasıl tanımlanacağı meselesi üzerinden hegemonik mücadelelere tanıklık edilmektedir. Bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihini mezkûr hegemonik mücadelenin tarihi olarak okumakta bir sakınca yoktur. Nitekim bu çalışma da, bu mücadelenin çok daha netleştiği bir dönemi, 2010-2020 yılları arasını bu açıdan incelemektedir. Ancak, bu dönemin önemli bir farkı, bu farkın da hem siyasete hem de sisteme yansıyan önemli boyutları bulunmaktadır. Bu farkı yaratan en önemli gelişme 'halk'ın siyasal bir aktör olarak siyaset arenasında başat bir rol oynamaya başlamasıdır. Bu çalışmada mevzu bahis olan fark, siyasette popülizmin yükselişine ve devam eden süreçte hegemonik mücadelelerin gittikçe demokratik bir zemine kaymasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler neticesinde Türkiye'de parlamenter sistem ise cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine dönüşmek zorunda kalmıştır.

Bu iddiaların temellendirilmesinde, Osmanlı Devleti'nin son günlerinden günümüze kadar devam eden siyasal mücadelelerde rol olan aktörlerin öncelik sıralamasında ve siyaset tarzlarında 2010 yılı itibari ile gözlemlenen önemli bir kırılma veri olarak alınmaktadır. Bu kırılma ile mücadelenin meydana geldiği zeminin bürokrasiden halka doğru kaydığı görülmektedir. Böylelikle mücadelenin sınırlarını belirleyen söylemler halkı mutlak suret ile göz önünde bulundurmak zorunda kalmışlardır. Bu sınırların yerinden edilmesi ve yeniden tanımlanmasında 'halk'ın hem direkt hemde dolaylı olarak oynadığı rol 'siyasal olan'nın ortaya çıkması' yani popülizmin yükselişi şeklinde ifade edilmiştir. Tezin ikinci önemli meselesi, 'Siyasal olanın ortaya çıkması' olarak işaret edilen durumun demokrasi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile olan ilişkisidir. Bu sürecin ve

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin demokratik kültüre olan artılarının incelenmesidir.

Öncelikle, siyasal aktörler arasındaki öncelik sıralamasında yaşanan bu mezkûr yer değiştirmenin ve sonuçlarının neden bir kırılma olarak ele alındığını, bu kırılmadan ne kastedildiğini açıklamak gerekmektedir. Burada asıl kasıt, 2010'yılı itibari ile devam eden süreçte, 'halk'ın en önemli aktör olarak siyasete doğrudan müdahale edebilme gücünü elde etmesidir. Geçmişe, özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine bakıldığında hegemonik mücadelelerin devletin temel sütunlarını oluşturan 'ilmiye', 'seyfiye' ve 'kalemiye' ile 'Saray', kısmen de yeni bir aktör olan 'ayanlar' arasında meydana geldiği bir durum söz konusudur. Daha sonraları ise siyasal mücadelelerin ya saray ve kalemiye sınıfı arasında ya da sadece kalemiyenin kendi içerisindeki aktörler arasında gerçekleştiği görülmektedir. Bu mücadele, 1911 yılında Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi sonucunda 'Saray'ın bir aktör olarak tamamen devreden çıkması ve askeri bürokrasinin gittikçe başat aktör olması ile yeni bir sürece girmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ise gittikçe gücünü artıran sivil bürokrasi askeri bürokrasinin yerini almaya başlamıştır. 1946 yılında çok partili seçim sistemine geçilmesi, 1950'de ise seçimlerin Demokrat Parti tarafından kazanılması sonucunda siyasette sivil aktörlerin ağırlığı hissedilmeye başlamıştır. Ancak, 1960 darbesi ile 'asker ve sivil' bürokrasi yeniden siyasetin başat oyuncusu olarak ortaya çıkmışlar ve 'iktidarın boş alanı'nın sürekli bürokrasi tarafından domine edildiği, hegemonik mücadelelere kapalı tutulduğu bir sistem inşa etmişlerdir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda ilk defa sivil toplumun özellikle de sendikaların siyasi bir aktör olarak güçlendiğine, siyasi partilerin çeşitlenerek sayılarının arttığına ve farklı sermaye gruplarının gittikçe siyasette söz sahibi olmaya başladığına şahit olunsa da, 1980 darbesi ile asker ve sivil bürokrasi bir kez daha sahneye çıkarak tüm bu gelişen aktörleri siyaset sahnesinden bir kez daha uzaklaştırmıştır.

Bu şartlar altında 1990'lı yıllara adım atan Türkiye'nin toplumsal alanı iktidar ve halk olmak üzere ikiye bölen ve gittikçe daha derinleşen bir hegemonik krize sürüklendiği görülmektedir. Özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren 'düzen'e gerçek anlamda bir alternatif olması dolayısı ile tehdit olarak görülen

Refah Partisi'nin 1998 yılında kapatılması ile süreç daha karmaşık bir hal almıştır. Bu krizin 2002 yılında, AK Parti'nin sadece iktidar karşıtlığı temelinde bir araya gelen geniş bir eşdeğerlik zincirinin desteğini alarak iktidara gelmesi ile aşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Ancak bu durum yeni bir mücadele sürecini de beraberinde getirmiştir.

2002 seçim sonuçlarını toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının meclise yansıması olarak okumak gerekir. Bu açıdan 2007 ve 2010 referandumları AK Parti eşdeğerliği ile bürokratik elitler arasındaki mücadelenin sisteme yansımalarıdır. Çünkü cumhurbaşkanının doğrudan halkoyu ile seçilmesinin önünün açılması siyasal aktörler arasında güç dengelerini değiştirmiştir. Sonuç olarak asker ve sivil bürokrasinin birincil aktör olma konumu sarsılmış, 'eşdeğerlik zinciri' yani 'Halk' gittikçe birincil aktör olmaya başlamıştır. Halkın siyasette güçlü ve belirleyici bir aktör olması toplumsal alandaki eşdeğerlik ve fark mantığının gittikçe siyasi partiler tarafından daha ciddi takip edilmesine yol açmış, bu nedenle partilerin 'siyasal'ı kavrayış tarzlarında bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. Söz konusu durum popülist siyaset tarzının yükselişi olarak adlandırılmıştır.

Burada popülizm, Laclau'nun 'siyasalın mantığına giden bir kral yolu' olarak vurguladığı şekli ile ontolojik düzeyde ele alınmaktadır (Laclau, 2007, s. 67). Dolayısı ile bu çalışma ele aldığı konuları post–temelci bir paradigma üzerinden değerlendirmektedir. Post-temelcilik, Antik Yunan medeniyetinde Platon ile başlayan, modern çağda ise Descartes ve Kant ile zirveye çıkan hakikati aramada ve temellendirmede kullanılan epistemolojinin ya da metafiziğin bir yöntem olarak eleştirisine ve terk edilmesine dayanmaktadır. Post-temelciliğin beslendiği kaynaklar arasında başta Nietzsche olmak üzere, çağdaş hermönetiğin kurucusu Heidegger ve post-yapısalcı düşünürler Derrida, Lacan ve Foucault bulunmaktadır. Ancak post-temelcilik her ne kadar felsefeyle içli dışlı görünse de bir siyaset teorisidir.

Post–temelciliği bir siyaset teorisi yapan en önemli özelliği, 'Varlık' ve 'var olan,' ya da evrensel ve tikel arasındaki ontolojik farktan hareket ile 'Varlığın' belirlenim kazanmasında antagonizmaların kurucu rolüne dikkat çekerek, toplumsal

nesnelliği 'hegemonik' mücadeleler sonucunda inşa edilmiş bir yapı olarak görmesidir. Burada dikkat çekilmek istenen husus, yapıların ve öznelerin üzerine inşa edildiği temellerin tamamen bir reddi ve yokluğu değil, 'ezeli ve ebedi' ya da tarih ve toplum dışı olan aşkın temellere dayanmamasıdır. Daha ziyade bu temeller, toplumsal alanda meydana gelen güç ilişkileri sonucunda, yüzergezer öğelerin olumsal olarak bir araya gelerek oluşturdukları eşdeğerlik zincirinin hegemonik hale gelmesi ile oluşmaktadırlar. Bu yüzden, yapıları ve özneleri ya da genel olarak varlığı aşkın temellere dayandırmaya ve anlamını sabitlemeye yönelik her girişim, mücadele alanının kapatılmasına ve iktidarın tam anlamıyla işgal edilmesine neden olacağından, 'siyasal olanın' bastırılması anlamına gelecektir. Bu durum tam anlamıyla anti-demokratik bir eğilimdir. Bu nedenle, post–temelci yaklaşım, ontolojik alanı domine eden tüm anlamların hegemonik olduğunu ve radikal olarak temellendiğini iddia ederek demokrasiye yeni bir boyut kazandırılmasını talep eder.

Zaten hiçbir hegemonik güç ontolojik alanı tamı tamına domine edemeyecek ve burada sürekli olarak bir boşluk-radikal bir dışarısı var olacaktır. Çünkü bu radikal dışarı iki ayrı işlev görmektedir, ilk olarak hegemonik gücü ve onun eşdeğerliğini sürekli olarak tehdit ederken, ikinci olarak onun içsel bütünlüğünü kurmaktadır. Bu nedenle 'Öteki', Laclau'nun tabiri ile 'radikal dışarısı', antagonistik bir ilişki dolayısı ile hegemonik güce, boşlukta üzerinde durabileceği negatif bir temel teşkil etmektedir. Basit bir örnek ile açıklayacak olursak, 'biz' ve 'bizim milletimiz, düzenimiz, davamız, adaletimiz' gibi kavramların herhangi bir aşkın temeli olmamakla beraber boşlukta anlamsız bir şekilde bulunmaktadır. Ancak 'Öteki'nin varlığı bu boşluğun altını doldurarak 'temelsiz bir temel' işlevi görmekte hem içerisini hem de dışarısını belli bir süreliğine anlamlı kılmaktadır. Bu nedenle, 'biz' ve 'onlar' anlamları metafizik temeller üzerine sabitlenmiş pozitif birer kavram değillerdir. 'Biz' ve 'Onlar'ın anlamı birbirleri ile girdikleri antagonistik ilişki dolayısı ile aralarında çizilen siyasal sınırlar üzerinde temellendirilerek kurulmaktadır.

Ancak 'dışarısı' içerisinin kurulumunu her ne kadar mümkün kılsa da aynı zamanda içerisinin varlığını sürekli tehdid ederek kararsızlaştırmaktadır. Bunun

asıl nedeni 'içeri'sini ve 'dışarısı'nı ya da 'biz' ve 'onları' birbirinden ayıran siyasal sınırların iki tarafının da hiçbir pozitif kimliğe ve metafizik temellere sabit olmayışlarıdır. Bu nedenle bu sınırlar ancak 'boş gösterenler' tarafından temsil edilebilmektedir. Böylece, boş gösterenler hem içerisinin yapısının hem de dışarısının yapısının yavaş yavaş yerinden edilebilmesine, siyasette yeni öznelere ve yani liderlere aktör olma fırsatının sunulmasına olanak tanır. Bu nedenden dolayı toplumsal alanda mücadeleler hiçbir zaman sona erdirilemez. Ancak bu mücadelelerin gerçekleştiği iki ayrı zemin vardır. Birincisi, hâlihazırdaki hegemonik gücün siyasalı göz ardı ederek toplumu ve kavramları tam anlamı ile son bir kez kurup kapatmaya çalıştığı anti-demokratik zemindir. İkincisi ise, hegemonik gücün yeni stratejiler ve söylemler ile çatışmanın sınırlarını yeniden çizmeye çalışacağı demokratik zemindir.

Bu açıdan birinci seçenek, zorunlu olarak şiddete ve baskıya başvurmak anlamına gelmez. Çok eskiden beri, Antik Yunan'da bazı felsefeciler, Orta Çağda din adamları, modern çağlarda ise akademi ve aydınlar boş gösterenlerin sabitlenmesinde ve dolaylı olarak siyasalın bastırılarak birinci seçeneğin izlenmesinde önemli roller üstlenmiştir. Bu dönemlerde hâkim epistemolojik yöntemlerin yapıları ve özneleri verili kabul etmesi toplumsal alanın nesnel olduğu dolayısı ile rasyonel bir şekilde açıklanabileceği şeklinde bir sonuca varmasına yol açmıştır. Bu yüzden tarafların arasındaki siyasal yani antagonistik sınırlar birer olumsal veri olmaktan ziyade, keşfedilmesi gereken birer kanun olarak kabul görmüştür. Bu kanunları yani hakikatleri ellerinde bulunduranların doğal olarak da siyaset gemisinin kaptanları olmaları gerektiği düşünülmüştür. Öte yandan, uzun tarih boyunca felsefecilerin, din adamlarının ve aydınların bu sınırları değiştirdiği, her zaman içerden dışarıya değil, bazen de dışardan içeriye doğru seslenerek devrimci nitelikte gelişmelere öncülük yaptığını unutmamak gerekir. Ancak, her ne kadar kullanılan dil ve söylem değişerek toplumsal formasyondaki tüm kavramlar yerinden edilse de, kullandıkları yöntem açısından benzerlikleri yüzünden vardıkları sonuçlar değişmemiş, geldikleri noktada siyaseti bastırmak ya da kontrol altında tutmak zorunda kalmışlardır. Bunun en güzel örneği Klasik Çağ'dan kopuşta ve Modern Çağ'a geçişte görülmektedir.

Birinci seçeneği kendi döneminin dünyası ve algısı içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Mücadelenin argümanları aşkın hakikatlere dayalı olduğundan siyaset zaten toplumsal bir eylemden ziyade, savaş ya da iç savaşa yönelik bir eylemdir. Ayrıca toplumsal alanda rol alan aktörler oldukça sınırlı olduğundan siyaset sadece bu sınırlı aktörler arasındaki mücadeleye işaret etmektedir. Orta Çağ Avrupa'sı örneğinde olduğu gibi siyasal aktörler, papalık, krallar ve aristokratlar arasındaki bir mücadele alanı ile kısıtlıdır. Daha sonra da burjuva sınıfının da katılacağı bu aktörler arasındaki güç ilişkilerinde meydana gelen değişimlerin hem Avrupa Siyasal Tarihi'nin hem de Siyasal Düşünceler Tarihi'nin konusu olarak ele alınmasının nedeninin bu olduğu söylenebilir.

Demokratik seçenek ise günümüzün dünyasının doğal bir sonucudur. Lefort'un vurguladığı üzere 'kralın yerinden edilmesi' ile iktidar alanının 'boş bir gösteren haline gelmesi' ve toplumsal alanda kesinlik işaretlerinin buharlaşması yeni bir siyaset tarzını mümkün kılmıştır. Bu siyaset tarzının iki bileşeni olduğu görülmektedir. Birincisi modern yaklaşımların etkisi ile meşruluğunu yeni bir aşkın temele yani iletişimsel akla dayandıran, sonuç olarak da siyaseti evrensel ilkeler üzerinden tanımlayan liberal ve türevi olan müzakereci demokrasi modelidir. İkincisi ise siyasetin meşruiyetini aşkın temellerden ziyade, toplumsal alanda karşılanmayan taleplerin olumsal olarak bir araya gelmesi ile meydana getirdikleri eşdeğerlik zincirine dayandıran radikal demokrasi modelidir. Radikal demokrasi modeli halkı siyasetin başat aktörü olarak görmekle birlikte, demokrasiyi ve siyaseti toplumsal alanda devamlı olarak yeni bir nesnellik ve kimlik inşası olarak ele alan popülist siyaset tarzına denk düşmektedir.

Ancak, burada genellikle yanlış anlaşılan bir duruma değinmek gerekmektedir. Radikal demokrasi, Laclau'nun sıklıkla demokrasinin radikalleştirilmesi ya da boyutsal olarak derinleştirilmesi olarak açıklamaya çalıştığı üzere herhangi bir pozitif bir kavram değildir. Çünkü ikinci ve üçüncü bölümlerde genel itibari ile ele alındığı gibi, Laclau aşkın temelleri olan bir kavramın olamayacağını ve kavramların temelini antagonistik ilşkilerin teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle radikal demokrasiyi, liberal demokrasinin içsel bir eleştirisini yapmak sureti ile sınırlarını gösteren bir yaklaşım olarak ele almak daha gerçekçidir.

Günümüzde siyaset teorisi alanındaki tartışmaların ana eksenin genel olarak liberal demokrasi ve onun radikal eleştirisi diyebileceğimiz radikal demokrasi arasındaki bu gerilim üzerinden şekillendiği söylenebilir. Bu gerilimin ana nedenini iki teorinin demokrasiye, dolayısı ile de siyasete yaklaşımlarındaki farkın oluşturduğu belirtilmelidir. Genel olarak özetlenecek olursa, liberal düşünürlere göre demokrasi toplumsal alanda farklı çıkar gruplarının parlamento çatısı altında temsil edilmeleri iken, siyaset bu grupların uzlaştırılmasıdır. Bu açıdan, Rawls'ın öngördüğü gibi bilinmezlik peçesi altında bir araya gelen tarafların rasyonel akıl ile evrensel ilkeler üzerinde bir mutabakata varması bir seçenektir. Habermas'ın iletişimi ve diyaloğu ön plana çıkardığı, demokrasiyi müzakereler yolu ile söylemsel alanda varılacak ilkeler üzerinden temellendirdiği yaklaşımı ise bir diğer seçenektir. Bu açıdan ister rasyonel akıl isterse de iletişimsel akıl yolu ile olsun üzerinde hemfikir olunacak aşkın ilkeler toplumun inşa edileceği ana sütunları meydana getirmektedir. Bu sayede anayasal demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün temelleri atılarak, toplumsal alanda var olan antagonizmalar sona erdirilecektir. Sonuçta ise siyaset farklı kurum ve kuruluşların izlemesi gereken prosedürler düzeyine indirgenmiş olacaktır.

Liberal düşüncenin genel itibari ile toplumsal alanın açıklığına ve çoğulluğuna yaptığı vurgudan dolayı toplumsal alanda işleyen fark mantığını dikkate aldığı söylenebilir. Bu yüzden de bireysel hakların hukukun üstünlüğü yolu ile güvence altına alınmasını demokrasi açısından elzem olarak görmektedir. Bu durum ancak 'halkın' ya da 'eşdeğerlik mantığının', veyahut kitlelerin hukuk yolu ile sınırlandırılması ile mümkündür. Bu yüzden liberal düşünürlere göre popülizmin halka ve kitlelere yaptığı vurgu, birey ve azınlık hakları açısından oldukça tehlikelidir. Bu noktada liberalizmin rasyonalizme dolayısı ile rasyonel bireye yaptığı vurgunun da payı olduğu belirtilmelidir. Şöyle ki kitleler ve kolektif kimlikler rasyonel bir şekilde oluşamayacağından, popülizmin dayandığı bu iki öğe patolojik bir durumdan başka bir şey değildir. Bu nedenle demokrasi ile popülizmin bir arada düşünülmesi demokrasi açısından tehlikeli olduğundan büyük bir hatadır.

Ayrıca liberal düşünürlere göre popülizm 'iktidarın boş yerini' tamamen doldurularak demokratik yolların tıkanmasına yol açmaktadır. Popülist liderlerin kendilerini 'milletin gerçek temsilcisi' olarak ilan etmelerini bu açıdan çok riskli bulan liberaller, popülistlerin tepede kurguladıkları kolektif kimlikleri merkeze almalarını otoriter ve totaliter yönetimlerin ayak sesi olarak değerlendirirler. Toplumsal alanda sürekli olarak 'öteki'ne ihtiyaç duyan popülizmin çoğunlukçu olmaktan ziyade çoğulcu olduğunu belirten liberaller, bu nedenle popülizmin de tıpkı komünizm gibi demokrasi için büyük bir tehdit olduğunu kabul etme eğilimindedirler.

Diğer yandan popülizmi demokrasinin merkezine yerleştiren Laclau ve Mouffe'un temsil ettiği radikal demokrat ekol, liberalizm ile demokrasi arasında zorunlu bir ilişki olmamasından hareket etmektedir. Yazarlara göre, Schmitt'in 'Parlamenter Demokrasinin Krizi' adlı çalışması liberalizm ile demokrasi arasındaki gerilimi ve tarihsel eklemlenmeyi ortaya koyması liberal demokrasinin içinde bulunduğu krizin anlaşılmasında ve aşılmasında oldukça önemlidir. Schmitt'e göre demokrasi 'halkın kuruluşu'nu merkeze alan ve 'eşitlerin kendi aralarında eşit olduğu ve diğerleri ile eşit olmadığı' bir sistem olarak ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkan Mouffe demokrasinin 'Kapsama' ve 'Dışlama' olmak üzere çift bileşenli bir sistem olarak düşünülmesi gerektiğini belirtir. Ancak Laclau ve Mouffe, Schmitt'in 'halk'ın kendi içerisinde tamamlanmış bir yapı olması gerektiği, bu nedenle de antagonizmaların toplumsal alanın dışına yani uluslararası alana itilerek iç siyasetin meselesi yapılmaması hususundaki görüşlerine katılmazlar. Bu noktadan hareket ile radikal demokrasi teorisyenleri, Schmitt'in liberalizm ile demokrasi arasındaki eklemlenmenin tarihsel olduğu iddiasına katılmakla beraber, Schmitt'in toplumsal alandaki antagonizmaların kökünün kazılmasına ilişkin görüşlerini reddederler. Çünkü toplumsal alanda kimliklerin oluşumunda, eşdeğerlik ile birlikte 'fark mantığı' da önemli bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan yazarlar toplumsal antagonizmaların 'dost ve düşman' şeklinde ele alınmasından ziyade, birbirlerine rakip birer 'biz ve onlar' olarak şeklinde algılanmaları gerektiğini savunurlar.

Çünkü radikal demokrasinin temel iddiası antagonizmaların tüm kimlikler için kurucu olduğudur. Bu nedenle 'biz' ve 'onlar' ayrımının toplumsal alanda ortadan kaldırılamayacağını kabul ederler. Verili, toplum ve tarih dışı bir kimlik olmadığından, toplumsal alandaki tüm farklılıkları görmezden gelerek ya da yok ederek herhangi bir bütünlük kurulması imkânsızdır. Ancak liberal demokrasinin öngördüğü gibi tüm farklılıklar arasında nesnel bir uzlaşı da gerçekçi değildir. Bu nedenle toplumsal alandaki çatışmaların ne Schmitt'te olduğu gibi toplumsal alanın dışına atılması ne de herhangi bir mutlak uzlaşı yolu ile bir çözüme kavuşturulması hem mümkün hem de doğru değildir. Yapılması gereken şey, antagonizmaların kurucu rolünü kabul ederek, siyasete daha geniş bir alan açmak, bu şekilde demokrasiyi derinleştirmektir.

Antagonizmanın varlığa içkinliğinden dolayı, Laclau popülizmin bir siyasi tercihten ziyade 'siyasal'ın bizzat mantığı olduğunu iddia etmektedir. Sorulması gereken soru bir siyasi hareketin popülist olup olmaması değil, ne kadar popülist olduğudur. Bu nedenle, popülizmi yok saymak siyaseti yok saymaktır, dolayısı ile de demokrasi için en büyük tehdit budur. Çünkü toplumda meydana gelen yarılma, popülist siyasetin bir sonucu değil bizzat nedenidir. Gerçekte ise 'biz' ve 'onlar' ayrımı var olan bölünmenin popülist ifadelerinden başka bir şey değildir. Ancak burada belirtilmesi gereken 'biz' kimliğinin herhangi aşkın bir temelinin olmamasıdır. Bu 'biz' kimliği tamamen olumsal olarak üç aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşama taleplerin karşılanmamasının yarattığı hayal kırıklığına işaret etmektedir. Bu aşamada talep hala bir rica niteliğindedir. Bu aşamada karşılanmayan herhangi bir rica kurumsal sisteme karşı bir hayal kırıklığına dönüşmekte, ancak talep ve talep sahibi tam olarak kendi tikelliği ile özdeş halde bulunmaktadır. İkinci aşama ise, talep sahibinin zaman içerisinde toplumsal alanda talepleri karşılanmayan diğer öğelerin farkına varmaya başlamasıdır. Bu süreç içerisinde karşılanmayan tüm farklı talepler bir araya gelerek negatif temelde bir eşdeğerlik zinciri oluşturmaya başlarlar. Bu tam olarak toplumsal alanda popülist yarılmanın gerçekleştiği andır. Bu aşamada, tüm bu farklılıklar taleplerinin karşılanmamasından sorumlu tuttukları güce karşı negatif bir kimlik kazanırlar. Bu negatif kimliklenme, toplumsal alanda işleyen fark mantığından eşdeğerlik mantığına bir geçişi mümkün kılar. Burada asıl dikkat

edilmesi gereken husus, zincirin her bir halkasında iktidara karşı geliştirilen bir olumsuzlamanın dışında ortak bir kimliğin ya da talebin bulunmayışıdır. Bu aşamada iktidar yapacağı birkaç siyasi manevra ile bu zinciri dağıtabilir ya da bazı halkaları kendi söylemine ekleyebilir, bu yüzden de eşdeğerlik zinciri hala kırılgan bir yapıdadır. Üçüncü ve son aşama ise popüler kimliğin inşasıdır. Bu durum 'pozitif kimliklenme' olarak adlandırılabilir. Bu aşamada ise eşdeğerlik zincirini oluşturan tam ve tikel halde bulunan öğelerde ve taleplerinde içsel bir yarılma meydana gelmektedir. Bu yarılma sonucunda zincirin her bir halkası bir yandan kendi tikelliğini temsil ederken, diğer yandan 'Boş Gösterenler' aracılığı ile eşdeğerlik zincirinin tamamı ile özdeşleşmektedir. Yani iktidar alanının sadece dışında olmanın verdiği negatif kimliklenme, pozitif bir kimliklenmeye aşama aşama yol almaktadır. Boş gösterenler, mesela 'adalet' 'demokrasi' 'özgürlük' vb. kavramlar zincirin söylemini inşa ederken, lider ise tek tek zincirin tüm halkalarının kendisini özdeşleştirdiği, zincirin tamamını temsil eden bir gösterene dönüşür. Sonuç olarak 'biz' ve 'lider' aynı şeye işaret etmeye başlar.

Laclau ve Mouffe'un liberal demokrasiye getirdiği bir diğer eleştiri de, bu süreçteki duygulanımların ve tutkuların rolünün görmezden gelinmesidir. Laclau ve Mouffe'a göre liberal düşünürlerin iddialarının tersine, 'biz' kimliğinin oluşum aşamalarında tutkular veya duygulanımlar sadece manüpülatif bir rol oynamazlar, aynı zamanda kimliği kurucu bir rol üstlenirler. Tutkuların, kimliklerin oluşumunda ve dolayısı ile de siyasetteki bu rolünü önemseyen yazarlar, 'popüler kimlikleri' toplumsal alandaki çoğulculuğun var olmasının ve demokrasinin işlemesinin ön şartı olarak görürler. Çünkü demokrasinin ayırt edici özelliği, farklı tikellerin duygulanım yolu ile bir araya gelmesine, yeni popüler kimliklerin oluşumuna ve farklı hegemonik söylemlerin toplumsal alanda mücadele etmelerine imkân tanıyan bir sistem olmasıdır. Bu nedenle Mouffe çatışmaların diyalog yoluyla varılan bir uzlaşı sonrası çözülmesini, zaten bu imkânsızdır, değil, cepheleşmenin sürekli olarak karşıt taraflar arasında derinleştirilmesini ve antagonistik sınırların sürekli yerinden edilerek yeniden çizilmesini demokrasinin özü olarak görmektedir.

Sonuç olarak radikal demokrasi, demokrasinin sadece çıkarlar ve değerler arasında bir uzlaşma aracı olarak ele alınmasının yanıltıcılığına dikkat çekmektedir. Olması gereken ise demokrasinin popülist bir karaktere sahip olması ve radikal olarak temellendirilmesidir. Bu açıdan demokrasi toplumsal kimliklerin kuruluşuna ve yerinden edilişine imkân tanıyan, öznelerin arzu ve fantezilerine hitap edecek şekilde 'Siyasal Olan'a alan açan bir sistem olarak ontolojik düzeyde ele alınmalıdır. Böylece demokrasinin derinleşmesi demek, siyasal kimliklerin yeniden inşası, antagonistik sınırların ve cephelerin yeniden çizilmesi, hegemonik söylemlerin toplumsal alanda serbestçe çatışma imkânı bulması demektir. Demokrasi ve popülizmin birbirine eklemlendikleri yer de burasıdır.

Bu açıdan Türk siyasetinin 2010 ve 2020 yılları arasındaki gelişmelerine yakından bakıldığında göze çarpan en önemli gelişmeler popülizmin yükselişi, devamında da ise popüler kimliklerin kuruluşudur. Meselenin aydınlatılması için sürece biraz daha geriden bakmak gerekmektedir. AK Parti 10 milyona yakın karasız seçmenin bulunduğu 2002 yılındaki seçimlerde, toplam kullanılan 32 milyon oyun 10.808.209'unu alarak iktidara gelmiştir. CHP dışında diğer tüm merkez partilerin baraj altında kaldığı bu seçim, gazete manşetlerinden 'Sandıktan Öfke Çıktı' başlığı ile duyurulmasından da anlaşılacağı gibi, sonuçları itibari ile açıkça toplumsal alanda bir yarılmanın göstergesidir. Bu yarılma, merkez karşısında toplumsal alanda güçlü bir negatif kimliklenme olduğunu göstermektedir. Bu açıdan AK Parti'ye oy verenler ile birlikte dışarda kalanların toplamı % 75'lik bir orana, yani 20 milyonluk bir seçmen sayısına tekabül etmektedir. Yani toplumsal alanın en az 2/3'ünün kendisini dışarda konumlandırdığı bir durum söz konusudur. 2007 seçimlerinde AK Parti 16 milyon oy alarak bu boşluğun önce ilk yarısını, 2011 genel seçimlerinde ise 21 milyon oy alarak ikinci yarısını kapatmıştır. Böylelikle toplumsal alandaki gittikçe genişleyen bir eşdeğerliğin temsil görevini üstlenmiştir.

Bu süreçte gittikçe toplumun normali olmaya başlayan AK Parti, aynı zamanda gittikçe merkezi ve iktidarı da temsil etmeye başlamıştır. Bu açıdan bir 'medeniyet' kimliği olarak AK Partililik pozitif bir anlam ifade etmeye başlarken, toplumsal alanda geride kalan bir % 50'lik kesim bulunmaktadır. 2002-2010 yılları arasında

bu dışarda kalan kesimler, hala kendi tikellikleri üzerinden fark mantığının işlediği bir durumda bulunmaktadır. Yani, hâlihazırda 'demokratik özne' durumunda olan talep sahipleri ricaları kurumsal yapı ile gittikçe özdeşleşen AK Parti tarafından karşılanmamak ile beraber, herhangi bir eşdeğerliğe de dönüşmemektedir. Bu açıdan muhalefeti meydana getiren kesimler tıpkı 2002 yılı öncesinde olduğu gibi, kendi kendileri ile tam ve özdeş bir durumdadır. Siyasi arenada ise CHP genel olarak 'laik', MHP ise 'milliyetçi' bir söylem üzerinden siyaset üretmekte ve merkez siyaseti temsil etmektedirler.

Ancak, ilk olarak 'Yeni CHP' yapılanması ile birlikte, Kılıçdaroğlu tarafından 'CHP'nin kimliğinde bir yarılma hareketi gerçekleştirilmeye başlanmıştır[99]. Bu gelişme ile CHP gittikçe kendi tikel ilkeleri olan, başta 'laiklik' olmak üzere, Kemalist ilkeleri geri plana iterek, yoksulluk ve yolsuzluklar üzerinden daha popüler bir söyleme yönelmeye başlamıştır. Bunun en önemli örnekleri arasında, Kılıçdaroğlu'nun CHP'nin bir nevi 'darbecilik' ve 'din karşıtlığı' üzerine inşa edilen toplumsal algısını kırmaya yönelik, hem 'başörtüsü' hem de 27 Mayıs ve 28 Şubat darbeleri konusunda yaptığı açıklamaları gösterilebilir. Bunu sadece muhafazakâr seçmene yönelik bir oy avcılığı olarak da okumamak gerekir. Burada

[99] Burada bir şeye dikkat çekmekte fayda var. İlk bölümde Rorty'nin Avrupa'da bilimsel devrimin nasıl gerçekleştiğini, Khun'un yaklaşımı üzerinden nasıl açıkladığını hatırlayalım; 'Khun'a göre Kopernik Devrimi ile yeryüzünün evrenin merkezi olmadığı gibi birçok bilimsel teori, gözleme ve incelemeye dayalı olarak toplum tarafından bir anda kabul edilmiş değildir. Aksine yüzyıllık bir süreç boyunca devam eden karmaşanın sonuçsuz kalması ile Avrupa toplumları kendilerini ortaya atılan bu yeni teorileri kabul etmiş bir şekilde konuşurken bulmuşlardır. Bu açıdan bu değişimler, bir insanın arkadaş çevresini ya da din değiştirmesinde olduğu gibi belli kriterlerden ya da keyfi kararlardan kaynaklı değillerdir. Bu değişimlerin ölçmeye yarayacak ne dünyanın ne de insan doğasının altında yatan belli başlı kanunları yoktur'. (Rorty, 1989, s. 6) Nitekim günümüzde bilimsel paradigmanın sosyal bilimlerde gittikçe güç kaybettiğine şahit olmaktayız. Rorty'nin de vurguladığı gibi paradigma değişimleri, bir gecede gerçekleşen bir mesele değildir. Bu tarz büyük kırılmalar, bilimsel söylemin kurulmasında olduğu gibi, genelde bir kaç kuşak içinde söylemsel alanda hegemonik olurlar. Aslında bu tez içerisinde alt metinler halinde vurgulanmak istenen konuda Türk siyasal hayatında soğuk savaş döneminin oluşturduğu parametreler yerinden edilmiş, 2010 yılı itibari ile yeni bir döneme girilmiştir. Bu nedenle, insanların geçmişte sahip olduğu kanıların, çok hızlı bir şekilde başka kanılar ile değişmesi Türk siyasetinde de söylemlerin kurulması ve hegemonik bir güç haline gelmesi, bir anlık mesele değildir. Bu anlamda, tüm hegemonik söylemlerin doğuşu, güçlenişi ve düşüşünün olduğu söylenebilir.

CHP'nin bir önceki kuşak ile arası açılan yeni kuşağı, eski laik kimliği üzerinden şekillenen bir söylem ile temsil etmede büyük problemler yaşaması da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu açıdan, parti tabanını iki ana blok üzerinden incelemek gerekmektedir. İlk blok parti lideri fark etmeksizin CHP'ye oy veren, katı ideolojik kimliklerden oluşan ulusalcı grup iken, ikinci blok CHP'nin sürekli bölünme ve irtica üzerinden yarattığı korkulardan etkilenmeyen, laik hassasiyetleri olmayan ve tabanın 3'te 2 sini oluşturan kesimlerden oluşmaktadır.[100] Bu nedenle, bu ilk hamleyi aynı zamanda CHP'nin kendi tabanına yönelik bir strateji ve yeni bir söylem olarak görmek de mümkündür[101]. Öte yandan, sadece bu söylemsel kırılma ile toplumsal alanda her iki kişiden birini temsil eden AK Parti hegemonyasına karşı alternatif bir eşdeğerlik zinciri kurmak ve bunun liderliğini üstlenmek de mümkün değildir. Çünkü bu dönemde AK Parti'nin iktidar olmakla beraber, hala muhalif bir kimlik üzerinden söylemlerini dışardan içeriye yönelik oluşturduğu, dolayısı ile temsil ettiği eşdeğerliğin oldukça kuvvetli olduğu görülmektedir. Yine de Kılıçdaroğlu'nun başa gelmesi ile esen yenilik rüzgârları sayesinde, CHP'nin anketlerde %30'lara yakın bir seçmen kitlesinin desteğini aldığı görülmektedir. Ancak bu rüzgârın gittikçe yavaşlaması ile birlikte, CHP 2011 genel seçimlerinde %26'ya yakın bir oy almıştır. Bu, 2007 seçimleriyle karşılaştırıldığında %5 puan, oy sayısında ise yaklaşık 4 milyonluk artış 'Yeni CHP'nin en azından seçmen kitlesini eskiye nazaran daha iyi mobilize ve motive ettiğini göstermektedir.

AK Parti'nin ise hegemonyasını sağlamlaştırmada ve temsil ettiği eşdeğerliği pekiştirmede en dikkat çeken adımı 'Kürt Açılımı' olarak tarihe geçen 'Çözüm Süreci'dir. Bu sürecin iki önemli basamağı vardır. İlk basamak sivil topluma yönelik olarak 'akil adamlar' ile başlayan, ünlülerden aydınlara doğru bir genişleme hamlesidir. İkinci olarak ise, toplumsal alanda 'Kürt' vatandaşlara yönelik bir eklemlenme pratiğidir. Bu dönemi, AK Parti'nin tam olarak gücünün zirvesinde olduğu dönem olarak görmek yanlış olmaz. Türkiye'nin hemen hemen tamamını kapsamaya yönelik bu girişimin temellerini 'medeniyet temelli' siyaset

[100] (Bekir Ağırdır: CHP yönetimi, CHP tabanından daha fazla korkuyor, 2013)
[101] (Adil Gür'den CHP ve seçmen analizi, 2012)

anlayışında aramak gerekir. Çünkü 'Medeniyet' merkezli bir popüler kimlik kurma, AK Parti'nin daha çok bölgesel anlamda yeni bir güç olma hedefinin sonucu idi. Bu açıdan, AK Parti'nin toplumun sınırlarını ulus içinden çizilen bir hattan ziyade, ulus ötesi, yani eski Osmanlı bakiyesi topraklar üzerinden şekillendirdiği görülmektedir. Bu açıdan Erdoğan'ın muhaliflerini iç politika üzerinden değil, genellikle dış politika üzerinden belirlemesi dikkat çekicidir. Bunun en önemli örneği, Kaddafi, Mübarek ve daha önemlisi Suriye'de Esad'a karşı takındığı tutumdur. Daha sonraları, özellikle Mısır'da yaşanan darbe sonrasında General Sisi, 'öteki' olarak Erdoğan'ın söylemlerini kurmasında rol oynayan en önemli figürlerden birisi olacaktır.

Dış politikada arzulanan hedeflere ulaşılamaması ile birlikte, iç politikada gündeme gelen bazı gelişmeler hem AK Parti hem de CHP açısından bir dönüm noktası olmuştur. Özellikle Gezi Protestoları CHP'nin ve AK Parti'nin söylemlerinde köklü bir kırılmaya yol açmıştır. Bu kırılma ile birlikte, CHP'nin gittikçe kendisini iktidar alanın dışında konumlandırmaya başladığı, buna mukabil AK Parti'nin de ilk kez 'iktidar' olarak söylemlerini oluşturmaya başladığı görülmektedir. Bunda en önemli faktörün, protestocuların kendilerini genel olarak herhangi bir politik kimlik içerisinde değerlendirmemelerine rağmen, gönülsüz de olsa, sadece AK Parti karşıtlığından dolayı CHP'ye sempati duymaya başlamaları olduğu söylenebilir. Ancak, CHP'nin klasik söylemleri ile 'CHP'li olan protestocuların bile tam olarak mutabık olmadıkları yapılan araştırma sonuçlarına yansımaktadır (Efe & Taştan, 2013, s. 67-71). Bu nedenle, Gezi Protestoları'nın toplumsal alanda AK Parti karşıtlığı üzerinden negatif bir kimliklenmeye doğru ilk adımı oluşturduğu göz önünde bulundurulursa, toplumsal alandaki gittikçe netleşen bu yarılmanın CHP'yi ister istemez popülist söylemler kurmaya zorlayacağı görülmektedir.

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, CHP ve MHP'nin çatı aday olarak Ekmeleddin İhsanoğlu üzerinde anlaşması, bir anlamda CHP'nin kendisini bir boş 'gösteren' olarak kurgulamaya ve toplumsal alanda belirmeye başlayan eşdeğerliğin temsiline yönelik ilk ve en önemli girişimi olarak okunabilir. Her şeyden önce, AK Partiye karşı MHP ve CHP ittifakı kayda değer bir gelişme olmak

ile birlikte, çatı aday olarak belirlenen Ekmeleddin İhsanoğlu ismi iki nedenle AK Parti'nin hegemonik söylemlerini kararsızlaştırmaya yönelik bir girişim olduğundan daha dikkat çekicidir. Bunlardan ilki Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Cumhuriyet ideolojisi ile meafeli olması ve klasik CHP kimliği ile herhangi bir ilişkisinin bulunmamasıdır. Daha çok AK Parti'nin 'medeniyet siyaseti'nin bir parçası olarak İslam Konferansı Örgütü'nün genel sekreterliğini yapan İhsanoğlu, AK Parti kimliğine daha yakın bir profil çizmektedir. İkincisi ise, çatı adayın Türkiye'de tanınırlığının ve bilinirliğinin çok düşük düzeyde olmasıdır. Çatı adayın bu iki özelliği, CHP'nin siyaset sahnesinde yeni bir oyun kurucu rolüne soyunduğundu ve savunmacı bir siyaset tarzından atak bir pozisyona geçtiğini göstermektedir. Konunun aydınlatılması bakımından, antagonizmanın kimlikleri nasıl kurduğunu AK Parti ve CHP arasındaki ilişki üzerinden incelemek gerekir.

Bahsedildiği üzere antagonizmalar, iki verili kimliğin arasında gerçekleşen mantıksal çelişkiler ve 'hakiki çatışmalar'dan farklı olarak, bu iki kimliği kuran ancak tam anlamıyla kapanmasına engel olan bir ilişki biçimidir. Laclau bu konuya Marx'ın işçi ve patron arasındaki ilişkiyi çelişki olarak değerlendirmesini eleştirirken açıklık getirmektedir. Laclau'ya göre, Marx'ın ortaya koyduğu iddiada olduğu gibi işçi ve patron arasında herhangi bir zorunlu çelişki bulunmamaktadır, aksi halde bu iki özne arasında sürekli bir çatışma durumu olması gerekirdi. İşçiler ve patronlar arasında, Marx'ın kurduğu zorunlu olarak çatışmaya yol açan sömürü ilişkisi, yani başat çelişki, gerçekte üretim ilişkilerine içsel değil de dışsal olduğundan antagonistik bir ilişkidir. Çünkü işçiler herhangi bir sömürü ilişkisi üzerinden patronlar ile çatışmamaktadır. Laclau'ya göre, Marx'ın bahsettiği bu çatışmanın nedeni işçilerin işçi olmaları ya da sömürülmeleri değildir, ücretlerinden duydukları memnuniyetsizliktir. Yani, patronlar işçilerin istediği ücreti verdiği zaman, çatışma ortadan kalkmaktadır. Laclau'nun ise antagonistik ilişki ile açıklamaya çalıştığı durum tamamen farklıdır. Bu açıdan antagonizma işçi-işveren ilişkisine içsel değil dışsal bir meseledir. Şöyle ki, antagonistik ilişki işçi ve patron kimliklerini kurmakla beraber, pozitif bir temelde tamamlanmasının önünde engel teşkil etmektedir. Bu açıdan işçi-işveren arasında ücretler yüzünden meydana gelen bir çatışma aralarındaki sömürü ilişkisi üzerine temellendirilemez. Çatışmanın asıl kaynağı, ücretlerdeki bir düşüşün, işçinin kendi kimliğini aynı

zamanda bir tüketici veyahut küçük bir yatırımcı olarak tamamlamasına engel teşkil etmesidir.

AK Parti ve CHP arasında, laik ve muhafazakâr gerilimi üzerinden süre giden gerilimi, Marx'ın yaklaşımından hareketle başat bir çelişki olarak ele almaktan ziyade, Laclau'nun yaklaşımı üzere antagonistik bir ilişki olarak ele alacak olursak, bu iki kimliğin birbirini, aslında Cumhuriyet öncesine uzanan bir dönemden itibaren sürekli farklı boyutlarda kurmakta olduğu görülecektir. Bu açıdan iki kimliğin de fikir kökleri, İmparatorluğu kurtarma amacı ile geliştirilen iki reçeteye Batıcılık ve İslamcılığa dayanmaktadır. Buna bağlı olarak, toplumun ne olduğu aynı zamanda ne olmadığı üzerinden geliştirilen bir formülasyonu zorunlu kılmıştır. Özellikle, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte muhafazakârlık (Osmanlı ve İslam kimliği) karşıtlığı üzerinden, CHP kimliği 'laik ve Türk'lük üzerinden kurulmuştur. CHP'nin Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran parti olması itibari ile de laik-Türk kimliği merkez siyaset ile özdeşleşmiştir. Laik-muhafazakâr antagonizmasının 1990'lı yıllarda Refah Partisi'nin gittikçe[102] merkez siyasete ve 'düzene' alternatif olarak yükselişe geçmesi ile birlikte, laik-merkez siyaset (CHP, MHP, DYP, ANAP) tarafından yeniden gündeme getirildiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'de toplumsal alanı ikiye bölen en önemli fay hatlarından birisi haline gelmiştir.[103] Bu açıdan, CHP'nin ve merkez siyasetin[104] söylemi kendi lehlerine olacak şekilde laiklik üzerine bir vurgu ile şekillendiğinden, 1990'lı yıllarda 'Düzen' ve Laiklik birbirlerine yeniden eklemlenmiş oldu. Toplumsal alanda düzene karşı her türlü alternatif hegemonik hareketin 'laiklik' karşıtlığı olarak değerlendirilmesinin asıl nedenlerinden birisi budur. Bu yarılmanın söylemsel olarak 1990'ların sonlarına doğru gittikçe derinleşen bir şekilde ortaya çıkmasına rağmen, 2010'lu yıllara kadar AK Parti ve bürokrasi arasında kendisini

---

[102] Burada kastedilen RP muhafazakâr veyahut dindar bir parti olduğu için yükseldiği değildir. Sadece Alternatif olduğu için yükselmektedir.

[103] Türkiye'de toplumsal alanda antagonistik sınırların farklı dönemlerde, farklı gösterenler üzerinden tanımlandığı görülmektedir. Mesela 1970'li yıllarda sağ ve sol tanımlaması bu sınırları belirleyen iki önemli gösterendir.

[104] DYP ve ANAP 1995 seçimlerinde RP ülke için en büyük tehdit olduğunu irticanın kaynağı olarak en çok vurgulayan partilerdir. Bkz . (Duman & İpekşen, 2013, s. 130)

hala güçlü bir şekilde hissettirdiği görülmektedir. 2010'lu yıllara kadar CHP hala siyasal sınırları laik–muhafazakâr karşıtlığı üzerinden çizerken, AK Parti bu söylemi aslında, 'eski Türkiye'-'yeni Türkiye' şeklinde formüle etmekteydi. AK Parti hiçbir zaman laikliğe karşı direkt bir söylem geliştirmese de, 'CHP zihniyeti' söyleminin temelinde 'eski düzen' yani 'laiklik' yatmaktadır. Bu durum, CHP'nin söylemlerine egemen olan laiklik vurgusu ile de birleşince, gücünün zirvesinde olan AK Parti için hem CHP'yi hem de kendi kimliğini söylemsel alanda kurmada herhangi bir problem ortaya çıkmıyordu. Bu açıdan, AK Parti söylemlerinde 'laik CHP' otomatik olarak eski merkez güçlerinin temsilcisi, muhafazakâr AK Parti ise bu güçlere karşı mücadele eden 'millet'in temsilcisi olarak tanımlanmaktaydı.

Ancak, Laclau'nun yukarıda bahsettiklerinden hareketle var olan antagonizmanın laik ve muhafazakâr kimlikleri kurmakla beraber tamamlanmasının önünde de sürekli bir engel oluşturduğu görülmektedir. Çünkü laiklik ve muhafazakârlık toplumsal alanda birbirine karşı kurulmuş olan iki eşdeğerliğin sembolleri olarak ortaya çıkmakla beraber, zincirin halkalarının kendi kimliklerini tamamlamalarında bir engel teşkil etmektedir. Derrida'nın da belirttiği gibi, kimlik farklı anlamların mücadelesi içerisinde, bir tanesinin diğerlerini baskılaması sonucunda siyaseten kurulmaktadır. Bu açıdan muhafazakâr veya laik kimliğinin, aynı zamanda liberal, sosyal demokrat, sosyalist, işçi, köylü, öğretmen ve hatta dinsel kimlikleri üzerinde hegemonik bir baskı oluşturduğu belirtilmelidir. Mesela, 28 Şubat'ta yaşanan gelişmeleri destekleyenlerin birçoğunun, o dönemde liberal, demokrat veya Müslüman kimliklerinin hegemon olan laik kimlikleri tarafından bastırması sonucunda yaşanan olaylara sessiz kaldıkları ya da destekledikleri görülmektedir. Çünkü muhafazakârlığın 28 Şubat'ta toplumsal alanda 'öteki' olarak tanımlanması, laik kimliği hem kurmakta hem de hegemon hale getirmektedir. Yani bir Türk atasözü tersine okunacak olunursa, 'bana dostunu' değil de 'düşmanını' söyle sana kim olduğunu söyleyeyim. Bu durum, tam olarak Lacan'ın siyaset teorisine kazandırmış olduğu bir bakış açısıdır. 'Öteki', kimliğin merkezinde var olan boşluğun hegemonik olarak doldurulmasına imkân tanıyarak, Heidegger'in ifadesi ile temelsiz bir temel işlevi görmektedir.

Bu açıdan, 2010 yılı itibari ile CHP'nin kurulu 'laik' kimliğini bastırmaya başlamasını, AK Parti kimliğini bir nevi domine eden muhafazakâr kimliğin yerinden edilmesine yönelik bir çaba olarak okumak gerekir. Böylece muhafazakârlığın AK Parti eşdeğerliği içerisinde hegemon konumunu kaybetmesi ve baskılanan diğer kimliklerin yeni bir oluşuma girmesi hedeflenmektedir. Meseleyi özetleme açısından basit bir örnek verecek olursak, laik antagonizmanın kurduğu hegemonik muhafazakâr kimlik, birinin aynı zamanda 'ekonomik olarak' yüksek hayat standartlarında yaşamak isteyen tüketici kimliğini, ya da 'siyasi olarak' hukukun üstünlüğüne olan inancından 'liberal kimliğini baskı altına alabilir. Ancak, AK Parti hegemonik muhafazakâr kimliğini karşıt cephede laik kimliğin kendisini bastırması yüzünden kuramaz ise, ortaya bastırılan kimliklerin çeşitlenmesi, yeni bir 'Kambriyen Dönem' ortaya çıkacaktır.

Burada vurgulanması gereken bir diğer husus, laik-muhafazakâr antagonizmasının toplumsal alanda hegemonik gücünü kaybetmesi ne sadece CHP politikalarının ne de AK Parti politikalarının bir sonucudur. Aksine bu durumun hem AK Parti hem de CHP'nin o günkü kimlik ve söylemlerini kurabilmelerinin önünde büyük bir problem olacağından istenmeyen bir gelişme olduğu söylenebilir. Bu durum toplumsalın olumsallığına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bunun birçok sebebi olmakla birlikte özellikle AK Parti tabanının hızlı şekilde modernleşirken CHP tabanın küreselleşmeye başlamasının hem CHP'li ailelerde yetişen hem de muhafazakâr tabandan gelen yeni kuşakların farklı düşünmelerine neden olduğu söylenebilir. Ayrıca, gençlerin uluslararası seyahatlere çıkma imkânlarının artması ve internet ortamındaki gelişmeler laik-muhafazakâr kimliklerde meydana gelen yapı-sökümün nedenleri arasında gösterilebilir. Bunun tam nedenleri başka bir araştırmanın konusu olmak ile birlikte, bu çözülmenin en net gözlendiği gelişmelerden birisi Gezi Park'ı eylemleridir.

Gezi Park olayları, Türkiye'de 'laikliğin' özellikle seküler kesimlerde hegemonik bir kimlik olarak gücünü kaybettiğini gösteren en önemli gelişmelerden birisidir. Göstericilerin büyük çoğunluğunun aileleri açısından hegemonik bir kimlik ifade eden 'laiklik', bir sonraki kuşakta kimliğin kurucu öğesi olarak kabul görmemektedir. Çünkü protestocuların genel olarak sahip oldukları hegemonik

kimliğin daha çok ‘özgürlük’ ve ‘otoriterlik’ antagonizması üzerinden şekillendiği dikkat çekmektedir. Erdoğan ve otoriterlik arasında ilişki kuran protestocuların, Erdoğan karşıtlığı dışında herhangi bir ortak paydaları da yoktur. Bu açıdan muhafazakâr kimliği ile tanınan AK Parti’nin kurucusu ve Cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül vb. birçok isim protesto dahi edilmemiştir. Gezi Park Protestoları, bu açıdan hegemonik ‘laik’ kimliğin gücünü kaybetmesi sonucunda, tikel kimliklerin patlaması olarak cereyan eden bir gelişmedir. Bu açıdan, 1990’lı yıllarda tekrar alevlenen laik-muhafazakâr antagonizmasının kurucu kimliklerinden birisi olan laikliğin hegemonik gücünü büyük ölçüde yitirilmesi ile Gezi Park eylemlerinde ‘otoriterlik’ ve ‘özgürlük’ üzerinden siyasal alanı tanımlayan yeni bir antagonistik sınır çizilmeye başlanmıştır. Bu açıdan da muhalif kesimlerin özgürlük boş göstereni altında, Erdoğan karşıtlığı üzerinden yeni bir negatif kimliklenmeye doğru mesafe almaya başladığı görülmektedir.

CHP’de 2010 itibari ile meydana gelen değişimin ana nedenlerinden birisinin, aynı şekilde laik kimliğin toplumsal alanda hegemonik gücünü kaybetmeye başlaması olduğu söylenebilir. Bu nedenle CHP’nin söylemsel dönüşümünü de yukarıdan planlanmış basit bir seçim stratejisi olarak okumamak gerekir. Burada sürekli irtica ve şeriat tehditleri ile korkutulan CHP tabanında, 10 yıllık AK Parti iktidarının oluşturmuş olduğu pozitif algının da payı küçümsenmemelidir. Sonuç olarak ‘Yeni CHP’ ile başlayan, gezi olayları ve Ekmeleddin İhsanoğlu’nun adaylığı ile devam eden süreç toplumsal alandaki laik-muhafazakâr antagonizmasının en azından muhalefet açısından yerinden edildiğini göstermektedir.

Gezi Protestolarına karşı AK Parti’nin kullandığı söylemlere bakıldığında laik-muhafazakâr antagonizmasının savunulmasına yönelik olduğu görülecektir. Bunun en önemli nedeni, muhafazakâr kimliğin hegemonyasında meydana gelecek olan en ufak bir sarsılmanın, AK parti eşdeğerliğini oluşturan blokta tıpkı Gezi olaylarında olduğu gibi tikel kimliklerin patlaması sonucunu doğuracak olmasıdır. Nitekim protestolar sürecinde, ilk önce Cumhurbaşkanı Gül ve Başbakan Erdoğan arasında meseleye bakış açısında bir uyuşmazlığın kamuoyuna yansıdığı

görülmektedir. Öte yandan Ahmet Davutoğlu'nun[105] ve Ali Babacan'ın bu süreçte Erdoğan ile fikir ayrılığına düştükleri, yıllar sonra kamuoyuna verdikleri demeçlerden anlaşılmaktadır[106].

2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığı, laik-muhafazakâr antagonizmasının yerinden edilmesine yönelik bir girişim olsa da, AK Parti eşdeğerliğinde istenilen etkiyi yaratmadığı görülmektedir. Ancak bir yıl sonra 7 Haziran seçimlerinde AK Parti'nin karşılaşacağı en büyük problem gittikçe daha örgütlü bir muhalefetin karşısına çıkmasıdır. Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti'nin oy oranı %50'den %40'lara düşmüş, toplumun normali olma konumu sarsılmıştır. Bu süreçte, en ilginç gelişme şüphesiz CHP ve HDP arasındaki yakınlaşmadır. Bu CHP kimliğinin ikinci en önemli bileşeni olan 'Türklük'ün de geri plana itildiğini göstermektedir. Bu açıdan CHP'nin gittikçe popülist bir söyleme yöneldiği, laik- Türk kimliğini bastırması sonucunda karşıt hegemonik muhafazakâr kimliğinin de gittikçe sarsıldığına şahit olunmaktadır. Ayrıca AK Parti karşısında, AK Parti karşıtlığı üzerinden hareket eden CHP, HDP ve MHP'den oluşan bir muhalefet görülmektedir.

Gelinen bu noktada, AK Parti'nin iktidar olarak yani 'tanımların ve kavramların efendisi olarak', toplumsal alanda yerinden edilen antagonistik sınırları yeniden çizmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan, toplumsal alanda muhalefet tarafından yerinden edilen laik-muhafazakâr antagonizmasının yerine, AK Parti'nin muhafazakâr kimliğini bastırarak milliyetçi bir hegemonik söyleme yöneldiği görülmektedir. Böylece, AK Parti toplumsal alandaki yeni çatışma hattını, 'yerli ve milli olanlar' ile 'olmayanlar' şeklinde tanımlamaya başlayacaktır. Bu bağlamda AK Parti ve MHP arasında dışarıdan Doğu Perinçek'in Vatan Partisi'nin desteklediği Cumhur İttifakı'nın da temelleri atılmış olacaktır.

'Yerli ve milli' siyaset AK Parti'nin toplum merkezli bir siyasetten gittikçe 'devlet' ya da 'parti' merkezli bir siyasete savrulmasının da başlangıcı olmuştur. Bu açıdan, 1 Kasım 2015 seçimlerinde % 50 oy alarak başbakan seçilen Davutoğlu'nun

---

[105] (Davutoğlu: Gezi olaylarını çevre olayı görüp süreci yönetebilirdik, 2020)
[106] (Ali Babacan günah çıkardı: 'AKP'deki en zor dönemim Gezi'ydi' , 2020)

seçimlerden 6 ay sonra görevinden alınması ve 2017 yılında bazı seçilmiş belediye başkanlarının istifaya zorlanması dikkat çeken gelişmelerdir. Ayrıca, 1 Kasım 2015 seçimlerine hâkim olan 'istikrar' söyleminin ve 2017 referandumundaki 'Güçlü Devlet, Güçlü Türkiye' vurgusunun, AK Parti'nin 'yerli ve milli siyaset' söyleminin önemli bileşenleri olarak ortaya çıkğı görülmektedir. Bu iki bileşen özellikle AK Parti'nin kendisini toplumsal alanda konumlandırdığı yerin anlaşılması bakımından önemlidir. Bu iki söylemde AK Parti'nin kendisini merkezde ve iktidar alanında konumlandırdığını göstermektedir. Bu durum 'yerli ve milli' siyasetin söylemlerine 2018 Cumhurbaşkanlığı ve 2019 yerel seçimlerinde gittikçe 'beka' söyleminin eklenmesi ve hâkim olması ile birlikte daha çok netlik kazanacaktır.

Bu durum, 'laik-Muhafazakâr' antagonizmasın yerinden edildiğinin, AK Parti'nin 'yerli ve millilik' söylemi ile toplumsal fay hatlarını yeniden belirlemeye çalıştığının en açık göstergesidir. Ancak burada meselenin AK Parti açısından da iki boyutuna değinmekte fayda vardır. Birincisi, AK Parti'nin toplumsal alanda uzun yıllardan beri hızlı bir şekilde artan modernleşme taleplerini karşılamada gösterdiği başarı sayesinde popüler bir harekete dönüşmüş olmasıdır. Bu nedenle AK Parti tabanında hızlı şekilde modernleşen belli bir kesimin küresel orta sınıf özelliklerini taşımaya başlaması kaçınılmazdır. Bu durum toplumsal alanda 'laik–muhafazakâr' antagonizmasının kaybolmasının bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. İkincisi ise laik-muhafazakârlık antagonizmasının bir anlamda merkez-çevre ya da içerisi-dışarısını oluşturan iktidar ve muhalefet paradigmasının bir sonucu olmasıdır. 2010'lu yıllardan itibaren 'medeniyet siyaseti'ne karşı meydan okumaların AK Parti'nin kendisini çevrede veyahut muhalefette konumlandırmasını ve muhalif söylemler üretmesini güçleştirdiği kadar, 2014 yılında Erdoğan'ın halkoyu ile Cumhurbaşkanı seçilmesi ve böylelikle AK Parti'nin merkeze iyice yerleşmesi de AK Parti'nin popülist konumunu sarsmıştır. Bu durum laik–muhafazakâr antagonizmasının içeriğinin boşalmasında gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Çünkü laikliğin bir boş gösteren olarak merkez siyasete işaret etmesine rağmen, merkezi artık AK Parti temsil etmektedir. Bu laik-muhafazakâr antagonizmasının aynı zamanda AK Parti açısından da iflasını göstermektedir. Bu nedenle AK Parti'ye gittikçe Kemalist bir çizgiye kaydığı

şeklinde eleştiriler getirilmiştir. Söz konusu durum hem AK Parti hem de muhalefet açısından yeni bir antagonistik sınır tespitini zorunlu kılmaktadır.

AK Parti'nin 'yerli ve milli' söylemine karşı, 2017 yılında CHP'nin Adalet Yürüyüşü adı altında toplumsal alanın tamamına hitap edecek yeni bir söyleme yöneldiği görülmektedir. Böylece, 2017 Nisan ayındaki referandum sonuçlarının ülkeyi hemen hemen iki eşit kampa bölmesinin vermiş olduğu rüzgârı da arkasına alan CHP'nin Adalet Yürüyüşü ile birlikte, ilk defa toplumsal alanda kendi tabanın dışında ki çok geniş kesimlere, hatta dikkate değer bir oranda AK Parti tabanına bile seslendiği görülmektedir. CHP'nin Kemalist ilkeler üzerinde özcü bir kimliğin hegemonik olduğu bir parti olmaktan çıkarak, popüler bir parti olma yolundaki en güçlü adımının bu olduğu görülmektedir. CHP'nin popülist politikalarına gösterilebilecek bir diğer örnek ise İYİ Parti ile geliştirdiği ittifaktır. 2017 yılındaki referandum sürecinde, MHP'nin parti politikasının aksine 'hayır' bloğunu destekleyen Meral Akşener öncülüğünde bir grup MHP'den ayrılarak İYİ Parti'yi kurmuşlardır. AK Parti iktidarı için gittikçe stratejik önemi artan MHP'nin bölünmesi ve CHP'nin yeni kurulan İYİ Parti ile ittifak fırsatını kaçırmamasının bu açıdan önemli bir gelişme olduğu görülmektedir.

2018 Cumhurbaşkanlığı seçimine giderken, CHP'nin Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti'ye karşı HDP ile geliştirdiği 'stratejik oylar' benzeri bir politikayı, İYİ Parti'nin seçimlere girebilmeyi garantilemesinde ve hazine yardımı alabilmesinin önünün açılmasında da izlediği görülmektedir. Ancak seçimlerin en dikkat çekici yanı CHP'nin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Abdullah Gül'ün çatı adaylığı fikrine sıcak bakmasıdır. Ancak Akşener'in adaylık konusunda ısrar etmesi ve CHP parti yönetimi içinden bazı kesimlerin Gül'ün adaylığına karşı çıkması soncunda CHP aday olarak Muharrem İnce'yi göstermiştir. Abdullah Gül'ün çatı adaylığına CHP'nin sıcak bakması kadar, Gül'ün de adaylığa sıcak bakması oldukça önemlidir. Bu durum AK Parti eşdeğerliğini meydana getiren momentlerin gittikçe çözülmeye başlamasının ilk işaretleri olarak okunabilir. Bu çözülme 2019 yerel seçimler sonrasında, AK Parti'nin iki önemli ismi olan Babacan'ın istifası ve Davutoğlu'nun partiden ihracı ile daha da netlik kazanacaktır.

2018 seçimlerinde yaşanan bir diğer önemli gelişme ittifaklar sisteminin kurulmasıdır. İttifaklar sisteminin en önemli özelliği toplumda işleyen eşdeğerlik ve fark mantığını görünür kılması ve popüler kimliklerin hem oluşmasına hem de temsiline imkân sağlamasıdır. Bu açıdan, 2018 seçimlerinde toplumsal alanın iktidar bloğu ve muhalefet bloğu olmak üzere ikiye yarıldığı görülmektedir. İktidar bloğunu AK Parti ve MHP'nin oluşturduğu Cumhur ittifakı, muhalefet bloğunu ise CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi'nin oluşturduğu Millet İttifakı oluşturmaktadır. Burada dikkat çeken husus, AK Parti'nin Saadet Partisi'nin devamı olduğu Refah Partisi'nden koparak, İYİ Parti'nin ise MHP'den koparak kurulmuş olmasıdır. Birbirinden kopan partilerin tam karşıt bloklarda yer almaları, popüler kimliklerin oluşumundaki eklemlenme pratikleri ile açıklanabilir. Yani bir yandan tikel kimliklerini muhafaza eden partiler, diğer yandan Cumhur ittifakı karşıtlığı üzerinden bir eşdeğerlik zinciri oluşturmakta ve ittifakın kimliğini negatif temelde kurabilmektedirler. Böylece ittifak sistemi, zaten var olan bu negatif kimliklenmenin siyasete yansımasını meşru bir zemine taşımaktadır. Bu durum hem toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının siyasal kimliklerin kuruluşundaki rolünün hem de eşdeğerliğin bizzat kendisinin olumsallığının en açık göstergesidir. Diğer yandan AK Parti ve MHP arasındaki ittifakın da önemli ölçüde eşdeğerlik mantığı üzerinden işlediği ortadadır. AK Parti'ye karşı geçmişte sert bir muhalefet yürüten MHP, 2018 cumhurbaşkanlığı ve 2019 yerel seçimlerinde güvenlik ve beka açısından kendi toplumsal taleplerine karşılık veren AK Parti ile ittifak kurmuştur. Aynı şekilde, bu ittifaka toplumsal alanda güçlü bir karşılığı olmamasına rağmen merkez siyasette önemli bir figür olan Doğu Perinçek'in de dışardan destek vermesi önemli bir gelişmedir.

Bu atmosferde 2019 yılında gerçekleştirilen yerel seçimler sonuçları itibari ile oldukça önemlidir. Seçim sonuçları hemen hemen 2017 referandumunda karşılaşılan tabloyu hatırlatmaktadır. İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Antalya, Adana ve Mersin Büyükşehir Belediyelerinin CHP tarafından kazanılması, bu şehirlerde ittifakların başarılı olduğunu göstermektedir. Seçimlerde üstünde durulması gereken husus, Ankara ve İstanbul gibi büyük şehirlerin adaylarının belirlemesinde izlenen stratejilerdir. Özellikle CHP adayları

İmamoğlu ve Yavaş'ın oldukça popülist isimler olduğu dikkat çekerken, AK Parti adayları Binali Yıldırım ve Mehmet Özhaseki için aynı şeyi söylemek zordur.

Diğer yandan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçimlerinde CHP adayı daha ilginç bir profil çizmektedir. Çünkü CHP'den İBB başkan adayı olmadan önce Beylikdüzü Belediye Başkanı olan İmamoğlu'nun İstanbul'da bilinirliği %16 civarlarındadır. İmamoğlu'nun bu özelliğinin hem seçim başarısında hem de seçmenle kurduğu özdeşlikte önemli bir rol oynadığı görülmektedir. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Türkiye çapında tanınırlık oranının oldukça düşük olduğu dikkate alınırsa, İmamoğlu'nun aday gösterilmesinde de aynı mantığın işlediğini söylemek mümkün. Burada CHP'nin temel stratejisinin 'düzeni' boş bir gösterene dönüştürmeye yönelik olduğu görülmektedir. Söyle ki, Türkiye Cumhuriyeti'nde 2002-2016 yılları arasında Ulaştırma Bakanlığı yapmış, sonrasında ise başbakanlık, AK Parti genel başkanlığı ve Meclis Başkalığı görevini üstlenmiş Binali Yıldırım hâlihazırda bulunulan düzenin en önemli isimlerinden birisidir. Böyle önemli bir isimin karşısında Ekrem İmamoğlu 'boş bir gösteren olarak' ancak alternatif bir 'düzen'i temsil etmektedir. Bu açıdan İmamoğlu'na oy veren seçmenlerin, İmamoğlu'nun projelerini ve vaatlerini de bilip bilmemesi mesele değildir. Önemli olan AK Parti'den memnuniyetsiz seçmenin İmamoğlu ile özdeşliğinin kurulabilmesidir. Bu nedenle böyle dönemlerde gösterileni olmayan bir 'gösteren' tam bir siyasal kimliğe işaret eder. Ekrem İmamoğlu'nun seçimlerdeki başarısının hemen akabinde cumhurbaşkanlığı adaylığının tartışılmaya başlanmasının altındaki nedenlerden birisi de budur. Bu açıdan İmamoğlu ve Erdoğan arasında kurulan analoji konunun aydınlatılması açısından oldukça faydalıdır.

1990'lı yılların sonlarına doğru yaşanan gelişmelerin derinleşen bir hegemonya krizine yol açtığı, neticesinde ise sistemin kararsız ve olumsal yapısının açıkça gözler önüne serildiği daha önce belirtilmiştir. Bu durum 'düzen' ve gerçekte olan somut düzen arasında mesafenin gittikçe açıldığı anlamına gelmektedir. Aynı zamanda somut düzenin dışarda bıraktığı kesimlerce alternatif 'düzen' arayışlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun en temel sebeplerinden birisi, Laclau'nun vurguladığı gibi sistemin 'özneyi' kendisinin bir türevi olarak

inşa edememiş olmasıdır. Bu durum, 'özne'nin 'ontolojik' bir temelden yoksunluğunun göstergesi olmak ile birlikte, 'karar' almayı mümkün hale getirmektedir. Bu karar ile 'özne' kendisini radikal olarak kurmaktadır. Bu ise Lacan'ın 'özdeşleşim' olarak tarif ettiği durumdur. Sonuç olarak, hegemonik bir sistem krizinin temellerinde 'düzen' ve 'özne' arasındaki özdeşleşme probleminin olduğu söylenebilir. Laclau'nun vurguladığı gibi bir yerde özdeşleşme ihtiyacı varsa, bu ortada herhangi bir kimliğin olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle yapısal olarak başarısız bir kimliğe sahip özne kendi kararı temelinde bir özdeşleşme ile bu 'ontolojik boşluğu' doldurmaya çalışacaktır.

1990'lı yılların sonundaki 'düzen' ve hegemonya krizi kendisini 'özdeşleşme'ye olan güçlü bir toplumsal talep şeklinde 2002 yılı seçim sonuçlarında göstermiştir. Seçimlerde birinci parti olarak çıkan AK Parti, henüz bir yılını doldurmuş yeni bir partidir. Seçim sonuçlarında tüm merkez sağ partiler meclis dışında kalmış, sadece CHP %17'lik bir oy ile meclise girmişti. Erdoğan ise 1994-1997 yılları arasında İstanbul'da Büyük Şehir Belediye başkanlığı görevinde bulunmuş merkez siyasetten uzak bir isimdir. Siirt'te okuduğu bir şiir yüzünden görevinden alınması, Erdoğan'ın 'mağdur' bir siyasi kişilik olarak kurulması ve toplumsal alanda dışlanan kesimlerin 'özdeşleşme' ihtiyacına cevap vermesi için gerekli zemini hazırlamıştır. Bu nedenle Erdoğan'ın seçim zaferini sadece %34'lük bir oy oranı üzerinden okumak hatalı olacaktır, nitekim AK Parti'nin 10 yıl içinde oy sayısını iki katına çıkararak %50'lik bir oy oranına ulaştığı görülmektedir. Çünkü seçimler eskinin hegemonyasının, CHP hariç, söylemsel alanda tamamen yerinden edilişi şeklinde gerçekleşmiştir. Geriye siyaset sahnesinde merkezi temsil eden aktör olarak sadece asker ve sivil bürokrasinin bulunduğu ikinci yarı kalmıştır. 2011 seçimleri ise bu özdeşleşme ihtiyacının toplumsal alanda bir ihtiyaç olarak gittikçe öneminin azaldığı bir dip nokta olarak karşımıza çıkarken, AK Partinin popülist bir hareket olarak da zirveye yerleştiği ana işaret etmektedir.

Asker ve sivil bürokratik güçlerin tamamen geriletilmesi ve toplumsal alanda bahsedilen gelişmeler ile birlikte geçmişte toplumsal alanı ikiye ayıran 'laik-elitler' ve 'muhafazakâr-millet' arasındaki antagonistik sınırların yerinden oynaması sonucunda Türkiye'nin yeni bir hegemonya krizine sürüklendiği görülmektedir.

CHP ve AK Parti söylemlerindeki değişimin şifrelerini de burada aramak gerekir. Bu açıdan, AK Parti'nin 2002'de merkez siyasete alternatif olarak toplumun 'özdeşleşme ihtiyacına' verdiği karşılığın sarsılışının en açık göstergesi 2002 yılından geriye kalan tek siyasi aktör olan Devlet Bahçeli ile kurduğu ittifak olduğu söylenebilir.

Bu yüzden CHP'nin 2010 yılı itibari ile girmiş olduğu süreci Deniz Baykal'ın Çarşaf açılımı ile karıştırmamak gerekir. Çünkü 'Yeni CHP' Kılıçdaroğlu ile birlikte toplumsal alanı bölen antagonistik sınırlara ve toplumsal taleplere yönelik yeni bir strateji izlemektedir. Bu nedenle, sadece laik–muhafazakâr karşıtlığından ya da kendi özcü kimliği olan Kemalizm'den beslenmekten ziyade ekonomi, yolsuzluk ve yoksulluk temalarını ön plana çıkarmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal alanda gittikçe artan 'özdeşleşme talebini' karşılamaya yönelik yeni 'siyasal' stratejiler de geliştirmiştir. Bilindiği üzere klasik CHP toplumsal alanın bu ihtiyacını, Ecevit hariç, sürekli olarak 'Atatürk' özdeşliği ile aşmaya çalışmıştır. Genel itibari ile de CHP politikalarına bakılacak olursa, CHP başkanları ve adaylarının siyasette bir ağırlığının olmadığı, ideolojik eğilimlerin çok daha baskın olduğundan seçmen ve parti arasındaki bağın dolaylı olarak Atatürk imgesi üzerinden kurulduğu görülmektedir. Bu nedenle Erdoğan'ın karşısında sürekli olarak Atatürk'ü koyma eğiliminde olan CHP'nin, 'halktan uzak' bir siyaset izlediği söylenebilir. Ancak 'özdeşleşme ihtiyacının', hâlihazırdaki 'düzen' ile özne arasındaki bir problemden kaynaklanıyor olması, 2010'lu yıllara kadar 'düzen' ile eşleştirilen 'Atatürk' imgesinin bu eksikliği doldurmasını imkânsız kılmıştır. Bu nedenle, toplumsal alanda Atatürk'e karşı son yıllarda yükselen güçlü teveccühün altında, 2015 yılı itibari ile somut düzen ve Atatürk arasında kurulan bağların tamamen zayıflaması yatmaktadır.

CHP'nin 2019 yerel seçimlerinde İstanbul gibi Türkiye'nin kalbi olan bir metropolde, tanınırlığı oldukça düşük bir aday ile seçimlere girmesinin altında özdeşleşme taleplerine yönelik bir karşılık oluşturma stratejisinin yattığı görülmektedir. Böylelikle halk ile kurulacak köprüler Atatürk üzerinden metafiziksel olarak değil, popülist mantık üzerinden temellendirilecektir. İmamoğlu üzerinden geliştirilen politika ve söylemler diğer birçok aday üzerinden

de geliştirilebilir olmasına rağmen, Yıldırım gibi 'güçlü' bir adayın karşısına İnce veya Tekin gibi isimlerden ziyade İmamoğlu'nun çıkarılması, bu açıdan önemlidir. Çünkü toplumsal alanda özdeşleşme bir ihtiyaç olarak belirmişse, bu ihtiyaç radikal bir yeniden inşayı gerekli kılar. Yani kimliğin yeniden inşası, boş gösterenlerin yeniden üretilmesine bağlıdır. Zaten bu yönde bir ihtiyaç olmasa, İmamoğlu gibi parti içinde deyim yerinde ise 'kurumsallaşmamış' bir adayın CHP adayı olması çok istisnai bir durumdur.

24 Haziran 2019 seçimlerini 800 bin oy fark ile kazanmasında rol oynayan en büyük faktör, İmamoğlu'nun hem içerisinin hem de dışarısının kimliğini yapı söküme uğratan bir 'boş gösteren' olma özelliğidir. Bu açıdan, İmamoğlu CHP'nin kurumsal kimliğini yerinden ederek ötesine geçebilmiş ve halk ile doğrudan iletişim kurabilme şansını yakalamıştır. Bu durum CHP'nin toplumda var olan bir talebi karşılamaya yönelik bir stratejisi olarak da okumak önemlidir. Çünkü 2009 yılında İmamoğlu Beylikdüzü'nden bile aday gösterilmemiştir. Bu yüzden, İmamoğlu üzerinde gerçekleşecek bir pozitif kimliklenmenin yani özdeşleşmenin yolu açılmış oldu. İmamoğlu kimliği ile yaşanan bu 'özdeşleşme' de, AK Parti'nin seçim boyunca kullandığı söylemlerin de önemli bir katkısı bulunmaktadır. İmamoğlu'nun Cumhur İttifakı tarafından 'ötekileştirilmesinde' kullanılan dilin aşırıya kaçması bu açıdan kaydadeğerdir. AK Parti izlediği bu strateji ve söylemleri ile toplumsal alanda muhalif grupların 'özdeşleşmede' problem yaşamayacağı bir figür yaratmış oldu. Buradan da açıkça görüldüğü gibi, toplumsal 'özdeşleşme' daha çok 'boş gösterenler' ve popüler figürler üzerinden gerçekleşme eğilimindedir. Bu durum, Laclau'nun siyasette boş gösterenlerin önemine çektiği dikkatin ne kadar yerinde olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Muharrem İnce'nin %30 oy almış olmasını, CHP tarihi açısından büyük bir başarı olarak kabul etmek gerekse de, ne Muharrem İnce ne de Abdullah Gül toplumsal alanda eşdeğerlerin kendileri ile 'özdeşleşmesi' pek mümkün olmayan adaylardır. Çünkü Abdullah Gül'ün hem AK Parti'nin kurucularından hem de eski Cumhurbaşkanı olması itibari ile yeni kurulacak bir eşdeğerliğin sembol ismi olma şansı yeni isimlere nazaran daha azdır. Muharrem İnce'nin ise Erdoğan ile arasındaki ilişkiye bakacak olursak, temellerinin AK

Parti–CHP çatışmasının altında yatan ve birbirini kuran eski antagonistik ilişkiler üzerine kurulduğu görülmektedir. Ayrıca, toplumsal alanda 'kimlik krizi' sadece iktidarın kendi tabanını kuramadığı bir durum değildir, iktidar olmak aynı zamanda muhalefeti de kurmak, tanımlamak demektir. Çünkü özdeşleşmenin en yüksek olduğu noktada hem iktidarın hem de muhalefetin kendi tabanı ile temsil problemleri en az düzeydedir. Bu durum 'sistemin kararverilemez' doğasının gözden kaybolduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, 'kararverilemez' doğası popülizmin ilk aşamasında, karşılanmamış talep sahiplerinin kendilerini muhalefet ya da iktidar fark etmeksizin sistemle özdeşleştirememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin 2015'te bir hegemonya krizine sürüklenmesinde, 2010'lu yıllardan itibaren CHP'nin kendi tabanını kurmada ya da temsil etmede yaşadığı problemlerin de etkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu, aynı zamanda, CHP'de yaşanan söylemsel kırılmanın toplumsal alanda gelişen yeni antagonizmalardan kaynaklandığına da işaret etmektedir.

Bu nedenle, Abdullah Gül'ün adaylığını CHP açısından 'siyasal' bir manevra şeklinde okumak oldukça zordur. 'Siyasal'ın mantığını çok iyi kavrayan Gül'ün de bunun farkında olduğu iddia edilebilir. Çünkü 2002 seçimleri ve devam eden süreçte, toplumsal alanın Erdoğan ile kurmuş olduğu bağın farkında olan Gül, Erdoğan'ın siyasi yasağının kalkmasının ardından başbakanlık koltuğundan vazgeçmiştir. Aynı şekilde Gül, Deva Partisi'nin kurulmasında oynadığı önemli rolün bilinmesine rağmen hiçbir şekilde sahnede yer almamaktadır. Böylece toplumsal alandaki özdeşleşme ihtiyacına yönelik olarak Babacan'ın önünü açtığı söylenebilir. Çünkü İmamoğlu gibi, toplumsal alanda Babacan'ın pozitif bir kimliklenme elde etme şansı Abdullah Gül'e ve İnce'ye göre daha yüksektir.

Sonuç olarak, tüm bu yaşanan gelişmelerde siyasalın toplumsala önceliği olarak ifade edilen durumla karşılaşılmaktadır. Laclau'nun belirttiği gibi toplumsal alanda yeni antagonistik sınırlar belirmeye başladıkça, laik-muhafazakâr söyleminde olduğu gibi kurulu söylemlerin yeniden üretimi imkânsız hale gelmektedir. Toplumsal alanda çökelmiş sosyal pratiklerin sürekli olarak devam edememesi ve karşılaşılan problemlere kendi içsel yapılarındaki bazı ilkeleri harekete geçirmek sureti ile çözüm üretememeleri, sistemin yani yapıların

‘kararverilemez’ doğasını açığa çıkarmaktadır. Bu süreç toplumsal alanda, ‘özne’ ile yapılar arasındaki makasın gittikçe açılmasına, dolayısı ile de siyasal müdahalelere ve ‘özdeşleşme’ ye yönelik güçlü bir ihtiyacın zuhur etmesine neden olmaktadır. Özdeşleşme, yani kimliğin temelindeki ‘radikal boşluğun’ doldurulması, kararsız bir zeminde kişinin olumsal ve ‘radikal’ bir kararının sonucu olarak gerçekleşmektedir. Yani (özne = karar) denkleminin kurulmasına imkân sağlayan işlev işte bu özdeşleşmedir. Böylelikle özne ve yapılar arasındaki ilişkide ‘siyasal olan’ın kurucu rolü ve ontolojik önceliği ortaya çıkmaktadır.

Demokrasiyi de toplumsal alanda bir nevi kimliğin bu radikal boşluğunun özdeşleşmeler yolu ile devamlı olarak doldurulmasına yani hegemonik kimliğin elde edilmesine ve tekrar yerinden edilmesine olanak tanıyan bir sistem olarak ele almak gerekmektedir. Zaten hegemonik kimliğin günümüz dünyasında baskı altına alınması ve kapatılması pek mümkün görülmemektedir. Bir örnek verecek olursak, köylerde çocuk yetişip gelirken bu boşluk köy toplumu tarafından ilk ve son kez olmak üzere doldurulmaktadır. Köy hayatının durağanlığı ve sınırlarının kesinliği göz önüne alınırsa, bu hegemonik kimliğin, örneğin bağlı olduğu aile, o ailenin dostları ve düşmanları şeklinde değiştirilmesi oldukça zordur. Ancak, bu kişinin şehre göç ettiği düşünülürse, kişinin tam ve bütün hegemonik kimliğinin yeni çatışmalar ve bölünmeler yolu ile yerinden edileceği görülecektir. Sonuçta bu boşluğu farklı alternatifler arasında vereceği kararlar doğrultusunda doldurmaya çalışacak olan köylü için tükenmek bilmez bir kimlik mücadelesi başlayacaktır. İşte bu demokrasinin, Laclau’nun belirttiği gibi radikal temellerine işaret etmektedir. Tersten bir okuma yapacak olursak, şehirde ve metropollerde yaşayan insanların hegemonik kimliklerinin son bir kereliğine kurulup kapatılması, Türkiye’nin büyük bir köy toplumuna dönüşmesi anlamına gelecektir.

Batı liberal demokrasilerinin yaşadığı krizin temelinde, liberal demokrat kimliğin hegemonik olarak kurulup kapatılması gerçeği bulunmaktadır. Dolayısı ile batı demokrasileri üstündeki liberal hegemonya rasyonel bireyi ön plana alarak kolektif kimliklerin doğasını bir nevi göz ardı etmektedir. Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında Heidegger ile tohumları ekilen ve ikinci yarısından itibaren yükselişe geçen post-modernist ve post-yapısalcı akımın genelde büyük anlatıları hedefe koymasını,

liberal ve marxsist hegemonyayı yapı-söküme uğratma çabası olarak okumak gerekir. Ancak post-modernizmin siyaset teorisine yansıması anti-temelcilik şeklinde tezahür etmiştir. Anti-temelcilik, yukarıda bahsettiğimiz kimliğin radikal boşluğunu doldurmaya yönelik herhangi bir çözüm önerisi sunmamaktadır. Dahası, anti-temelcilik bir anlamda kimliğin geri kalan kısmını da yapı-söküme uğratmakta, bir ucunda Foucault'un 'kendilik sanatına', diğer ucunda ise Rorty'nin ironizmine uzanan bir çizgide hegemonik kimliği bir anlamda görmezden gelmektedir. Bir nevi modern sufizim olarak adlandırabileceğimiz bu yaklaşımın temellerinde, kökleşmiş ve kurumsallaşmış güçlü yapıları dönüştürememenin verdiği bir içe kapanıklığın yattığı söylenebilir. Mistizmin geçtiğimiz yüzyılın sonlarında batıda tekrar yükselişinin ana nedenlerinden birisini de burada aramak gerekir. Bir analoji yapacak olursak, Abbasiler Halifeliğinde İslam Medeniyeti zirve dönemini yaşarken, tasavvufun post-modernizmi andıran yapı-sökümcü bir hareket olarak yükseldiği görülmektedir. Ancak anti–temelciliği siyaset teorisinde demokrasi ile eklemlemek oldukça problemlidir. Genel itibari ile hoşgörü üzerine temellenen bir diyalog anlayışını savunan anti–temelcilik, gelinen noktada demokrasiyi en makul şekilde Rorty'de karşılaştığımız gibi toplumun 'zülme karşı olmak gibi' ortak hassasiyetlerinden oluşan bir dayanışma üzerinde temellendirmektedir.

Bu nedenle parlamenter demokrasinin batıda ve Türkiye'de en büyük eksikliği bahsettiğimiz şekilde kimliklerin kuruluşunda ve yerinden edilişinde 'siyasal' olanın yani antagonizmaların rolünü görmezden gelmesidir. Örneğin, günümüz Türkiye'sinde bir an için toplumsal alanda fark mantığını temel alan parlamenter sistemin işlediği farz edilecek olursa, muhtemelen AK Parti ve MHP koalisyonun iktidar olduğu bir durum söz konusu olacaktı. Öte yandan CHP, İYİ Parti, HDP'nin yanında Saadet Partisi, Deva ve Gelecek Partisi'nin parlamentoda yer bulma şansı elde ettiklerini farz edelim. Bu durum, toplumsal alandaki tüm tikel kimlikler parlamentoda temsil edildiğinden bir demokrasi şöleni gibi görülecektir. Ancak, bu partiler kendi aralarındaki çoğulculuklarına rağmen, kendi içlerinde kapalı yapılar olarak sadece toplumsal alandaki işleyen fark mantığını temsil edebileceklerdir. Dikkat edilirse Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne getirilen en büyük eleştiri, partilerin kendi tikel kimlikleri temelinde siyaset üretmelerini

imkânsız kılması ve bu açıdan partilerin mayasını bozduğu yönündedir. Bu eleştiri, bahsedilen durumda parlamentodaki siyasi partilerin yapacakları ilk şeyin seçmenleri üzerindeki hegemonik kimliklerini bir anlamda muhafaza etmeye yönelmek olduğunu göstermektedir. Bunun çok açık bir nedeni vardır. Bu neden partilerin kendilerini toplumsal alanda aşkın temelleri olan verili kimliklerin ve çıkarların temsilcileri olarak algılamasıdır. Bu fark mantığı içerisinde varoluşlarını ancak bu temellere dayandırmak zorunda olduklarını gösterir. Sonuç ise sürekli olarak toplumsal alanda işleyen eşdeğerlik mantığının göz ardı edilmesidir. Bu açık olarak parti kimliğinin hegemonik olarak kurularak kapatılması olarak tezahür edecek 'anti-demokratik' bir eylemdir. Batı parlamenter sistemlerinde, siyaset kurumuna olan güvenin gittikçe azalmasında da partilerin bu özcü tutumunun önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Bunun en açık göstergesi, seçimlere katılım oranlarında görülen düşük oranlardır. Çünkü belli bir zaman sonra batı parlamentolarının 'kendi klanlarını temsil eden aristokratlar' meclisine dönüştüklerine şahit olunmaktadır ki popülizmin yükselişi bu duruma verilen en güçlü tepkilerden birisidir. Bir de bunun üstüne halkın 'olmayan bütünlüğünü' sembolize eden bir kral yerleştirilir ise karşımıza çıkan durum ortaçağ feodal düzeninden çok da farklı olmayacaktır. Türkiye'de 1990'larda karşı karşıya kalınan durum da bunun bir türevidir.

Ancak siyaset özellikle demokratik sistemlerde toplumsal alanda fark mantığı ile aynı anda işlemeye başlayan eşdeğerlik mantığının yani popülizmin göz ününde bulundurulmasını gerektirir. Bu eşdeğerliğin 'kralın' sembolik kişiliğinde temsil edilmesi mümkün olmadığı gibi herhangi bir metafizik sabitesi de bulunmamaktadır. Bu nedenle bir boyutu ile demokrasi, eklemlenme pratikleri soncunda halkın eşdeğerlik temelinde radikal kurulumuna işaret ederken, eşdeğerliğin temsili açısından 'özdeşleşme'yi ve seçimle başa gelecek bir cumhurbaşkanını zorunlu kılar.

Nitekim 1990'larda gittikçe toplumsal alanda netleşmeye başlayan eşdeğerlik mantığı, iktidar ve halk arasındaki ciddi bir bölünmeyi, sonuçta ise Tüm siyasi partilerin 2002 yılında tasfiyesini beraberinde getirmiş oldu. AK Parti de siyasal bir hareket olarak meşruiyetini ancak bu 'eşdeğerlik' ile özdeşleşme soncunda elde

etmiş, eşdeğerliğin temsilinden uzaklaştığı ölçüde de bu gücünü kaybederek, yerini gittikçe toplumsal alandaki yeni hegemonik hareketlere bırakmış oldu (Aslan, 2019a). Bu nedenle, parlamenter sistem ile demokrasi arasında organik bir bağ kurmak, hegemonik kimliklerin yerinden edilmesinde ve yeniden inşasında 'siyasal' ve demokrasi arasındaki ontolojik bağın gözden kaçırılması anlamına gelmektedir.

2010-2020 arasındaki Türk siyasal hayatını bu perspektiften okumak, yaşanan mücadelelerin 'siyasal' boyutunu gözler önüne sermektedir. Bu perspektiften, demokrasi yaşanan mücadelenin ontolojik alanda cereyan edip etmediği ile alakalı bir durumdur. Liberal demokrasiler mücadeleleri ontik alanda devam eden, yani verili kimliklerin verili çıkarları arasında yaşanan bir süreç olarak ele almakta bu yüzden 'siyasal'dan ziyade 'siyaset'e işaret eden bir yaklaşım sergilemektedir. Liberal demokrasinin geçtiğimiz on yıllar içinde girdiği derin krizin nedenlerinden birisinin bu olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'de ise kendi iç dinamiklerinden kaynaklı nedenler ve geç modernleşen bir ülke olma nedeni ile yapıların kararverilemez doğasına ve radikal kuruluşuna daha net olarak şahit olunmaktadır. Bu yüzden 'siyasal' mücadelelerin ana muhtevasının toplumsal nesnelliğin inşası olduğunu ve ontolojik bir düzeyde cereyan ettiğini söylemek yanlış olmaz. 2010 ve 2020 yılları arasındaki gelişmeleri tarihimiz açısından farklı kılan ise halkın siyasal bir aktör olarak devreye girmesi ile mücadelelerin muğlak ve radikal bir zemine kayması sonucunda gittikçe demokratikleşmeye başlamasıdır. Bu açıdan, birçok eleştirilecek yanı olmak ile birlikte Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin toplumsal alanda eşdeğer ve fark mantığını işlemesine imkân sunduğu, böylelikle hegemonik kimliklerin sürekli olarak yerinden edilmesine ve yeni özdeşleşmelere imkân tanıyan içsel mantığı sayesinde Türkiye'de demokratik ve siyasal hayata önemli katkılar sunacağı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Abramson, J. (2009). *The Tradition of Western Political Thought.* Cambridge,, Massachusetts: Harward University Press.

Abts, K., & Rummens, S. (2007). Populism versus Democracy. *POLITICAL STUDIES, 55*, 405-424.

Adil Gür'den CHP ve seçmen analizi. (2012, Şubat 27). From www.haber7.com: https://www.haber7.com/ic-politika/haber/850106-adil-gurden-chp-ve-secmen-analizi

Ağaoğulları, M. A. (2015). *Batı'da Siyasal Düşünceler.* İletişim Yayınları.

AK Bülten. (2014). Retrieved 2020 from http://www.akpartiistanbul.com/akbulten/249/files/249.pdf

AK Parti'nin yerel seçim sloganı: Birlikte yönetelim. (2019, Ocak 14). Retrieved , 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/01/14/ak-partinin-yerel-secim-slogani-birlikte-yonetelim

AK Parti'den Mitinge Davet. (2014, Temmuz 3). Retrieved 2020 from www.milliyet.com.tr: https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/samsun/ak-parti-den-mitinge-davet-10277400

Akça, İ. (2014, yaz). AKP, Hegemonya Projesi ve Kriz Dinamikleri. *Başlangıç, 11*.

Aktan, S. (2020, Haziran 23). *Birinci yıl dönümünde Ekrem İmamoğlu'un İBB başkan adaylığının hikayesi ve siyasetteki doğuşu*. Retrieved 2020 from www.euronews.com: https://tr.euronews.com/2019/07/11/taniklariyla-ekrem-imamoglunun-ibb-baskan-adayliginin-hikayesi-ve-siyasetteki-dogusu

Akyol, T. (2009, Mart 17). *CHP'de post Kemalizm dönemi!* From www.milliyet.com: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/chp-de-post-kemalizm-donemi-1071971

Akyol, T. (2010, Aralık 20). *Yeni CHP*. From www.milliyet.com: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/yeni-chp-1328402

Ali Babacan günah çıkardı: 'AKP'deki en zor dönemim Gezi'ydi'. (2020, Haziran 19). Retrieved 2020 from www.yenicağgazetesi.com: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ali-babacan-gunah-cikardi-akpdeki-en-zor-donemim-geziydi-285005h.htm

Altun, F. (2014, Ağustos 12). *Erdoğan'ın mesajını doğru okumak*. Retrieved 2020 from www.maksam.com.tr: https://m.aksam.com.tr/yazarlar/fahrettin-altun/erdoganin-mesajini-dogru-okumak/haber-330957

Arato, A. (2013, Spring). Political Theology and Populism. *Social Research, 80*(1), 143-172.

Arendt, H. (1961). *Between Past and Future.* New York: The Viking Press.

Aristotle. (2009). *The Nicomachean Ethics.* (D. ross, Trans.) New York: Oxford University Press.

Arslan, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi -2 Sofistlerden Platon'a* (Vol. 2). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 153.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristotales* (1 ed., Vol. 3). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aslan, A. (2013, October). Between Identity and Difference: Turkey's AK Party and Its Discourse of Conservative-Democracy. *The American Journal of Islamic Social Sciences, 30*(4), 62-92.

Aslan, A. (2015, Temmuz). Haziran 2015 Seçimi ve Sonrası Siyaset, Dış Politika, Ekonomi. *ANALİZ, 134*.

Aslan, A. (2017a, Kasım 19). *www.fikriyat.com*. Retrieved 2020 from https://www.fikriyat.com/gundem/2017/11/19/ak-parti-ve-kemalizm

Aslan, A. (2017b, Ağustos 19). *www.setav.org*. Retrieved 2020 from https://www.setav.org/kurumsallasma-ve-dava-bilinci-arasinda-ak-parti/

Aslan, A. (2017c). Yerli ve Milli Siyaset. In M. A. Memmi (Ed.), *Kuruluşundan Bugüne AK Parti: Toplum* (pp. 77-104). SETA Vakfı İktisadi İşletmesi.

Aslan, A. (2019, Haziran 1). *CHP'nin adayı: demagog mu, Truva atı mı?* Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/aliaslan/2019/06/01/chpnin-adayi-demagog-mu-truva-ati-mi

Aslan, A. (2019a, Nisan 27). *Türkiye İttifakı Ne Anlama Geliyor?* Retrieved 2020 from www.setav.com: https://www.setav.org/turkiye-ittifaki-ne-anlama-geliyor/

Atatürk, M. K. (2015). *Nutuk.* Ankara: Kaynak Yayınları.

Ateş hattı 1994 - Recep Tayyip Erdoğan Melih Gökçek özel yayın. (1994). Retrieved 2020 from www.Youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=h8f-XnM0o-o

Aydın, A. (2013, Nisan 17). *Piskanaliz ve Dil*. (D. Demirkent, Editor) Retrieved Ekim 24, 2019 from http://muhaz.org/dincer-demirkent.html.

Babacan, N. (2017, Temmuz 19). *AK Parti'den 'yürüyüş' anketi*. Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ak-partiden-yuruyus-anketi-40524306

Bahar, H. İ. (2013). *ÇÖZÜM SÜRECİ.* Ankara Strateji Enstitüsü. Ankara: Karınca Ajans Yayıncılık Matbaacılık.

Bahçeli, D. (2013, Haziran 7). *www.mhp.org*. Retrieved 2020 from http://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/2860/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_Bahceli__nin_06_Haziran_2013___Persembe_gunu_yapilan_Merkez_Yonetim_Kurul.html

Bahçeli: Açılım tuzağına düşmeyin. (2010, Mart 27). From www.milliyet.com: https://www.milliyet.com.tr/siyaset/bahceli-acilim-tuzagina-dusmeyin-1217174

Bakan Soylu: Kendilerine truva atları bulmuşlar. (2019, Mart 9). Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bakan-soylu-kendilerine-truva-atlari-bulmuslar-41143209

Başbakan'dan üçüncü balkon konuşması. (2011, Haziran 13). Retrieved 2020 from www.Hürriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakandan-ucuncu-balkon-konusmasi-18015912

Başlangıçtan bugüne gün gün çözüm süreci. (2018, Kasım 11). From www.cnnturk.com: https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/baslangictan-bugune-gun-gun-cozum-sureci?page=1

Bayhan, V. (2014, Bahar). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum, 4*(7), 23- 57.

Bayram, A. K. (2011, Kış-Bahar). Topluluk, İktidar İlişkileri, Birey ve Müzakereci Demokrasi. *Liberal Düşünce, 16*(61-62), pp. 111-116.

Bekir Ağırdır: CHP yönetimi, CHP tabanından daha fazla korkuyor. (2013, Şubat 4). Retrieved 2020 from https://t24.com.tr/haber/bekir-agirdir-chp-yonetimi-tabanindan-daha-fazla-korkuyor,222973

'Ben' diyor, 'Mustafa Kemal Atatürk'ün partisiyim. (2018, Mart 31). Retrieved 2020 from www.haberturk.com: https://www.haberturk.com/yerel-

haberler/15018408-cumhurbaskani-erdogan-birisi-de-cikmis-ben-diyor-mustafa-kemal-ataturkun-partisiyim-mustafa

Bila, F. (2010, Mayıs 29). *Kılıçdaroğlu: 27 Nisan yanlış bir girişimdi*. Retrieved 2020 from www.milliyet.com: https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/kilicdaroglu-27-nisan-yanlis-bir-girisimdi-1244028

Boyacı, N. P. (2014). Platon. In A. Tunçel, & K. Gülenç (Eds.), *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e.* Ankara: DOĞU BATI YAYINLARI.

Bugün için laiklik tehlikede diyemem. (2010, Eylül 22). Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bugun-icin-laiklik-tehlikede-diyemem-15837090

Bulut, A. (2017, Kasım 24). *Tayyip Bey'in Türklük vurgusu!* Retrieved 2020 from www.yenicaggazetesi.com: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/tayyip-beyin-turkluk-vurgusu-45164yy.htm

Bülent Arınç: Yargıya duyulan güven yüzde 20'ye düştü. (2015, Mayıs 12). Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/bulent-arinc-yargiya-duyulan-guven-yuzde-20ye-dustu-28978265

Cas Mudde, & Kaltwasser, C. (2013, April). Exclusionary vs. Inclusionary Populism: Comparing Contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition:, 48*(02), 147-174.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradıgma Yayınları.

Ceylan, T. (2018, Eylül). Platon Ontolojisinde Metafizik İkicilik ve Bunu Hazırlayan Felsefi Ortam. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 22*(3), pp. 1509-1527.

CHP Araştırması - Kasım 2011. (2011, Kasım). Retrieved 2020 from www.metropoll.com: http://www.metropoll.com.tr/arastirmalar/siyasi-arastirma-9/1707

CHP'nin İstanbul adayı Ekrem İmamoğlu, Hürriyet'e konuştu: Beni tanıyınca çok sevecekler. (2018, Aralık 17). Retrieved 2020 from www.hürriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chpnin-istanbul-adayi-ekrem-imamoglu-hurriyete-konustu-beni-taniyinca-cok-sevecekler-41053981

CHP'li Ekrem İmamoğlu'ndan vatandaşa hakaret! (2019, 5 29). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/05/28/son-dakika-haberi-chpli-ekrem-imamoglundan-vatandasa-hakaret

Cooke, M. (2019). Discourse Ethics. In Peter E. Gordon, E. Hammer, & A. Honneth (Eds.), *The Routledge Companion To The Frankfurt School* (pp. 65-82). Routladge.

Critchley, S. (1996). Deconstruction and Pragmatism— Is Derrida a Private Ironist or a Public Liberal? In C. Mouffe, S. Critchley, J. Derrida, E. Laclau, C. Mouffe, & S. Critchley (Eds.), *Deconstruction and Pragmatism* (pp. 19-42). New York: Routladge.

Critchley, S., & Marchart, O. (2004). İntroduction. In S. Critchley, & O. Marchart (Eds.), *LACLAU, A critical reader* (pp. 1-15). New York: Routledge.

Cumhurbaşkanı Erdoğan seçim manifestosunu açıkladı. (2018, Mayıs 6). Retrieved 2020 from www.aa.com: https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-secim-manifestosunu-acikladi/1136739

Cumhurbaşkanı Erdoğan: '1 Kasım'da 550 tane yerli ve milli milletvekili istiyorum'. (2015, Eylül 21). Retrieved 2020 from www.hürriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-1-kasimda-550-tane-yerli-ve-milli-milletvekili-istiyorum-30124611

Cumhurbaşkanı Erdoğan: 53 kardeşimin kanı Demirtaş'ın eline bulanmıştır. (2018, Haziran 3). Retrieved 2020 from www.trt1haber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-53-kardesimin-kani-demirtasin-eline-bulanmistir-368459.html

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Artık patron il başkanı olacak. (2017, Kasım 3). Retrieved 2020 from www.turkiyegazetesi.com: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/516546.aspx

Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bu iş çırak işi değil ustalık ister. (2018, Haziran 10). From www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/10/cumhurbaskani-erdogandan-ankarada-flas-aciklamalar-canli

Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan önemli açıklamalar. (2016, Eylül 8). Retrieved 2020 from www.milliyet.com.tr: https://www.milliyet.com.tr/galeri/cumhurbaskani-erdogandan-onemli-aciklamalar-463036/9

Cumhurbaşkanımız Erdoğan, 31 Mart 2019 Yerel Seçimleri Aday Tanıtım Toplantısı'na katıldı. (2019, Ocak 31). Retrieved 2020 from www.akparti.org: a kanimiz-erdogan-31-mart-2019-yerel-secimleri-aday-tanitim-toplantisi-na-katildi/

Çelik, N. B. (1999, Agustos). Söylem Kuramları,Hegemonya Kavramı ve Kemalizim. (T. Takış, Ed.) *Doğu Batı, 2*(8), 33-49.

Çelik, N. B. (2000). The Constitution and Dissolution of Kemalist Imaginary. In D. Howarth, A. j. Norval, & Y. Stavrakakis (Eds.), *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change* (pp. 193-205). Manchester.

Çelik, N. B. (2009). Analysing Kemalism Through Discourse Theory. In N. Carpentier, R. Kilborn, & T. Olsson (Eds.), *COMMUNICATIVE APPROACHES TO POLITICS AND ETHICS IN EUROPE.* Tartu University Press.

Çelik, N. B. (2009a). Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem. In T. Bora, & M. Gültekingil (Eds.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce- Kemalizim* (Vol. 2). İletişim Yayınları.

Çelik, N. B. (2011, Şubat). Olumsuzlama, Negatiflik ve Politik Ontoloji. (T. Bora, Ed.) *Toplum ve Bilim ' İnanç ve Tahakküm Kayıp ve Feda'*(120), 204-226.

Dalay, G. (2014, Ağustos 2). *www.sabah.com.tr*. From https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/dalay/2014/08/02/cumhuriyetin-kurucu-ideolojisi-ve-cumhurun-secimi

Davutoğlu: Gezi olaylarını çevre olayı görüp süreci yönetebilirdik. (2020, Nisan 19). From www.milligazete.com: https://www.milligazete.com.tr/haber/4182098/davutoglu-gezi-olaylarini-cevre-olayi-gorup-sureci-yonetebilirdik

Demirer, İ. (2013, Ekim). Hans-George Gadamerin Hermenötiğinin Siyasasl İçerimleri. In P. M. Tuna (Ed.), *VII. ULUSAL SOSYOLOJİ KONGRESİ . 1*, pp. 477-491. Muğla Sıtkı Koçaman Üniversitesi.

Dewey, J. (1938). *Logic - The Theory of Inquiry.* New York: Henry Holt.

Doğanay, Ü. (2019, Mart). Seçim Meydanlarında Demokrasi Söylemi, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Liderlerin Konuşma ve Metinleri Üzerine bir Analiz. *Türkiye Analizleri*.

Duman, D., & İpekşen, S. S. (2013, Summer). Türkiye'de Genel Seçim Kampanyaları (1950-2002). *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8/7*, 117-135.

Duman, F. (2009). Evrensellik ve Tarihsellik Arasında Edmund Burke- Ahlakın/ Siyaset Felsefesinin Temelleri. *Muhafazakar Düşünce, 5*(19-20).

Duman, F. (2010). Edmund Burke'te Muhafazakarlığın Liberal Temelleri; Rasyonalizm, Sosyal Teori ve Siyaset,. *Liberal Düşünce, 15*(57/58), pp. 95-124.

Duran, B. (2014, Eylül 2). *Yeni Türkiye Söyleminin Büyüsü.* Retrieved 2020 from setav.org: https://www.setav.org/yeni-turkiye-soyleminin-buyusu/

Duran, B. (2018, Mayıs 8). *www.stav.org*. Retrieved 2020 from https://www.setav.org/erdoganin-manifestosunun-kodlari/

Duran, B. (2019, Haziran). İstanbul Seçimleri: Sandığa Giden Kazanır. *KRİTER*(36), pp. 6-8.

Duran, H. (2017, Ekim). Meral Akşener'in Siyasi Anlamı ve İyi Parti. *ANALİZ*(223).

Efe, H., & Taştan, C. (2013). *Kurgu İle Gerçeklik Arasında Gezi Eylemleri* (Vol. 1). Ankara: SETA Yayınları.

Ekrem İmamoğlu'nun karıştığı 'VIP krizi'nde flaş gelişme: Vali Yavuz'a hakaret içeren ifadeler polis tutanağında. (2019, Haziran 12). Retrieved 2020 from www.takvim.com.

Erdoğan, N. (2002). Neo- Kemalizim, Organik Bunalım ve Hegemonya. In M. Gültekingil, & T. Bora (Eds.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Kemalizm* (Vol. 2). İletişim Yayınları.

Erdoğan: 400 milletvekili lazım. (2015, Şubat 6). Retrieved 2020 from www.milliyet.com.tr: https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogan-400-milletvekili-lazim-2009741

Finlayson, A. (2010). *Democracy and Pluralism.* (A. Finlayson, Ed.) Routledge.

Finlayson, J. G. (2019). The Habermas- Rawls Debate. In P. E. Gordan, E. Hammer, & A. Honneth (Eds.), *The Routledge Companion to The Frankfurt School* (pp. 439-454). Routledge.

Forstenzer, J. (2018, July). (T. Saich, Ed.) *Something Has Cracked: Post-Truth Politics and Richard Rorty's Postmodernist Bourgeois Liberalism*.

Freeman, S. (2003). Introduction John Rawls – An Overview. In S. Freeman (Ed.), *The Cambridge Companion to RAWLS* (pp. 1-62). New York: Cambridge University Press.

Glynos, J., & Stavrakakis, Y. (2010). Politics and the Unconscious – An Interview with Ernesto Laclau. *Subjectivity, 3*, pp. 231–244.

Gordon, P. E., Hammer, E., & Honneth, A. (2019). Editor's Introduction. In P. E. Gordon, E. Hammer, & A. Honneth (Eds.), *The Routledge Companion To The Frankfurt School*. New York: Routledge.

Göksu, O. (2015). 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçim Sürecinde Medyanın Adayların Seçim Kampanyalarındaki Stratejik Konum. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, 5*. Kütahya .

Gül, A. (2014, Kasım 6). *www.doğrulukpayi.com*. Retrieved 2020 from https://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/abdulhamit-gul/turkiye-de-yargiya-guven-onceleri-yuzde-60-70-lerdeyken-simdilerde

Günay, M. (2006). *Felsefede İnsan Sorunu.* İzmir: İlya.

Hawkins, K. A., & Kaltwasser, C. (2019). Introduction. In Kirk A. Hawkins, R. Carlin, L. Littvay, & C. Kaltwasser (Eds.), *The Ideational Approach to Populism* (p. 6). Routledge.

Heper, M. (2015). *Türkiye'de Devlet Geleneği.* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Heywood, A. (2012). *Political Ideologies an Introduction* (5th ed.). Palgrave Macmillan.

Howarth, D., Yannis, S., & Norval, A. J. (2000). Introducting discourse theory and political analysis. In D. Howarth, A. j. Norval, & Y. Stavrakakis (Eds.), *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social change.* New York: Manchester University Press.

İhsanoğlu tercihi ve risk alan Kılıçdaroğlu. (2014, Haziran 21). Retrieved 2020 from www.aljazeera.com.tr: http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ihsanoglu-tercihi-ve-risk-alan-kilicdaroglu

Kahraman, H. B. (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-I Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar.* İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kahraman, H. B. (2011, Haziran 13). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kahraman/2011/06/13/2011-sosyoloji-siyaset-secim

Kahraman, H. B. (2017, Temmuz 12). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kahraman/2017/07/12/senlikli-siyaset

Kahraman, H. B. (2017a, Temmuz 10). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kahraman/2017/07/10/savas-degil-siyaset-istiyoruz

Kahraman, H. B. (2017b, Temmuz 14). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/yazarlar/kahraman/2017/07/14/laikci-nihilizm-nereye-kadar

Kalaylıoğlu, M. (2013, Kasım). Althusser'den Laclau'ya Yerdeğiştirme, Yoğunlaştırma ve Çağırma. *Birikim, 295*, 25-31.

Kaltwasser, C.́. (2012, April). The Ambivalence of Populism: Threat and Corrective for Democracy. *Democratization, 19*(2), 184-208.

Karagül, İ. (2019, Mayıs 7). *İmamoğlu projesi çöktü. Mesele seçim değil, İstanbul projesiydi*. Retrieved 2020 from www.yenisafak.com:

https://www.yenisafak.com/yazarlar/ibrahimkaragul/-imamoglu-projesi-coktu-mesele-secim-degil-istanbul-projesiydi-2-adim-turkiye-olacakti-casusluk-teror-milli-guvenlik-eksenli-sorusturmalar-acilmali-bakalim-bu-sefer-kimler-amerikaya-kacacak-2050287

Kardeş, M. E. (2015). *Schimitt'le Birlikte Schimitt'e Karşı.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kemal Kılıçdaroğlu bozkurt işareti yaptı. (2017, Mart 29). Retrieved 2020 from www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kemal-kilicdaroglu-bozkurt-isareti-yapti-40410859

Keskin, F. (2016). Sunuş. In M. Foucault, & F. Keskin (Ed.), *Özne ve İktidar Seçme Yazılar-2* (5 ed.). İstanbul.

Keyman, F. (2000). *Türkiye ve Radikal Demokrasi.* İstanbul: Alfa Basım Yayın .

Kılıçdaroğlu: Başka slogan istemiyorum. (2017, Temmuz 8). Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-aciklamasi-kimse-yanima-gelmesin-yalniz-basima-yuruyecegim-1662017-40513531

Kılıçdaroğlu'ndan türban açıklaması. (2010, Temmuz 1). ( ) Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kilicdaroglundan-turban-aciklamasi-15195465

Koch, A. M. (2005). *Knowladge and Social Construction* . Lanham, MD,USA: Lexington Books.

KONDA. (2019, Nisan). *31 Mart Yerel Seçimlerinin Sayısal Analizi*. Retrieved 2020 from www.konda.com.tr: https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2019/05/1904Nisan_Barometre_97_Kamuoyu.pdf

Küçükalp, D. (2005). *Politik Felsefede Nihilizm Sorunu: Nietzscheci Bir Tartışma.* Bursa.

Küçükalp, D. (2011). *Siyaset Felsefesi.* Ankara: Say Yayınları.

Küçükalp, K. (2003). Anti Temelcilik Maddesi. In A. Cevizci (Ed.), *Felsefe Ansiklobedisi* (Vol. 1, pp. 481-485). İstanbul: Etik Yayınları.

Küçükalp, K. (2006). Dionysosca Hakikat. In A. Cevizci, & A. Cevizci (Ed.), *Felsefe Ansiklopedisi.* Ebabil Yayınları .

Kürt sorunu yoktur, Terör sorunu vardır. (2016, Mayıs 28). Retrieved 2020 from www.iha.com: https://www.iha.com.tr/haber-cumhurbaskani-erdogan-artik-turkiyede-kurt-sorunu-yok-teror-sorunu-var-562519/

Laclau, E. (1990). *New Reflections on the Revolution of Our Time.* London: Verso.

Laclau, E. (1994). Intruduction. In E. Laclau (Ed.), *The Making of Political İdentities.* London: Verso.

Laclau, E. (1996). Deconstruction, Pragmatism, Hegemony. In C. Mouffe, S. Critchley, J. Derrida, E. Laclau, C. Mouffe, & S. Critchley (Eds.), *Deconstruction and Pragmatism* (pp. 49-70). London: Routledge.

Laclau, E. (2000). Identity and Hegemony: The Role Of Universality in the Constitution of Political Logics. In J. Butler, E. Laclau, & S. Zizek, *Contingency, Hegemonoy, Universality: Contemprory Dialouges on the Left* (pp. 44-90). London: Verso.

Laclau, E. (2000a). Foreword. In D. Howarth, A. j. Norval, & Y. Stavrakakis (Eds.), *Discourse Theory and Political Analysis: Identities, Hegemonies and Social Change.* Manchester: Manchester Üniversitiy Press.

Laclau, E. (2007). *On Populist Reason.* London: Verso.

Laclau, E. (2007a). Subject of Politics, Politics of the Subject. In E. Laclu, *Emancipation(S)* (pp. 47-66). New York, NY: Verso.

Laclau, E. (2007b). Universalism,Patricularisim and the Question of Identitiy. In E. Laclau, *Emancipation(s)* (pp. 20-36). Verso.

Laclau, E. (2007c). Why do Emty Signefiers Matter to Politics. In E. Laclau, *Emancitation(S)* (pp. 36-47). New York: Verso.

Laclau, E. (2007d). Community and Its Paradoxes: Richard Rorty's "Liberal Utopia". In E. Laclau, *Emancipation(s)* (pp. 105-125). London: Verso.

Laclau, E. (2015). Populism What's in a Name. In E. Laclau, & D. Howarth (Ed.), *Ernesto Laclau Post-Marxism, Populism and Critique.* London: Routledge.

Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy* (2 ed.). Verso.

Larrain, j. (1995). *İdeoloji ve Kültürel Kimlik: Modernite ve Üçüncü Dünyanın Varlığı.* (N. N. Domaniç, Trans.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Lars Tønder, & Thomassen, L. (2005). Introduction . In L. Tønder, & L. Thomassen (Eds.), *Rethinking Radical Democracy Between Abundance and Lack* (pp. 1-17). Manchester University Press.

Lefort, C. (1988). *Democracy and Political Theory.* (D. Macey, Trans.) Cambridge: Polity Press.

Marchart, O. (2004). Politics and the Ontological Difference, On the 'Stictly Philosophical' in Laclau's Work. In O. Marchart, & Simon Critchley, *Laclau A critical reader* (pp. 54-73). New York: Routledge.

Marchart, O. (2007). *Post Foundational Political Tought.* Edinburg: Edinburg Uniiversitıy Press.

Marchart, O. (2018). *Thinking Antagonism Political Ontology after Laclau.* Edinburgh: Edinburgh University Press.

Miş, N. (2017, Ekim 21). *İstifaya davetin meşruluğu*. Retrieved 2020 from www.mturkiyegazatesi.com.tr: https://m.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/nebi-mis/598946.aspx

Miş, N., & Aslan, A. (2014, Eylül). Erdoğan Siyaseti ve Kurucu Cumhurbaşkanlığı Misyonu. *ANALİZ, 109*.

Miş, N., & Yanık, M. (2014). *Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Ve Adaylar Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Siyasal Anlamı.* . SETA.

Moffitt, B. (2016). *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation.* California: Stanford University Press.

Mouffe, C. (1993). *The Return of the Political.* London: Verso.

Mouffe, C. (1996). Deconstruction, Pragmatism and the Politics of Democracy. In S. Critchley, J. Derrida, C. Mouffe, E. Laclau, & C. Mouffe (Ed.), *Deconstruction and Pragmatism* (pp. 1-13). London: Routledge.

Mouffe, C. (1999). Introduction: Schmitt's Challange . In C. Mouffe (Ed.), *The Challenge of Carl Schmitt.* London: Verso .

Mouffe, C. (2000). *The Demokratic Paradox.* New York: Verso.

Mouffe, C. (2005). *On the Political.* London: Routledge.

Mouffe, C. (2013). *Dünyayı Politik Düşünmek.* Verso.

Mouffe, C. (2018). *Sol Popülizm.* (A. Yanık, Trans.) İstanbul: İletişim.

Mudde, C., & Kaltwasse, C. (2017). *Populism A Very Short Introduction.* Oxford University Press.

Muharrem İnce Kürt Sorununa Çözüm Formülünü Açıkladı: Özgürce Tartışacağız. (2018, Haziran 4). Retrieved 2020 from www.haberler.com: https://www.haberler.com/muharrem-ince-kurt-sorunu-na-cozum-formulunu-10914107-haberi/

Muharrem İnce tarihi Diyarbakır mitingi / Sonu görünmeyen miting Diyarbakır'ı yıktı geçti. (2018, Temmuz 11). Retrieved 2020 from www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=egEKoZ787V0

Muharrem İnce: Abdullah Gül, bizim adayımız olamaz, olmamalıdır. (2018, Nisan 25). Retrieved 2020 from www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/muharrem-ince-abdullah-gul-bizim-adayimiz-olamaz-olmamalidir-362412.html

Müller, J. W. (2016). *What is Populism.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Newman, S. (2007). *FROM BAKUNIN TO LACAN: Anti-authoritarianism and the dislocation of power.* United Kingdom: Lexington Books.

Nohutçu, A. (2018). Türkiye Siyasetinde ve Hükümet Sisteminde Yeni Dönem: 16 Nisan 2017 Halkoylamasıyla Kabul Edilen Anayasa Değişiklikleri. In A. Çaylak, & S. A. Avcu (Eds.), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı* (pp. 851-870). Ankara: Savaş Yayınevi.

Oğuz Göksu, F. Ö. (2015). 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde CHP'nin Seçim Kampanyasının Temelleri, Söylemi ve Uygulamaları. In A. Özkan (Ed.), *Siyasetin İletişim Odağı Seçim Kampanyaları* (pp. 111-203). Eğitim Yayınevi.

Olson, K. (2014). Deliberative Democracy . In B. Fultner (Ed.), *Jurgen Habermas : Key Concepts* (pp. 140-156). New York : Routledge .

Önder, T. (2015, Haziran). 7 Haziran Seçimine Doğru Adalet ve Kalkınma Partisi. *ANALİZ, 127*.

Özbey, İ. (2018, Aralık 17). *CHP'nin İstanbul adayı Ekrem İmamoğlu, Hürriyet'e konuştu: Beni tanıyınca çok sevecekler*. From www. hürriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/chpnin-istanbul-adayi-ekrem-imamoglu-hurriyete-konustu-beni-taniyinca-cok-sevecekler-41053981

Özkazanç, A. (1998, Kasım 10). Türkiye'de Siyasi İktidar Tarzının Dönüşümü. *Mürekkep*, pp. 15-48.

Özkazanç, A. (2002). 3 Kasım Seçimi ve Sonuçlarına Dair. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57*(04).

Özkazanç, A., & Kozalı, S. T. (2000). Hegemonya Siyaseti, Sol ve Devrimci Demokrasi. *Mürekkep, 14*, 8-26.

Öztürk, B. (2017, Temmuz 5). *AKP'li anketçiden Adalet Yürüyüşü yorumu: Milat olur !* Retrieved 2020 from www.yenicaggazetesi.com: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpli-anketciden-adalet-yuruyusu-yorumu-milat-olur-167539h.htm

Panizza, F. (2005). Introduction: Populism and the Mirror of Democracy. In F. Panizza (Ed.), *Populism and the Mirror of Democracy.* New Tork: Verso.

Paras, E. (2016). *Foucault - Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna.* (E. Doğançay, Ed., & Y. Çetin, Trans.) Kollektif Kitap.

Parker, K. I. (2005, April). Adam: The Postmodernist Bourgeois Liberal? *Journal for the Study of the Old Testament, 29*, 439-453.

Politics and the Unconscious – An interview with Ernesto Laclau. (2010, September). *Subjectivity, 3*(295), 231-244.

Rae, D. M. (1969). Populism an Ideology. In G. Lonescu, E. Gellner, G. Ionescu, & E. Gellner (Eds.), *Populism-Its Meaning and National Characteristics* (pp. 153-165). London: Weidenfeld and Nicholson.

Rawls, J. (2005). *Political Liberalism.* New York: Columbia University.

Rorty, R. (1989). *Contingency,Irony, and Solidarity.* Cambridge Üniversity Press.

Rorty, R. (1991). Moral Identity and Private Autonomy: The Case of Foucault. In *Essays on Heidegger and others* (pp. 193-199). Cambridege University Press.

Sancar, S. (2014). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme* . Ankara : İmge Kitabevi Yayınları.

Sarayda bir ilk, 16 Türk devleti askeri törende. (2015, Ocak 1). Retrieved 2020 from www.cnnturk.com: https://www.cnnturk.com/fotogaleri/turkiye/sarayda-bir-ilk-16-turk-devleti-askeri-torende

Schimitt, C. (2005). *Political Theology.* (G. Schwab, Trans.) Chicago and London: The University of Chicago Press.

Selvi, A. (2019, Haziran 24). *Seçimden öte anlam taşıyor*. Retrieved 2020 from www.hurriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/secimden-ote-anlam-tasiyor-41253119

Simith, A. M. (1998). *LACLAU AND MOUFFE The radical democratic imaginary.* New York : Routledge .

Simons, J. (1995). Foucault & Political. New York: Routledge.

Sistematik yalancı Ekrem İmamoğlu'nu utandıran ham görüntüler! (2019, Haziran 15). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/06/15/sistematik-yalanci-imamoglunun-yandasi-medyadan-montaj-yalani-iste-ham-goruntuler

Son dakika: MHP lideri Bahçeli'den aday tanıtım toplantısında açıklama. (2019, Ocak 24). Retrieved 2020 from https://www.ahaber.com.tr/gundem/2019/01/24/son-dakika-mhp-lideri-bahceliden-aday-tanitim-toplantisinda-aciklamalar

Stavrakakis, Y. (1999). *Lacan and the Political.* New York: Routledge.

Strauss, L. (2017). *Politika Felsefesi Nedir.* (S. Zelyüt, Trans.) Öteki Yayınevi.

Sunar, İ. (2008). *Düşün ve Toplum* (4. ed.). Ankara: Doruk Yayımcılık.

Taş, M. (2019, Nisan 5). *Adalet Dairesi Teorisi*. Retrieved 2020 from www.marmarailahiyat.com: https://www.marmarailahiyat.com/adalet-dairesi-teorisi/

Torfing, J. (2005). Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. In David R. Howarth, & J. Torfing (Eds.), *Identity, Policy and Governance* (pp. 1-30).

Ümit Zileli Recep Tayyip Erdoğan Ve Melih Gökçek'i "Pusula" Programında Ağırladı! 1995. (1995). Retrieved 2020 from www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=JY28NGNYSEQ

Vergin, N. (2012). *Siyasetin Sosyolojiisi Kavramlar Tanımlar Yaklaşımlar* (Vol. 5). İstanbul: Doğan Egmonc Yayıncılık.

Viriasova, I. (2006, December 5). The Problem of Freedom in the Works of Micheal Foucault. *Political Science Journal The Graduate Student Review, 1*(5), 64-77.

Vural, M. (2002). Aydınlanma Felsefesine Dini ve Muhafazakar Muhalefet. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLIII*(2), pp. 375-389.

Ward, I. (1997). *Kantianism, Postmodernism and Critical Legal Thought (Law and Philosophy Library)* (Vol. 31). Springer.

White, S. K. (1995). Reason, Modernity, and Democracy. In S. K. White (Ed.), *The Cambridge Companion to HABERMAS* (pp. 3-19). New York: Cambridge University Press.

White, S. K. (1997, Agust 1). Weak Ontology and Liberal Political Reflection. *Political Theory , 25*(4), 502-523.

Whitebook, J. (2019). Psychoanalysis and Critical theory. In P. E. Gordon, A. Honneth, & E. Hammer (Eds.), *The Routledge Companion To The Frankfurt School* (pp. 32-48). New York: Routledge.

www.bbc.com.tr. (2015, Haziran 8). *7 Haziran seçiminin 8 sonucu*. Retrieved 2020 from www.bbc.com.tr: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_secim_satir_baslari_gs2015

www.diken.com.tr. (2014, Haziran 13). *'Ekmek için Ekmeleddin' sloganı nasıl ortaya çıktı?* Retrieved 2020 from www.diken.com.tr: http://www.diken.com.tr/ekmek-icin-ekmeleddin-slogani-nasil-ortaya-cikti/

www.hürriyet.com. (2010, Ağustos 9). *'Amaçları sivil dikta'*. From www.hürriyet.com: https://www.hurriyet.com.tr/gundem/amaclari-sivil-dikta-15513365

www.milligazete.com.tr. (2020, Aralık 29). *Yeni Şafak ve İbrahim Karagül, Ekrem İmamoğlu'na tazminat ödeyecek*. From www.milligazete.com.tr: https://www.milligazete.com.tr/haber/5935648/yeni-safak-ve-ibrahim-karagul-ekrem-imamogluna-tazminat-odeyecek

www.ntv.com. (2010, Mayıs 27). *27 Mayıs'çılar bugün utanıyor*. Retrieved 2020 from www.ntv.com: https://www.ntv.com.tr/turkiye/kilicdaroglu-27-mayiscilar-bugun-utaniyor,aRet7ahwsESHA-tWA6UOQA

www.t24.com.tr. (2014, Temmuz 7). *"Anketler 'İhsanoğlu tanıtılamazsa Erdoğan ilk turda*. Retrieved 2020 from www.t24.com.tr: https://t24.com.tr/haber/anketler-ihsanoglu-tanitilamazsa-erdogan-ilk-turda-secilir-diyor,263471

www.tccb.gov.tr. (2017, Kasım 11). *"Atatürk'ü Sadece Anmakla Kalmamalı, Anlamaya da Çalışmalıyız"*. Retrieved 2020 from www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/87287/ataturku-sadece-anmakla-kalmamali-anlamaya-da-calismaliyiz

www.tccb.gov.tr. (2019, Mart 10). *"Bu ülkede millet, bayrak, ezan, vatan düşmanı kim varsa, hepsinin karşısında olmak bizim namus borcumuzdur"*. Retrieved 2020 from www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/102383/-bu-ulkede-millet-bayrak-ezan-vatan-dusmani-kim-varsa-hepsinin-karsisinda-olmak-bizim-namus-borcumuzdur-

www.tccb.gov.tr. (2019, Şubat 24). *"Fildişi kuleler ve sırça köşkler içinde değil, halkın arasında siyaset yapıyoruz"*. Retrieved 2020 from www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/102135/-fildisi-kuleler-ve-sirca-koskler-icinde-degil-halkin-arasinda-siyaset-yapiyoruz-

www.tccb.gov.tr. (2019, Şubat 25). *"Yeni askerî eğitim birliklerinden ilki Yozgat'ta kurulacak"*. Retrieved 2020 from www.tccb.gov.tr: https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/102153/-yeni-asker-egitim-birliklerinden-ilki-yozgat-ta-kurulacak-

www.trthaber.com. (2014, Mart 27). *"Türkiye'nin birleştirici gücü olacağız"*. Retrieved 2020 from www.trthaber.com: https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyenin-birlestirici-gucu-olacagiz-122412.html

Yelkenci, T. (2014). Louis Althusser. In A. Tunçel, & K. Gülenç (Eds.), *Siyaset Felsefesi Tarihi Platon'dan Zizek'e.* Doğu Batı Yayınları.

Yenigün, H. İ. (2013). Siyaset Teorisinde Yeni Ontolojik ve Teolojik Tahayyüller ve Demokrasi. *Dîvân , 18*(34).

YEREL SEÇİM 2019. (2019, Haziran). Retrieved 2020 from www.sabah.com: https://www.sabah.com.tr/secim/31-mart-2019-yerel-secim-sonuclari

Yıldırım: Daha mutlu, huzurlu, güvenli bir İstanbul sözü veriyorum. (2019, Mart 24). From www.aa.com: https://www.aa.com.tr/tr/politika/yildirim-daha-mutlu-huzurlu-guvenli-bir-istanbul-sozu-veriyorum/1427355

Yılmaz, A. (2009, Ekim). Bilim, Yöntem ve Hermenötik . (A. K. Osman Konuk, Ed.) *Sosyal Bilimlerde Etik ve Yöntem* (23), 95-119.

Zeyrek, D. (2019, Nisan 8). *CHP İstanbul İl başkanı Canan Kaftancıoğlu:Tarihe İstanbulu alan il başkanı olarak geçmek bana yeter*. Retrieved 2020 from www.sözcü.com: https://www.sozcu.com.tr/2019/yazarlar/deniz-zeyrek/chp-istanbul-il-baskani-canan-kaftancioglu-tarihe-istanbulu-alan-il-baskani-olarak-gecmek-bana-yeter-4332957/

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Barbaros KOÇAK

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 20 Ağustos 1985, Polatlı / Ankara

Elektronik Posta: barbaros.1538@hotmail.com

EĞİTİM:

Derece Kurum Mezuniyet Yılı:

Lisans: Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Bölümü, 2009.

Lisans: Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Uluslararası İlişkiler* Bölümü, 2009.

Yüksek Lisans: University of San Francisco, *Urban Affairs* Bölümü, 2015**.**

Doktora: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, *Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi* Programı, 2020.

İş Tecrübesi:

Tarih	Kurum	Görev
2016-2020	AİÇÜ, İktisadi ve İdari Bilimler, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Arş. Görevlisi

Yabancı Diller: İngilizce

Yayınlar:

Koçak, B. (2020). Laclau'da Popülist Mantığın Antagonistik Temelleri Üzerine Bir İnceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5 (2) , 251-264